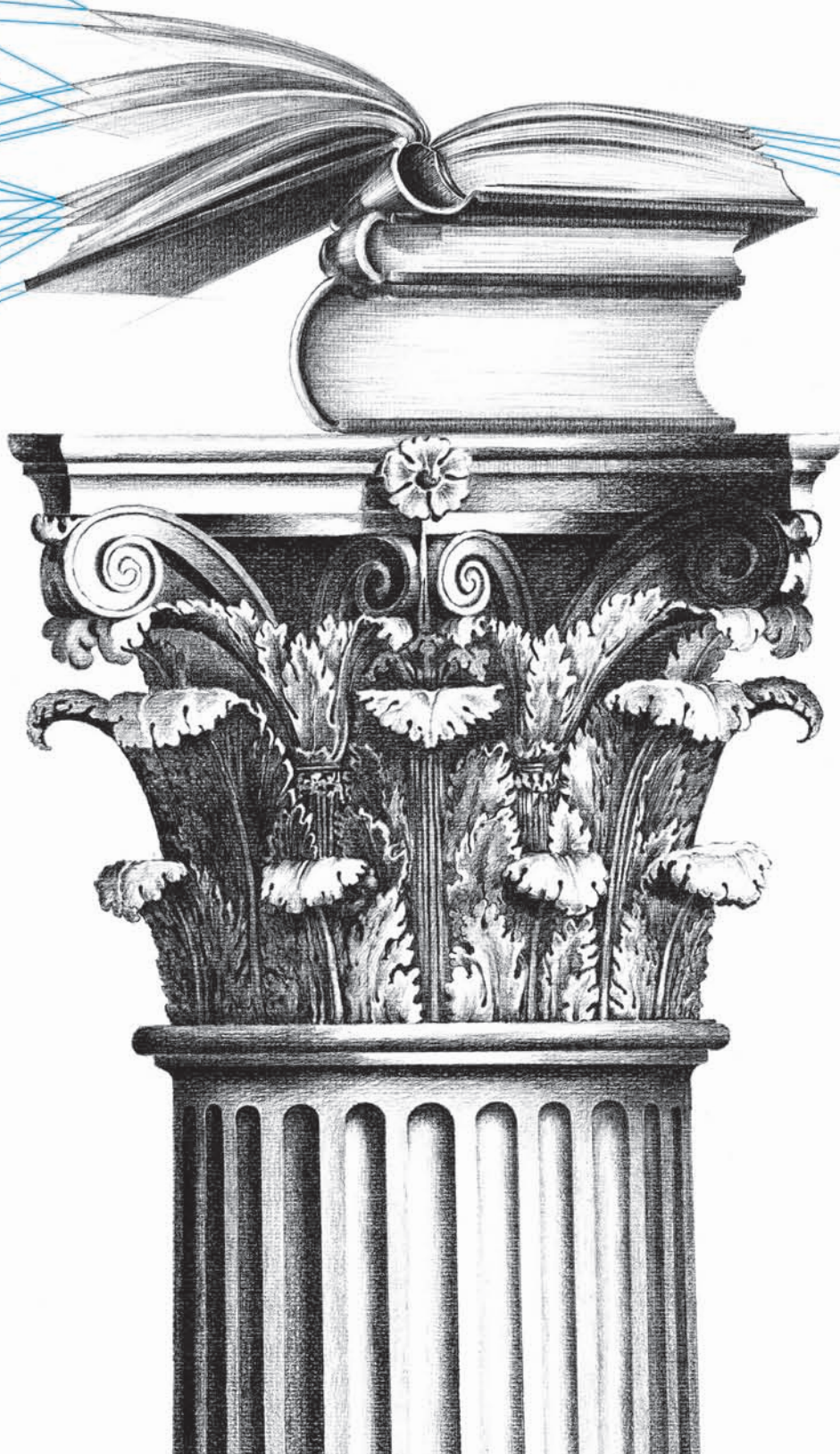

Η ΓΛΩΣΣΑ ΜΑΣ

Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ

Η Γλώσσα μας
Γ' Λυκείου

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ (Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ.)

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ
ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗ ΔΙΑΣΠΟΡΑ»

Το Πρόγραμμα «Ελληνόγλωσση Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Διαπολιτισμική Εκπαίδευση στη Διασπορά» χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από Εθνικούς πόρους, στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος Εκπαίδευσης και Δια Βίου Μάθησης, και υλοποιήθηκε από το «Εργαστήριο Διαπολιτισμικών και Μεταναστευτικών Μελετών» του Πανεπιστημίου Κρήτης. Για την παραγωγή του διδακτικού υλικού που περιέχεται στο παρόν τεύχος εργάστηκαν τα παρακάτω πρόσωπα:

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΡΓΟΥ
Χατζηδάκη Ασπασία

**ΥΠΟΕΡΓΟ 3-ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΟΥ-ΒΟΗΘΗΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ
ΓΙΑ ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ**

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ
Γεώργιος Δ. Καψάλης
Καθηγητής Παιδαγωγικού Τμήματος Δ.Ε. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΚΕΙΜΕΝΟΥ
Γεώργιος Δ. Καψάλης

ΣΥΓΓΡΑΦΗ
Μανικάρου Μεταξούλα

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ - ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ
Ευαγγέλου Φίλιππος
Κάτσενου Λευκοθέα
Μπάης Κωνσταντίνος
Τζημαγιώργη Δήμητρα

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ - ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Γκοντού Ελένη
Κέλλης Αντώνιος

© Υπουργείο Παιδείας & Θρησκευμάτων
Πανεπιστήμιο Κρήτης
Σχολή Επιστημών Αγωγής
Παιδαγωγικό Τμήμα Δ.Ε.
Εργαστήριο Διαπολιτισμικών
και Μεταναστευτικών Μελετών (Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ.)
Πανεπιστημιούπολη Ρεθύμνου
741 00 Ρέθυμνο
Τηλέφωνο: 28310-77635, 77605
Fax: 28310- 77636
e-mail: ediamme@edc.uoc.gr
www.uoc.gr/diaspora
www.ediamme.edc.uoc.g

- Συνεργασία με το:
Παιδαγωγικό Τμήμα Δ.Ε.
Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
Πανεπιστημιούπολη
Τ.Κ.: 45100 Ιωάννινα
Τηλ.: 26510 05690

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: Η ΠΕΙΘΩ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Η ΠΕΙΘΩ - ΤΡΟΠΟΙ ΠΕΙΘΟΥΣ	15
I. ΕΠΙΚΛΗΣΗ ΣΤΗ ΛΟΓΙΚΗ	17
1. Επιχειρήματα και τεκμήρια.....	17
2. Είδη συλλογισμών.....	20
3. Αξιολόγηση επιχειρήματος/συλλογισμού: Εγκυρότητα, αλήθεια και ορθότητα	26
4. Βοηθητικά στοιχεία για την αξιολόγηση του επαγωγικού συλλογισμού.....	28
5. Αξιολόγηση των τεκμηρίων.....	32
II. ΕΠΙΚΛΗΣΗ ΣΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ	33
III. ΕΠΙΚΛΗΣΗ ΣΤΟ ΗΘΟΣ ΤΟΥ ΠΟΜΠΟΥ	35
IV. ΕΠΙΚΛΗΣΗ ΣΤΟ ΗΘΟΣ ΤΟΥ ΔΕΚΤΗ.....	36
V. ΕΠΙΘΕΣΗ ΣΤΟ ΗΘΟΣ ΤΟΥ ΑΝΤΙΠΑΛΟΥ.....	37
VI. ΕΠΙΚΛΗΣΗ ΣΤΗΝ ΑΥΘΕΝΤΙΑ.....	38
ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΕΚΦΡΑΣΗ-ΕΚΘΕΣΗ	42
ΠΑΙΔΕΙΑ	42
Τριτοβάθμια εκπαίδευση	42
Εκπαιδευτικές ανισότητες	44
Διαπολιτισμική εκπαίδευση	46
Δια βίου παιδεία	47
ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	48
Η Ελλάδα και τα ανθρώπινα δικαιώματα	48
Τα παιδιά των φαναριών	50
ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.....	51
Η προστασία του περιβάλλοντος	51

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΑΘΟΓΕΝΕΙΑ

(επιθετικότητα, βία, εγκληματικότητα, τρομοκρατία, χουλιγκανισμός)	53
Η απελπισία γενεσιουργός αιτία της ενδοσχολικής βίας	53

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΜΟΡΦΕΣ ΠΕΙΘΟΥΣ 57

I. Η ΠΕΙΘΩ ΣΤΟΝ ΔΙΑΦΗΜΙΣΤΙΚΟ ΛΟΓΟ 57

1. Τα βασικά στοιχεία της διαφήμισης ως επικοινωνιακής πράξης	57
2. Κατηγορίες διαφημιστικών μηνυμάτων με κριτήριο τη μορφή τους	58
3. Μέσα και τεχνικές της διαφημιστικής πειθούς	58
4. Η γλώσσα της διαφήμισης	61
5. Η εικόνα στη διαφήμιση	63
6. Αθέμιτη και παραπλανητική διαφήμιση	63

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΕΚΦΡΑΣΗ-ΕΚΘΕΣΗ 64

ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ- ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΣΜΟΣ	64
Διαφήμιση και βία	64
Η διαφήμιση και ο ρόλος της	66
Το κόστος της ματαιοδοξίας	68

II. Η ΠΕΙΘΩ ΣΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΛΟΓΟ 70

1. Ο πολιτικός λόγος	70
2. Τα χαρακτηριστικά του πολιτικού λόγου	70

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΕΚΦΡΑΣΗ-ΕΚΘΕΣΗ 73

ΠΟΛΙΤΙΚΗ	73
Η ελληνική εξωτερική πολιτική	73
Η Δημοκρατία	75
Η συνεχής διερεύνηση της «λαϊκής βούλησης» (Λαϊκισμός)	77
Η απελπισία γεννά τους Μεσσίες (Μεσσιανισμός)	79
Η ελευθερία	81

ΕΛΛΑΔΑ & ΕΥΡΩΠΗ	82
Η Ελλάδα οδεύοντας προς την Ευρώπη οδεύει προς τον πραγματικό εαυτό της	82
Η Ευρωπαϊκή διάσταση της εκπαίδευσης	84
III. Η ΠΕΙΘΩ ΣΤΟΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΛΟΓΟ.....	86
1. Ο επιστημονικός λόγος	86
2. Τα χαρακτηριστικά του επιστημονικού λόγου	87
ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΕΚΦΡΑΣΗ-ΕΚΘΕΣΗ	89
ΕΠΙΣΤΗΜΗ	89
Η ανάπτυξη της επιστήμης στον 21ο αιώνα	89
Διατροφή και ποιότητα ζωής	91
Στην εποχή της κλωνοποίησης	93

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΤΟ ΔΟΚΙΜΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΤΟ ΔΟΚΙΜΙΟ	97
I. ΔΟΚΙΜΙΟ	97
1. Ορισμός – Βασικά χαρακτηριστικά	97
2. Η πειθώ στο δοκίμιο	99
3. Η γλώσσα του δοκιμίου	99
II. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΔΟΚΙΜΙΟΥ	101
1. Βασική δομή ενός δοκιμίου	101
2. Είδη του δοκιμίου	102
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΔΟΚΙΜΙΟ & ΑΛΛΑ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΚΑ ΕΙΔΗ .	107
I. ΔΟΚΙΜΙΟ & ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ	107
II. ΔΟΚΙΜΙΟ & ΡΗΤΟΡΙΚΟΣ – ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ	109
III. ΔΟΚΙΜΙΟ & ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ	116
ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΕΚΦΡΑΣΗ-ΕΚΘΕΣΗ	124

ΠΑΡΑΔΟΣΗ	124
Η σημασία της Παράδοσης	124
Το σαράκι. Μια ενδημική αρρώστια που την προκαλούμε μόνοι μας	126
ΕΘΝΟΣ-ΕΘΝΙΚΙΣΜΟΣ-ΔΙΕΘΝΙΣΜΟΣ-ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ	128
Πατριωτισμός - Εθνικισμός	128
Ταξίδι σ' έναν νέο κόσμο	131
ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ-ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ	133
Τα προβλήματα των μεταναστών.....	133
Λέξεις που τραυματίζουν	135
ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	137
Τουρισμός.....	137
ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ	140
Αρχαίο Ελληνικό πνεύμα στο Ήτον.....	140
ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ	143
Ανθρωπισμός.....	143
ΤΕΧΝΗ	145
Τέχνη και Φιλοσοφία.....	145
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΙ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΕΣ	147
Διαδίκτυο.....	147
Η ιδιωτική μας ζωή στο κυβερνορεύμα.....	150
ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ.....	152
Ο ρόλος των διανοουμένων της εποχής μας	152
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ (Τεχνικός/Τεχνολογικός - Πνευματικός)	154
Τεχνολογία.....	154
Πολιτισμός υπό αμφισβήτηση	156
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	159
I. ΔΙΑΒΑΖΩ ΚΑΙ ΓΡΑΦΩ	159
II. ΤΟ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΣΤΗΝ ΕΚΘΕΣΗ	162

1. Προσχεδιασμένος προφορικός λόγος:	
Ομιλία / Διάλεξη / Εισήγηση / Ανακοίνωση	163
2. Άρθρο (πληροφοριακό – γνώμης)	166
3. Επιφυλλίδα	166
4. Επιστολή	167
5. Δοκίμιο	167
6. Ημερολόγιο	168
7. Διάλογος	168
8. Συνέντευξη	168
III. Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ	170
A. Δομή / Οργάνωση του κειμένου	170
Το διάγραμμα του κειμένου	170
Συνεκτικότητα	171
Μεταβατική / συνδετική παράγραφος	171
Ανάπτυξη – σχολιασμός ιδέας / άποψης και ανασκευή επιχειρημάτων - Κατασκευή παραγράφου	172
B. Μορφοσυντακτικά φαινόμενα	174
Σύνδεση των προτάσεων	174
Ρηματικοί χρόνοι - Ρηματικές εγκλίσεις- Ρηματικά και ονοματικά σύνολα ...	176
Μεταφορικός – εικονοπλαστικός λόγος	178
Ο ευθύς λόγος	178
Λαϊκές και Λόγιες Λέξεις	178
Η χρήση των παραδειγμάτων	179
Γ. Η στίξη του κειμένου	179
Χρήση των εισαγωγικών «...»	179
Χρήση των παρενθέσεων (...)	180
Οι ερωτήσεις / ερωτηματικός λόγος στο κείμενο (ρητορικές ερωτήσεις)	180

Επεξήγηση Συμβόλων

– βασική διδαχή ή κείμενο διδασκαλίας

– επιμέρους ανάπτυξη της διδασκαλίας και άλλα πάνω στο θέμα

– εργασία - άσκηση

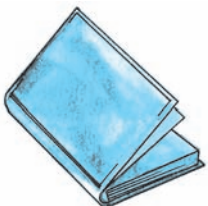
– κείμενα συγγραφέων

– χρήσιμες πληροφορίες

– σημαντική σημείωση

– παραδείγματα - συμπληρωματική πληροφορία

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΠΕΙΘΩ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η ΠΕΙΘΩ - ΤΡΟΠΟΙ ΠΕΙΘΟΥΣ

Το «όλες οι χρήσεις του λόγου για όλους» μου φαίνεται ένα καλό σύνθημα, που ηχεί όμορφα και δημοκρατικά. Όχι, για να γίνουν όλοι καλλιτέχνες, αλλά για να μην είναι κανένας δούλος.

[Τζ. Ροντάρι]

Ο άνθρωπος, από τη φύση του κοινωνικό ον, στην επικοινωνία του με τους συνανθρώπους του, χρησιμοποιεί, κυρίως, τον λόγο (προφορικό ή γραπτό) για διάφορους σκοπούς. Άλλοτε καταβάλλει προσπάθεια να **ερμηνεύσει/εξηγήσει** ένα φαινόμενο/γεγονός (πώς εκτοξεύεται ένας πύραυλος;). Άλλοτε να **αναλύσει** μια έννοια (τι σημαίνει η λέξη δημοκρατία;). Άλλοτε να **μεταδώσει πληροφορίες**, να **περιγράψει ένα αντικείμενο** (λαογραφική φορεσιά) ή να **αφηγηθεί ένα συμβάν** (αυτοκινητιστικό ατύχημα). Σε αυτές τις περιπτώσεις, στηρίζεται στα «πράγματα» (σε στοιχεία, γεγονότα), τα οποία και παρουσιάζει με τη δυνατότερη ακρίβεια και σαφήνεια. Κρατά, δηλαδή, μια στάση αντικειμενική και αμερόληπτη.

Ορισμένες φορές, όμως, ο άνθρωπος χρησιμοποιεί τον λόγο, για να εκφράσει την άποψή του, να την υποστηρίξει, να την ισχυροποιήσει και τελικά να **πείσει**. Και εδώ αξιοποιεί πάλι τα ίδια τα «πράγματα» (στοιχεία, γεγονότα), αλλά προσθέτει πάντοτε και την προσωπική του γνώμη. Βλέπει, δηλαδή, τα πράγματα από τη δική του θέση και σκοπιά, από τη δική του **οπτική γωνία** και, επομένως, δεν είναι απόλυτα αντικειμενικός και αμερόληπτος. Η **οπτική γωνία του πομπού** εκφράζεται άμεσα, ρητά και απερίφραστα στην **πειθώ**, ενώ στις άλλες επικοινωνιακές περιστάσεις

(ερμηνεία/εξήγηση φαινομένου, ανάλυση έννοιας, μετάδοση πληροφορίας, περιγραφή αντικειμένου, αφήγηση συμβάντος) μπορεί είτε να διαφαίνεται αχνά είτε να υπολανθάνει σε κάποιο έμμεσο σχόλιο ή στον τρόπο προσέγγισης ενός φαινομένου/γεγονότος.

Συνεπώς, η τέχνη της πειθούς είναι μια ικανότητα που προσδίδει στον κάτοχό της δύναμη να επηρεάζει, να επιβάλλει και να προωθεί τις επιδιώξεις του. Από την άλλη, μπορεί να μετατραπεί σε μια επικίνδυνη δύναμη παραπλάνησης, σε μονόπλευρη ανάπτυξη ενός θέματος, σε σκόπιμη και μεθοδευμένη προσπάθεια, με τη χρήση θεμιτών και συνηθέστερα αθέμιτων μέσων (σοφιστικά και παραπλανητικά επιχειρήματα, ανεξακρίβωτα στοιχεία, τεχνάσματα με συναισθηματικό ή ηθικό φορτίο), με σκοπό να χειραγωγήσει τις πεποιθήσεις και τις στάσεις των ανθρώπων. Τότε η πειθώ κλίνει προς την **προπαγάνδα**. Πρέπει να σημειωθεί ότι η απόλυτη διάκριση μεταξύ πειθούς και προπαγάνδας δεν είναι εύκολο πάντοτε να γίνει, αφού και οι δύο αυτές μορφές επικοινωνίας (στρατηγικές πειθούς) χρησιμοποιούν σχεδόν τα ίδια μέσα, προκειμένου να πετύχουν τον στόχο τους.

Από την πλευρά του, λοιπόν, ο δέκτης (συνομιλητής ή αναγνώστης) οφείλει κάθε φορά να ανιχνεύει την οπτική γωνία και τον σκοπό του μηνύματος του πομπού. Μάλιστα, στην περίπτωση της πειθούς, υποχρεούται να ελέγχει την αξία, το κύρος και την ορθότητα των θέσεων του πομπού. Άρα, σκόπιμο είναι να έχει υπόψη του και να αποκρυπτογραφεί τους **τρόπους** και τα **μέσα πειθούς**, που χρησιμοποιεί ο πομπός, για να πείσει. Να είναι, δηλαδή, σε θέση να κρίνει και να διακρίνει, να «διαβάζει» πίσω από τους τρόπους και τα μέσα πειθούς, «για να μην είναι δούλος», σύμφωνα με τα λόγια του Ροντάρι.

Τρόποι (είδη/στρατηγικές/μέθοδοι) πειθούς:

- Επίκληση στη λογική (επιστρατεύεται η λογική του δέκτη).
- Επίκληση στο συναίσθημα (προκαλούνται συναισθήματα στον δέκτη).
- Επίκληση στο ήθος του πομπού (ο πομπός/ομιλητής επικαλείται το ήθος του).
- Επίκληση στο ήθος του δέκτη (γίνεται αναφορά στο ήθος του δέκτη /ακροατή/ αναγνώστη).
- Επίκληση στην αυθεντία (παρατίθεται η θέση μια αυθεντίας).
- Επίθεση στο ήθος του αντιπάλου (στιγματίζεται το ήθος του αντιπάλου).

Στη συνέχεια, θα γίνει διάκριση ανάμεσα στους **τρόπους** (είδη/στρατηγικές/μέθοδοι) και τα **μέσα** (εργαλεία) πειθούς.

Ι. ΕΠΙΚΛΗΣΗ ΣΤΗ ΛΟΓΙΚΗ

Όταν θέλουμε να ερμηνεύσουμε ένα γεγονός, να αιτιολογήσουμε μια απόφαση/πράξη, να καταδείξουμε την αξία ενός αντικειμένου ή να αποδείξουμε και να θεμελιώσουμε την ορθότητα μιας άποψης, κατά τρόπο ουδέτερο, αντικειμενικό και ακλόνητο, τότε απευθυνόμαστε στη σκέψη και στην κριτική ικανότητα του δέκτη και χρησιμοποιούμε, ως τρόπο πειθούς, την επίκληση στη λογική. Με την επίκληση στη λογική επιχειρείται, δηλαδή, να προβληματιστεί, να πεισθεί λογικά ο δέκτης, ούτως ώστε να κινητοποιηθεί, να αναλάβει δράση, να αλλάξει τρόπο ζωής, να... (στόχος του πομπού). Για να το πετύχει αυτό ο πομπός, χρησιμοποιεί ως «εργαλεία», ως μέσα πειθούς, τα **επιχειρήματα** και τα **τεκμήρια**.

1. Επιχειρήματα και τεκμήρια

Επιχείρημα ονομάζεται ένα οργανωμένο σύνολο λογικών προτάσεων – κρίσεων (προκείμενες), από τις οποίες προκύπτει ένα λογικό συμπέρασμα.

Συλλογισμός ονομάζεται η διαδικασία ή η μέθοδος με την οποία καταστρώνεται ένα επιχείρημα. Ένας τυπικός ολοκληρωμένος συλλογισμός αποτελείται από τρία βασικά μέρη: τη **μείζονα προκείμενη**, την **ελάσσονα προκείμενη** και το **συμπέρασμα**. Προκείμενες είναι οι προτάσεις που προπορεύονται (προκείμενες > προ-κείνται) του συμπεράσματος, οδηγώντας σταδιακά σε αυτό και μπορεί να είναι προτάσεις, κρίσεις, υποθέσεις, ερωτήματα (ρητορικό ερώτημα). Συμπέρασμα είναι πρόταση / περίοδος στην οποία καταλήγουν οι προκείμενες. Είναι, δηλαδή, το λογικό επακόλουθο των προκείμενων.

Έμμεσος συλλογισμός λέγεται ο συλλογισμός που αποτελείται από δύο (ή περισσότερες) προκείμενες και ένα συμπέρασμα.

Για παράδειγμα:

Οι πλανήτες είναι ετερόφωτα σώματα = προκείμενη 1 (μείζων προκείμενη).

Η γη είναι πλανήτης = προκείμενη 2 (ελάσσων προκείμενη).

Άρα, η γη είναι ετερόφωτο σώμα = συμπέρασμα.

Ένα παράδειγμα με τρεις προκείμενες:

Τα ερπετά πέφτουν τον χειμώνα σε χειμέρια νάρκη (προκείμενη 1).

Η χελώνα μου είναι ερπετό (προκείμενη 2).

Είναι χειμώνας (προκείμενη 3).

Άρα, η χελώνα μου βρίσκεται σε χειμέρια νάρκη (συμπέρασμα).

Άμεσος ή βραχυλογικός συλλογισμός λέγεται ο συλλογισμός που αποτελείται από μία μόνο προκείμενη, από την οποία και προκύπτει το συμπέρασμα.

Για παράδειγμα:

Τα μέταλλα είναι ανόργανα. Άρα, ο χρυσός είναι ανόργανο.

Κανονικά ο συλλογισμός θα ήταν:

Τα μέταλλα είναι ανόργανα.

Ο χρυσός είναι μέταλλο.

Άρα, ο χρυσός είναι ανόργανο.

Χρήσιμη πληροφορία: Να θυμηθούμε ότι ένα επιχείρημα, σε επίπεδο παραγράφου, τυπικά δομείται ως εξής:

- Θεματική πρόταση/περίοδος:

Προβάλλουμε τη θέση/απόφασή μας.

Διευκρινίζουμε και επεξηγούμε τη θέση μας.

- Λεπτομέρειες/σχόλια:

Αποδεικνύουμε και αιτιολογούμε την ορθότητα των απόψεών μας.

- Κατακλείδα:

Τέλος, δίνουμε το συμπέρασμα, ανακεφαλαιώνοντας τα όσα υποστηρίζουμε.

Πρέπει να σημειώσουμε ότι ένα επιχείρημα ισοδυναμεί με **αιτιολόγηση**. Γι' αυτό, όταν σε ένα κείμενο υπάρχουν αιτιολογήσεις, ο πομπός πείθει τον δέκτη, χρησιμοποιώντας την επίκληση στη λογική ως τρόπο πειθούς. [Βλ. και το βιβλίο της Α' Λυκείου: Κεφάλαιο Πρώτο. V. Οργάνωση του λόγου. 2. Η οργάνωση του λόγου και η αιτιολόγηση στην παράγραφο και σε ευρύτερο κείμενο/έκθεση].

Τεκμήρια: Πρόκειται για συγκεκριμένα στοιχεία που πηγάζουν από την εμπειρία και χρησιμοποιούνται για την απόδειξη μιας άποψης, δηλαδή για επιβεβαίωση, ενίσχυση ή και συμπλήρωση των επιχειρημάτων. Τα τεκμήρια μπορούν να έχουν διάφορες μορφές, όπως:

- 1. Παραδείγματα:** Πολλοί φοβούνται ότι η ανάπτυξη της τεχνολογίας έχει διαστάσεις και μορφές που απειλούν τον πολιτισμό. Το προφανές παράδειγμα είναι αυτό των πυρηνικών όπλων, που μπορούν να καταστρέψουν και την ανθρωπότητα και τον πολιτισμό της.
- 2. Στατιστικά στοιχεία:** Εδώ και σαράντα χρόνια, παρά τη σημαντική αύξηση του πλούτου που παράγεται στον πλανήτη, παρατηρήθηκε έκρηξη των ανισοτήτων: το 1960, το άνοιγμα της ψαλίδας ανάμεσα στο 20% των φτωχότερων και στο 20% των πλουσιότερων χωρών ήταν 1 προς 30. Σήμερα είναι 1 προς 80.
- 3. Πορίσματα/αποτελέσματα ερευνών:** Πολυάριθμες επιστημονικές έρευνες σε ιατρικά εργαστήρια και κλινικές απέδειξαν ότι το κάπνισμα προκαλεί σωρεία πνευμονολογικών και καρδιαγγειακών παθήσεων.
- 4. Αντικειμενικές/γενικές/εμπειρικές αλήθειες:** Όλα τα πλάσματα είναι θνητά και κανένα επιστημονικό επίτευγμα δεν μπορεί να ανατρέψει αυτήν την πραγματικότητα.
- 5. Παραθέματα/μαρτυρίες:** Η ελευθερία λόγου και έκφρασης αποτελεί ένα δικαίωμα που κάθε άνθρωπος οφείλει να προασπίζεται, ακόμη και αν δεν αφορά άμεσα τον ίδιο. Ας θυμηθούμε, εξάλλου, το περίφημο απόφθεγμα του Βολταίρου: «Δεν συμφωνώ με όσα λες, αλλά θα υπερασπίζομαι, ακόμη και με τίμημα την ίδια τη ζωή μου, το δικαίωμά σου να το λες».
- 6. Ιστορικά γεγονότα/συμβάντα:** Η Α΄ και η Β΄ Αθηναϊκή Συμμαχία του 5^{ου} αιώνα π.Χ. καταδεικνύει το πώς ένα κράτος εκμεταλλεύεται την προσπάθεια δημιουργίας ευρύτερων κρατικών σχηματισμών, για να προωθήσει τα ηγεμονικά σχέδιά του.
- 7. Επικαιρικά γεγονότα:** Οι πρόσφατες επιθέσεις ανήλικων μαθητών εναντίον συμμαθητών και δασκάλων τους, σε σχολεία των ΗΠΑ, έχουν προκαλέσει δικαιολογημένη ανησυχία στην κοινή γνώμη για την έξαρση της νεανικής βίας και εγκληματικότητας.
- 8. Εποπτείες των αισθήσεων:** Αρκεί κανείς να περιδιαβεί τις φτωχογειτονίες των πόλεων των τριτοκοσμικών χωρών, για να διαπιστώσει, με τα ίδια του τα μάτια, την εξαθλίωση αυτών των δυστυχισμένων ανθρώπων.

Να αναγνωρίσετε τα είδη των τεκμηρίων στο παρακάτω κείμενο

Συγγνώμη, δεν σας ακούω, γιατί έχει πολύ θόρυβο

Οι Αρχές στην αρχαία Ρώμη έβρισκαν τόσο ενοχλητικούς τους θορύβους στην πόλη τους, ώστε θεσμοθέτησαν τον πρώτο νόμο στην Ιστορία κατά της ηχορρύπανσης: απαγόρευσαν την κυκλοφορία αμαξών μετά τη δύση του ηλίου.

Τον 19^ο αιώνα ο γερμανός φιλόσοφος Σοπενχάουερ συνόψισε το ζήτημα με τον δικό του τρόπο: θεωρούσε ότι η ένταση του θορύβου, που μπορεί να αντέξει ένας άνθρωπος,

είναι αντιστρόφως ανάλογη προς τις πνευματικές του ικανότητες.

Μία έρευνα από την Υ.Π.Π.Ε. (Υπηρεσία Προστασίας Περιβάλλοντος) των Ηνωμένων Πολιτειών βρήκε ότι η ηχορρύπανση αποτελεί κίνδυνο για την υγεία περίπου 80 εκατομμυρίων ανθρώπων σ' αυτήν τη χώρα. Κάποτε οι «επικίνδυνοι» θόρυβοι εντοπίζονταν στα εργοστάσια και στα εργοτάξια, αλλά τώρα πλέον τα επικίνδυνα επίπεδα θορύβου μετρώνται στους δρόμους των πόλεων, έξω από τα σπίτια μας, αλλά και μέσα σ' αυτά.

Παρόλο που δεν διαθέτουμε ακόμη οριστική απόδειξη, πολλοί ερευνητές συμφωνούν ότι υπάρχει σαφής σχέση ανάμεσα στα επίπεδα θορύβου στο Λονδίνο και στον αριθμό των ασθενών στις ψυχιατρικές κλινικές αυτής της πόλης.

Οι 7.000 μαθητές και φοιτητές που πήραν μέρος σε μία μακροχρόνια έρευνα έπρεπε να ακούσουν μία σειρά ήχων σε ακουστικά και μετά να πιέσουν ένα κουμπί για κάθε ήχο ξεχωριστά, ώστε να δείξουν ότι τον άκουσαν. Ενώ ένα ποσοστό 3,8% των μικρών μαθητών παρουσίασαν προβλήματα ακοής, το ποσοστό ανέρχεται σε 10% για τους μαθητές της Γ' Γυμνασίου και της Α' Λυκείου και σε ένα ανησυχητικό 30% για τους πρωτοετείς φοιτητές. Δηλαδή, πολλοί από τους φοιτητές παρουσιάζουν τα προβλήματα που έως τώρα παρατηρούσαμε σε άτομα 50–60 ετών.

[Αξιολόγηση των μαθητών της Γ' Λυκείου στη Νεοελληνική Γλώσσα Έκφραση-Έκθεση. Μάθημα Γενικής Παιδείας (τεύχος α'), εκδ. ΚΕΕ, Αθήνα 1999, σ. 32]

2. Είδη συλλογισμών

Είπαμε ότι η διαδικασία ή η μέθοδος με την οποία ο νους καταστρώνει ένα επιχείρημα λέγεται **συλλογισμός**. **Συλλογιστική πορεία** είναι η πορεία της σκέψης που ακολουθεί ο πομπός, για να φτάσει στον σκοπό του. Είναι, με άλλα λόγια, η οργάνωση του λόγου από την αρχή έως το τέλος του: από πού ξεκινάει, πώς πορεύεται και πού καταλήγει. Διακρίνουμε τρία είδη των συλλογισμών ή της συλλογιστικής πορείας: ο **παραγωγικός**, ο **επαγωγικός** και ο **αναλογικός συλλογισμός/συλλογιστική πορεία**. [Βλ. και το βιβλίο της Α' Λυκείου: Κεφάλαιο Πρώτο. V. Οργάνωση του λόγου. 1. Η οργάνωση του λόγου, η πειθώ και το επιχείρημα].

Παραγωγικός είναι ο συλλογισμός κατά τον οποίο από μια γενική και αφηρημένη αρχή/θέση/κανόνα/ορισμό (το όλον) καταλήγουμε σε κάτι ειδικό, στον καθορισμό ή τη διευκρίνιση μιας συγκεκριμένης πρότασης, δηλαδή συμπεραίνουμε για τα επιμέρους. Αυτό σημαίνει ότι ο πομπός αρχίζει από το γενικό, το σύνολο και προχωρεί προς το ειδικό, στα επιμέρους και στα ειδικά αποδεικτικά στοιχεία. Στον παραγωγικό συλλογισμό, επειδή η εγκυρότητα του αρχικού κανόνα είναι δεδομένη, το τελικό συμπέρασμα είναι ασφαλές και βέβαιο.

Σχηματικά ο παραγωγικός συλλογισμός είναι: ΓΕΝΙΚΟ => ΕΙΔΙΚΟ

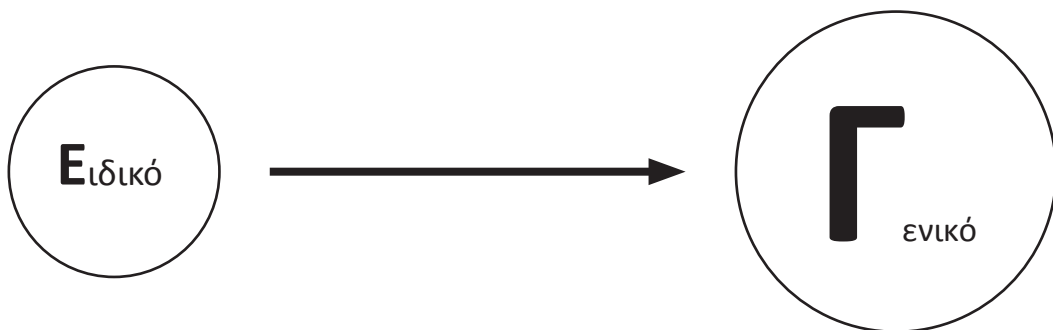
Προκείμενες: Οι πλανήτες είναι ετερόφωτα σώματα.

Η γη είναι πλανήτης.

Συμπέρασμα: Άρα, η γη είναι ετερόφωτο σώμα.

Επαγωγικός είναι ο συλλογισμός κατά τον οποίο από μια ειδική, συγκεκριμένη και μερική διαπίστωση/αρχή (τα επιμέρους) καταλήγουμε σε ένα γενικό συμπέρασμα (το όλον). Ο πομπός ξεκινά, δηλαδή, από το ειδικό, από παραδείγματα και επιμέρους περιπτώσεις και, με βάση αυτά, εξάγει ένα συμπέρασμα για το σύνολο, το γενικό. Στον επαγωγικό συλλογισμό οδηγούμαστε στο συμπέρασμα συνήθως πιθανολογικά, με την πεποίθηση ότι, αυτό που ισχύει για κάποιο μέρος/τμήμα που μελετήσαμε, θα ισχύσει και για τα υπόλοιπα τμήματα του συνόλου.

Σχηματικά ο επαγωγικός συλλογισμός είναι: ΕΙΔΙΚΟ => ΓΕΝΙΚΟ

Προκείμενες: Η μηλιά και η ροδιά είναι οργανισμοί.

Η μηλιά και η ροδιά είναι φυτά.

Συμπέρασμα: Άρα, τα φυτά είναι οργανισμοί.

Χρήσιμη πληροφορία: Από τα παραπάνω παραδείγματα κατανοούμε ότι η παραγωγική συλλογιστική πορεία είναι αντίθετη από την επαγωγική συλλογιστική πορεία. Μπορούμε να διακρίνουμε τη μεταξύ τους διαφορά ως εξής: Όταν η επιχειρηματολογία στρέφεται γύρω

από την **απόδειξη μιας κρίσης/θέσης (αιτιολόγηση)**, τότε έχουμε επαγωγική συλλογιστική πορεία, επειδή τα αίτια αποτελούν επαγωγικά συμπεράσματα που προκύπτουν από εμπειρική παρατήρηση. Αντίθετα, όταν διατυπώνεται μια γενική κρίση/θέση και ακολουθεί η **εξήγησή** της, τότε έχουμε παραγωγική συλλογιστική πορεία.

Αναλογικός είναι ο συλλογισμός κατά τον οποίο από μια ειδική διαπίστωση (τα επιμέρους/ειδικά) καταλήγουμε πάλι σε μια ειδική (συμπεραίνουμε πάλι για τα επιμέρους/ειδικά). Ο πομπός, δηλαδή, ακολουθεί πορεία από το ειδικό στο ειδικό. Με βάση μια περίπτωση, εξάγει συμπέρασμα για μια ανάλογη περίπτωση. Ο αναλογικός συλλογισμός είναι πολύ ασθενής ως προς τον βαθμό πιθανότητας.

Σχηματικά ο αναλογικός συλλογισμός είναι: ΕΙΔΙΚΟ => ΕΙΔΙΚΟ

Προκείμενες: Το λιοντάρι, που είναι αιλουροειδές, είναι τετράποδο.

Ο πάνθηρας, που είναι αιλουροειδές, είναι τετράποδο.

Συμπέρασμα: Άρα, η τίγρη, που είναι αιλουροειδές, είναι τετράποδο.

Να χαρακτηρίσετε τους παρακάτω συλλογισμούς της λογικής, με βάση την πορεία που ακολουθεί ο νους, για να φτάσει στο συμπέρασμα (παραγωγικός-επαγωγικός).

1. Οι «υπανάπτυκτες» χώρες μαστίζονται από χρόνια οικονομική καθυστέρηση. Η πλειοψηφία των χωρών της Αφρικανικής ηπείρου θεωρούνται «υπανάπτυκτες». Άρα, οι χώρες της Αφρικανικής ηπείρου μαστίζονται από χρόνια οικονομική καθυστέρηση.
2. Πολλοί υπεύθυνοι του Άουσβιτς ήταν αναγνώστες του Γκαίτε και λάτρεις του Μπραμς. Δεν πιστεύω ότι η διάδοση της λογοτεχνικής παιδείας και της μουσικής καλλιέργειας συντελεί απαραίτητως στην πρόοδο του καλού.
3. Η φαντασία είναι απαραίτητη, για να καταλάβει κανείς την πραγματικότητα. Την αξία που έχει η φαντασία τη συναντά κανείς και στα μαθηματικά. Γιατί, για να αποδείξεις ότι κάτι ισχύει, πρέπει πρώτα να περάσεις από την υπόθεση ότι δεν ισχύει. Αυτό κι αν απαιτεί φαντασία.

4. Αυτό που γενικόλογα ονομάζουμε «πρόβλημα ταυτότητας» στη σημερινή Ελλάδα είναι μια διάσταση ανάμεσα στον τρόπο ζωής και τις ιδέες μας. Οι περισσότεροι χρησιμοποιούμε μανιωδώς την τεχνολογία, αλλά παραπονιόμαστε πως καταλύει τις παραδοσιακές αξίες μας. Βλέπουμε τηλεόραση περισσότερο από τους άλλους Ευρωπαίους, αλλά την κατηγορούμε ότι μας κάνει αντικοινωνικούς.
5. Ο υπεύθυνος ταξινόμησης σ' ένα βιβλιοπωλείο πρέπει να δυσκολεύεται πολύ, όταν έχει να κατατάξει ένα βιβλίο με φωτογραφίες, αφού το περισσότερο από το μισό βιβλιοπωλείο είναι γεμάτο με βιβλία που στηρίζονται σε φωτογραφίες, χωρίς αυτομάτως να κατατάσσονται στην πτέρυγα των φωτογραφικών βιβλίων. Το γεγονός αυτό αποτελεί συνέπεια της θέσης που πήρε η φωτογραφία στον πολιτισμό μας, ως βασικό υποκατάστατο του λόγου.
6. Αν οι βιομηχανίες τσιγάρων δημοσιεύουν πάνω στα πακέτα ότι το κάπνισμα βλάπτει σοβαρά την υγεία, τότε οι καπνιστές ευθύνονται οι ίδιοι για το όποιο ρίσκο παίρνουν με το κάπνισμα. Οι βιομηχανίες τσιγάρων δημοσιεύουν τις σχετικές προειδοποιήσεις πάνω στα πακέτα. Επομένως, οι καπνιστές ευθύνονται οι ίδιοι για το όποιο ρίσκο παίρνουν με το κάπνισμα.

Διαίρεση των συλλογισμών

Αναφέραμε ότι, με κριτήριο τον **αριθμό των προκειμένων**, οι συλλογισμοί μπορεί να είναι: άμεσοι ή βραχυλογικοί (μία προκείμενη), έμμεσοι (δύο ή περισσότερες προκείμενες). Με κριτήριο τη **συλλογιστική πορεία**, την πορεία δηλαδή της σκέψης/του νου, οι συλλογισμοί μπορεί να είναι: παραγωγικοί (Γενικό → Ειδικό), επαγωγικοί (Ειδικό → Γενικό) και αναλογικοί (Ειδικό → Ειδικό). Με κριτήριο το **είδος των προτάσεων/προκειμένων**, οι συλλογισμοί μπορεί να είναι **υποθετικοί, διαζευκτικοί και κατηγορικοί**.

Υποθετικός είναι ο συλλογισμός του οποίου μία τουλάχιστον προκείμενη είναι υποθετική πρόταση.

π.χ. Αν ο καιρός είναι αίθριος, θα πάμε εκδρομή.

Ο καιρός είναι αίθριος.

Άρα, θα πάμε εκδρομή.

Διαζευκτικός είναι ο συλλογισμός του οποίου μία τουλάχιστον προκείμενη είναι διαζευκτική πρόταση (ή... ή, είτε... είτε).

π.χ. Ένα ουσιαστικό της ελληνικής γλώσσας είναι είτε αρσενικού είτε θηλυκού είτε ουδετέρου γένους.

Το ουσιαστικό «σπίτι» δεν είναι ούτε αρσενικού ούτε θηλυκού γένους.

Άρα, το ουσιαστικό «σπίτι» είναι ουδετέρου γένους.

Κατηγορικός είναι ο συλλογισμός του οποίου οι προκείμενες είναι κατηγορικές προτάσεις, δηλαδή περιέχουν κατηγορήμα (συνδετικό ρήμα + κατηγορούμενο ή ρήμα + αντικείμενο).

π.χ. Οι άνθρωποι είναι θνητοί.

Ο Σωκράτης είναι άνθρωπος.

Άρα, ο Σωκράτης είναι θνητός.

π.χ. Όλοι οι έμβιοι οργανισμοί χρειάζονται οξυγόνο.

Οι πέτρες δεν χρειάζονται οξυγόνο.

Άρα, οι πέτρες δεν είναι έμβιοι οργανισμοί.

Συλλογισμοί της λογικής – Συλλογιστικά επιχειρήματα των κειμένων

Ενώ είναι εύκολο να διακρίνουμε τη συλλογιστική πορεία ενός επιχειρήματος, όταν μας δίνεται στην τυπική, σχηματική του μορφή (δηλαδή προκείμενες και συμπέρασμα), είναι αρκετά δύσκολο να διακρίνουμε με ακρίβεια τη δομή του μέσα στο κείμενο.

Αυτό συμβαίνει, επειδή οι **συλλογισμοί της λογικής** έχουν μορφή καθαρά τυπική, στεγνή, σύντομη και περιέχουν μόνο προτάσεις-κρίσεις. **Οι συλλογισμοί στο κείμενο** (ή τα συλλογιστικά επιχειρήματα των κειμένων), όμως, δεν εμφανίζονται ποτέ στην καθαρή, κωδικοποιημένη τους μορφή. Βρίσκονται πάντα ενταγμένοι σε ένα ευρύτερο σύμπλεγμα σκέψεων, συναισθηματικών αποτυπώσεων, περιγραφών, χαρακτηρισμών και κάθε είδους «πλατειασμών», από το οποίο οφείλουν να απομονώνονται. Έχουν, δηλαδή, δομή, ανάπτυξη, πολυποίκιλη σύνταξη και πιο πολύπλοκη διατύπωση. Πολλές φορές, μάλιστα, η σειρά έκθεσης των επιχειρημάτων μπορεί να είναι αποδιοργανωμένη: το τελικό συμπέρασμα ενδέχεται να παρατίθεται πρώτο (ή κάπου στη μέση) και οι προκείμενες ανακατεμένες. Δύσκολα, λοιπόν, ξεχωρίζουν οι προκείμενες που οδηγούν σε έναν τυπικό συλλογισμό. Προκειμένου, λοιπόν, να αποκαθιστούμε την τάξη, οφείλουμε να εντοπίζουμε πρώτα απ' όλα το τελικό συμπέρασμα.

Για παράδειγμα:

Η θανατική ποινή αποτελεί καθαρό παραλογισμό από τη σκοπιά του σωφρονισμού του παραβάτη (συμπέρασμα), που επιδιώκεται πρωταρχικά με την άσκηση συγκρατητικής επίδρασης

πάνω σε εκείνον που έχει ήδη εγκληματήσει, για να μην υποτροπιάσει. Γιατί **ο σωφρονισμός προϋποθέτει, βέβαια, τη φυσική ύπαρξη του ανθρώπου** (πρώτη προκείμενη), που **η θανατική ποινή την καταστρέφει** (δεύτερη προκείμενη).

Λανθάνει ο συλλογισμός. Το επιχείρημα θα μπορούσε να δοθεί με την εξής τυπική δομή:

Προκείμενες: Ο σωφρονισμός προϋποθέτει τη φυσική ύπαρξη του ανθρώπου.

Η θανατική ποινή την καταστρέφει (τη φυσική ύπαρξη του ανθρώπου).

Συμπέρασμα: Επομένως, η θανατική ποινή αποτελεί καθαρό παραλογισμό από τη σκοπιά του σωφρονισμού του παραβάτη.

Συλλογιστική πορεία: μερικές δικλείδες ασφαλείας

- Στη συλλογιστική πορεία ενός επιχειρήματος, ελέγχουμε τη σχέση προκείμενων με το συμπέρασμα.
- Στη συλλογιστική πορεία μιας παραγράφου, ελέγχουμε τη σχέση θεματικής πρότασης/ περιόδου με το συμπέρασμα.
- Στη συλλογιστική πορεία ενός ολόκληρου κειμένου, ελέγχουμε τη σχέση θέματος και θέσης του συγγραφέως.

Με ποια συλλογιστική πορεία (παραγωγική - επαγωγική) αναπτύσσει τη σκέψη του ο συγγραφέας στις παρακάτω παραγράφους; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.

1. Ο εικοστός αιώνας δικαίως χαρακτηρίζεται ως αιώνας των μεγαλύτερων και σημαντικότερων κοινωνικο-οικονομικών αλλαγών. Με τη ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας, ο μέσος «Δυτικός άνθρωπος» ζει στο κατώφλι του 21ου αιώνα μία πολύ διαφορετική καθημερινή ζωή από τον αντίστοιχο άνθρωπο των αρχών του 20ου αιώνα. Ένα σημαντικό ποσοστό ευθύνης γι' αυτές τις δραματικές αλλαγές στην καθημερινή ζωή φέρει και η πρόοδος στις λεγόμενες βιοϊατρικές επιστήμες. Η ανακάλυψη της δομής του DNA, πριν από 45 περίπου χρόνια, και η επακόλουθη «έκρηξη γνώσης» στους τομείς της Μοριακής Βιολογίας και της Γενετικής φέρνουν την ανθρωπότητα αντιμέτωπη με μια νέα τάξη πραγμάτων.

[Εξετάσεις Γ' Λυκείου, Μάιος 2002]

2. Ενόψει της νέας χιλιετίας, το ανθρώπινο γένος είναι υποχρεωμένο να σχεδιάσει ένα νέο εκπαιδευτικό σύστημα και να διαμορφώσει τους όρους ενός νέου πολιτισμού. Και είναι υποχρεωμένο να το πράξει τούτο -επιτρέψτε μου να επισημάνω- όχι γιατί το εκπαιδευτικό σύστημα και ο πολιτισμός του παρελθόντος απέτυχαν, αλλά διότι άλλαξε η κοινωνία. Τίποτε

από όσα ο άνθρωπος μπορεί να σκεφθεί και να δημιουργήσει -αν πρόκειται να καταστεί βιώσιμο- δεν είναι δυνατόν να υπάρξει ερήμην της κοινωνίας. Αλλάζουν οι κοινωνικές συνθήκες; Αλλάζουν, επίσης, οι ιδέες, οι πεποιθήσεις, οι μορφές της τέχνης, οι επιστημονικές αντιλήψεις και ούτω καθεξής.

[Εξετάσεις Γ΄ Λυκείου, Μάιος 2003]

3. Θεσμοί που δοκιμάστηκαν στο παρελθόν επί αιώνες, που καθιερώθηκαν με αίμα πολύ, έχουν πια διαβρωθεί. Η οικογένεια, που ήταν η ζεστή φωλιά, όπου πλάθονταν κι οπλιζόταν ο άνθρωπος, κάθε μέρα γίνεται και πιο σκιώδης. Ο τρόπος ζωής που είχε το παρελθόν κληροδοτήσει από γενιά σε γενιά -τιμιότητα, ντροπή, αξιοπρέπεια και κοινωνική συνεργασία- κινδυνεύει και αναιρείται καθημερινά από την πρακτική της εποχής μας. Το παρελθόν, ως αυθεντία, ως πηγή κανόνων βίου, υποφέρει από δεινή αμφισβήτηση.

[Εξετάσεις Γ΄ Λυκείου, Ιούνιος 2004]

4. Η Ελευθερία, καθώς αισθάνεται πως βρίσκεται αδιάκοπα σε κίνδυνο, είναι γρηγορούσα (βρίσκεται σε εγρήγορση, αγρυπνεί). Δεν επαναπαύεται σ' όσα απόκτησε. Δεν εθελοτυφλεί μπροστά στις δυνάμεις που την απειλούν. Δεν βυθίζεται στη βλάσφημη απόλαυση των αγαθών. Ανησυχεί, διαλογίζεται, προβληματίζεται. Κρατεί πάντα γυμνό και πάντα όρθιο το τρομερό της σπαθί, γιατί, αν το σπαθί χαμηλώσει, αν δισταγμός ή ατολμία την κυριέψουν, η Ελευθερία θα 'χει χαθεί.

[Εξετάσεις Γ΄ Λυκείου, Ιούνιος 2007]

3. Αξιολόγηση επιχειρήματος/συλλογισμού: Εγκυρότητα, αλήθεια και ορθότητα

Όταν αξιολογούμε ένα επιχείρημα ή συλλογισμό, μας ενδιαφέρουν κατ' αρχήν δύο πράγματα: η **εγκυρότητα** και η **αλήθειά** του.

Η **εγκυρότητα ενός επιχειρήματος/συλλογισμού** εξαρτάται από τη λογική συνοχή (συνάφεια) που παρουσιάζουν μεταξύ τους οι προκείμενες και το συμπέρασμα. Όταν προσπαθούμε να διαπιστώσουμε την εγκυρότητα, μας ενδιαφέρει αυστηρά **ο λογικός μηχανισμός**: αν, δηλαδή, τα επιμέρους λογικά βήματα των προκείμενων συνδέονται το ένα με το άλλο οργανικά, και αν όλα μαζί οδηγούν **κατά τρόπο αναγκαστικό και αναπόφευκτο** στο τελικό συμπέρασμα. Με απλά λόγια, ένας συλλογισμός/επιχείρημα θεωρείται **έγκυρος**, ανάλογα με τη μορφή του. Αν, δηλαδή, οι προκείμενες οδηγούν με λογική αναγκαιότητα σ' ένα βέβαιο συμπέρασμα.

Η **αλήθεια ενός επιχειρήματος/συλλογισμού** εξαρτάται από τον βαθμό ανταπόκρισης των θέσεων ή των διαπιστώσεων της κάθε προκείμενης και του τελικού συμπεράσματος με την πραγματικότητα. Με απλά λόγια, ένας συλλογισμός/επιχείρημα είναι **αληθής**, ανάλογα με το περιεχόμενό του. Αν, δηλαδή, υπάρχει νοηματική σχέση ανάμεσα στις προκείμενες και το συμπέρασμα ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα.

Η **εγκυρότητα** αφορά τη **λογική μορφή** ενός επιχειρήματος, ενώ η **αλήθεια** το **περιεχόμενό** του. Συνεπώς, τα δύο αυτά επίπεδα ανάλυσης αναφέρονται σε διαφορετικά ζητούμενα και είναι τελείως ανεξάρτητα το ένα από το άλλο.

Ένας συλλογισμός/επιχείρημα, για να θεωρείται **λογικώς ορθός (ορθότητα)**, πρέπει να είναι συγχρόνως έγκυρος και αληθής. Ο συλλογισμός που οδηγεί σε ορθό συμπέρασμα λέγεται **απόδειξη**. Σε κάθε άλλη περίπτωση, ο συλλογισμός χαρακτηρίζεται ως **μη ορθός ή εσφαλμένος**.

Κλασική περίπτωση παραδείγματος μη ορθού/εσφαλμένου συλλογισμού είναι ο εξής:

Το μπουζούκι είναι όργανο.

Ο αστυνομικός είναι όργανο.

Άρα, ο αστυνομικός είναι μπουζούκι.

Η πρώτη και η δεύτερη προκείμενη παρουσιάζουν μεταξύ τους λογική ανακολουθία: ενώ στην πρώτη ο όρος «όργανο» χρησιμοποιείται κυριολεκτικά, στη δεύτερη έχει μεταφορική χρήση. Μέσα από αυτή τη σκόπιμη διπλή χρήση του όρου (κυριολεκτική και μεταφορική), οδηγούμαστε λογικοφανώς σε ένα συμπέρασμα, το οποίο είναι μεν έγκυρο (γιατί οι προκείμενες οδηγούν στο συμπέρασμα), όχι όμως και αληθές (γιατί το περιεχόμενό του δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα). Συνεπώς, ο συλλογισμός είναι μη ορθός, δηλαδή εσφαλμένος.

Μπορείτε τώρα να αξιολογήσετε τους παρακάτω συλλογισμούς (έγκυρος + αληθής = ορθός).

1. Ο Άρης είναι πλανήτης του ηλιακού συστήματος.

Ο Άρης είναι ετερόφωτος πλανήτης.

Άρα, οι πλανήτες του ηλιακού συστήματος είναι ετερόφωτοι.

2. Αν το κάπνισμα είναι ανθυγιεινό, επειδή όποιος καπνίζει πεθαίνει, τότε και η ζωή είναι ανθυγιεινή: όποιος ζει πεθαίνει.

3. Οι άνθρωποι στα σπίτια τους φιλοξενούν ως ζώα αναψυχής ή γάτες ή σκύλους.

Ο φίλος μου φιλοξενεί μία γάτα.

Άρα, δεν φιλοξενεί σκύλο.

4. Οι πόλεμοι γίνονται είτε για οικονομικούς είτε για γεωπολιτικούς λόγους.

Ο Χ πόλεμος έγινε για γεωπολιτικούς λόγους.

Άρα, δεν έγινε για οικονομικούς λόγους.

Ιδιαίτερη σημασία για την **αξιολόγηση ενός επιχειρήματος** έχει να διακρίνουμε αν οι προκείμενες είναι **γενικά, καθολικά αποδεκτές και αντικειμενικές αλήθειες** (π.χ. η γη

γυρίζει γύρω από τον ήλιο), ή αποτελούν **προσωπικές, υποκειμενικές γνώμες/κρίσεις** (π.χ. Ο συναγωνισμός στα αθλήματα ενθαρρύνει τη βία. Η παγκοσμιοποίηση είναι καταστροφή για τους λαούς).

Να γράψετε: α) μια γενική/αποδεκτή αλήθεια και β) μια γνώμη για τα παρακάτω θέματα.

1. Η πληροφορική.
2. Η προστασία του περιβάλλοντος.
3. Η πολιτική.

Παραλογικοί συλλογισμοί:

Συχνά ορισμένα συλλογιστικά σχήματα, φαίνονται εξωτερικά έγκυρα και αληθή, αλλά στην πραγματικότητα παραβαίνουν τους κανόνες του ορθού λόγου, λόγω άγνοιας ή λογικού σφάλματος του πομπού. Στην περίπτωση αυτή, έχουμε **παραλογικούς συλλογισμούς** ή **παραλογισμούς**. Ο παραλογικός συλλογισμός, που εμπεριέχει πρόθεση του πομπού να παραπλανήσει τον δέκτη, ονομάζεται **σόφισμα**. Τα σοφίσματα, δηλαδή, αποτελούν **συνειδητή παραβίαση του ορθού λόγου**.

Για παράδειγμα:

Όποιος σκέφτεται, υπάρχει.

Αυτός δεν σκέφτεται

Άρα, αυτός δεν υπάρχει.

Μπορείτε να καταγράψετε τους λόγους που κάνουν τον πομπό να χρησιμοποιεί συλλογισμούς, που αντιβαίνουν στον ορθό λόγο (παραλογικούς συλλογισμούς);

4. Βοηθητικά στοιχεία για την αξιολόγηση του επαγωγικού συλλογισμού

Θυμίζουμε ότι στους επαγωγικούς συλλογισμούς η πορεία που ακολουθούμε προς τη διατύπωση του τελικού συμπεράσματος είναι η ακριβώς αντίθετη από εκείνη των παραγωγικών: ξεκινάμε από μεμονωμένες και συγκεκριμένες εμπειρικές διαπιστώσεις και καταλήγουμε σε μία γενίκευση. Συνεπώς, στους επαγωγικούς συλλογισμούς, το τελικό συμπέρασμα βγαίνει εμπειρικά, μέσα από τις συγκεκριμένες διαπιστώσεις.

Καθώς, όμως, ο αριθμός των προσωπικών μας διαπιστώσεων μπορεί να μην είναι επαρκής ή να μην λαμβάνει υπόψη του το σύνολο των παραμέτρων που συμβάλλουν στη διαμόρφωση ενός αποτελέσματος, το συμπέρασμα που εξάγεται, μέσω των επαγωγικών συλλογισμών, είναι πάντοτε σχετικό, έχει, δηλαδή, πιθανολογικό χαρακτήρα. Αυτό συμβαίνει, γιατί οδηγούμαστε στο συμπέρασμα με λογικό άλμα, αφού θεωρούμε ότι αυτό που ισχύει για κάποιο μέρος, θα ισχύει και για το σύνολο, δηλαδή και για τα υπόλοιπα μέρη του συνόλου. Μάλιστα, αν ο φορέας/πομπός του συλλογισμού έχει συναίσθηση της μερικότητας της εμπειρίας του, οφείλει να εισαγάγει το συμπέρασμά του με το «πιθανόν», το «ίσως», το «όπως δείχνουν τα πράγματα / η εμπειρία μου» ή ό,τι άλλο συναφές. Σε αυτήν την περίπτωση, μιλάμε για **ατελή επαγωγή**.

Όταν, όμως, η επαγωγή βασίζεται σε επαρκή παραδείγματα και πλήρη στοιχεία, όταν, δηλαδή, απαριθμούνται όλες οι δυνατές περιπτώσεις, τότε το συμπέρασμα είναι βέβαιο και ασφαλές. Σε αυτήν την περίπτωση, μιλάμε για **τέλεια επαγωγή**. Τέλειες επαγωγές έχουμε κατά κανόνα στην επιστήμη, η οποία εξάγει τα πορίσματά της μέσα από εκτεταμένες έρευνες πάνω σε πληθώρα περιπτώσεων, λαμβάνοντας υπόψη όλες τις πιθανές παραμέτρους. Είναι δυνατόν και στην καθημερινή μας πρακτική να έχουμε τέλεια επαγωγή, όταν προσπαθούμε να επιβεβαιώσουμε ή να διαψεύσουμε κάποιον ήδη υπαρκτό κανόνα, μέσω δικών μας εμπειρικών διαπιστώσεων, που μας επιτρέπουν (ή όχι) να δεχτούμε την αρχική θέση. Είναι, δηλαδή, σαν να διενεργούμε ξανά μόνοι μας μια πρόχειρη έρευνα επί του ζητήματος, οδηγούμενοι (ή όχι) στο ίδιο αποτέλεσμα.

Συνοψίζοντας, όταν αξιολογούμε έναν επαγωγικό συλλογισμό, πρέπει να εξετάζουμε, αν έχουμε **τέλεια** (βέβαιο συμπέρασμα) ή **ατελή επαγωγή** (ατελής / πιθανό / όχι απόλυτα βέβαιο συμπέρασμα). Η ατελής επαγωγή μπορεί να είναι **παραλογισμός**.

Είδη/μορφές επαγωγικού συλλογισμού

Τρία είναι τα είδη/μορφές του επαγωγικού συλλογισμού: **Γενίκευση**, **Αίτιο-αποτέλεσμα**, **Αναλογία**. Προκειμένου να αξιολογήσουμε το καθένα από αυτά, πρέπει να λάβουμε υπόψη μας τα εξής:

Συλλογισμός με γενίκευση. Στην περίπτωση αυτή, ελέγχουμε αν η γενίκευση στηρίζεται σε επαρκή στοιχεία, είναι επιτρεπτή και έγκυρη. Άρα, η επαγωγή είναι τέλεια. Αν συμβαίνει η γενίκευση να είναι επισφαλής, αυθαίρετη, παρακινδυνευμένη και βεβιασμένη, η επαγωγή είναι ατελής.

Για παράδειγμα:

Ο Γιάννης είναι πολύ ευγενικός.

Ο Γιάννης είναι Έλληνας. Άρα, όλοι οι Έλληνες είναι πολύ ευγενικοί.

Αξιολόγηση: Εδώ η επαγωγή είναι ατελής, γιατί η γενίκευση είναι βεβιασμένη και αυθαίρετη, οπότε μας οδηγεί με λογικό άλμα σε συμπέρασμα μη ασφαλές.

Συλλογισμός με αίτιο – αποτέλεσμα. Εδώ εξετάζουμε τα εξής:

α) αν η αιτιώδης σχέση είναι λογική και όχι απλώς χρονολογική ανάμεσα στο αίτιο και το αποτέλεσμα, τότε το συμπέρασμα είναι βέβαιο. Άρα, η επαγωγή είναι τέλεια.

Για παράδειγμα:

Το περίμενα ότι κάτι κακό θα μου συνέβαινε σήμερα.

Το βράδυ είδα στο όνειρό μου φίδια.

Αξιολόγηση: Εδώ η επαγωγή είναι ατελής, καθόσον ένα γεγονός, που απλώς προηγείται χρονικά από ένα άλλο, προβάλλεται ως η αιτία του.

β) αν γίνεται υπεραπλούστευση της σχέσης αιτίου - αποτελέσματος, μήπως, δηλαδή, μια ειδικότερη/μερικότερη αιτία παρουσιάζεται ως κύρια και μοναδική, τότε το συμπέρασμα είναι επισφαλές. Άρα, η επαγωγή είναι ατελής.

Για παράδειγμα:

Όλα τα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας οφείλονται αποκλειστικά στη χαμηλή παραγωγικότητα της εργασίας.

Αξιολόγηση: Εδώ η επαγωγή είναι ατελής, γιατί μια ειδικότερη αιτία (η χαμηλή παραγωγικότητα της εργασίας) παρουσιάζεται ως η κύρια και μοναδική αιτία όλων των προβλημάτων της ελληνικής οικονομίας. Έχουμε, δηλαδή, υπεραπλούστευση της σχέσης αιτίου-αποτελέσματος.

γ) αν η αιτία είναι αναγκαία ή επαρκής (Αναγκαία λέγεται, όταν το αποτέλεσμα δεν προκύπτει χωρίς αυτή. Επαρκής λέγεται, όταν αρκεί μόνο αυτή, για να προκληθεί το αποτέλεσμα), τότε η σχέση αιτίου - αποτελέσματος μπορεί να πάρει την εξής μορφή:

- η αιτία είναι ταυτόχρονα αναγκαία και επαρκής (ικανή).

Για παράδειγμα: Για να δει ένας υγιής άνθρωπος, πρέπει να ανοίξει τα μάτια του.

Αξιολόγηση: Εδώ η επαγωγή είναι τέλεια, γιατί η αιτία (το άνοιγμα των ματιών υγιούς ανθρώπου) είναι αναγκαία και επαρκής, για να προκληθεί το αποτέλεσμα (η όραση).

- η αιτία είναι αναγκαία, αλλά δεν είναι επαρκής.

Για παράδειγμα: Κάνει κρύο, άρα θα χιονίσει.

Αξιολόγηση: Εδώ η επαγωγή είναι ατελής, γιατί η αιτία (το κρύο) είναι αναγκαία προϋπόθεση για το αποτέλεσμα (θα χιονίσει), αλλά δεν είναι επαρκής.

- η αιτία είναι επαρκής, αλλά δεν είναι αναγκαία.

Για παράδειγμα: Η χρήση ναρκωτικών οδηγεί στον θάνατο.

Αξιολόγηση: Εδώ η επαγωγή είναι ατελής, γιατί η αιτία (η χρήση ναρκωτικών) είναι δυνατόν να οδηγήσει στον θάνατο (επαρκής αιτία), αλλά αυτό δεν είναι βέβαιο (μη αναγκαία αιτία για την πρόκληση του αποτελέσματος).

Συλλογισμός με αναλογία. Εδώ ερευνούμε κατά πόσον οι ομοιότητες, οι οποίες προβάλλονται ανάμεσα στα αντικείμενα που παραλληλίζονται, είναι σχετικές με το θέμα και επαρκείς.

Αν η αναλογία είναι **κυριολεκτική**, προσέχουμε κατά πόσον οι ομοιότητες των συγκρινόμενων αντικειμένων είναι επαρκείς σε αριθμό και σχετικές με το θέμα (π.χ. Σύγκριση ενός δικαστή με τον Πόντιο Πιλάτο).

Αν η αναλογία είναι **μεταφορική**, πρέπει να ελεγχθεί κατά πόσον έχει την αποδεικτική αξία ενός λογικού επιχειρήματος. Συνήθως, όταν η μεταφορική αναλογία χρησιμοποιείται στη θέση λογικού επιχειρήματος, μας οδηγεί πάντα σε λογικό σφάλμα, άρα έχουμε ατελή επαγωγή (π.χ. Το ποδόσφαιρο είναι σαν τη ζωή).

Μπορείτε τώρα να αξιολογήσετε τα παρακάτω επιχειρήματα που αναπτύσσονται με την επαγωγική συλλογιστική πορεία. Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας. Για να απαντήσετε, θα ακολουθήσετε τα εξής βήματα: Πρώτα θα εντάξετε τον επαγωγικό συλλογισμό σε μια από τις μορφές/είδη του (γενίκευση, αίτιο-αποτέλεσμα, αναλογία). Μετά θα εφαρμόσετε τα βοηθητικά στοιχεία της αξιολόγησης της συγκεκριμένης μορφής του επαγωγικού συλλογισμού. Τέλος θα διατυπώσετε τη θέση σας, αν, δηλαδή, πρόκειται για τέλεια ή ατελή επαγωγή.

1. Οι πολιτικοί είναι αγενείς. Σε μία υπόθεσή μου ένας πολιτικός μού φέρθηκε αγενέστατα.
2. Η πολιτική θυμίζει λίγο πολύ εμπόριο. Πουλάς υποσχέσεις και αγοράζεις ψήφους.
3. Ό,τι μας προσφέρει σήμερα ένας Υπολογιστής Πολυμέσων, στις αρχές του αιώνα (και για χιλιάδες χρόνια πριν), μας χάριζε μόνον ένας πολυτάλαντος παππούς ή μια γιαγιά: κρατά λογαριασμό στις δουλειές του σπιτιού, λύνει απορίες, βοηθά στο γράψιμο, αφηγείται όμορφες ιστορίες, λέει τραγουδάκια και -κυρίως- προσαρμόζει με προθυμία την τεράστια σοφία του στα μέτρα του κάθε εγγονιού.
4. Όλα τα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας οφείλονται αποκλειστικά στην κακή διαχείριση της πολιτικής εξουσίας.
5. Μελέτησα πιο πολύ από τους άλλους. Άρα, θα πάρω πιο καλό βαθμό από όλους.

5. Αξιολόγηση των τεκμηρίων

Κάποτε παρατηρείται ο πομπός να χρησιμοποιεί κάποια στοιχεία αμφίβολης ποιότητας, κύρους ή επιστημονικής αξίας, που επέχουν θέση τεκμηρίων. Εκτός, λοιπόν, από την αξιολόγηση των επιχειρημάτων, ο δέκτης (ο ακροατής ή ο αναγνώστης) οφείλει να ελέγχει την αξιοπιστία των τεκμηρίων (στατιστικά στοιχεία, πορίσματα ερευνών, παραδείγματα, εμπειρικές αλήθειες, παραθέματα/μαρτυρίες κ.λπ.) που χρησιμοποιούνται από τον πομπό, προκειμένου αυτός να πείσει για την ορθότητα της θέσης του. Συνεπώς, ο λόγος που χρησιμοποιεί ο πομπός πρέπει να στηρίζεται όχι μόνο σε ορθά (ισχυρά) επιχειρήματα, αλλά και σε τεκμήρια εξακριβωμένα και επεξεργασμένα, αν θέλει να πείσει για την ορθότητα και την αξία της θέσης του ή της πληροφορίας που μεταδίδει.

Προδιαγραφές ορθότητας και αποδεκτότητας των τεκμηρίων:

- Να είναι επιστημονικώς άρτια, τόσο από άποψη μεθοδολογίας, όσο και στην αναφορά των επιστημονικών φορέων.
- Να είναι συγκεκριμένα, αξιόπιστα, κατάλληλα και σχετικά με το θέμα, επαρκή σε αριθμό και έγκυρα.
- Να παρουσιάζονται ολοκληρωμένα και πλήρη.
- Να είναι κοινώς αποδεκτά.

Ποιες από τις παρακάτω προτάσεις είναι τεκμηριωμένες και ποιες ατεκμηρίωτες;

1. Με εξακόσιες χιλιάδες απολύσεις το 2001, τον πληθωρισμό να εκτινάσσεται στο 4,4% τον Ιανουάριο του 2002, την ανεργία να πλησιάζει το 11% και την ανεργία των νέων, ειδικότερα, να βρίσκεται στο υψηλότερο σημείο απ' όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (21,6%), η κατάσταση που αντιμετωπίζουν οι μισθωτοί, η τεράστια, δηλαδή, πλειοψηφία των πολιτών, δεν μοιάζει καθόλου ρόδινη.
2. Ο νόμος που κατατέθηκε από τη Βουλή είναι φιλεργατικός, όπως αναμενόταν από μια κυβέρνηση που υποστηρίζει σταθερά τα δικαιώματα των εργαζομένων.
3. Το ότι η διασύνδεση των οικονομικών συμφερόντων με την πολιτική εξουσία αποδεικνύει το έλλειμμα δημοκρατίας στην Ελλάδα είναι αυτονόητο, αλλά και εξακριβωμένο.

Να διαβάσετε πάλι το απόσπασμα «Συγγνώμη, δεν σας ακούω, γιατί έχει πολύ θόρυβο» (σσ. 7-8) και: α) Να παρουσιάσετε την άποψη/θέση που υποστηρίζει ο συγγραφέας. β) Να αξιολογήσετε τα συγκεκριμένα τεκμήρια που χρησιμοποιεί, προκειμένου να καταλήξει στο συμπέρασμά του.

II. ΕΠΙΚΛΗΣΗ ΣΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ

Πολλές φορές, όταν προσπαθούμε να εξωθήσουμε κάποιον σε μια συγκεκριμένη απόφαση ή ενέργεια, δεν αρκεί η επίκληση στη λογική του δέκτη με την αποδεικτική ισχύ των επιχειρημάτων και των τεκμηρίων. Χρειάζεται να προκαλέσουμε τα ανάλογα συναισθήματα, να φορτίσουμε συγκινησιακά τον δέκτη, ώστε να συμφωνήσει σε όσα του προτείνουμε. Σε αυτήν την περίπτωση, χρησιμοποιούμε την επίκληση στο συναίσθημα. Με την επίκληση στο συναίσθημα επιχειρείται, δηλαδή, να ευαισθητοποιηθεί ο δέκτης για το σοβαρό πρόβλημα που τίγεται, να βιώσει συναισθήματα ενοχής, ντροπής, φόβου, δυσπιστίας, απογοήτευσης κ.λπ. ή χαράς, ικανοποίησης, θάρρους, εμπιστοσύνης, ενθουσιασμού κ.λπ., ούτως ώστε να ανησυχήσει, να προβληματιστεί, να κινητοποιηθεί, να παρακινηθεί, να ενεργήσει ανάλογα, να ... (στόχος του πομπού).

Ο πομπός, αναφερόμενος στο συναίσθημα του δέκτη, λαμβάνει υπόψη του:

- σε ποιους απευθύνεται, δηλαδή τη φυσιολογία του δέκτη.
- τη διάθεσή τους, δηλαδή τη συγκεκριμένη συναισθηματική κατάσταση.
- τα αίτια που προκαλούν κάποιο συναίσθημα.

Τα **μέσα** που χρησιμοποιεί ο πομπός, ακολουθώντας αυτόν τον τρόπο πειθούς, είναι:

- **Περιγραφή** (π.χ. Ο πολιτικός περιγράφει παραστατικά την έκταση, τον παλμό και τη συμμετοχή μιας πολιτικής συγκέντρωσης του κόμματός του, για να προκαλέσει ενθουσιασμό και αυτοπεποίθηση στους οπαδούς του, ανησυχία και ανασφάλεια στους πολιτικούς αντιπάλους).
- **Αφήγηση** (π.χ. Ο δικηγόρος υπεράσπισης αφηγείται τα δραματικά γεγονότα που οδήγησαν τον ανήλικο στην διάπραξη της κλοπής, για να προκαλέσει τη συμπάθεια και τον οίκτο των δικαστών).
- **Χιούμορ** (π.χ. Ο καθηγητής στην τάξη αντιμετωπίζει με χιούμορ μια μικρή «παρεκτροπή» κάποιου μαθητή, για να εκτονώσει την ένταση και να εξασφαλίσει θετικό κλίμα).
- **Ειρωνεία**. Η ειρωνική αντιμετώπιση, όταν είναι διακριτική, «λεπτή» και δεν ενοχλεί, συμβάλλει στην υποτίμηση του αντιπάλου (π.χ. Ο πολιτικός της αντιπολίτευσης αναφέρεται περιπαιχτικά στο «τεράστιο έργο της κυβέρνησης» και στην «εμπειρία των στελεχών της», για να αποκαλύψει την απουσία έργου και την απειρία).

- **Συναισθηματικά φορτισμένες λέξεις / Ποιητική γλώσσα.** Ο ποιητικός λόγος με τα πολλά σχήματα λόγου, όπως: μεταφορές / συνυποδήλωση, παρομοιώσεις, εικόνες / εικονοπλαστικός λόγος, ρηματικά πρόσωπα ενικού και πληθυντικού αριθμού, ασύνδετος λόγος, επίθετα κ.λπ., είναι συγκινησιακά φορτισμένος λόγος (π.χ. Σε εθνική εορτή ο ομιλητής χρησιμοποιεί ποιητικές εκφράσεις, για να διεγείρει την περηφάνια και τον θαυμασμό για τα ηρωικά κατορθώματα των προγόνων).
- **Ρητορικά ερωτήματα.** Οι ρητορικές ερωτήσεις επιδιώκουν να αφυπνίσουν και να ταρακουνήσουν τον δέκτη από τον εφησυχασμό του, καθώς διεγείρουν το ενδιαφέρον του και τον δεσμεύουν να συμφωνήσει, εφόσον οι απαντήσεις είναι δεδομένες. (π.χ. Ποιος θα καθορίσει πού αρχίζουν και πού τελειώνουν τα όρια της ανθρώπινης παρέμβασης στο έργο της φύσης; Αν αύριο τροποποιήσουμε το γονίδιο της νόσου Αλτσχάιμερ, γιατί μεθαύριο δεν θα παρέμβουμε στο γονίδιο του ύψους, του χρώματος των ματιών ή της ευφυΐας, ζωντανεύοντας τους χειρότερους εφιάλτες που νομίζαμε ότι είχαμε οριστικά ξεορκίσει;).

Η επίκληση στο συναίσθημα, όταν αναφέρεται σε ανθρωπιστικές ή περί δικαίου παραδοχές, μπορεί να έχει θετικά αποτελέσματα, στοχεύοντας στην ευαισθητοποίηση των δεκτών (π.χ. οι διαφημίσεις της UNICEF με τα σκελετωμένα παιδιά της Αφρικής). Όταν, όμως, γίνεται κατάχρηση της επίκλησης στο συναίσθημα, με στόχο την ενοχοποίηση, απομόνωση ή και εξόντωση της διαφορετικότητας ή όταν χρησιμοποιείται με στόχο την εκμετάλλευση των άλλων προς ίδιον όφελος (π.χ. απόκρυψη της αλήθειας, διασπορά ψεύτικων φόβων, ελπίδων και προσδοκιών ρατσισμού, ξενοφοβία, κοινωνικός αποκλεισμός, οικονομική εκμετάλλευση, εξαγορά ψήφων κ.λπ.), προκαλεί καταστροφικά αποτελέσματα στον άνθρωπο, μέσω του συναισθηματικού του εκβιασμού.

Μπορείτε να αναφέρετε και εσείς συγκεκριμένα παραδείγματα από την καθημερινή ζωή, στα οποία ο πομπός προσπαθεί να προκαλέσει κάποια συναισθήματα στον δέκτη, ώστε να πετύχει τον σκοπό του;

Στο παρακάτω απόσπασμα ο πομπός κάνει επίκληση στο συναίσθημα, προκειμένου να πείσει τον δέκτη. Να αναζητήσετε τη θέση του πομπού και τα μέσα που χρησιμοποιεί, για να πετύχει τον στόχο του.

Εμείς τι κάνουμε; Τι μπορούμε να προσθέσουμε ή να αφαιρέσουμε από τη σκληρή αυτή πραγματικότητα του νέου βιομηχανικού κράτους; Μήπως μέσα από την απάτη αυτή, σε βάρος μας και σε βάρος των καταναλωτών, συμβάλλουμε στη συντήρηση και την επιδείνωση του καταπιεστικού μηχανισμού; Έχουμε ευκαιρίες για κάτι παρόμοιο;

Αν δεν μπορούμε να συμβάλουμε στην κάθαρση, ας σταματήσουμε το βρόμισμα. Αν συνεχιστεί αυτή η ψυχική εξαθλίωση, δεν θα μείνει περιθώριο ούτε γι' αυτό που σήμερα βαφτίζουμε «αναγκαίο κακό». Μας μάθανε να μεταφράζουμε τον στοχασμό σε χρήμα, την εφεύρεση σε χρήμα, την ευτυχία σε χρήμα, τη δυστυχία του γείτονα σε δική μας καλοπέραση. Αποδειχτήκαμε ολότελα ανίκανοι να δούμε την τραγωδία που κρύβεται πίσω απ' το προϊόν, αδιαφορούμε για την τύχη του ανθρώπινου ιδρώτα. Χάσαμε κάθε εκτίμηση για τον εαυτό μας και κάθε επαφή με τις ανθρώπινες αξίες. Φρακάρουμε συνειδητά την ενότητα και αρμονία του ανθρώπου και της φύσης.

[Κ. Γκορόγια, Ειρ. Μαστρομανώλη, Λόγος και Έκφραση. Γ' Λυκείου, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα 2001, σ. 14]

III. ΕΠΙΚΛΗΣΗ ΣΤΟ ΗΘΟΣ ΤΟΥ ΠΟΜΠΟΥ

Η πειστικότητα των απόψεων του πομπού δεν εξαρτάται μόνο από τη σχέση τους με την αλήθεια και την πραγματικότητα, αλλά και από την εντύπωση που θα προξενήσει στον δέκτη ο ίδιος ως προσωπικότητα. Συνεπώς, ο πομπός, για να κερδίσει την εμπιστοσύνη του δέκτη και μιλώντας σε πρώτο πρόσωπο για τον εαυτό του, αυτοπροβάλλεται θετικά, επικαλείται, δηλαδή το ήθος του, ώστε οι θέσεις/εισηγήσεις του να γίνουν αποδεκτές. Το κοινό πιστεύει πιο εύκολα αυτούς που εμπιστεύεται -πολλές φορές μάλιστα άκριτα- ενώ είναι καχύποπτο και δύσπιστο απέναντι σε όσους θεωρεί αναξιόπιστους. Όταν, όμως, γίνεται κατάχρηση της επίκλησης στο ήθος του πομπού, αποκαλύπτονται οι προθέσεις και αναδεικνύεται η σκοπιμότητα, οπότε ο πομπός χάνει την αξιοπιστία του και ο δέκτης δυσπιστεί απέναντί του.

Τα **μέσα** που χρησιμοποιεί ο πομπός, ακολουθώντας αυτόν τον τρόπο πειθούς, είναι:

- Αυτοπροβολή: θετικοί χαρακτηρισμοί, κριτικές, έπαινοι/εγκώμια, με συχνή χρήση α' ενικού ή πληθυντικού προσώπου.
- Λανθάνων (έμμεσος) αξιολογικός χαρακτηρισμός.
- Αναφορά σε ενέργειες ή συμπεριφορές του στην ιδιωτική ή δημόσια ζωή που αποδεικνύουν και προβάλλουν το ήθος του.
- Προβολή της προσωπικότητάς του και των αρχών ή της ιδεολογίας του.
- Αξιόπιστος λόγος.

Να εντοπίσετε τα μέσα που χρησιμοποιεί ο πομπός στο παρακάτω απόσπασμα (Λυσίας «Υπέρ Μαντιθέου»), κάνοντας επίκληση στο ήθος του.

Εγώ, λοιπόν, πρώτα, αν και δεν μου απέμεινε μεγάλη περιουσία, εξαιτίας των συμφορών του πατέρα μου και της πόλης, πάντρεψα τις δύο αδερφές μου, αφού έδωσα στην καθεμιά τους προίκα. Με τον αδερφό μου έτσι μοίρασα την πατρική περιουσία, ώστε εκείνος να ομολογεί ότι έχει περισσότερα από μένα από την πατρική περιουσία. Και, σε σχέση με όλους τους άλλους, έχω ζήσει έτσι, ώστε να μην έχω δώσει καμιά αφορμή παραπόνου εναντίον μου ποτέ έως τώρα ούτε σε έναν από τους συμπολίτες μου.

Ποιες ιδιότητες πρέπει να έχει ένας πομπός/ομιλητής, για να φανεί αξιόπιστος σε σας προσωπικά και να κερδίσει την εμπιστοσύνη σας;

IV. ΕΠΙΚΛΗΣΗ ΣΤΟ ΗΘΟΣ ΤΟΥ ΔΕΚΤΗ

Ο πομπός επιχειρεί να παρακινήσει και να κεντρίσει τη φιλοτιμία του δέκτη, να τον κάνει να αισθανθεί την ευθύνη που έχει απέναντι σε όσα του προβάλλονται, να αποδεχτεί τις απόψεις του πομπού, ώστε να συμπεριφερθεί και να ενεργήσει κατάλληλα. Αυτός ο τρόπος πειθούς, ο οποίος ονομάζεται επίκληση στο ήθος του δέκτη, συνδέεται άμεσα και με την επίκληση στο συναίσθημα, αφού ο πομπός προσπαθεί να διεγείρει στον δέκτη θετικά συναισθήματα για τον εαυτό του και να κεντρίσει τη φιλοτιμία του.

Τα **μέσα** που χρησιμοποιεί ο πομπός, ακολουθώντας αυτόν τον τρόπο πειθούς, είναι:

- Ο άμεσος ή έμμεσος (λανθάνων) αξιολογικός χαρακτηρισμός.
- Η χρήση α' και β' προσώπου ενικού και πληθυντικού αριθμού (π.χ. Ο δημοκρατικός πολίτης θα συμφωνούσε μαζί μου ότι..., Το σημαντικό είναι να διατηρήσετε τις αρχές σας και να μην ενδώσετε ...).

V. ΕΠΙΘΕΣΗ ΣΤΟ ΗΘΟΣ ΤΟΥ ΑΝΤΙΠΑΛΟΥ

Κάποιες φορές που ο πομπός βρίσκεται σε αδυναμία να στηρίξει με επιχειρήματα τις απόψεις του ή να ανασκευάσει τεκμηριωμένα τις απόψεις του αντιπάλου, προσπαθεί να μειώσει ηθικά τον αντίπαλο με αρνητικούς χαρακτηρισμούς, ώστε να εξουδετερώσει την πειστικότητα των επιχειρημάτων του. Αντί, δηλαδή, να ανασκευάσει τα επιχειρήματα του αντιπάλου, υποσκάπτει και καταρρακώνει το κύρος του αντιπάλου/δέκτη, καταφεύγει σε μια προσωπική επίθεση, που φτάνει έως τη λασπολογία. (π.χ. Στις δίκες, όταν οι δικηγόροι υπεράσπισης αμφισβητούν την αξιοπιστία των μαρτύρων κατηγορίας, επικαλούμενοι στοιχεία της «αήθους» ιδιωτικής ζωής ή δημόσιας εικόνας τους. Στις πολιτικές αντιπαραθέσεις, ή σε προεκλογικές περιόδους, η αντιδικία μεταξύ εκπροσώπων αντίπαλων κομματικών παρατάξεων δεν επικεντρώνεται σε επιχειρήματα ιδεολογικής ή πολιτικής κριτικής, αλλά στο επίπεδο των προσωπικών κατηγοριών). Στην περίπτωση αυτή, ο πομπός κάνει επίθεση στο ήθος του αντιπάλου.

Τα **μέσα** που χρησιμοποιεί ο πομπός, ακολουθώντας αυτόν τον τρόπο πειθούς, είναι: αποδοκιμαστικά σχόλια, κατηγορητήρια, αρνητικοί και κατώτεροι αξιολογικοί χαρακτηρισμοί, που αναφέρονται στην προσωπικότητα, το ήθος, τη δημόσια ή ιδιωτική ζωή του αντιπάλου/δέκτη.

Να αναζητήσετε τρόπους και μέσα πειθούς στο παρακάτω απόσπασμα (Λυσίας, «Λόγος υπέρ του Αδυνάτου»), όπου ο «Αδύνατος», ενώπιον του ακροατηρίου των δικαστών, υπερασπίζεται το δικαίωμα να του χορηγείται το χρηματικό βοήθημα, που προσφέρει η αθηναϊκή πολιτεία στους αναξιοπαθούντες πολίτες της.

Και βέβαια, όποιος μισεί αυτούς που οι άλλοι ευσπλαχνίζονται, από ποια κακία νομίζετε ότι ένας τέτοιος άνθρωπος θα μπορούσε να απέχει; Γιατί δεν με συκοφαντεί για χρήματα ούτε θέλει να με εκδικηθεί ως εχθρό του. Εξαιτίας της κακίας του ούτε εχθρό ούτε φίλο μου τον είχα ποτέ έως τώρα. Είναι πλέον φανερό, κύριοι βουλευτές, ότι με φθονεί, γιατί, αν και έχω πέσει σε τέτοια συμφορά, είμαι καλύτερος πολίτης απ' αυτόν. Γιατί πάνω απ' όλα νομίζω ότι πρέπει, κύριοι βουλευτές, να θεραπεύει κανείς τα ελαττώματα του σώματος με τις αρετές της ψυχής. Γιατί, αν όμοια με το σώμα, που έχει τη συμφορά, θα έχω και το πνεύμα μου και έτσι ζήσω την υπόλοιπη ζωή μου, σε τι θα διαφέρω απ' αυτόν;

Να απαντήσετε στα εξής ερωτήματα: α) Ποιοι είναι οι λόγοι για τους οποίους ο πομπός επιλέγει την επίθεση στο ήθος του αντιπάλου; β) Θεωρείτε σωστή αυτήν την τακτική; γ) Νομίζετε ότι είναι επιτρεπτό σε ορισμένες περιπτώσεις να ασκείται κριτική στον χαρακτήρα και στην ιδιωτική ζωή του αντιπάλου;

VI. ΕΠΙΚΛΗΣΗ ΣΤΗΝ ΑΥΘΕΝΤΙΑ

Πολύ συχνά στον λόγο συναντάμε αναφορές σε γνώμες και ρήσεις σημαντικών προσώπων από τον χώρο της επιστήμης, της διανόησης και του πολιτισμού ή ακόμη ρήσεις αρχαίων σοφών. Οι ρήσεις αυτές μπορεί να παρατίθενται αυτούσια, με τη δήλωση του ονόματος του ειδικού και τη χρήση εισαγωγικών. Είναι δυνατόν, όμως, να αποδίδεται νοηματικά η άποψη, με τη δήλωση του ονόματος του ειδικού και χωρίς τη χρήση εισαγωγικών. Ο τρόπος αυτός της πειθούς λέγεται επίκληση στην αυθεντία.

Τα **μέσα** που χρησιμοποιεί ο πομπός, ακολουθώντας αυτόν τον τρόπο πειθούς, είναι: γνώμες ειδικών / επιστημόνων, απόψεις ανθρώπων των γραμμάτων και του πολιτισμού, γνωμικά, παροιμίες, αποφθέγματα, φράσεις της λαϊκής σοφίας, ρήσεις αρχαίων σοφών, εδάφια από γραπτά κείμενα.

Για παράδειγμα:

Ο Πιερ Πάλο Παζολίνι είπε ότι η τηλεόραση έχει τεράστια ευθύνη στο μούδιασμα των πνευματικών και ηθικών ικανοτήτων των σύγχρονων ανθρώπων, επειδή είναι όργανο εξουσίας και καθαυτό εξουσία η ίδια.

Χρήσιμη πληροφορία: Η επίκληση στην αυθεντία χρησιμοποιεί τα ίδια μέσα με τα **παραθέματα/μαρτυρίες** που αποτελούν μια μορφή των **τεκμηρίων** του τρόπου πειθούς της **επίκλησης στη λογική**. Γι' αυτό, όταν συναντάμε στο κείμενο το ερώτημα: «Ποιους τρόπους πειθούς και μέσα χρησιμοποιεί ο πομπός;», πρέπει να αναφέρουμε και τις δύο περιπτώσεις.

Λόγοι για τους οποίους ο πομπός χρησιμοποιεί την επίκληση στην αυθεντία:

- Ενισχύει, τεκμηριώνει και κατοχυρώνει την αξιοπιστία των απόψεών του.
- Δείχνει τη βιβλιογραφική ενημέρωση, την ευρυμάθεια και την κατάρτισή του.
- Φωτίζει ένα δυσερμήνευτο ζήτημα, μέσα από τη σοφία μιας προσωπικότητας ή ακόμη και μέσα από τη λαϊκή σοφία.
- Αποφεύγει την παράθεση μακροσκελών αναλύσεων και θεωρητικών προσεγγίσεων και προσδίδει στο ύφος του μεγαλύτερη ζωντάνια, αμεσότητα και γλαφυρότητα.
- Καθιστά δυσχερή τη θέση του δέκτη, στην περίπτωση που τολμήσει να αμφισβητήσει τέτοιες διάνοιες.
- Καταγράφει τις πηγές από τις οποίες αντλεί τα επιχειρήματά του και αναγνωρίζει την πατρότητα μιας ιδέας, πράγμα που είναι επιβεβλημένο στην επιστημονική δεοντολογία.

Προϋποθέσεις για την ορθή χρήση της επίκλησης στην αυθεντία:

- Να μη γίνεται κατάχρηση της γνώμης της αυθεντίας.
- Να μη χρησιμοποιείται, για να καλυφθεί η έλλειψη ή η αδυναμία προσωπικής επιχειρηματολογίας.
- Να γίνεται αναφορά σε αυθεντίες σχετικές μόνο με το συγκεκριμένο θέμα του πομπού και όχι σε δημοφιλή πρόσωπα, τα οποία είναι μεν αυθεντία στον χώρο τους, αλλά δεν είναι ειδικοί στο θέμα που πραγματεύεται ο πομπός.
- Να μην γίνεται προσπάθεια εντυπωσιασμού και δέσμευσης του δέκτη, ώστε το μέγεθος της αυθεντίας να λειτουργεί εκφοβιστικά πάνω στην κρίση του.
- Να μην χρησιμοποιείται ως μέσο απόκρυψης της αβουλίας, ατολμίας ή ανικανότητας του πομπού να σταθεί μόνος και να στηριχτεί στα επιχειρήματά του, αλλά να γίνεται βοηθητικά στις απόψεις του.

Να αναζητήσετε τρόπους και μέσα πειθούς στις παρακάτω δύο παραγράφους.

Θα έπρεπε, ακόμα, από εδώ και εμπρός οι άνθρωποι (μιλάω για τις πλούσιες χώρες) να δεχτούν ένα αξιοπρεπές αλλά λιτό βιοτικό επίπεδο και να παραιτηθούν από την ιδέα ότι ο κεντρικός στόχος της ζωής τους είναι να αυξάνεται η κατανάλωσή τους κατά 2 με 3% τον χρόνο. Για να το δεχτούν αυτό, θα έπρεπε κάτι άλλο να δίνει νόημα στη ζωή τους. Αυτό το άλλο είναι η ανάπτυξη των ανθρώπων αντί για την ανάπτυξη των σκουπιδοπροϊόντων.

Η ανάπτυξη, βέβαια, των ανθρώπων αντί για την ανάπτυξη των σκουπιδοπροϊόντων θα απαιτούσε μια άλλη οργάνωση της εργασίας, η οποία θα έπρεπε να παύσει να είναι αγγαρεία και να γίνει πεδίο προβολής των ικανοτήτων του ανθρώπου· μια αληθινή δημοκρατία που θα συνεπαγόταν τη συμμετοχή όλων στη λήψη των αποφάσεων· μια άλλη οργάνωση παιδείας, ώστε να διαπλάθονται πολίτες ικανοί «να άρχουν και να άρχονται βάσει των νόμων», σύμφωνα με τη θαυμάσια έκφραση του Αριστοτέλη.

[Εξετάσεις Γ' Λυκείου, Μάιος 2003]

Τώρα που ολοκληρώσατε τη μελέτη σας αναφορικά με όλους τους τρόπους και τα μέσα πειθούς, να διαβάσετε το παρακάτω κείμενο που έχει επιλεγεί, επειδή συγκεντρώνει πολλά από τα στοιχεία της πειθούς, και να εντοπίσετε όσο το δυνατόν περισσότερους τρόπους και μέσα πειθούς.

Η λαϊκή ελληνική παραδοσιακή μαγειρική

Η ελληνική μαγειρική ανήκει στον λαϊκό πολιτισμό, διαμορφώθηκε σ' αυτήν τη χώρα μέσα από πολλούς αιώνες, με έντονα στοιχεία εντοπιότητας, λόγω του αποκλεισμού που επέβαλε στο παρελθόν η γεωφυσική ποικιλία του τόπου. Ας πούμε, ένα βραδάκι του Σεπτέμβρη στο Πάπιγκο θα φάτε φακόπιτα (ναι, πίτα με φακές), ενώ την ίδια εποχή στην Κάλυμνο θα φάτε σπινιάζο (συντηρημένους με θαλασσινό νερό «σωλήνες», ένα είδος κοχυλιού) με το ουζάκι σας. Στο Πάπιγκο με πουλόβερ, στην Κάλυμνο με εξώπλατο. Αυτή είναι η Ελλάδα.

Αστική μαγειρική δεν υπήρξε εντός των συνόρων, αλλά μόνο στα μεγάλα κέντρα του Ελληνισμού της διασποράς. Αυτή μπολιάστηκε στον ελλαδικό κορμό μετά τον διωγμό ή την απλή παλιννόστηση των κατοίκων αυτών των περιοχών και την εγκατάστασή τους στη μητέρα πατρίδα. Άλλωστε εδώ δεν υπήρξε καν άστνυ με την τυπική σημασία της λέξης. Το Νέο Ελληνικό Κράτος είναι πράγματι πολύ νέο (μόλις εκατόν εβδομήντα ετών), αλλά κι αυτό ήταν μισό μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του εικοστού αιώνα –οπότε ενσωματώθηκαν η Ήπειρος, η Μακεδονία, η Θράκη και πολλά νησιά.

Η Μεγάλη Μαγειρική είναι έντεχνη δημιουργία με εθνικά χαρακτηριστικά, σήμερα πια και παγκόσμια και πολυπολιτισμικά. Για να ασκηθεί αυτό το είδος της τέχνης, όπως έχει γίνει λόγου χάρη στη Γαλλία και την Ιταλία, προϋποτίθεται η γνώση της παραδοσιακής μαγειρικής και η εξάσκηση σ' αυτήν. Αυτό το πέρασμα από τη συλλογική στην ατομική δημιουργία είναι μια διαδικασία που υπακούει σε συγκεκριμένους κανόνες. Κανένας μάγειρας, όσο εμπνευσμένος κι αν είναι, δεν αυτοσχεδιάζει από το μηδέν. Ο αυτοσχεδιασμός στις Τέχνες –Καλές ή εφαρμοσμένες– όπως στη μόδα, αλλά και στα φαγητά είναι ένα προχωρημένο στάδιο του καλλιτέχνη ή του

δημιουργού, ο οποίος βασίζεται σε μία πολιτισμική παράδοση. Δείτε τους Ιάπωνες, που είναι, νομίζω, λαός εκπληκτικός για τον τρόπο με τον οποίο αναπτύσσεται, διαφυλάσσοντας τα χαρακτηριστικά του. Μερικές από τις ωραιότερες σύγχρονες δημιουργίες της μόδας από Ιάπωνες σχεδιαστές, που εργάζονται στη Γαλλία, έχουν σαφή στοιχεία της Ιαπωνικής ενδυματολογικής παράδοσης.

Για να υπάρξει Μεγάλη Ελληνική Μαγειρική, θα πρέπει πρώτα οι Έλληνες μάγειροι να γνωρίσουν την ελληνική μαγειρική και γευστική παράδοση χωρίς συμπλέγματα. Όσοι αφεθούν στον έρωτά της, θα δημιουργήσουν, γιατί η αγάπη είναι που εμπνέει, ο έρωτας είναι που βοηθά τη δημιουργικότητα ν' ανθήσει.

Ορισμένοι έχουν εκφράσει την άποψη ότι η ελληνική μαγειρική δεν ανήκει στον χώρο της «Μεγάλης» αδελφής της, άρα δεν αξίζει τον κόπο να ασχολούμαστε μ' αυτήν. Ωστόσο, η αείμνηστη καθηγήτρια Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος, ανθρωπολόγος και λαογράφος, σημειώνει ότι «ο γαστρονομικός πολιτισμός ενός ιστορικού λαού, όπως ο ελληνικός, είναι ιστορικό φαινόμενο, και ως τέτοιο πρέπει να μελετηθεί». Έπειτα, «Μεγάλη Μαγειρική» δεν μπορεί να σημαίνει μόνο πολύπλοκα παρασκευάσματα με πομπώδη ονόματα –που δεν μας διαφωτίζουν και πολύ για τα υλικά με τα οποία είναι φτιαγμένα.

Και τέλος πάντων, όπου και αν την κατατάξουμε, ένα είναι σίγουρο για την ελληνική μαγειρική: τρέφει τον άνθρωπο λιτά, με εξαιρετικούς γευστικά συνδυασμούς, χρησιμοποιώντας ορθολογικά τις λιγοστές πηγές της και το κόστος σε χρόνο παρασκευής και σε χρήμα. Στο σύνολο της η ελληνική γαστρονομία αποτελεί ένα πρότυπο διατροφής για τον σύγχρονο άνθρωπο. Άφθονα λαχανικά, αρκετά όσπρια, πολύ λίγο κόκκινο κρέας και γλυκίσματα με φυσικά ζάχαρα (πετιμέζι, σύκα, φρούτα). Οι τεχνικές του μαγειρέματος είναι εξόχως απλές. Ξέρετε, όμως, ότι η τέχνη του απλού είναι και η πιο δύσκολη. Πρέπει να μαγειρέψει κανείς πολλά τέτοια φαγητά, για να κατανοήσει την τεχνική τους. Όλα στηρίζονται στη φρεσκάδα και στη νοστιμιά των υλικών, που πρέπει να παραμείνουν ευδιάκριτα μετά το μαγείρεμα.

Θα μου πείτε: Τι τέχνη χρειάζεται ένα ψάρι ψητό ή ένα βραστό χόρτο; Δοκιμάστε, λοιπόν, να ψήσετε ψάρι και να βράσετε χόρτα. Αλλά να διατηρήσουν το χρώμα τους, να μην παραβράσουν, ούτε να είναι άβραστα σαν σχοινιά. Και το ψάρι να είναι ζουμερό και σωστά αλατισμένο και να μην είναι σαν εκείνα τα τηγανητά ψαράκια, τα μαλακά, τα πανιασμένα απ' το λεμόνι, που μας προσφέρουν ακόμη και σε ακριβά εστιατόρια. Και μετά ζητήστε από μια γιαγιά σ' ένα ψαροχώρι να σας τηγανίσει μικρά ψάρια, όπως εκείνη ξέρει και όχι όπως της υποδεικνύουν οι «προχωρημένοι» συγγενείς της, και θα δείτε τη διαφορά στη γλώσσα σας. Τραγανά εξωτερικά και

μέσα αφράτα και το αλάτι λες και το έχει υπολογίσει με τον θεοδόλιχο (= όργανο με το οποίο μετρούνται οι γωνίες ή οι αποστάσεις στην τοπογραφία).

Όμως τα ελληνικά εστιατόρια δεν έχουν ελληνική κουζίνα, γιατί οι μάγειροι στις σχολές μας (του Ε.Ο.Τ. παρακαλώ) δεν τη διδάσκονται. Βάζουν, λοιπόν, έτοιμη σάλτσα ντομάτας στα λαδερά φασολάκια, επειδή νομίζουν ότι τους προσθέτει νοστιμιά. Έτσι, βεβηλώνουν ένα σπάνιο πιάτο κι έπειτα ρωτούν γιατί δεν μας άρεσε. Οι ίδιοι, όμως, πηγαίνουν στο σπίτι και τρώνε τα φασολάκια που μαγείρεψε η μητέρα τους.

Το ελληνικό φαγητό έχει ύφος, φως, αρώματα και απέριττη αισθητική. Όπως και η κλασική ελληνική τέχνη. Αυτό δεν το μελέτησα στα γραπτά. Το είδα με τα μάτια μου, το γεύτηκα σε εκατοντάδες σπίτια που επισκέφθηκα, για να καταγράψω αυτήν ακριβώς την παράδοση. Η ρύθμιση της γεύσης από τις ανυποψίαστες δέσποινες είναι μια καλά επεξεργασμένη αλληλουχία εσωτερικών κινήσεων, που δεν ξέρουν να την εξηγήσουν. Τη βιώνουν, την αναγνωρίζουν, την επιτυγχάνουν, πάντοτε με την ίδια σιγουριά.

Είναι καιρός να μοιραστούμε μαζί τους την εμπειρία τους, να «κλέψουμε την τέχνη τους», όπως λένε οι μάγειροι, σώζοντας και πολύτιμα κομμάτια του πολιτισμού μας. Είναι καιρός να γνωρίσουμε τη διαύγεια και τη σαφήνεια της ελληνικής γεύσης σε αυτούς τους πονηρούς καιρούς που γέμισαν το πιάτο μας σκουπίδια.

[Αξιολόγηση των μαθητών της Γ' Λυκείου στη Νεοελληνική Γλώσσα Έκφραση-Έκθεση. Μάθημα Γενικής Παιδείας (τεύχος α'), εκδ. ΚΕΕ, Αθήνα 1999, σσ. 50-52]

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΕΚΦΡΑΣΗ-ΕΚΘΕΣΗ

ΠΑΙΔΕΙΑ

Τριτοβάθμια εκπαίδευση

Η δυνατότητα που δόθηκε στους υποψηφίους, μετά την κατάργηση των εξετάσεων κατά Σχολές, να δηλώνουν προτιμήσεις για μεγάλο αριθμό Σχολών ή Τμημάτων είχε πέρα από τα θετικά της στοιχεία και αρκετά αρνητικά.

Έρευνα σε μεγάλο αντιπροσωπευτικό δείγμα των τελειοφοίτων όλων των Τμημάτων του Πανεπιστημίου Αθηνών έδειξε ότι μόνο το 67% από αυτούς φοιτούσαν σε τμήμα της πρώτης προτίμησής τους.

Οι επιπτώσεις στην ποιότητα των σπουδών, όταν αυτοί που τις παρακολουθούν δεν αισθάνονται το αναγκαίο ενδιαφέρον, είναι προφανείς. Το 25,1% των τελειοφοίτων

του Πανεπιστημίου Αθηνών, που πήραν μέρος στην έρευνα που προαναφέραμε και δεν είχαν εισαχθεί στο Τμήμα της πρώτης προτίμησής τους, δήλωσε ότι το παραπάνω γεγονός επηρέασε αρνητικά το ενδιαφέρον τους για σπουδές.

Σημαντικό είναι το ποσοστό αποφοίτων Λυκείου που στρέφονται, μετά την αποτυχία εισαγωγής τους στα ελληνικά Ανώτερα και Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα, προς τα ιδρύματα του εξωτερικού. Ορισμένοι μάλιστα προσανατολίζονται από την αρχή προς αυτά. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, οι Έλληνες φοιτητές στο εξωτερικό, που έπαιρναν από την Ελλάδα συνάλλαγμα για σπουδές, ήταν το 1985, 28.754, το 1990, 32.068 και το 1992, 29.291.

Η οικονομική αιμορραγία της χώρας, η οποία δεν μπορεί να αντισταθμιστεί από το γεγονός ότι το κόστος των σπουδών των ατόμων αυτών αναλαμβάνουν άλλες χώρες, είναι τεράστια. Το συνάλλαγμα για σπουδές ανερχόταν το 1985 σε 99 περίπου εκατομμύρια δολάρια και αντιπροσώπευε το 3,1% του ελλείμματος του ισοζυγίου πληρωμών. Το αντίστοιχο ποσό έφτασε το 1993 σε 231 εκατομμύρια δολάρια, σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος.

Στη συντριπτική τους πλειονότητα, οι φοιτητές αυτοί επιστρέφουν στη χώρα μας μετά την αποπεράτωση των σπουδών τους, με εξαίρεση ίσως τους πολύ καλούς που μένουν οριστικά ή για μεγάλα διαστήματα έξω. Όλοι αυτοί προστίθενται στον αριθμό των πτυχιούχων των ελληνικών τριτοβάθμιων ιδρυμάτων που αναζητούν, μάταια αρκετές φορές, εργασία. Έτσι, διογκώνεται η αναντιστοιχία μεταξύ προσφοράς και ζήτησης πτυχιούχων και ενισχύονται τα φαινόμενα του κορεσμού επαγγελματικών κλάδων και της ανεργίας.

[Μιχ. Κασσωτάκης - Δ. Παπαγγελής - Η. Βουλιούμης, *Η πρόσβαση στην ελληνική τριτοβάθμια εκπαίδευση: Ιστορική αναδρομή - Προβλήματα - Προοπτικές*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1996. Στο βιβλίο: Ε. Μαστρομανώλη, Κ. Γκορόγια, *Κριτήρια αξιολόγησης στην Έκθεση-Εκφραση. Γ' Λυκείου*, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα 1999, σσ. 48-49]

1. Να εντοπίσετε: α) το θέμα που απασχολεί τον συντάκτη του κειμένου, β) τη θέση του και γ) τα επιχειρήματα και τα τεκμήρια που χρησιμοποιεί.
2. Με ποια συλλογιστική πορεία (παραγωγική ή επαγωγική) αναπτύσσεται το κείμενο; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.
3. Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί ευρύτατα τα στατιστικά στοιχεία ως τεκμήρια. Ποια είναι η γνώμη σας; Πιστεύετε ότι είναι κάθε φορά αξιόπιστα τα αποτελέσματά τους.
4. Να βρείτε τρεις διαφορετικές σημασίες της λέξης «σπουδές» και να σχηματίσετε αντίστοιχα μια πρόταση για την καθεμιά.

5. Να σχολιάσετε το ύφος του κειμένου.
6. Σε ημερίδα που διοργανώνει το σχολείο σου με θέμα «Νέοι, επαγγελματικός προσανατολισμός και αγορά εργασίας», συμμετέχεις ως εκπρόσωπος της μαθητικής κοινότητας της Γ΄ Λυκείου. Σε γραπτή εισήγησή σου (350-400 λέξεις), αναλαμβάνεις να ερμηνεύσεις την αντίληψη της κοινωνίας για την τριτοβάθμια εκπαίδευση και παράλληλα να παρουσιάσεις τον ρόλο που πρέπει να έχει η τριτοβάθμια εκπαίδευση στη χώρα σου. Μπορείς να υποστηρίξεις, ακόμη, με κατάλληλα επιχειρήματα την ισοτιμία χειρωνακτικής και πνευματικής εργασίας. Θα μπορούσες, μάλιστα, να καταθέσεις τα κριτήρια και τις προσδοκίες που πιστεύεις ότι πρέπει να έχει ο νέος ο οποίος στοχεύει στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Εκπαιδευτικές ανισότητες

Ένα ανοιχτό πρόβλημα της εκπαιδευτικής πολιτικής παραμένει η άμβλυνση της εκπαιδευτικής ανισότητας, αφού η εξάλειψή της θεωρείται ανέφικτη. Η λύση εξαρτάται από δύο κυρίως παράγοντες: τη στρατηγική επιλογής για τα ΑΕΙ και τον βαθμό αντιστάθμισης των πολιτιστικών ελλειμμάτων.

Ως προς τον πρώτο παράγοντα έχουν αναπτυχθεί δύο κυρίως στρατηγικές: η στρατηγική του πρώιμου αποκλεισμού και της ελεύθερης πρόσβασης. Η πρώτη βασίζεται στην πρώιμη επιλογή των «εκλεκτών», γι' αυτό και προβλέπει για κάθε εκπαιδευτική βαθμίδα διαφόρους τύπους σχολείων, στα οποία εντάσσονται τα παιδιά ανάλογα με την επίδοσή τους. Από τα σχολεία, όμως, αυτά μόνον ένα οδηγεί στο Πανεπιστήμιο. Έτσι, με βάση τη διαδικασία αυτή, η μεγαλύτερη μερίδα των παιδιών έχει αποκλειστεί πολύ νωρίς από το Πανεπιστήμιο (στη Γερμανία π.χ. από την Δ' Τάξη του Δημοτικού), το οποίο με τον τρόπο αυτό παραμένει μόνο για τους «λίγους».

Σύμφωνα με τη δεύτερη στρατηγική, το εκπαιδευτικό σύστημα παραμένει ελεύθερο και ανοιχτό για όλους και η επιλογή αναβάλλεται, όσο το δυνατόν περισσότερο. Αντί πολλών παράλληλων, υπάρχει ένας μόνο τύπος σχολείου και οι μαθητές μεταβαίνουν από τη μία βαθμίδα στην άλλη χωρίς εισαγωγικές εξετάσεις και με χαλαρές σχετικά διαδικασίες προαγωγής από τάξη σε τάξη. Είναι προφανές ότι η στρατηγική αυτή επιλογής αφήνει στα παιδιά των χαμηλότερων κοινωνικο-οικονομικών στρωμάτων πολλά περιθώρια αναπλήρωσης των κενών του αποστερημένου περιβάλλοντος. Γι' αυτό και τα αποτελέσματα είναι αισθητά: η συμμετοχή τους στον φοιτητικό πληθυσμό είναι στις περιπτώσεις αυτές πολύ μεγαλύτερη.

Ωστόσο, με τη στρατηγική αυτή συγκεντρώνεται μεγάλος αριθμός υποψηφίων, για να διεκδικήσει μικρό αριθμό θέσεων στο Πανεπιστήμιο, ανταγωνισμός που εκτρέφει την ιδιωτική εκπαιδευτική αγορά. Η «παραπαιδεία» δεν δημιουργείται,

επειδή οι καθηγητές δεν δουλεύουν. Αυτό ελάχιστα επηρεάζει το φροντιστήριο, που δημιουργείται από το «μποτιλιάρισμα» των υποψηφίων στους πανεπιστημιακούς πυλώνες. Συχνά εγκωμιάζεται το γερμανικό σχολείο, γιατί δεν καλλιεργεί την παραπαιδεία. Παραγνωρίζεται, όμως, το γεγονός ότι με τον πρώιμο διαχωρισμό θέτει ταξικούς φραγμούς και είναι κοινωνικά άδικο. Στην Ιαπωνία, αντίθετα, όπου εφαρμόζεται η στρατηγική της ελεύθερης πρόσβασης, το *juku* (φροντιστήριο στα ιαπωνέζικα) υπάρχει σε μεγαλύτερη έκταση από ό,τι στην Ελλάδα, μολονότι οι καθηγητές εκεί αποδεδειγμένα εργάζονται.

Συνεπώς, οι μηχανισμοί επιλογής είναι αμείλικτοι και ο «σιδηρούς κανών» της ανισότητας δεν επιτρέπει εξαιρέσεις. Έτσι, όπου δεν υπάρχουν μηχανισμοί διαφοροποίησης μέσα στο ίδιο το σχολείο, αναπτύσσονται έξω από αυτό με παράλληλα σχολεία (το φροντιστήριο), όχι ενισχυτικά των αδυνάτων, αλλά ανταγωνιστικά των ισχυρών. Και αυτό χαρακτηρίζει την ελεύθερη πρόσβαση: δίκαιη και ευαίσθητη κοινωνικά, αλλά δεν αποφεύγει το φροντιστήριο κι έχει το δικό της κόστος.

Σ' ό,τι αφορά τον άλλο παράγοντα, την αντιστάθμιση των πολιτιστικών ελλειμμάτων, θα πρέπει να τονιστεί ότι αποτελεί τον ισχυρότερο παράγοντα εκπαιδευτικής ανισότητας. Καθώς, δηλαδή, τα παιδιά της υπαίθρου και των εργατικών συνοικιών μεγαλώνουν κατά κανόνα σε περιβάλλον απογυμνωμένο από πολιτιστικά ερεθίσματα, εντάσσονται στο σχολείο με άνισες αφετηρίες. Είναι χρήσιμο και κρίσιμο, λοιπόν, να διευθετηθεί γι' αυτά μορφωσιογόνο περιβάλλον, ικανό να αντισταθμίσει τα οικογενειακά ελλείμματα. Αν το κενό δεν αναπληρωθεί στην αφετηρία του, η κατάσταση δυσκολεύει ακόμη περισσότερο και, συνοδευόμενο από την πρώιμη επιλογή, οδηγεί στον βέβαιο αποκλεισμό τους.

[Ι. Ε. Πυργιωτάκης, εφημερίδα *Τα Νέα*, 26-27.8.2000]

1. Με ποιες μεταβατικές/συνδετικές/διαρθρωτικές λέξεις ή φράσεις επιτυγχάνεται η συνοχή της τέταρτης παραγράφου και τι δηλώνει η κάθε μία λέξη ή φράση (ποιο το νόημά της);
2. Να αιτιολογήσετε με στοιχεία μέσα από το κείμενο τους τρόπους ανάπτυξης της δεύτερης και της τρίτης παραγράφου.
3. Να γράψετε λέξεις ή ονοματικά σύνολα που ανήκουν στο ειδικό λεξιλόγιο του θέματος.
4. Να δικαιολογήσετε τη χρήση των εισαγωγικών σε ορισμένες λέξεις ή φράσεις του κειμένου.
5. Πολλοί είναι εκείνοι που υποστηρίζουν ότι η δωρεάν εκπαίδευση λύνει το πρόβλημα των ίσων ευκαιριών στη μάθηση. Αντίθετα, ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι αποτελεί ανοιχτό πρόβλημα της εκπαιδευτικής πολιτικής η άμβλυνση της εκπαιδευτικής ανισότητας. Εσείς, ως

εκπρόσωπος του δεκαπενταμελούς του σχολείου σας, με αφορμή τις παραπάνω αντιτιθέμενες απόψεις, καταθέτετε τον προβληματισμό σας σε ένα κείμενο 500 λέξεων, το οποίο πρόκειται να υποβάλετε, με τη μορφή υπομνήματος, στην αρμόδια επιτροπή του Υπουργείου Παιδείας, που μελετά το θέμα.

Διαπολιτισμική εκπαίδευση

Στις σύγχρονες πολυεθνικές και πολυπολιτισμικές κοινωνίες της Ευρώπης επανεμφανίζεται ένα παλιό πρόβλημα με νέους όρους: πώς μπορούν να συνυπάρξουν οι διαφορετικές εθνικές και πολιτισμικές παραδόσεις; Χαρακτηριστικό είναι το επεισόδιο που αφηγείται ο Barrington Moore στο βιβλίο του «Κοινωνικές ρίζες της Δικτατορίας και της Δημοκρατίας», ένα επεισόδιο που έγινε το 1840 στην Ινδία. Σε έναν βραχμάνο που υπεράσπιζε ως εθνικό έθιμο τη συνήθεια να καίνε τη χήρα, όταν πέθαινε ο άντρας της, ένας Βρετανός αξιωματικός απάντησε με τα λόγια: «Το δικό μου έθνος έχει κι αυτό ένα έθιμο· όταν οι άντρες καίνε ζωντανές τις γυναίκες, τους κρεμάμε. Ας εφαρμόσουμε, λοιπόν, όλοι τα εθνικά μας έθιμα».

Μια σύγχρονη δημοκρατική και πλουραλιστική κοινωνία πρέπει να εξασφαλίσει την ισότιμη συμμετοχή όλων των πολιτισμικών ομάδων στο κοινωνικό γίγνεσθαι, με απόλυτο σεβασμό των ιδιαιτεροτήτων τους. Η προστασία των τρόπων ζωής και της κληρονομιάς όλων μας μας δίνει τη δυνατότητα να γνωριστούμε καλύτερα και να μοιραστούμε τον πλούτο που ο κάθε πολιτισμός προσφέρει στον άνθρωπο. Στο σημείο αυτό πρέπει να γίνει κατανοητός ο κεφαλαιώδους σημασίας ρόλος των εκπαιδευτικών συστημάτων.

Πράγματι, τα εκπαιδευτικά συστήματα των χωρών της Ευρώπης μπορούν να λειτουργήσουν ως καταλύτες αλλά και ως φυτώρια μόρφωσης Ευρωπαίων με πολιτισμικές ταυτότητες συμβατές μεταξύ τους, χωρίς όμως να πέσουν στην παγίδα του «ευρωκεντρισμού», ο οποίος είναι επικίνδυνος για την «παγκόσμια υγεία». Βασικοί άξονες, λοιπόν, του εκπαιδευτικού γίγνεσθαι στα σχολεία μας θα πρέπει να είναι όχι η εθνοκεντρική θεώρηση των διαφόρων πολιτισμών, αλλά η αναγνώριση της σπουδαιότητας των άλλων πολιτισμών μέσα από την ισότιμη αντιμετώπισή τους, η εξαφάνιση των στερεοτύπων κάθε μορφής, ο σεβασμός της διαφορετικότητας, η καλλιέργεια της ανεκτικότητας, η ενίσχυση της διαπολιτισμικής επικοινωνίας.

Η προσπάθειά μας συνίσταται στο να «ανοίξουμε νέους δρόμους» και να προσδώσουμε διαπολιτισμική διάσταση στη μορφή εκπαίδευσης που παρέχουμε, να βοηθήσουμε τους μαθητές να απολαύσουν τα αγαθά της εκπαίδευσης στο μέγιστο βαθμό, έτσι ώστε

αργότερα να συμμετέχουν ενεργά στο κοινωνικό γίγνεσθαι, διατηρώντας παράλληλα και τη δική τους πολιτισμική ταυτότητα. Στρέφουμε, λοιπόν, το ενδιαφέρον μας και αξιοποιούμε, μέσα από το εκπαιδευτικό μας σύστημα, τα νέα στοιχεία που φέρνουν οι άλλοι λαοί στη χώρα μας (Πολωνοί, Κούρδοι, Φιλιππινέζοι), οι Έλληνες που επαναπατρίζονται, καθώς και ομάδες με πολιτισμικές ή κοινωνικές ιδιαιτερότητες (Τσιγγάνοι, Μουσουλμάνοι). Αναμφίβολα, είναι μακρύς ο δρόμος για την Ιθάκη. Μα είναι ταυτόχρονα δρόμος όμορφος και προκλητικός. Ας τον περπατήσουμε.

[Δ. Χαλκιώτης, «Ελλάδα και πολιτισμική ταυτότητα στο σύγχρονο ευρωπαϊκό περιβάλλον. Διαπολιτισμικές προσεγγίσεις», περιοδικό *Η λέσχη των εκπαιδευτικών*, τεύχος 19, Αθήνα 1997. Διασκευή και σύνθεση αποσπασμάτων]

1. Να εξετάσετε την πρώτη παράγραφο του κειμένου ως προς: α) τη δομή της, β) τον τρόπο ανάπτυξής της, γ) τη συλλογιστική της πορείας και δ) τους τρόπους και τα μέσα πειθούς.
2. Ποιος ο τρόπος και τα μέσα πειθούς που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας στην τελευταία παράγραφο του κειμένου του; Γιατί, νομίζετε ότι επιλέγει τον συγκεκριμένο τρόπο πειθούς;
3. Ως εκπρόσωπος των μαθητών του Λυκείου σου, συμμετέχεις σε μια τηλεοπτική εκπομπή με θέμα «Διαπολιτισμική εκπαίδευση: όρια και δυνατότητες». Να κάνεις μία ανακοίνωση στην οποία θα υπογραμμίζεις την αναγκαιότητα και τους τρόπους εφαρμογής της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης στη χώρα μας (550-600 λέξεις).

Δια βίου παιδεία

Λέγοντας παιδεία δεν εννοούμε μόνο τη συστηματική σχολική παιδεία, αλλά κάθε στιγμή ζωής όπου κάποια πνευματική δύναμη προσφέρει ένα άλλο νόημα σε κάποιον που δεν το κατέχει. Αυτή η δύναμη μπορεί να είναι ο δάσκαλος, ο γονιός, ο φίλος, ο πολιτικός, ο κήρυκας, ο ηθοποιός· μπορεί, όμως, να είναι ένα τραγούδι, μια εικόνα, ένα μνημείο, η γραμμή ενός βουνού, ο μίσχος ενός άνθους. Και η λεγόμενη αυτοπαιδεία χωράει σ' αυτόν τον ορισμό. Γιατί τι άλλο σημαίνει κι αυτή, παρά πως ορισμένες πιο προηγμένες λειτουργίες ενός ανθρώπου, με τη βοήθεια ενδεχομένως και άλλων εξωτερικών στοιχείων (βιβλίων, εικόνων κ.λπ.), παιδεύουν άλλες λιγότερο προηγμένες λειτουργίες του ίδιου ανθρώπου. Και εδώ η ύπαρξη δύο στοιχείων, του παιδεύοντος και του παιδευομένου, είναι λογικά απαραίτητη. Η παιδεία είναι μια αδιάκοπη λειτουργία της ζωής που μας καταλαμβάνει από τη στιγμή που θα γεννηθούμε και μας παρακολουθεί, άλλοτε πιο έντονη, σε ξύπνιο και σε ύπνο, έως την τελευταία μας πνοή.

[Κ. Τσάτσος, «Πριν το ξεκίνημα». Στο βιβλίο: *Θεματικοί κύκλοι*, εκδ. ΟΕΔΒ, Αθήνα 2002, σ. 278]

Με αφορμή τις παραπάνω σκέψεις και λαμβάνοντας υπόψη τις ραγδαίες αλλαγές που συντελούνται στην επιστήμη, στην τεχνολογία, στην οικονομία, στην κοινωνική και πολιτική ζωή, τώρα που έφτασε η στιγμή της αποφοίτησής σου από το Λύκειο, να επισημάνεις στους συμμαθητές σου την αναγκαιότητα και τη σημασία της «δια βίου παιδείας» για όλους, ανεξάρτητα από το αν θα ακολουθήσουν περαιτέρω σπουδές ή όχι. Παράλληλα, να προτείνεις τρόπους πραγμάτωσής της σε όλη τη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου. Το κείμενό σου θα αποτελέσει ομιλία που θα εκφωνήσεις στη μαθητική κοινότητα της Γ' Λυκείου, με την ευκαιρία της γιορτής που διοργανώνεται για τους απόφοιτους στην αίθουσα εκδηλώσεων του σχολείου σου.

ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Η Ελλάδα και τα ανθρώπινα δικαιώματα

Η ανθρωπότητα ζει στον αστερισμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η πεντηκοστή επέτειος της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου [σ.σ. το έτος 1998] γιορτάστηκε σε όλο τον κόσμο με μια σειρά εκδηλώσεων, όπου συμμετείχαν πολιτικοί ηγέτες, εκπρόσωποι κυβερνήσεων, διακρατικών και μη κυβερνητικών οργανισμών.

Οι επετειακές αναφορές στην Οικουμενική Διακήρυξη, όμως, δεν πρέπει να μας κάνουν να ξεχνούμε ότι, παρά την αναμφισβήτητη πρόοδο που έχει σημειωθεί, ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων παραμένει ζητούμενο και όχι οριστική κατάκτηση. Τα τελευταία χρόνια παρατηρήθηκαν μαζικές παραβιάσεις μερικών από τα θεμελιωδέστερα ανθρώπινα δικαιώματα σε πολλά μέρη του πλανήτη μας, ακόμη και στη γειτονιά μας.

Απαραίτητη προϋπόθεση για την αποτελεσματική εφαρμογή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτελεί ο σεβασμός τριών βασικών αρχών.

Η πρώτη θεμελιώδης αρχή είναι η οικουμενικότητα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τα οποία δεν επιτρέπεται να καταπατούνται με πρόφαση τον σεβασμό των εθνικών, πολιτισμικών, θρησκευτικών και άλλων ιδιαιτεροτήτων.

Η δεύτερη είναι ο αδιαίρετος χαρακτήρας των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Τόσο τα ατομικά όσο και τα κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα πρέπει να αναγνωρίζονται και να προστατεύονται στον ίδιο βαθμό, διότι ο σεβασμός των δικαιωμάτων κάθε μιας από τις κατηγορίες αυτές αποτελεί προϋπόθεση άσκησης των δικαιωμάτων της άλλης.

Τρίτη βασική αρχή είναι η κοινωνική ευθύνη του φορέα των δικαιωμάτων, που έχει και καθήκοντα απέναντι στο κοινωνικό σύνολο.

Στις μέρες μας αναπτύσσεται ένας έντονος προβληματισμός σχετικά με τις επιπτώσεις των νέων τεχνολογιών (στον χώρο της βιοϊατρικής, της πληροφορικής, της επικοινωνίας κ.λπ.) στα ανθρώπινα δικαιώματα, ενώ συνειδητοποιείται η ανάγκη να διασφαλισθούν τα δικαιώματα της «τρίτης γενιάς» (όπως το δικαίωμα στο περιβάλλον).

Στις διακρατικές σχέσεις τα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν μια ολοένα και σημαντικότερη θέση. Κράτη που παραβιάζουν τις θεμελιώδεις ελευθερίες των πολιτών τους και δεν αναπτύσσουν τους δημοκρατικούς θεσμούς απομονώνονται από τη διεθνή κοινότητα και δεν γίνονται δεκτά σε διεθνείς οργανισμούς, ενώ περιορίζονται οι δυνατότητες οικονομικής τους ενίσχυσης. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η συμβολή του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη νέα αυτή πραγματικότητα. Εξάλλου, μάχες δίνονται και κερδίζονται για την κατάργηση της ασυλίας και της ατιμωρησίας των υπαιτίων για δολοφονίες, βασανιστήρια και άλλες προσβολές της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.

Στον αγώνα για την προάσπιση των θεμελιωδών ελευθεριών η Ελλάδα επιδιώκει να διαδραματίσει πρωταγωνιστικό ρόλο. Ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχει γίνει σημαντική παράμετρος της εξωτερικής πολιτικής μας.

Θα αποτελούσε, βεβαίως, εθελουφλία ο ισχυρισμός ότι η κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη χώρα μας είναι ιδανική. Είμαστε αποφασισμένοι να αντιμετωπίσουμε με ευαισθησία και ευρύτητα πνεύματος τα προβλήματα των τσιγγάνων, των ξένων που φιλοξενούνται στη χώρα μας, διαφόρων κοινωνικών ομάδων με ιδιαιτερότητες κ.λπ. Διότι η εξύψωση του επιπέδου προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου αποτελεί θεμελιώδη δέσμευση και υποχρέωση μιας αληθινά δημοκρατικής πολιτείας.

[Γ. Κρανιδιώτης, εφημερίδα Το Βήμα, 20.12.1998]

1. Να ελέγξετε τη συνοχή και τη συνεκτικότητα μεταξύ των έξι πρώτων παραγράφων του κειμένου.
2. Να εντοπίσετε τρεις αντικειμενικές αλήθειες και τρεις γνώμες στο κείμενο.
3. Να σχηματίστε τρία σύνθετα παράγωγα της λέξης «μάχες».
4. «Διότι η εξύψωση του επιπέδου προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου αποτελεί θεμελιώδη δέσμευση και υποχρέωση μιας αληθινά δημοκρατικής πολιτείας»: Να

δημιουργήσετε μία παράγραφο με το συγκεκριμένο θέμα με επίκληση στη λογική και επαγωγική συλλογιστική πορεία (70-90 λέξεις).

5. Η σύγχρονη ειδησεογραφία φέρνει συχνά στο προσκήνιο της επικαιρότητας περιπτώσεις ένοπλων επεμβάσεων των ηγέτιδων δυνάμεων της υφελίου σε κράτη μικρότερα, αναπτυσσόμενα ή υπανάπτυκτα. Ως ευαισθητοποιημένος πολίτης, να συντάξετε ένα κείμενο διαμαρτυρίας, έκτασης περίπου 600 λέξεων, το οποίο θα καταδικάζει τις πρακτικές των ισχυρών και θα υποδεικνύει άλλους τρόπους υλοποίησης του ανθρωπιστικού οράματος στην εποχή μας.

Τα παιδιά των φαναριών

Τα φανάρια που ρυθμίζουν την κυκλοφορία στους δρόμους της Αττικής έχουν μετατρέψει αυτά τα σημεία των δρόμων σε μια ιδιόμορφη αγορά. Όσο διαρκεί το κόκκινο, αρκετά νεαρά, κυρίως, άτομα προφέρουν στους οδηγούς των σταματημένων αυτοκινήτων διάφορα αγαθά και υπηρεσίες. Άλλοι προσφέρουν λουλούδια σε χαμηλή τιμή, άλλοι προσφέρονται να τους καθαρίσουν το μπροστινό τζάμι για ό,τι ποσό έχεις την ευχαρίστηση να δώσεις, άλλοι επιδεικνύουν ακρωτηριασμένα μέλη του σώματός τους, ζητώντας τη βοήθεια των εποχούμενων. Μαζί με αυτούς, μικρά παιδιά, αγόρια και κορίτσια, με κατάλληλη για την περίπτωση εμφάνιση, δηλαδή βρώμικα, αχτένιστα και κακοντυμένα, ζητούν τον οβολό σας.

Η παραπάνω περιγραφή αισθητοποιεί το φαινόμενο των παιδιών των φαναριών, το οποίο συνιστά μια μορφή κατάφωρης παραβίασης των δικαιωμάτων του παιδιού, αφού εμπορευματοποιεί την παιδική εργασία και προωθεί την εκμετάλλευση των ανήλικων από οργανωμένα συμφέροντα. Ποιες άλλες περιπτώσεις παραβίασης των δικαιωμάτων του παιδιού γνωρίζετε και για ποιους λόγους το φαινόμενο αυτό εξακολουθεί να διακινείται, παρά τις διακηρύξεις προστασίας των δικαιωμάτων αυτής της τόσο ευάλωτης κοινωνικής ομάδας; Να εκθέσετε τις απόψεις σε ομιλία που διοργανώνει ο πολιτιστικός σύλλογος της περιοχής σας, με αφορμή τον εορτασμό της Παγκόσμιας Ημέρας του Παιδιού στις 11 Δεκεμβρίου (500-600 λέξεις).

Να οργανώσετε μια **συζήτηση στρογγυλής τραπέζης** με θέμα τα ανθρώπινα δικαιώματα. Κάθε ομάδα, αφού μελετήσει την Οικουμενική Διακήρυξη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, θα αναλάβει να παρουσιάσει μια πλευρά του θέματος. Διαβάζοντας τις απόψεις/σκέψεις που παρατίθενται, μπορείτε να επιλέξετε από τα παρακάτω ενδεικτικά υποθέματα.

1. Οι μη κυβερνητικές οργανώσεις, π.χ. Διεθνής Αμνηστία, Γιατροί χωρίς σύνορα, Ερυθρός

Σταυρός, Green Peace, UNESCO, UNICEF, WWF, διαδραματίζουν καταλυτικό ρόλο στην προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

2. Σε μια διάλεξη, που παρακολουθήσατε και οργάνωσε η «Ένωση Ελλήνων Παιδαγωγών», κρατήσατε βιαστικά κάποιες σημειώσεις για κάποια φαινόμενα/ εκδηλώσεις ανθρωπισμού στη σύγχρονη εποχή, καθώς και τον ρόλο που καλείται να αναλάβει το σχολείο στην καλλιέργεια ανθρωπιστικού πνεύματος στους μαθητές. Να ομαδοποιήσετε τις σημειώσεις σας και να τις παρουσιάσετε σε προσχεδιασμένο προφορικό λόγο.
3. Σε χώρα που εφαρμόζεται η θανατική ποινή, αποφασίστηκε η εκτέλεση ενός βαρυποινίτη και το γεγονός αυτό προβλήθηκε από τον διεθνή Τύπο. Ως εκπρόσωπος της μη κυβερνητικής οργάνωσης της Διεθνούς Αμνηστίας, αποστέλλεις στον Υπουργό της Δικαιοσύνης μια επιστολή διαμαρτυρίας, παραθέτοντας ισχυρά επιχειρήματα για τη μη εκτέλεση του βαρυποινίτη.

ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Ένα από τα σοβαρότερα δικαιώματα της **τρίτης γενιάς των ανθρώπινων δικαιωμάτων** είναι το **δικαίωμα στο περιβάλλον**.

Μιλώ σοβαρά, όταν προτείνω να απονείμουμε δικαιώματα στα δάση, στους ωκεανούς, στα ποτάμια και στα άλλα «φυσικά αντικείμενα», στην πραγματικότητα στο φυσικό περιβάλλον ως σύνολο.

[Christopher Stone]

Η προστασία του περιβάλλοντος

Η αλόγιστη καταστροφή του φυσικού χώρου, μέσα στον οποίον και από τον οποίο ζούμε, έχει προχωρήσει τα τελευταία χρόνια με ρυθμό επικίνδυνο. Την ίδια στιγμή και παράλληλα μ' αυτήν, συντελείται κι η καταστροφή, άμεση ή έμμεση, των μνημείων που ο πολιτισμός των αιώνων έχει κληροδοτήσει στον τόπο μας. Εταιρείες και άτομα προσπαθούν με διακηρύξεις και θεωρητικές αναλύσεις να πείσουν –ποιους;– για την ανάγκη και την υποχρέωση που έχουμε να σεβαστούμε και να προφυλάξουμε το φυσικό περιβάλλον και τα ιστορικά μας μνημεία. Η πρόθεση είναι αναντίρρητα ορθή και επαινετή, όμως, φοβούμαι πως υπάρχει ο κίνδυνος να εξαντληθεί σε σχήματα λόγου, αν δεν αναζητηθούν οι αιτίες του κακού και δεν ανατραπούν από τη ρίζα τους.

Υποπτεύομαι ότι σε πολλές περιπτώσεις οι κρίσεις ξεκινούν από και κατευθύνονται προς θεωρητικές αναζητήσεις αισθητικής μορφής. Πιστεύουν πολλοί πως εκείνο που χρειάζεται είναι η διαφώτιση των ανθρώπων για την αξία του χώρου και του περιβάλλοντος. Κάποτε στο οπλοστάσιο των διαφωτιστών βρίσκει κανείς στατιστικά

στοιχεία για τις βιολογικές και άλλες συνέπειες που μπορεί να προκαλέσει η μεταβολή ή η καταστροφή που συντελείται. Όλα αυτά είναι σωστά· σκοπεύουν, όμως, στο «τέλος», όχι στην αιτία του κακού.

Νομίζω πως η αιτία βρίσκεται στη βάση της κοινωνικής μας δομής: Θέλω να πω, η αιτία υπάρχει στην τάση του αλόγιστου και ανεξέλεγκτου ιδιωτικού πλουτισμού, που έχει θέσει μοναδικό σκοπό του την πραγμάτωση του υλικού κέρδους. Είναι πολύ εύκολη η διαπίστωση της αλήθειας αυτής· το φυσικό τοπίο μεταμορφώνεται: α) από τις βιομηχανικές μονάδες που χρειάζονται τα φυσικά στοιχεία ως πρώτη ύλη, β) από τις βιομηχανικές μονάδες που χρειάζονται τα φυσικά στοιχεία (θάλασσα, ποταμούς κ.λπ.), για να απαλλαγούν με τον πιο οικονομικό τρόπο από τα περιττά υλικά της βιομηχανικής κατεργασίας, γ) από τις επιχειρήσεις που οικοδομούν τις μεγάλες ξενοδοχειακές μονάδες και δ) από κάθε ιδιώτη που θέλει να αποκομίσει το μέγιστο κέρδος από τον χώρο που του ανήκει ως ιδιώτη. Εδώ μπορεί και πρέπει να προστεθεί κάτι πολύ σημαντικό. Και στις τέσσερις αυτές κατηγορίες έχουν εισχωρήσει και εισχωρούν ολοένα πιο έντονα «πρόσωπα», νομικά και φυσικά, που δεν ανήκουν στο εθνικό σύνολο της χώρας μας, γεγονός που επιτείνει την αλλοτρίωση της εθνικής περιουσίας σε πολλαπλάσιο βαθμό.

Αν αυτές οι αντικειμενικές διαπιστώσεις δεν μπορούν να αμφισβητηθούν, τότε προκύπτουν με λογική συνέπεια τα επόμενα συμπεράσματα: 1) Καμιά «αισθητική» ή άλλη αγωγή δεν μπορεί να αποτελέσει βάση για τη θεραπεία του. 2) Είναι αδύνατο να επιδιώκεται η «μεγιστοποίηση» (για να χρησιμοποιήσω τον κακό αυτό οικονομικό όρο) του οικονομικού κέρδους μιας «επενδύσεως» και ταυτόχρονα να παρακωλύεται αυτή από παράγοντες που την αντιστρατεύονται. 3) Είναι αδύνατο η επιδίωξη του ατομικού συμφέροντος να μην έρχεται σε σύγκρουση με το συμφέρον του κοινωνικού συνόλου. 4) Είναι αδύνατο στο κράτος, που πρέπει να αποτελεί την πολιτική έκφραση του εθνικού συνόλου, να ελέγξει τις ιδιωτικές αυτές τάσεις για κέρδος, όταν θεσμικά τις κατοχυρώνει και προγραμματικά τις ενισχύει, πιστεύοντας πως έτσι θεμελιώνει και προωθεί την οικονομική ανάπτυξη του τόπου. 5) Είναι αδύνατο να ελεγχθεί και να περιοριστεί το κακό με αποσπασματικά και περιπτωσιακά μέτρα, όταν δεν υπάρχει συνολικό εθνικό πρόγραμμα που να συνθέτει όλα τα δεδομένα, και τα οικονομικά και τα πολιτιστικά, με κριτήριο το συμφέρον του συνόλου και αυτό όχι βραχυπρόθεσμα, αλλά με μακροχρόνιες προοπτικές, που να υπερβαίνουν την εφήμερη χρονική διάρκεια μιας γενιάς.

Δεύτερο, λοιπόν, συμπέρασμα που προκύπτει από τα προηγούμενα συμπεράσματα είναι ότι το «πρόβλημα του περιβάλλοντος κ.λπ., κ.λπ.» δεν είναι ούτε πρόβλημα

αισθητικό, ούτε αγωγής, ούτε ακόμα πρόβλημα «κάποιου» ελέγχου ή «κάποιου» προβληματισμού. Είναι πρόβλημα που έχει να αντιμετωπίσει ένα έθνος. Αλλά ακόμα και πρόβλημα «παιδείας» και μόνον αν το χαρακτηρίζε κανείς, πάλι, σε τελευταία ανάλυση, θα έπρεπε να φτάσει στην ίδια αναγωγή, αφού ακριβώς αυτό το βασικό θέμα που ονομάζουμε «Παιδεία» είναι, περισσότερο ίσως από κάθε άλλο, θέμα πολιτικό.

[Μ. Ανδρόνικος, «Η προστασία του περιβάλλοντος», περιοδικό Χρονικό, 1974. Στο βιβλίο: *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ' Λυκείου*, εκδ. ΟΕΔΒ, Αθήνα 1983, σσ. 242-244]

1. Να σχολιάσετε τον τίτλο του κειμένου.
2. Να καταρτίσετε το γενικό διάγραμμα του κειμένου.
3. Να εξετάσετε τη συνοχή και τη συνεκτικότητα του κειμένου.
4. Με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα Περιβάλλοντος, προβληματίζεστε κατά πόσον το σχολείο μπορεί να συμβάλει στη διαμόρφωση της οικολογικής συνείδησης των μαθητών. Να δημιουργήσετε ένα κείμενο με τη μορφή προτάσεων προς τον καθηγητή που έχει αναλάβει πρόγραμμα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, στο οποίο θα καταγράφετε τις προτεινόμενες δραστηριότητες, με στόχο την ευαισθητοποίηση των μαθητών σε περιβαλλοντικά ζητήματα.

Εναλλακτικά:

Η προοπτική εγκατάστασης μιας βιομηχανικής μονάδας στην περιοχή σας προκάλεσε έντονες συζητήσεις και δίχασε τους κατοίκους. Μερικοί απ' αυτούς επέμειναν στην αναγκαιότητα της εγκατάστασής της, επειδή με τον τρόπο αυτό θα λυθούν τα οικονομικά προβλήματα της περιοχής, και άλλοι το αντίθετο, υποστηρίζοντας ότι αυτή θα έχει οδυνηρές συνέπειες στο περιβάλλον. Στην ανοικτή συζήτηση που ακολούθησε, αποφασίσατε να πάρετε τον λόγο και να εκφράσετε τη δική σας θέση, τεκμηριώνοντάς την με κατάλληλα επιχειρήματα και ενδεικτικά παραδείγματα. Να εκπονήσετε την εισήγησή σας, έκτασης 300 το πολύ λέξεων, ακολουθώντας παραγωγική συλλογιστική πορεία για την τεκμηρίωση της θέσης σας.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΑΘΟΓΕΝΕΙΑ

(επιθετικότητα, βία, εγκληματικότητα, τρομοκρατία, χουλιγκανισμός)

Η απελπισία γενεσιουργός αιτία της ενδοσχολικής βίας

Από το 2006 (έρευνα ΕΚΚΕ) η σχολική βία στη χώρα μας περιλαμβάνει καταστροφές σχολικού εξοπλισμού, βανδαλισμούς, λεκτική και σωματική βία (ξυλοδαρμούς), εκφοβισμούς και αποκλεισμούς από τις παρέες. Στα αστικά κέντρα εμφανίζεται το μεγαλύτερο ποσοστό. Μαθητές με χαμηλή βαθμολογία εμπλέκονται περισσότερο σε

παρόμοια περιστατικά είτε ως θύτες είτε ως θύματα. Τα αγόρια είναι συχνότερα δράστες και θύματα σχολικού εκφοβισμού, με εξαίρεση την περίπτωση σεξουαλικής προσβολής όπου θύματα είναι κυρίως τα κορίτσια.

Η σχολική βία ως βία «που εκφράζει αίτημα» χρειάζεται πάνω απ' όλα μία απάντηση ανοχής, διαλόγου, στήριξης και διαθεσιμότητας και όχι εύκολες ακυρωτικές λύσεις τύπου «αποδιοπομπαίου τράγου». Στόχος του κάθε σχολείου και της εκπαίδευσης είναι η κοινωνικοποίηση των μαθητών και η ανάδειξη της ατομικότητας μέσα από την συλλογικότητα, τη συνεργασία της ομάδας, την αποδοχή του διαφορετικού. Ο στόχος αυτός δεν επιτυγχάνεται, γιατί απλούστατα δεν έχει τεθεί ποτέ. Το υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα αδυνατεί να κάνει την αυτοκριτική του και να εκσυγχρονιστεί, απαντώντας στην ανάγκη δημιουργίας ενός ομαδο-συνεργατικού συστήματος εκπαίδευσης, όπου ο ρόλος του μαθητή θα μεταβληθεί από μία παθητική στάση ατομικής αποδοχής γνώσεων σε μία ενεργητική αναζήτηση και επεξεργασία γνώσεων, έκφρασης ιδεών και συναισθημάτων σε ομαδική βάση.

Το κυρίαρχο εκπαιδευτικό σύστημα, με την στείρα και άκριτη αποστήθιση της διδακτέας ύλης, οδηγεί στην τυποποίηση της γνώσης και στην αδυναμία να αναπτύξει ο μαθητής μία προσωπική σχέση με αυτή και μέσω αυτής με τους συμμαθητές του. Το γεγονός αυτό ακυρώνει τους νέους και τους οδηγεί σε σταδιακή συρρίκνωση της εικόνας εκτίμησης του εαυτού τους, σε αδυναμία να εκφράσουν τη ματαιώση και το θυμό τους. Η ανεπάρκεια και η κρίση του εκπαιδευτικού συστήματος οδηγεί σε διάφορα επεισόδια (βίαιες συμπεριφορές και συγκρούσεις), που αναδεικνύουν τις δυσκολίες κοινωνικοποίησης και ενσωμάτωσης των μαθητών. Έτσι, η σχολική βία αναγορεύεται σε αίτημα-πρόφαση-αντίδραση.

Το σχολικό περιβάλλον, για να αποκτήσει πρωτίστως σχέσεις συνοχής, αλληλεγγύης και ανθρωπισμού, πρέπει να εκπαιδεύει στο πλαίσιο της ομάδας και όχι να οδηγεί στην αναπαραγωγή ενός εκπαιδευτικού μονόδρομου με στόχο τη βαθμολογική αξιολόγηση του μαθητή από τον δάσκαλο, όπως γίνεται σήμερα. Ένα ομαδο-συνεργατικό σύστημα εκπαίδευσης αποβλέπει στο να κινητοποιήσει τον μαθητή με την ενεργητική ισότιμη συμμετοχή του στο πλαίσιο της μαθητικής ομάδας, με στόχο την κριτική επεξεργασία, κατανόηση, παρουσίαση και αφομοίωση της διδακτέας ύλης. Ο ρόλος του καθηγητή παραμένει το ίδιο αναγκαίος και σημαντικός, καθώς κατευθύνει και συντονίζει τις μαθητικές ομάδες στα νέα τους καθήκοντα, αξιολογεί και εμπλουτίζει το έργο τους. Η ανάπτυξη δυναμικής στο πλαίσιο μιας σχολικής ομάδας απαντά στις πρωταρχικές και επιτακτικές ανάγκες των νέων για επικοινωνία, αυτοπραγμάτωση, δημιουργική έκφραση και αυτοαξιολόγηση.

Ασφαλώς, η βία των μαθητών και των νέων έχει πολλές αιτίες πέραν της μονοδιάστατης σχολικής φίμωσης που υφίστανται. Παράγοντες όπως η οικογενειακή αποξένωση, η στέρηση σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, οι απρόσωπες σχέσεις γειτονίας, το έλλειμμα φυσικού και κοινωνικού ζωτικού χώρου, η αλλοτρίωση και παθητικοποίηση των ηλεκτρονικών παιχνιδιών, της τηλεόρασης και των Η/Υ, η μαζική προβολή και η ηρωοποίηση της βίας, η αύξηση της φτώχειας, της εγκληματικότητας και του κοινωνικού ρατσισμού αποτελούν μερικές από τις βασικότερες αιτίες της νεανικής και σχολικής βίας. Όμως, το σχολείο είναι το βασικό εργαστήριο διάπλασης των νέων ανθρώπων και το ουσιαστικότερο μέσο παρέμβασης που διαθέτει η κοινωνία για την ισορροπημένη και υγιή ψυχοσωματική ανάπτυξή τους. Εάν δεν αξιοποιηθεί σωστά ο εργαλειακός του χαρακτήρας–κλειδί, τότε η νεολαία και η κοινωνία δεν θα μπορέσουν να αναπτύξουν αντιστάσεις στην κλιμακούμενη βία.

[Μίτση Σχοινά, εφημερίδα *Ελευθεροτυπία*, 24.4.2009]

1. Ποιος ο τρόπος και τα μέσα πειθούς στην πρώτη παράγραφο του κειμένου;
2. Ποιος ο ρόλος των εισαγωγικών στη δεύτερη παράγραφο του κειμένου;
3. Να βρείτε τα δομικά στοιχεία και τον τρόπο ανάπτυξης της τρίτης παραγράφου: «Το κυρίαρχο εκπαιδευτικό σύστημα [...] σε αίτημα-πρόφαση-αντίδραση».
4. Να δώσετε έναν πλαγιότιτλο σε κάθε παράγραφο του κειμένου που να αποδίδει το νόημά της.
5. Η σύγχρονη ειδησεογραφία φέρνει συχνά στο προσκήνιο της επικαιρότητας περιπτώσεις νεανικής βίας. Ως εκ τούτου, ο Υπουργός Δημόσιας Τάξης ζητά από τους υφισταμένους του να συντάξουν μια έκθεση στην οποία θα καταγράφουν τους λόγους της έξαρσης της σχολικής νεανικής βίας και παράλληλα να προτείνουν συγκεκριμένες δραστηριότητες με τις οποίες το σχολείο θα την αντιμετωπίσει. Τους επισημαίνει ότι τα στοιχεία αυτά θα τα χρησιμοποιήσει σε διεθνές συνέδριο με θέμα την έξαρση της εγκληματικότητας. Να αναλάβετε τη σύνταξη της έκθεσης σε ένα κείμενο 500 λέξεων, το οποίο θα ανταποκρίνεται στη σοβαρότητα και επιστημότητα της περίπτωσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΟΡΦΕΣ ΠΕΙΘΟΥΣ

Ι. Η ΠΕΙΘΩ ΣΤΟΝ ΔΙΑΦΗΜΙΣΤΙΚΟ ΛΟΓΟ

Διαφήμιση είναι η δημιουργία και η προβολή ενός πρωτότυπου μηνύματος, με σκοπό να πείσει ή να παρακινήσει τους δέκτες να προτιμήσουν ένα αντικείμενο, μια υπηρεσία, ένα πρόσωπο, μια ομάδα ατόμων, μια εκδήλωση, ένας γεγονός ή, γενικά, ένα προϊόν ή μια υπηρεσία. Η διαφήμιση, ανάλογα με τη θεματική της, μπορεί να είναι οικονομική, πολιτική, κοινωνική, επαγγελματική κ.λπ. Με βάση τον παραπάνω ορισμό, η διαφήμιση συνιστά μια πράξη επικοινωνίας.

1. Τα βασικά στοιχεία της διαφήμισης ως επικοινωνιακής πράξης

- Ο πομπός (διαφημιστής).
- Ο δέκτης (καταναλωτής).
- Το μήνυμα (περιεχόμενο και μορφή).
- Το επικοινωνιακό μέσο/κανάλι (τύπος, ραδιόφωνο, τηλεόραση, διαδίκτυο, αφίσες, φυλλάδια, αεροπανό).
- Ο επικοινωνιακός κώδικας (λόγος, εικόνα, ήχος).
- Ο σκοπός:
 - Να ελκύσει την προσοχή του δέκτη για το διαφημιζόμενο προϊόν.
 - Να κεντρίσει το ενδιαφέρον του.
 - Να του δημιουργήσει την επιθυμία να το αγοράσει.
 - Να τον οδηγήσει, τελικά, στην αγορά του προϊόντος.

2. Κατηγορίες διαφημιστικών μηνυμάτων με κριτήριο τη μορφή τους

Ένα διαφημιστικό μήνυμα μπορεί να πάρει τις ακόλουθες μορφές:

- **Μήνυμα που αναπτύσσεται με άμεσο τρόπο** (χωρίς προλόγους και περιττές επεξηγήσεις – έχουμε άμεση αντίληψη του προβαλλόμενου προϊόντος). *Π.χ. Δώσε λίγο αίμα και σώσε ζωές.*
- **Αφηγηματικό μήνυμα** (χρήση της αφήγησης μιας ιστορίας και της εξιστόρησης ενός περιστατικού για την επίδειξη του προϊόντος). *Π.χ. Κοίταξε το ρολόι της. Ευτυχώς υπήρχε χρόνος για ένα καλό πρωινό, πριν ξεκινήσει τη δουλειά της. Ακολούθησε τη συνήθεια που είχε αποκτήσει. Έβαλε στο τραπέζι αυγά βραστά, φρυγανιές και μαρμελάδα. Τώρα, όμως, είχε κάτι πιο νόστιμο και πιο ωφέλιμο: τα νέο χυμό καρότου!*
- **Μήνυμα μονολόγου-διαλόγου** (μονόλογος ή διάλογος που αποτελεί μαρτυρία ενός ειδικού ή καταναλωτή για τα πλεονεκτήματα ενός προϊόντος). *Π.χ. Είμαι συλλέκτης έργων τέχνης και προσπαθώ να τα προστατεύσω από φθορές και αλλοιώσεις. Με τα κλιματιστικά Klimatex εξασφαλίζω τις ιδανικές γι' αυτά συνθήκες!*
- **Μήνυμα που επεξηγεί την εικόνα – λεζάντα** (προβολή της εικόνας του προϊόντος και επεξήγηση αυτής).
- **Μήνυμα που στηρίζεται σε τεχνάσματα/ευρήματα** (ιδιαίτερη χρήση της γλώσσας με λογοπαίγνια, μεταφορές, παρομοιώσεις, σπάνιες και εξεζητημένες λέξεις, υπερβολές, χιούμορ κ.λπ.). *Π. χ. Έπιπλα ΟΙΚΟΣ. Αρμονική συνύπαρξη τέχνης και τεχνικής. Το τελειότερο ΟΙΚΟσύστημα. Ένα με σας, ένα με τον χώρο σας, ένα με τις απαιτήσεις σας.*
- **Μήνυμα που προσφέρει επιχειρήματα** (προσπάθεια να πεισθεί ο δέκτης με τη χρήση διαφόρων επιχειρημάτων).

3. Μέσα και τεχνικές της διαφημιστικής πειθούς

Πρόκειται για τα μέσα και τις τεχνικές πειθούς που χρησιμοποιεί η διαφήμιση, προκειμένου να παρουσιάσει, κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο, το διαφημιστικό μήνυμα, έτσι ώστε να επιτύχει τον σκοπό της.

- **Συνειρμός ιδεών** (αναφορά σε νοήματα ή προβολή εικόνων που προκαλούν διάφορους συνειρμούς στον δέκτη. Δηλαδή, παραστάσεις που συνδέονται στη συνείδηση και, όταν μία από αυτές ανακληθεί στη μνήμη, είναι δυνατόν να συμπαρασύρει και τις άλλες).
- **Αναλυτική περιγραφή και επίδειξη των ιδιοτήτων του προϊόντος** (προσπάθεια, μέσω της παρουσίασης του προϊόντος και των ιδιοτήτων του, να επηρεάσει τον δέκτη...).

- **Επίκληση στη λογική** (χρήση επιχειρημάτων-τεκμηρίων ή σοφισμάτων υπέρ του προϊόντος...).
- **Επίκληση στο συναίσθημα** (στόχος η πρόκληση συγκεκριμένων συναισθημάτων στον δέκτη, που θα τον ωθήσουν στην αγορά του προϊόντος, π.χ. ευχαρίστηση, καταξίωση από την κατοχή του προϊόντος, ενοχές από τη μη απόκτησή του, συναίσθημα ευθύνης απέναντι σε κάτι...).
- **Επίκληση στην αυθεντία** (παρουσίαση του προϊόντος από κάποιον ειδικό, επιστήμονα ή δημοφιλές πρόσωπο, ώστε το κύρος της άποψής του να επηρεάζει τον δέκτη...).
- **Επίκληση στο ήθος του πομπού και του δέκτη.**
- **Λανθάνων αξιολογικός χαρακτηρισμός** (υπολανθάνει κάποιου είδους αξιολόγηση, η οποία επηρεάζει άμεσα το δέκτη). Π.χ. το μήνυμα: «οι έξυπνοι οδηγούν Ρενώ» ενέχει πολλαπλή αυτοαξιολόγηση που επηρεάζει τον δέκτη, όπως: αν θεωρεί τον εαυτό του «έξυπνο», πρέπει να το αποδείξει, αγοράζοντας τη συγκεκριμένη μάρκα αυτοκινήτου, αν θέλει να δείχνει «έξυπνος» ή να μην αφήσει υπόνοιες «μη έξυπνου» και πάλι θα πρέπει να αγοράσει το προϊόν...

Πώς σχολιάζουμε ένα διαφημιστικό κείμενο;

- Αναφέρουμε το είδος του κειμένου (διαφημιστικό) και το θέμα του.
- Ποια μορφή έχει το μήνυμα;
- Ποιοι τρόποι (μέθοδοι) πειθούς χρησιμοποιούνται και ποια ιδιαίτερα μέσα / τεχνικές διαφημιστικής πειθούς εφαρμόζονται;
- Εντοπίζουμε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της γλώσσας.
- Ολοκληρώνουμε την απάντησή μας εξηγώντας ότι με τον τρόπο αυτό εξυπηρετούνται οι στόχοι του διαφημιστικού μηνύματος (π.χ. η προσέλκυση του ενδιαφέροντος του δέκτη, ο εντυπωσιασμός του και, τελικά, η αγορά του προϊόντος κ.λπ.).

Να διαβάσετε την παρακάτω διαφημιστική καταχώριση της WWF για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και να απαντήσετε στα εξής: 1. Ποιοι είναι οι δέκτες του μηνύματος αυτής της καταχώρισης; 2. Σε ποια κατηγορία διαφημιστικής πειθούς εντάσσεται το κείμενο, με βάση τη μορφή του μηνύματος; Ποιες τεχνικές διαφημιστικής πειθούς χρησιμοποιεί; 3. Ποιους τρόπους πειθούς χρησιμοποιεί η διαφήμιση αυτή; Είναι πειστική; Γιατί; Να αιτιολογήσετε την άποψή σας, αναφέροντας σχετικά χωρία του κειμένου. 4. Να γράψετε ένα διαφημιστικό μήνυμα που να συνοψίζει το περιεχόμενο της καταχώρισης αυτής.

Είναι δύσκολο να φανταστούμε τη θάλασσα χωρίς ψάρια. Είναι τόσο μεγάλη, τόσο βαθιά, τόσο μυστηριώδης. Δυστυχώς, όμως, έχει βυθό. Η εντατική αλιεία, σε συνδυασμό με τις καταστροφικές τεχνικές που χρησιμοποιούνται, καταστρέφει τόσο τα ψάρια όσο και το περιβάλλον τους. Καταστρέψτε τα ψάρια και έχετε καταστρέψει και τη ζωή των ψαράδων που τα πιάνουν. Τουλάχιστον το 60% των σημαντικών, από εμπορική άποψη, θαλάσσιων ειδών παγκοσμίως έχει υπεραλιευθεί ή έχει αλιευθεί σε οριακό σημείο. Ως αποτέλεσμα, ορισμένες κυβερνήσεις υποχρεώθηκαν να απαγορεύσουν την αλιεία για εμπορικούς σκοπούς σε κάποιες θαλάσσιες περιοχές.

Μεγάλοι, υψηλής τεχνολογίας, στόλοι κυριολεκτικά σαρώνουν οτιδήποτε βρεθεί στον δρόμο τους. Κάθε αλίευμα που είναι πολύ μικρό ή «άχρηστο» πετιέται πάλι στη θάλασσα πεθαμένο ή ετοιμοθάνατο. Ο όγκος των αλιευμάτων αυτών ξεπερνά τα είκοσι εκατομμύρια τόνους τον χρόνο. Αν σκεφτείτε ότι ο αριθμός αυτός ισοδυναμεί με το ένα τέταρτο του όγκου της ετήσιας παγκόσμιας αλιείας, τότε θα αρχίσετε να συνειδητοποιείτε το μέγεθος του προβλήματος.

Σε μερικά μέρη του κόσμου, για κάθε κιλό γαρίδας που πιάνεται από τις τράτες άλλα 15 κιλά ανύποπτων ψαριών, χελωνών και άλλων θαλάσσιων ειδών χάνονται μόνο και μόνο επειδή βρέθηκαν σε λάθος μέρος τη λάθος στιγμή. Για μια μέση μερίδα γαριδοσαλάτας που τρώτε, θα πρέπει να προσθέσετε στον λογαριασμό σας σχεδόν δύο κιλά νεκρών θαλάσσιων ειδών.

Είναι γεγονός ότι μερικές χώρες έχουν αρχίσει να αναγνωρίζουν το πρόβλημα, αλλά καταλαβαίνετε ότι είναι θέμα ζωτικής σημασίας να βρούμε περισσότερο αειφόρους τρόπους αλιείας, προτού οι ωκεανοί μετατραπούν σε νεκρές θάλασσες.

Θα μπορούσατε να ισχυριστείτε ότι θα ήταν λογικό να δίνεται στα ψάρια αρκετός χρόνος να ανακάμψουν, να αναπαραχθούν και να ενηλικιωθούν και στη συνέχεια να αλιευθούν με τρόπο τέτοιο ώστε να μην επηρεαστούν άλλα είδη.

Αυτή είναι και η ουσία της εκστρατείας της WWF για τις απειλούμενες θάλασσες. Πρόκειται για μια παγκόσμια προσπάθεια με στόχο την αναστροφή των επιπτώσεων της υπεραλιείας στη θαλάσσια ζωή και την προστασία των οικοσυστημάτων της στο παρόν και στο μέλλον.

Έχουμε ήδη συμβάλει στη δημιουργία ενός ανεξάρτητου Θαλάσσιου Εποπτικού Συμβουλίου που θα επιβλέπει την πιστοποίηση ανεξάρτητων ψαρότοπων που θα έχουν καλή διαχείριση. Όπως είναι φυσικό, τα προϊόντα που θα προέρχονται από τέτοιες πηγές θα φέρουν έναν λογότυπο που θα επιτρέπει στους καταναλωτές να τα αγοράζουν με καθαρή συνείδηση.

Αυτό, μαζί με άλλες σημαντικές εκστρατείες για τον έλεγχο των κλιματικών αλλαγών και την προώθηση της οικολογικής διαχείρισης των δασών, θα μας βοηθήσουν να συνεχίσουμε τον μακρύ δρόμο της αποκατάστασης της οικολογικής ισορροπίας.

Αν εσείς ή η εταιρεία σας μπορείτε να βοηθήσετε, παρακαλούμε επικοινωνήστε μαζί μας. Θα δεχτούμε κάθε πρόταση ή συμβουλή. Όσα περισσότερα μεγάλα ψάρια έχουμε με το μέρος μας τόσες περισσότερες πιθανότητες έχουμε να σώσουμε τα μικρά.

[Διαφημιστική καταχώριση της WWF σε ξένο περιοδικό, στο βιβλίο: Π. Γιακουμής, Γ. Γιακουμής, Δ. Κουτσογέρας, Έκφραση-Έκθεση Γ' Ενιαίου Λυκείου Γενικής Παιδείας, εκδ. Πατάκης, Αθήνα 1999, σσ. 127-128]

4. Η γλώσσα της διαφήμισης

Κατά την αξιολόγηση της διαφήμισης πρέπει να προσέχουμε τη γλώσσα που αυτή χρησιμοποιεί. Να εξετάζουμε, δηλαδή, τον διαφημιστικό λόγο ως προς τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

- Σύνταξη: Ο διαφημιστικός λόγος είναι φαινομενικά ατημέλητος, πεζολογικός, χωρίς συνοχή, ενότητα και επιχειρηματολογία. Στην πραγματικότητα, όμως, είναι οργανωμένος. Μιμείται τον προφορικό λόγο, για να επιτύχει τη φυσική και απροσχεδίαστη επικοινωνία. Είναι επικοινωνιακός, λέει πολλά με λίγα λόγια.
- Λεξιλόγιο: σπάνιες λέξεις, εξεζητημένες, νεολογισμοί, αλλά και χρήση καθημερινών λέξεων. Λογοπαίγνια, για να προκαλέσει χιούμορ και έκπληξη.
- Αποκλίσεις από τη γλωσσική νόρμα: ασυνταξίες, ασάφειες, παραδοξολογία.
- Ελλειπτικός λόγος, απλός και επιγραμματικός: παράλειψη άρθρων, συνδέσμων, προθέσεων, ρημάτων, προκειμένου να δοθεί φυσικότητα και οικειότητα στην έκφραση.
- Αξιολογικός λόγος: αποπειράται να ταυτίσει το προϊόν με μια ιδέα, με μια αξία, κάνοντας υπαινικτική χρήση της γλώσσας και επιλέγοντας λέξεις με ηθική διάσταση.
- Συνθηματικός/συνθηματολογικός (σλόγκαν): μήνυμα με ρυθμό, ομοιοκαταληξία, παρήχηση.
- Διατύπωση βεβαιωτική, δεοντολογική και θαυμαστική.
- Γραμματικοί τύποι: ο ρηματικός χρόνος, κυρίως, ενεστώτας και μέλλοντας, η έγκλιση προστακτική (κάποτε με την έννοια της σύστασης και όχι της προσταγής), οριστική, για να δηλώσει το πραγματικό, το βέβαιο, το πρόσωπο και ο αριθμός, κυρίως β' ενικό και α', β' πληθυντικό.
- Σχήματα λόγου: επανάληψη, μεταφορά/συνυποδήλωση, παρομοίωση, ρητορικές ερωτήσεις, υπερβολή, παρήχηση, αντίθεση.

- Διακειμενικός: εντάσσει τυποποιημένες εκφράσεις, όπως είναι οι παροιμίες, τα συνθήματα, στίχοι τραγουδιών, φράσεις από άλλες διαφημίσεις, γνωστές σε μεγάλο μέρος του πληθυσμού.
- Αφηγηματικός, περιγραφικός, επεξηγηματικός, μονόλογος ή διάλογος, συνειρμικός.
- Πληθωρικός λόγος – πληθωρική γλώσσα.

Να διαβάσετε το παρακάτω κείμενο και να δώσετε τα χαρακτηριστικά του πληθωρικού λόγου (πληθωρική γλώσσα) στη διαφήμιση. Στη συνέχεια, να εξηγήσετε για ποιο λόγο η διαφήμιση χρησιμοποιεί την πληθωρική γλώσσα (λεκτικό πληθωρισμό).

Πληθωρική είναι η γλώσσα που χρησιμοποιεί πολλά συνώνυμα, χαρακτηρίζεται από μεγάλη συχνότητα ορισμένων τύπων, όπως είναι οι επιθετικοί προσδιορισμοί, οι προθέσεις και τα επιρρήματα, από μακριές περιόδους και συντακτική περιπλοκή, από εξεζητημένη συντακτική δομή, από ρητορικές επαναλήψεις, περισσοτεχνία, μεγαληγορία και συνεχείς περιφράσεις. Η γλώσσα αυτή δίνει πριν απ' όλα την εντύπωση της σπανιότητας, με τη συστηματική χρήση της λέξης εκείνης που δεν ηχεί συνηθισμένη και οικεία, άσχετα αν κατασκευάζεται αυτή η σπανιότητα, ανάλογα με το ιδίωμα, από αρχαιοπρεπείς ελληνικούρες ή και αρχαίες λέξεις, είτε αντίθετα από προκλητικά λαϊκόμορφες κατασκευές, από ξενισμούς, από νεολογισμούς, από παρασύνθετους ιδιωματισμούς είτε κάποτε και από μίγμα όλων αυτών. [...]

Ο λεκτικός πληθωρισμός είναι πολύ εύκολο να εντοπιστεί στη διαφήμιση, είδος λόγου που έχει την ιδιοτυπία να μην κρύβει τον στόχο του. Όταν, π.χ., λέει «υπεραριστούργημα», το λεκτικό τέρας που μετατρέπει το συγκεκριμένο επίθετο από σημασία σε κραυγή, σε θαυμαστικό επιφώνημα, με την υπερβολή του την ίδια ομολογεί τον στόχο του. Ακριβώς επειδή η διαφήμιση δεν έχει επιλογή και δεν μπορεί να κρύψει την επιδίωξή της, μετατρέπει έντεχνα αυτή την αδυναμία σε «ειλικρίνεια», που είναι κι αυτή μέρος της αποτελεσματικότητάς της. Γνωρίζοντας ότι οι δέκτες αντιστέκονται λογικά και αμφιβάλλουν έντονα για την αλήθεια των λεγομένων της, η διαφήμιση κατασκευάζει τη συνενοχή με την αποδοχή της αμφιβολίας, κλείνει το μάτι στους δέκτες λέγοντας έμμεσα, «ξέρουμε ότι ξέρετε ότι επιδιώκουμε να σας πείσουμε να αγοράσετε το τάδε προϊόν, γι' αυτό και σας λέμε ότι πράγματι το επιδιώκουμε, άρα είμαστε ειλικρινείς». Λέγοντας έτσι την «αλήθεια», κάνει αποτελεσματικότερη τη θαυματοποιητική αλήθεια ότι το τάδε ξυραφάκι είναι σαν ερωτικό χάδι. Η γιγάντια υπερβολή της διαφήμισης με τον τρόπο αυτό επηρεάζει σαν τις νεράιδες και τους δράκους των παραμυθιών, που γοητεύουν, χωρίς κανέναν να τα πιστεύει. Οι μαγικές και θαυματοποιητικές συνεμφάσεις και παρομοιώσεις της, όπου μια κατσαρόλα κάνει τη νοικοκυρά βασίλισσα, μια κολόνια τον υπάλληλο ακαταμάχητο εραστή, και

(εκείνο το ακραίο θαύμα, εξαιρετικά βαρύ και δηλωτικό άλλης ιδεολογίας) κάποια κρέμα εξαφανίζει τις ρυτίδες και κάνει τις γυναίκες να μένουν πάντα είκοσι χρονών, όλη αυτή η μαγεία πηγάζει σε μεγάλο βαθμό από την υπερβολή, τον πληθωρισμό (και βέβαια τη λειτουργία της εικόνας, αλλά αυτό είναι μεγάλο θέμα έξω από τα πλαίσια αυτής της εργασίας) και την κατάχρηση αξιολογικών χαρακτηρισμών.

[Α. Φραγκουδάκη, *Γλώσσα και Ιδεολογία*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1996, σσ. 156-157]

5. Η εικόνα στη διαφήμιση

Η διαφήμιση αποτελεί κατεξοχήν χαρακτηριστικό κειμενικό είδος πολυτροπικότητας. **Πολυτροπικό** είναι το κείμενο εκείνο που χρησιμοποιεί, για την αναπαράσταση και μετάδοση μηνυμάτων και νοημάτων, συνδυασμό σημειωτικών τρόπων (λόγο, εικόνες, πίνακες, σχέδια, ήχο κ.λπ.). Η πλατιά χρήση της εικόνας καταλύει τη μονοσημαντικότητα του μηνύματος και δημιουργεί πολύσημα πολυτροπικά κείμενα. Η εικόνα, ως μέσο επικοινωνίας, άμεσο και παραστατικό, χρησιμοποιείται από τη διαφήμιση για να διεγείρει τις αισθήσεις, να εξάπτει την περιέργεια του δέκτη, αλλά και για να αναβαθμίζει την καλλιτεχνική της ποιότητα. Απευθύνεται πάντα στο θυμικό και ποτέ στο λογικό του δέκτη-καταναλωτή. Η διαφημιστική εικόνα είναι πάντα πλούσια, παραπέμπει σ' έναν κόσμο υλικής αφθονίας και ανεμελιάς, όπου η ευτυχία, συνώνυμη της καταναλωτικής ευμάρειας, συνοδεύει πάντα τους πρωταγωνιστές της. Σήμερα, η ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας έχει ως αποτέλεσμα να δημιουργούνται περίτεχνες διαφημίσεις, όπου η εικόνα κατέχει κυρίαρχο ρόλο, με σκοπό τον επηρεασμό του δέκτη/καταναλωτή. Ακόμη, η προσθήκη ήχου στις τηλεοπτικές και ραδιοφωνικές διαφημίσεις προσδίδει νοήματα τα οποία το κείμενο ή εικόνα από μόνη της δεν μπορούν να προσδώσουν.

Να αναζητήσετε διάφορες διαφημίσεις, να τις παρατηρήσετε και να τις αξιολογήσετε ως προς τη γλώσσα και την εικόνα που χρησιμοποιούν. Σε ποια παραδείγματα κυριαρχεί ο λόγος και σε ποια η εικόνα; Ποιες παρατηρήσεις έχετε να κάνετε σχετικά με τη γλώσσα του διαφημιστικού μηνύματος;

6. Αθέμιτη και παραπλανητική διαφήμιση

Μια διαφήμιση χαρακτηρίζεται **αθέμιτη**, όταν είναι αντίθετη προς τα χρηστά ήθη ή προς τους θετούς νόμους ή προς τον κώδικα διαφημιστικής δεοντολογίας και οδηγεί σκόπιμα στα εξής αποτελέσματα:

1. Την πρόκληση ή εκμετάλλευση των αισθημάτων φόβου του δέκτη.
2. Την πρόκληση μειωτικών ή προσβλητικών διακρίσεων σχετικά με το φύλο, τη φυλή, το

θρήσκευμα, την ηλικία κ.ά. και την παρουσίαση δεκτών που διαθέτουν ορισμένα γνωρίσματα ως «ανώτερων» από τους άλλους που δεν τα διαθέτουν.

3. Την εξώθηση ατόμων σε βίαιες, εγκληματικές και εν γένει αντικοινωνικές πράξεις.
4. Την εκμετάλλευση της απειρίας και της ευπιστίας ορισμένων κατηγοριών δεκτών (π.χ. παιδιά).
5. Την άσεμνη παρουσίαση του ανθρώπινου σώματος ως σεξουαλικού αντικειμένου.
6. Την προσβολή της προσωπικότητας μεμονωμένων ατόμων ή ομάδων προσώπων, που διαθέτουν ειδικά χαρακτηριστικά (κυρίως φυσικά ή διανοητικά ελαττώματα).

Μία διαφήμιση θεωρείται **παραπλανητική**, όταν με πράξεις ή παραλείψεις της προκαλεί -ή ενδέχεται να προκαλέσει- στους δέκτες τον σχηματισμό μιας εσφαλμένης εντύπωσης (πλάνης) για το προβαλλόμενο προϊόν, δηλαδή, όταν:

1. Η πειστικότητά της βασίζεται στην επιστημονική ή άλλη ιδιότητα προσώπων, τα οποία εμφανίζονται στη διαφήμιση, χωρίς να διαθέτουν την ιδιότητα υπό την οποία εμφανίζονται.
2. Δημιουργεί την εντύπωση ότι η τεχνολογία ή η επιστήμη μιας ορισμένης χώρας είναι άμεσα ή έμμεσα δηλωτικές της ποιότητας των διαφημιζόμενων προϊόντων ή υπηρεσιών.
3. Εμφανίζεται με τη μορφή διαφημιστικής είδησης ή σχολίου ή άρθρου ή με τη μορφή επιστημονικής ανακοίνωσης ή πορίσματος, χωρίς να δηλώνεται ρητά και ευδιάκριτα ότι πρόκειται για διαφήμιση.

[Έκφραση-Εκθεση. Βιβλίο του Καθηγητή. Για το Ενιαίο Λύκειο. Γ' τεύχος, εκδ. ΟΕΔΒ, Αθήνα 2001, σσ. 49-50]

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΕΚΦΡΑΣΗ-ΕΚΘΕΣΗ

ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ- ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΣΜΟΣ

Διαφήμιση και βία

Τι έκανε για χρόνια η διαφήμιση με παραγγελία του συστήματος; Ερέθιζε τις επιθυμίες. Κάνοντάς το όμως, δεν ώθησε απλά τον κόσμο να θέλει, του είπε τι να θέλει και τι ήταν καλό να θέλει. Αν το σκεφτούμε καλά, θα δούμε ότι πέτυχε δυο αποτελέσματα από «αντικειμενική» άποψη επαναστατικά (οι προθέσεις δεν μας ενδιαφέρουν εδώ). Οι συντηρητικές κοινωνίες και οι αντιδραστικοί παιδαγωγοί δήλωναν πάντα με σοφό τρόπο ότι οι υπερβολικές επιθυμίες είναι κακό πράγμα και ότι κατ' αρχήν δεν πρέπει να δίνουμε στους φτωχούς την εντύπωση ότι μπορούν ν' αποκτήσουν τα πράγματα

των πλουσίων. Το ότι οι βασιλιάδες μετατοπίζονταν με τη φορητή πολυθρόνα ήταν απόδειξη ότι αυτό το σκεπαστό πολυτελές φορείο ήταν βασιλικό πράγμα: κανείς άλλος δεν μπορούσε να το θέλει. Η διαφήμιση, μεταφράζοντας τη φορητή πολυθρόνα σε «αυτοκίνητο», είπε ακόμη και στον άνεργο ότι μπορούσε να επιθυμεί αυτοκίνητο, ότι όλοι μπορούσαν να το αποκτήσουν και ότι, πάντως, περισσότερο από δικαίωμα, ήταν υποχρέωση να το επιθυμούν.

Μια επιθυμία, ερεθισμένη και ανικανοποίητη, μπορεί να πάρει δύο δρόμους: την ατομική εξέγερση (την εγκληματική πράξη για παράνομη ιδιοποίηση των αγαθών του άλλου) και τη συλλογική επανάσταση (τον κοινωνικό αγώνα για σωστότερη διανομή του κοινού πλούτου). Δεν μπορούμε ν' αρνηθούμε ότι ένα από τα αποτελέσματα της καταναλωτικής προπαγάνδας υπήρξε και η αύξηση της κοινωνικής αγωνιστικότητας για την κατάκτηση μιας ευδαιμονίας, που παρουσιαζότανε σαν δυνατή για όλους και που τελικά ήταν σχεδόν άφταστη.

Και να που η κοινωνία, αφού πρώτα ερέθισε τις επιθυμίες για όλα τα πράγματα, τρομοκρατείται, γιατί ο κόσμος απαιτεί τουλάχιστον ένα μέρος, χωρίς να πρέπει αναγκαστικά να εγκληματήσει. Είναι σαν να έλεγε το σύστημα στους υπηκόους του: «Έπρεπε να θέλετε να ξοδέψετε όλο τον μισθό σας, και τον δέκατο τρίτο και τον δέκατο τέταρτο, αλλά τώρα το παρακάνετε: τώρα θέλετε και αύξηση μισθού! Το παιχνίδι δεν ήταν έτσι. Μην υπερβάλλετε, και σκεφτείτε τα αγαθά της λιτότητας». Και τώρα που ο κόσμος επιθυμεί υπερβολικά πράγματα ποιος φταίει; Η διαφήμιση, για παράδειγμα, που πρέπει να προκαλεί επιθυμίες για ψυγεία (κι αλίμονο αν δεν πουληθούν αρκετά, θα κλείσουν τα εργοστάσια). Αλλά, αν, για ν' αγοράσει ο κόσμος ψυγεία, απαιτεί νέα συλλογική σύμβαση εργασίας, τότε κάτι δεν πάει καλά. Συναγερμός, οι πολίτες καταναλώνουν πολλά, ζητούν πολυτέλειες.

Πώς να δικαιολογηθούν γι' αυτό; Κατηγορώντας την τύχη, παράλογα. Γιατί ο κύκλος είναι φαύλος, η βία βρίσκεται στην ίδια την ιδέα του κέρδους, είναι παλιά ιστορία: πρέπει να επιθυμείς αυτά που σου προσφέρω, όχι αυτά που έχω εγώ, διαφορετικά όλα τελείωσαν. Πράγματι τελείωσαν: η βία αποτέλεσμα, όχι αιτία αυτής της κατάστασης.

[Umberto Eco, *Η σημειολογία στην καθημερινή ζωή*, εκδ. Μαλλιάρης-Παιδεία, Αθήνα 1985, σσ. 153-154. Απόσπασμα συντομευμένο και διασκευασμένο, στο βιβλίο: *Αξιολόγηση των μαθητών της Γ' Λυκείου στη Νεοελληνική Γλώσσα Έκφραση-Έκθεση. Μάθημα Γενικής Παιδείας (τεύχος α')*, εκδ. ΚΕΕ, Αθήνα 1999, σσ. 151-152]

1. Ποιές νοηματικές σχέσεις (συνεκτικότητα) υπάρχουν ανάμεσα στη δεύτερη («Μια επιθυμία ... σχεδόν άφταστη») και την τρίτη («Και να που η κοινωνία ... ζητούν πολυτέλειες») παράγραφο του κειμένου;

2. Ποιους τρόπους (μεθόδους) πειθούς διακρίνετε στο κείμενο; Να κρίνετε την πειστικότητά τους.
3. Να αναλύσετε τη λέξη «παραγγελία» στα συνθετικά της. Το δεύτερο συνθετικό της λέξης να το μετατρέψετε σε ρήμα και, με βάση τα ερμηνεύματα, να σχηματίσετε ομόρριζα του ρήματος αυτού:

α. είδηση/πληροφορία	α- - - - -
β. ανακοινώνω	α- - - - -
γ. εργασία	ε- - - - -
δ. μήνυση	κ- - - - -
ε. διατάζω/προστάζω	π- - - - -
4. Στην τρίτη παράγραφο του κειμένου χρησιμοποιείται ο ευθύς λόγος και το β' ρηματικό πρόσωπο πληθυντικού αριθμού. Σε τι νομίζετε ότι εξυπηρετεί τον συγγραφέα η επιλογή αυτή;
5. Διαβάζουν το δημοσίευμα αυτό ένας καταστηματούχος και ένας απλός καταναλωτής. Ο καθένας το προσλαμβάνει με βάση τη δική του οπτική γωνία. Γράψτε δύο επιστολές (έντυπες ή ηλεκτρονικές) στις οποίες το καθένα από τα παραπάνω πρόσωπα εκφράζει τις αντιδράσεις του για τον ρόλο των διαφημίσεων σε εποχή οικονομικής κρίσης. Κάθε επιστολή να μην ξεπερνά τις 250 λέξεις.

Η διαφήμιση και ο ρόλος της

[...] Έτσι, πέρα από την καταφανή εξαπάτηση του κοινού, σχετικά με τις πραγματικές ιδιότητες του διαφημιζόμενου προϊόντος, έχουμε μια σειρά αντιλήψεων για την ζωή και για τις ανθρώπινες σχέσεις που προωθούνται με τη διαφήμιση, με σκοπό το κέρδος. Η βασική ιδέα, που χαρακτηρίζει τη διαφημιστική εκστρατεία του κεφαλαίου εναντίον του ανύποπτου καταναλωτή, είναι να αποδίδονται στα προϊόντα όχι υλικές ιδιότητες, που έτσι κι αλλιώς δεν έχουν, ούτε κι έχει σημασία αν έχουν ή όχι, αλλά ιδιότητες στις οποίες το άτομο μπορεί να καταφύγει, ελπίζοντας έτσι να γλιτώσει από την κενότητα και την αθλιότητα της ζωής, που του έχει επιφυλάξει ο καπιταλισμός.

Βλέπουμε, λοιπόν, στην ελληνική τηλεόραση: τη μητρική αγάπη να εξαντλείται στην αγορά ορισμένης πούδρας για το μωρό, τη γιαγιά να εξαρτά την αγάπη των εγγονών της γι' αυτήν από τη χρησιμοποίηση ορισμένης μάρκας μαγειρικού λίπους, τη συζυγική αγάπη και φροντίδα να ταυτίζεται με τη μακαρονάδα, τον καφέ και το σιδερωμένο πουκάμισο. Βλέπουμε, ακόμη, την ερωτική σχέση να είναι υπόθεση σαπουνιού, αρώματος και κονιάκ, την επαγγελματική επιτυχία να είναι συνάρτηση κρέμας μαλλιών και αποσμητικού και άλλα πολλά.

Στον κόσμο της διαφήμισης τα εμπορεύματα υποκαθιστούν τα ουσιαστικά στοιχεία της προσωπικότητας, οι ανθρώπινες σχέσεις γελοιοποιούνται, τα συναισθήματα εξευτελίζονται, ο άνθρωπος απανθρωποποιείται.

Η δεύτερη λειτουργία της διαφήμισης είναι πιο έμμεση, αλλά και πιο επικίνδυνη απ' αυτήν που αναφέραμε πιο πάνω. Κι αυτή είναι ο εθισμός των μαζών στο να δέχονται και τελικά να υπακούουν στα μηνύματα της διαφήμισης. Όταν οι μάζες εθίζονται στο να υπακούουν σε διαφημιστικά μηνύματα, τότε είναι ευκολότερο να υπακούσουν και σε μηνύματα πολιτικού ή ιδεολογικού χαρακτήρα. Μ' αυτό τον τρόπο εκείνοι που ελέγχουν τα μέσα μαζικής «ενημέρωσης» αποκτούν μια τρομακτική δύναμη να επιβάλλουν ιδεολογίες και ηγέτες, που διαγωνίζονται το status quo, σύμφωνα με τα συμφέροντα του κεφαλαίου. Πρόκειται, συνεπώς, για μια διαδικασία μέσα από την οποία οι μάζες έντεχνα απογυμνώνονται από το αναφαίρετο δικαίωμα και πρωταρχικό καθήκον τους να αποφασίζουν για τις τύχες τους. Πρόκειται για έναν καλοστημένο μηχανισμό προβολής ατόμων και ιδεών, που μέλλουν να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντα του μεγάλου κεφαλαίου. Πρόκειται για την πιο ανώδυνη αλλά και πιο απάνθρωπη χειραγώγηση των μαζών.

Οι δύο παραπάνω λειτουργίες, δηλαδή η προβολή προτύπων κατανάλωσης και ζωής και ο εθισμός των μαζών στο να δέχονται μηνύματα από ανώνυμους πομπούς, εντάσσονται μέσα στη γενικότερη λειτουργία της διαφήμισης σαν πλύσης εγκεφάλου.

[Θ. Π. Λιανός, δημοσίευμα στην εφημερίδα Τα Νέα, στο βιβλίο: Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ' Λυκείου, εκδ. ΟΕΔΒ, Αθήνα 1983, σσ. 259-260]

1. Τι ρόλο παίζει η 3η παράγραφος («Στον κόσμο της διαφήμισης ... απανθρωποποιείται») και η τελευταία παράγραφος του κειμένου («Οι δυο παραπάνω σαν πλύσης εγκεφάλου»); Να δικαιολογήσετε την άποψή σας.
2. Ποιοι οι τρόποι και τα μέσα πειθούς που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας στο κείμενό του;
3. Ποια η λειτουργικότητα των παραδειγμάτων στη δεύτερη παράγραφο του κειμένου;
4. Πώς διασφαλίζεται η συνοχή του κειμένου και ποιο το νόημα των μεταβατικών/συνδετικών λέξεων που χρησιμοποιούνται;
5. Η κοινωνία της ευμάρειας παρουσιάζει -με κορωνίδα τις οικονομικές αξίες- μια ζωή χωρίς ιδανικά, με αναπτυγμένο μόνο τον ατομισμό, τον εγωκεντρισμό, την ιδιοτέλεια και την απληστία. Μια ζωή όπου η πληθώρα των καταναλωτικών αγαθών αυξάνει τις ευκαιρίες και τους πειρασμούς για παραστρατήματα, για κλοπή και για σύγκρουση με τους νόμους. Πώς η διαφήμιση, προβάλλοντας το καταναλωτικό πρότυπο ζωής, συντελεί στην έξαρση της

βίας; Πως μπορεί να προστατευτεί το κοινωνικό σύνολο από τις αρνητικές συνέπειες της διαφήμισης; Να απαντήσετε τεκμηριωμένα, δημιουργώντας κείμενο 400-500 λέξεων.

Το κόστος της ματαιοδοξίας

Υπάρχει μια ομάδα προϊόντων που είναι καλλυντικά φάρμακα και η οποία περιλαμβάνει παρασκευάσματα που καθυστερούν την εμφάνιση των ρυτίδων στο πρόσωπο ή τις μειώνουν, που προστατεύουν από την τριχόπτωση ή βοηθούν στην επανεμφάνιση τριχών, που προστατεύουν το δέρμα από τον ήλιο κ.λπ. Ασφαλώς αυτό το ξέρατε. Εκείνο που δεν ξέρατε είναι η αξία των πωλήσεων αυτών των προϊόντων. Μια πρόσφατη πληροφορία στον «Economist» αναφέρει ότι η κατά κεφαλήν δαπάνη για τέτοια προϊόντα ήταν για το 1999 περίπου 21 δολάρια στη Γερμανία και στην Ελβετία, 18 δολάρια στη Γαλλία και στην Ιαπωνία, 16 στις Η.Π.Α., 15 στην Ιταλία, 14 στην Ισπανία και στη Σουηδία, 13 στο Χονγκ Κονγκ, 12 στη Βρετανία και 6 στη Νότια Κορέα. Αν πολλαπλασιάσουμε το κατά κεφαλήν ποσό με τον πληθυσμό κάθε χώρας και αθροίσουμε, βρίσκουμε περίπου 13 δισεκατομμύρια δολάρια, ως συνολική δαπάνη των χωρών αυτών. Στα μεγέθη αυτά δεν περιλαμβάνονται οι δαπάνες για άλλα συγγενή προϊόντα, όπως βαφές μαλλιών, κραγιόν, πούδρες, αρώματα, κολόνιες, αποτριχώσεις, δαπανηρότατα (και απαίσια) λίφτινγκ κ.λπ.

Επίσης, ο συνολικός πληθυσμός των χωρών που ανέφερα πιο πάνω είναι περίπου 800 εκατομμύρια, δηλαδή μόνο το 13% του παγκόσμιου πληθυσμού. Είναι δύσκολο να κάνω αναγωγή στον παγκόσμιο πληθυσμό, διότι υπάρχουν σημαντικές διαφορές εισοδήματος και διάρθρωσης ηλικιών μεταξύ των χωρών. Ακόμη και η πιο συντηρητική εκτίμηση, όμως, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ένας τεράστιος όγκος οικονομικών πόρων χρησιμοποιείται για να ικανοποιήσει «ανάγκες ομορφιάς». Αναφέρω τα παραπάνω, διότι πιστεύω ότι δείχνουν μια κατάσταση πραγμάτων την οποία θεωρώ κατακριτέα. Βέβαια, ο οικονομολόγος που έχει ανατραφεί με τη νεοκλασική θεωρία θα προβάλει αμέσως τη γνωστή αρχή «περί γούστου ουδείς λόγος», δηλαδή κάθε άτομο δαπανά το εισόδημά του, όπως αυτό νομίζει, και κανείς δεν είναι σε θέση να του πει αν κάνει καλά ή άσχημα. Είναι δύσκολο (αν όχι αδύνατο) να αγνοήσει κανείς την ισχύ αυτού του επιχειρήματος, κυρίως στο επίπεδο των ατομικών επιλογών.

Εν τούτοις, νομίζω ότι υπάρχει κάτι παράλογο και κακό σε μια κοινωνία που επιτρέπει σε ορισμένους την ικανοποίηση κάθε ματαιοδοξίας και κάθε τρυφηλότητας την ίδια στιγμή που άλλοι αδυνατούν να ικανοποιήσουν βασικές ανάγκες διατροφής, στέγασης και περίθαλψης. Ο Επίκουρος έλεγε πως ήταν έτοιμος να παραβγεί με τον Δία σε ευτυχία, αρκεί να είχε ψωμί και νερό, πρόταση που μπορεί να θεωρηθεί

υπερβολή και λεγόταν σε αντίθεση προς εκείνους που υποστήριζαν ότι η ευτυχία βρίσκεται στον πλούτο και στην εξουσία. Δεν είναι ανάγκη να ζούμε σύμφωνα με το πρότυπο του Επίκουρου ούτε να αποφεύγουμε ό,τι υπερβαίνει το επίπεδο της λιτής διαβίωσης. Φαίνεται ότι η ποικιλία και η πολυτέλεια παίζουν κάποιον ρόλο στη ζωή μας. Υπάρχουν, όμως, όρια που η φύση επιβάλλει. Όπως έλεγε ο Επίκουρος, «τη φύση δεν πρέπει να τη βιάζουμε, αλλά να την υπακούμε».

Υπάρχουν, επίσης, όρια που επιβάλλει η αρμονική κοινωνική συμβίωση. Έχω την αίσθηση ότι σε πολλές περιπτώσεις τα όρια αυτά έχουν ξεπερασθεί. Όταν υπάρχουν άτομα με ανυπολόγιστο πλούτο πλάι – πλάι με εκατομμύρια πεινασμένους, η κοινωνική ισορροπία διατηρείται όχι από την επικρατούσα αρμονική αλλά από την απειλή των όπλων. Όταν υπάρχουν άτομα, γυναίκες αλλά και άνδρες, που υποβάλλονται σε εγχειρήσεις για να αφαιρέσουν τις ρυτίδες που η φύση τους έδωσε, αυτό σίγουρα είναι μια θλιβερή παράβαση των ορίων της φύσης.

[Θ. Π. Λιανός, εφημερίδα Το Βήμα, 14.1.2001]

1. Στην τάξη σας γίνεται μια συζήτηση για τις σύγχρονες καταναλωτικές συνήθειες και εσείς παρουσιάζετε συνοπτικά το περιεχόμενο του παραπάνω άρθρου σε περίπου 90-110 λέξεις.
2. Να εντοπίσετε τη συνοχή και τη συνεκτικότητα των παραγράφων του παραπάνω κειμένου.
3. Ποια η συλλογιστική πορεία (επαγωγική – παραγωγική) που ακολουθεί ο συγγραφέας στην ανάπτυξη των θέσεών του.
4. Να εντοπιστεί η περίπτωση που ο συντάκτης του κειμένου επικαλείται την αυθεντία ως τρόπο πειθούς και να αξιολογηθεί η λειτουργικότητά της στο πλαίσιο αυτό. Ποιο άλλο τρόπο πειθούς χρησιμοποιεί; Να αναφέρετε σχετικά παραδείγματα μέσα από το κείμενο.
5. Να προσδιορίσετε τις εννοιολογικές διαφορές που υπάρχουν στα ζευγάρια λέξεων που ακολουθούν, γράφοντας μια πρόταση/περίοδο για κάθε λέξη: παράβαση – παραβίαση, διαβίωση – επιβίωση, πρότυπο – πρωτότυπο.
6. Ανήκετε σε κάποιο σύλλογο προστασίας καταναλωτών και, ως συνειδητοποιημένος πολίτης, αποφασίζετε να στείλετε μια επιστολή στο Εθνικό Συμβούλιο Καταναλωτών στην οποία, αφού υποστηρίξετε την αλλοτρίωση που προξενεί η αλόγιστη κατανάλωση, καταθέτετε προτάσεις που αποβλέπουν στη δημιουργία καταναλωτικής συνείδησης και στην προστασία των δικαιωμάτων του αγοραστικού κοινού από την αθέμιτη κερδοσκοπία παραγωγών, εμπορικών επιχειρήσεων και διαφημιστικών εταιρειών.

II. Η ΠΕΙΘΩ ΣΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΛΟΓΟ

1. Ο πολιτικός λόγος

Ο πολιτικός λόγος είτε γραπτός (π.χ. άρθρα, συνεντεύξεις) είτε προφορικός (π.χ. ομιλίες, διαλέξεις) αναφέρεται σε ζητήματα γενικότερου ενδιαφέροντος (οικονομικά, κοινωνικά, εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής) και απευθύνεται σε ένα ευρύ κοινό. Σκοπός του πομπού είναι να πληροφορήσει, να διαφωτίσει τον δέκτη για το θέμα που εξετάζει, ώστε αυτός να προβεί σε συγκεκριμένες επιλογές και ενέργειες. Ο πομπός του πολιτικού λόγου (ρήτορας/πολιτικός) χρησιμοποιεί όλους τους γνωστούς **τρόπους πειθούς**. Έτσι ο πολιτικός λόγος μπορεί να χαρακτηρίζεται από **λογική επιχειρηματολογία**, αλλά και από **έντονη συναισθηματική φόρτιση και επιτηδευμένα ρητορικά σχήματα**. Κάποτε, μάλιστα, ο πομπός θέτει ως στόχο την παραπλάνηση και τον εκφοβισμό του δέκτη, ώστε ο τελευταίος να αποδεχτεί ανεπιφύλακτα και άκριτα τις απόψεις του πρώτου. Στην περίπτωση αυτή, ο πολιτικός λόγος παίρνει τη μορφή **προπαγάνδας**.

Με τον όρο «**γλώσσα της εξουσίας**» ή «**εξουσιαστικός λόγος**» εννοούμε τη γλώσσα ή τον λόγο που υποκρύπτει εξουσιαστικές τάσεις και προσπαθεί να αλλοιώσει ή να κάμψει τη βούληση του δέκτη, με σκοπό να τον αλλοτριώσει, να του κάνει «πλύση εγκεφάλου» και να τον υποδουλώσει. Τέτοιος λόγος είναι ο λόγος των πολιτικών, των διαταγμάτων, των προκηρύξεων, των διαφημίσεων, των νομοθεσιών, των άρθρων των εφημερίδων κ.λπ.

Πώς σχολιάζουμε ένα πολιτικό κείμενο:

- Αναφέρουμε το είδος του κειμένου (πολιτικό) και το θέμα του.
- Επισημαίνουμε ότι αποβλέπει στην πειθώ και γράφουμε την άποψη που υποστηρίζει.
- Εντοπίζουμε και παραθέτουμε τους τρόπους, τα μέσα πειθούς και τα άλλα εκφραστικά μέσα που χρησιμοποιεί ο συντάκτης του.
- Προσέχουμε μήπως το κείμενο περιέχει κάποια από τα χαρακτηριστικά του νοσηρού πολιτικού λόγου, του πολιτικού, δηλαδή, λόγου που μετατρέπεται σε προπαγάνδα.

2. Τα χαρακτηριστικά του πολιτικού λόγου

- Λεκτικός πληθωρισμός, κατάχρηση συνωνύμων και επαναλήψεις λέξεων.

- Διατύπωση βεβαιωτική (καταφατικές προτάσεις, απουσία αρνητικών μορίων), θαυμαστική (οτιδήποτε προκαλεί εντύπωση και θαυμασμό) δεοντολογική (αναφορές που παραπέμπουν στο «πρέπει», στο «οφείλει», στη «δέσμευση»).
- Ρητορείες, μεγαλοστομία, θεωρητικολογίες.
- Ασάφεια και ακυρολεξία, μηνύματα χωρίς νοηματική συνοχή, επάρκεια ή αποτελεσματικότητα. Αλλοίωση και διαστρέβλωση της σημασίας των λέξεων.
- Έντονη συναισθηματική φόρτιση.
- Υποσχέσεις, συμβόλαια.
- Παραπειστικές και εκφοβιστικές μέθοδοι, ύβρεις, κινδυνολογία.
- «Ξύλινη» κωδικοποιημένη γλώσσα.
- Συνθηματικός λόγος, μήνυμα με ρυθμό, ομοιοκαταληξία, παρήχηση.
- Αξιολογικός λόγος, δηλαδή χρήση εννοιών και λέξεων με τεράστιο ηθικό βάρος (λαός, πατρίδα, έθνος).
- Γραμματικοί και συντακτικοί τύποι: α) Έγκλιση: οριστική (βέβαιο), υποτακτική (επιθυμητό), προστατική (προτροπή), β) ρηματικά πρόσωπα: α' ενικό, α' πληθυντικό (συλλογικότητα), γ) κύριες, σύντομες και «κοφτές» προτάσεις.

Αξιοποιώντας το παρακάτω κείμενο, να προβληματιστείτε σχετικά με τον σκοπό που επιδιώκει ο πομπός στον πολιτικό λόγο, κάνοντας χρήση της πληθωρικής γλώσσας.

Ο πληθωρισμός στην πολιτική γλώσσα εμποδίζει την επικοινωνία, μετατρέποντας τις λέξεις από έννοιες σε ασαφείς και νοηματικά ρευστές ηθικές κατηγορίες που υποδηλώνουν συμφωνία ή διαφωνία, υπεράσπιση ή καταδίκη. Η χρήση που γίνεται των λέξεων προβάλλει την ηθική διάσταση σε βάρος του νοήματος και μαζί με την υπερβολή και τον στόμφο εμποδίζει την κατανόηση και υποβάλλει την άκριτη αποδοχή.

Ο πληθωρισμός συνδέεται πολύ στενά με την αξιολόγηση που επιδιώκει, πράγμα που δυσκολεύει την περιγραφή, καθώς τα χαρακτηριστικά που τεχνητά απομονώσαμε συνήθως συνυπάρχουν και αλληλεξαρτώνται. Οι λέξεις που χρησιμοποιεί δεν έχουν μόνο μεγάλο ηθικό βάρος, αλλά αποτελούν αξίες με τεράστιο κοινωνικό κύρος. Ο χειρισμός της γλώσσας επιτρέπει να χάνεται το νόημα και στη θέση του να απομένει η ασαφής αντιπαράθεση του καλού με το κακό. Χειρισμός που απομακρύνει τη λογική, απευθύνεται στο συναίσθημα και συσπειρώνει τους ακροατές με θαυμαστικά επιφωνήματα και κατάρες, εμποδίζοντας τη διαφωνία, αλλά κυρίως εμποδίζοντας τη

συμφωνία που προκύπτει από την κρίση των δεκτών.

Το βασικότερο χαρακτηριστικό της πληθωρικής ρητορείας στον πολιτικό λόγο είναι ότι κύριος στόχος της, παρά τα φαινόμενα, δεν είναι να πείσει τους δέκτες. Πριν απ' όλα επιδιώκει να προκαλέσει τη συνοχή της κοινωνικής ομάδας στην οποία απευθύνεται και όχι να μεταδώσει μήνυμα συγκεκριμένο. Δεν πληροφορεί τον δέκτη, αλλά νομιμοποιεί τον πομπό. Δεν μεταδίδει μήνυμα συγκεκριμένο που απευθύνεται στην κρίση των δεκτών, για να τους οδηγήσει στο λογικό συμπέρασμα ότι αυτά που λέει ο ρήτορας είναι σωστά.

[Α. Φραγουδάκη, *Γλώσσα και Ιδεολογία*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1997, σσ. 158-159]

Να προσέξετε στο κείμενο που ακολουθεί πώς ο πολιτικός λόγος μετατρέπεται σε προπαγάνδα. Στη συνέχεια: α) Να εντοπίσετε ποιες έννοιες παραποιούνται και ποιες αξίες στρεβλώνονται. β) Να εξετάσετε την ισχύ της τεκμηρίωσης και να σχολιάσετε τη λειτουργία των στοιχείων του λεκτικού πληθωρισμού, με βάση το παρακάτω απόσπασμα: «Ο λεκτικός πληθωρισμός στον πολιτικό λόγο χαρακτηρίζεται από πλεονασμούς, κατάχρηση συνωνύμων, διατύπωση βεβαιωτική, δεοντολογική και θαυμαστική, έντονη συναισθηματική φόρτιση και μεγαλοστομία. Παγιδεύει το δέκτη κυρίως συναισθηματικά και ηθικά με το μέγεθος και το βάρος των αξιών που προβάλλει η πολιτική ρητορεία» [Α. Φραγουδάκη].

Η διαπαιδαγώγησή μου είναι σκληρή. Η αδυναμία πρέπει να διώχνεται με μαστίγιο. Στα σχολεία μου θα ανδρωθεί μια νεολαία που θ' αλλάξει τον κόσμο. Θέλω μια νεολαία απότομη και σκληρή. Η νεολαία οφείλει να συγκεντρώσει όλα αυτά τα στοιχεία. Πρέπει να υπομένει τον πόνο. Δεν πρέπει να υπάρχει σ' αυτήν κανένα ίχνος αδυναμίας ή τρυφερότητας. Το ελεύθερο και υπέροχο αγρίμι πρέπει να ξαναλάμψει στα μάτια της. Δυνατή και όμορφη, έτσι ονειρεύομαι τη νεολαία μου. Θα είναι ικανή να πραγματοποιεί όλες τις φυσικές ασκήσεις. Θέλω να δημιουργήσω μια αθλητική νεολαία. Αυτός είναι ο πρώτος και κυριότερος στόχος. Έτσι, θα έχω μπροστά μου τον καθαρό κι ευγενικό καρπό της φύσης. Έτσι, θα αναδημιουργήσω τον άνθρωπο. Δεν θέλω πνευματική καλλιέργεια. Η επιστήμη θα διέφθειρε την νεολαία μου. Αυτό που θα προτιμούσα είναι ό,τι μαθαίνει να το εφαρμόζει στο παιχνίδι. Αλλά οφείλει να μάθει ν' αυτοκυριαρχείται. Θέλω να μάθει να νικά και στις σκληρότερες δοκιμασίες τον φόβο και τον θάνατο. Αυτό είναι το ύψιστο κατόρθωμα μιας ηρωικής νεολαίας, απ' αυτή θα ξεπηδήσει ο ελεύθερος άνθρωπος, μέτρο και κέντρο του κόσμου, ο άνθρωπος δημιουργός, ο άνθρωπος Θεός. Στο σχολείο μου θα λατρεύεται η εικόνα του ωραίου και αυτοκυρίαρχου ανθρώπου.

[Απόσπασμα από το βιβλίο του Ράουνσιγκ, *Συνομιλίες με το Χίτλερ*, στο βιβλίο: *Αξιολόγηση των μαθητών της Γ' Λυκείου στη Νεοελληνική Γλώσσα Έκφραση-Έκθεση. Μάθημα Γενικής Παιδείας (τεύχος α')*, εκδ. ΚΕΕ, Αθήνα 1999, σ. 65]

Η γλώσσα, ως βασική ιδιότητα του ανθρώπινου είδους και θεμέλιο για την οικοδόμηση του πολιτισμού του, ύψιστη πνευματική κατάκτηση, προσφέρει μεγάλη δύναμη στον άνθρωπο που την κατέχει και τη μιλά σωστά. Να εξετάσετε για ποιο λόγο η πολιτική εξουσία ενδιαφέρεται να επηρεάζει και να ελέγχει τη γλώσσα.

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΕΚΦΡΑΣΗ-ΕΚΘΕΣΗ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η ελληνική εξωτερική πολιτική

Οι στόχοι της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής είναι σαφείς και ξεκάθαροι. Επιδιώκουμε την ειρήνη, την ασφάλεια, τη συνεργασία και τη σταθερότητα στην περιοχή μας, πιστοί στις αρχές της καλής γειτονίας. Δεν τρέφουμε επιθετικές βλέψεις απέναντι σε κανέναν και δεν διεκδικούμε τίποτε παρά την αναγνώριση από τους γείτονες και τους τρίτους του δικαιώματός μας να ασκούμε ανεμπόδιστα τα κυριαρχικά μας δικαιώματα, σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο και τις Συνθήκες.

Τα πολλά ανοικτά μέτωπα που κληρονομήσαμε, η αμφισβήτηση και οι τριβές, εύλογα μας υποχρεώνουν σε υψηλές αμυντικές δαπάνες, δεσμεύοντας πόρους που θα μπορούσαν να διοχετευθούν στην ανάπτυξη πιο απλόχερης εισοδηματικής και κοινωνικής πολιτικής. Η ένταση, λοιπόν, δεν συμφέρει κανένα και δεν την επιθυμεί η κοινωνία και ο λαός μας. Κάνουμε ό,τι μπορούμε για τη μείωση της έντασης αυτής.

Τα εθνικά συμφέροντα δεν προασπίζονται με ρητορείες, ξόρκια και αφορισμούς. Δεν αρκούν τα πατριωτικά λόγια, η αυτάρεσκη περιχαράκωση και εσωστρέφεια. Η ακινησία και η άρνηση παγιώνουν τις μη επιθυμητές για μας καταστάσεις και τα τετελεσμένα. Η θεωρία της «διεθνούς συνωμοσίας» κατά της χώρας, η πτωχοπροδρομική αντίληψη του απομονωτισμού, η επιδίωξη της «μικράς και εντίμου Ελλάδος» μας έβλαψε ιστορικά.

Στόχος μας είναι η ισχυρή Ελλάδα. Μια Ελλάδα ικανή να ανταγωνιστεί με επιτυχία σ' έναν κόσμο αλληλεξάρτησης. Ο κόσμος έχει αλλάξει. Νέες δυναμικές αναπτύσσονται, όπου όλοι αξιοποιούν συγκριτικά πλεονεκτήματα, επανασταθμίζουν συμφέροντα και ισορροπίες, μεγιστοποιούν τα οφέλη για τα εθνικά τους συμφέροντα. Σ' αυτόν τον κόσμο πρέπει να συμμετάσχουμε δυναμικά κι εμείς. Ν' αναπτύξουμε μια πολιτική δράσης, δημιουργικότητας, πρωτοβουλιών σε χώρους προκλήσεων και

ευκαιριών. Να διερευνούμε τα ερείσματα μας, να δημιουργήσουμε νέα. Προχωρούμε, λοιπόν, στις απαραίτητες αναπροσαρμογές στον τρόπο διαμόρφωσης και άσκησης της εξωτερικής πολιτικής με τους στόχους, όμως, αμετακίνητους.

Προσπαθούμε να εκσυγχρονίσουμε τον πολιτικό μας λόγο, να γίνουμε πιο ευέλικτοι στους χειρισμούς μας. Η εθνική στρατηγική δεν υλοποιείται με ασκήσεις επί χάρτου, αλλά με προσεκτικά βήματα και μεθοδικότητα. Η διπλωματία ασκείται με ένα πλέγμα χειρισμών που κρίνεται από το συνολικό αποτέλεσμα. Δεν μπορείς να απομονώσεις το μέρος από το όλο. Δεν είναι δυνατόν, κάθε φορά, οιαδήποτε κίνηση, τακτική ή μη, οιαδήποτε ενέργεια να διαχωρίζεται από το πλαίσιο όπου είναι ενταγμένη και να ελέγχεται ως υποχωρητική ή να εκτιμάται με συναισθηματικά κριτήρια. Αυτή η καχυποψία ενέχει μια δαιμονολογική προσέγγιση, είναι πλεγματικά ηττοπαθής, δεν βοηθάει την εθνική υπόθεση. Εκτός εάν γίνεται κακοπροαίρετα ή από αντιπολιτευτική και μόνο σκοπιμότητα, οπότε παρέλκει κάθε γνήσια προσπάθεια ανταλλαγής επιχειρημάτων και θέσεων ανάμεσά μας.

Γνωρίζουμε πολύ καλά τα εθνικά μας δίκαια και τα προβάλλουμε σθεναρά. Δεν έχουμε να φοβηθούμε τίποτε, συνομιλώντας με οιονδήποτε, φίλο ή αντίπαλο. Έχουμε εμπιστοσύνη στις δυνάμεις μας, στις ικανότητές μας και στη διαύγεια των επιχειρημάτων μας. Πρέπει να διακρίνουμε, όμως, ανάμεσα στις έννοιες: άλλο είναι η απλή συζήτηση κοινωνικού χαρακτήρα στο πλαίσιο μιας διεθνούς συνάντησης, άλλο η διερεύνηση προθέσεων, άλλο η συνομιλία ή ανταλλαγή απόψεων, άλλο ο διάλογος και άλλο η διαπραγμάτευση. Έχουμε φθάσει στο σημείο και την απλή διπλωματική χειραψία να την εκλαμβάνουμε ως διολίσθηση από πάγιες αρχές και θέσεις, ως έναρξη ουσιαστικού διαλόγου, ακόμη και ως εκχώρηση κυριαρχικών δικαιωμάτων!

[Πολιτικός λόγος Γιάννου Κρανιδιώτη. Απόσπασμα από ομιλία στο ελληνικό κοινοβούλιο στις 16 Μαρτίου 1997.
Στο βιβλίο: Τ. Δ. Κωσταλάς, Λόγου Σπουδή. Έκφραση – Έκθεση. Γ' Λυκείου.
Τόμος Β', εκδ. Σαββάλας, Αθήνα 2001, σσ. 46-47]

1. Παρακολουθήσατε από την τηλεόραση την παραπάνω ομιλία πολιτικού στο ελληνικό κοινοβούλιο. Αποφασίζετε να γράψετε μια επιστολή σε έναν φίλο σας, ελληνικής καταγωγής, που διαμένει στο εξωτερικό, προκειμένου να τον ενημερώσετε για το περιεχόμενο και παράλληλα να σχολιάσετε τη μορφή του λόγου. Η επιστολή σας θα σταλεί με το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο.
2. Ανάμεσα στα χαρακτηριστικά του πολιτικού λόγου μπορούμε να διακρίνουμε: α) Τη χρήση του α' πληθυντικού προσώπου. Να δικαιολογήστε την επιλογή του πολιτικού, αναφερόμενοι στο υφολογικό αποτέλεσμα που έχει η χρήση του α' πληθυντικού προσώπου. β) Την παραινετική

(ή δεοντολογική) γλώσσα. Να εντοπίσετε αυτή τη μορφή της γλώσσας και να εξηγήσετε ποιες προθέσεις του ομιλητή, κατά τη γνώμη σας, εξυπηρετεί.

3. Να σχολιάσετε την τέταρτη παράγραφο του κειμένου («Στόχος μας είναι η ισχυρή Ελλάδα ... με τους στόχους, όμως, αμετακίνητους): α) ως προς το είδος κειμένου, το θέμα του, την πρόθεση του συγγραφέα και β) ως προς τους τρόπους πειθούς και τα γενικότερα εκφραστικά μέσα.
4. Σε αφιερωματικό τεύχος του περιοδικού του σχολείου σου για την «Πολιτική», δημοσιεύεις κάποιες σκέψεις σου, με τη μορφή άρθρου, για το πρότυπο του ενεργού και ώριμου πολίτη και τα χαρακτηριστικά του υγιούς και εποικοδομητικού πολιτικού λόγου (300-400 λέξεις).

Η Δημοκρατία

Οι άνθρωποι, σαν μέλη μικρών και μεγάλων κοινωνικών ομάδων, είχαν πάντα να αντιμετωπίσουν και να λύσουν ποικίλα προβλήματα που δημιουργούνται από τη συμβίωσή τους. Τα πιο βασικά από τα προβλήματα αυτά είναι ο τρόπος με τον οποίο λαμβάνονται οι αποφάσεις, ο καταμερισμός των υποχρεώσεων και η δίκαιη κατανομή των αγαθών.

Για την επίλυση των προβλημάτων αυτών, αναπτύχθηκαν διάφοροι τρόποι, ένας από τους οποίους είναι η δημοκρατία. Σαν τρόπος επίλυσης των προβλημάτων που δημιουργεί η συμβίωση των ανθρώπων, η δημοκρατία εξετάζεται από τρεις διαφορετικές πλευρές: σαν φιλοσοφική θέση, σαν πολίτευμα και σαν τρόπος ζωής. Σαν φιλοσοφική θέση, η δημοκρατία ζητεί να καθορίσει την έννοια και την αξία του ανθρώπου, καθώς και τη σχέση του με το κοινωνικό σύνολο. Σαν πολίτευμα, η δημοκρατία ασχολείται με την επίλυση των διοικητικών προβλημάτων που δημιουργεί η συμβίωση, βάσει της αρχής ότι «η εξουσία ανήκει σε όλους, προέρχεται από όλους και αποβλέπει στην εξυπηρέτηση όλων». Σαν τρόπος ζωής, η δημοκρατία ασχολείται με την προσωπική καλλιέργεια των ατόμων, έτσι ώστε να καταστούν ικανά, τόσο σαν μέλη ομάδων όσο και σαν πολίτες, να συνεργάζονται μεταξύ τους για το κοινό καλό.

Είναι φανερό πως οι τρεις αυτές πλευρές της δημοκρατίας είναι αλληλένδετες και αλληλεξάρτητες. Η δημοκρατία, σαν φιλοσοφική θεωρία, επισημαίνει τα προβλήματα και δίνει το ιδεατό πρότυπο, σύμφωνα με το οποίο θα αναπτυχθεί η δημοκρατία σαν πράξη, δηλαδή σαν πολίτευμα και σαν τρόπος ζωής.

Η δημοκρατία έχει άμεση σχέση με την παιδεία, την οποία επηρεάζει κι από την οποία επηρεάζεται. Σαν φιλοσοφική θέση, η δημοκρατία θέτει στην παιδεία πλήθος προβλημάτων. Σαν πολίτευμα, καθορίζει το γενικό σκοπό και τις επί μέρους επιδιώξεις της εκπαίδευσης. Σαν τρόπος ζωής, διαμορφώνει τις παιδευτικές σχέσεις μεταξύ

μαθητών και εκπαιδευτικών, καθώς και τον τρόπο λειτουργίας των σχολείων. Και η παιδεία, όμως, επηρεάζει τη δημοκρατία, τόσο στο θεωρητικό τομέα, με τις λύσεις που δίνει στα πιο πάνω προβλήματα, όσο και στον πρακτικό τομέα, με τη δημοκρατική οργάνωση των σχολείων και την καλλιέργεια στους μαθητές των γνωρισμάτων του δημοκρατικού πολίτη.

Η παιδεία είναι το πιο ισχυρό μέσο που διαθέτει η Πολιτεία για την προαγωγή του δημοκρατικού ιδεώδους. Κι είναι γι' αυτό το λόγο που η δημοκρατία πρέπει να εφαρμοστεί σαν θεωρία και σαν πράξη, σαν αρχή και σαν τρόπος ζωής, στην παιδεία.

[Ι. Μ. Μαραθευτής, «Η δημοκρατία». Στο βιβλίο: Θεμέλιο στην Έκθεση Ιδεών. Τόμος 2^{ος}, εκδ. Ι. Μ. Μπαχαράκης, Θεσσαλονίκη 1989, σσ. 199-200]

1. Να ετυμολογήσετε την έννοια «Δημοκρατία» και να σχηματίσετε σύνθετες λέξεις με το δεύτερο συνθετικό της.
2. Βασισμένοι στα ερμηνεύματα, να συμπληρώσετε τα κενά με σύνθετα που έχουν ως α' ή β' συνθετικό τη λέξη «δήμος».
 - α) αυτός που προσπαθεί να παραπλανήσει τον λαό για προσωπικό του όφελος: ---
 - β) φτιάχνω, κατασκευάζω: ---
 - γ) αγόρευση μπροστά στον λαό: ----
 - δ) αγαπητός στον λαό: ----
 - ε) πλατιά διάδοση αρρώστιας: ----
 - στ) αυτός που ζει μακριά από την πατρίδα του: ----
 - ζ) αυτός που εμφανίζεται σε ορισμένο τόπο: ----
3. Να αποδώσετε σχηματικά (με διάγραμμα) τη δεύτερη παράγραφο («Για την επίλυση..... για το κοινό καλό») και να προσδιορίσετε τα δομικά της στοιχεία (Θεματική πρόταση/περίοδος, Λεπτομέρειες/σχόλια, Κατακλείδα).
4. Τι ρόλο παίζει η 3η παράγραφος του κειμένου («Είναι φανερό τρόπος ζωής»); Να δικαιολογήσετε την άποψή σας.
5. Σε διαγωνισμό έκθεσης για τους μαθητές των σχολείων, που διοργανώνει το Υπουργείο Παιδείας σε συνεργασία με τη Βουλή των Ελλήνων, συμμετέχοντας στον εορτασμό της Διεθνούς Ημέρας της Δημοκρατίας, αναλαμβάνετε να καταγράψετε τους κινδύνους που απειλούν σήμερα τη Δημοκρατία και να αναζητήσετε τα αίτια της υπονόμευσής της.

Εναλλακτικά:

Αναλαμβάνετε να αποδείξετε ότι η δημοκρατία είναι το μόνο πολίτευμα που προσφέρει στα

άτομα τη δυνατότητα να ευτυχήσουν. Για την ενίσχυση της επιχειρηματολογίας σας, μπορείτε να συγκρίνετε αντιθετικά τη δημοκρατία και με τα άλλα πολιτεύματα.

Η συνεχής διερεύνηση της «λαϊκής βούλησης» (Λαϊκισμός)

Ο λαϊκισμός είναι για την αντιπροσωπευτική δημοκρατία ό,τι είναι για τους ζωντανούς οργανισμούς οι εκφυλιστικές ασθένειες: εδράζεται στα ζωτικά όργανά της, οδηγώντας την ακόμη και σε σταδιακή παράλυση. Ο μηχανισμός είναι απλός και εξαιρετικά ισχυρός: όπως διαφαίνεται από την ίδια την ετυμολογία της λέξης, πρόκειται για την ιδεολογικοποίηση (εξ ου και «ισμός») της «θέλησης του λαού». Ο λαϊκιστής ψαρεύει στα θολά νερά της μαζικής ψυχολογίας, εμφανιζόμενος ως αυθεντικός εκφραστής αυτής της βούλησης. Στην πραγματικότητα, δεν αποδέχεται σε όλες της τις συνέπειες τη λειτουργία του δημοκρατικού συστήματος, αρνείται τη διαμεσολάβηση, διεκδικώντας μια υπερβατική εξουσία πάνω στο εκλογικό σώμα, ελέω λαού (κατά το «ελέω θεού»). Ο λαϊκισμός αυτός (ας τον ονομάσουμε «παραδοσιακό») βρίσκει έκφραση και στο πρόσωπο του «χαρισματικού ηγέτη». Εκείνος δεν υποχρεούται να σέβεται τους κανόνες ούτε και τις κομματικές ή άλλες πειθαρχίες: είναι «υπεράνω νόμου», αφού η εξουσία του πηγάζει απευθείας από τον λαό.

Ωστόσο, ένας νέου τύπου «λαϊκισμός», με διαφορετικά χαρακτηριστικά, έχει εδραιώσει την κυριαρχία του τα τελευταία χρόνια. Ο λαϊκισμός αυτός υιοθετεί ορισμένα επιφανειακά χαρακτηριστικά της δημοκρατίας, που βασίζεται στην κοινωνία των πολιτών, στερώντας τα από περιεχόμενο. Μεταξύ άλλων, δύο είναι οι εκφράσεις του: Πρώτη, η νόθευση, μέσω του εργαλείου των δημοσκοπικών ερευνών, μιας κεντρικής συνιστώσας της δημοκρατικής αντιπροσώπευσης, αυτής που αφορά τον τρόπο του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι. Αντί πολιτευτές και πολιτικά κόμματα να εμφανίζονται απέναντι στους πολίτες με ένα σαφές ιδεολογικό και οικονομικό πρόγραμμα, διεκδικώντας την ψήφο τους, στην πραγματικότητα (μέσω της διαρκούς και εξαντλητικής διερεύνησης της «θέλησης του λαού») προσαρμόζουν τις διακηρύξεις τους στους μέσους όρους κάποιας, υποτιθέμενης, κοινής γνώμης. Η διαδικασία αυτή, που αγγίζει τα όρια της πολιτικής διαστροφής στη διάρκεια μιας διακυβέρνησης, καθηλώνει το πολιτικό σύστημα σε πλήρη ακινησία, καθιστώντας το ανίκανο να προαγάγει τομές και να δώσει λύσεις σε χρόνια προβλήματα και υστερήσεις.

Δεύτερη έκφραση αυτής της σύγχρονης μορφής λαϊκισμού, στα σπάργανα ακόμη, είναι η αντίληψη που θέλει όλο και περισσότερες πολιτικές αποφάσεις να παίρνονται μέσα από δημοψηφισματικές διαδικασίες. Με πρόσχημα και πάλι τη βαθύτερη έκφραση

της «λαϊκής βούλησης», οι πολιτικές ηγεσίες αρνούνται να αναλάβουν τις ευθύνες τους στη δημοκρατική «αλυσίδα». Ποια είναι αυτή; Κατά πρώτο, να εκφράζουν το πολιτικό τους πρόγραμμα με όσο δυνατόν μεγαλύτερη ειλικρίνεια και ευκρίνεια. Κατά δεύτερο, όταν κληθούν να κυβερνήσουν (αλλά και με τον λόγο και τις ενέργειές τους ως αντιπολίτευση), να κάνουν πράξη τις ιδέες και τα προγράμματα, για τα οποία τους ψήφισαν οι πολίτες. Το να πετάς κάθε λίγο και λιγάκι το μπαλάκι στον «λαό», όπως θα το επιθυμούσαν ορισμένοι, θα φανέρωνε πολιτική ατολμία και ανωριμότητα. Αρκεί κανείς να σκεφθεί ποια θα ήταν τα αποτελέσματα τέτοιων «δημοκρατικών διαδικασιών», αν είχαν επιλεγεί σε παλιότερες εποχές, όταν οι «χαρισματικοί», αν μη τι άλλο, έπαιρναν επάνω τους ορισμένες αντιδημοφιλείς αποφάσεις.

[Κ. Κατσουλάρης, περιοδικό Βήμα Ιδεών, τεύχος Οκτωβρίου 2008]

1. Ο λαϊκισμός είναι για την αντιπροσωπευτική δημοκρατία ό,τι είναι για τους ζωντανούς οργανισμούς οι εκφυλιστικές ασθένειες: εδράζεται στα ζωτικά όργανά της, οδηγώντας την ακόμη και σε σταδιακή παράλυση»: Να αναπτύξετε με αναλογία το παραπάνω απόσπασμα σε μία παράγραφο 70-90 λέξεων.
2. Να προσδιορίσετε την έννοια λαϊκισμός και να την αντιδιαστείλετε από τον όρο «λαϊκότητα». Στη συνέχεια, να εντοπίσετε τα είδη λαϊκισμού που διακρίνει ο συγγραφέας. Ποια άλλα θα μπορούσατε εσείς να αναφέρετε;
3. Να γράψετε τα συνώνυμα των εξής λέξεων: εδράζεται, αυθεντικός, υιοθετεί, ακινησία, αντίληψη.
4. Να γράψετε τα αντώνυμα των εξής λέξεων: αποδέχεται, διαφορετικά, σαφές, ανωριμότητα, αδύναμοι.
5. Ποιος ο ρόλος των παρενθέσεων στην πρώτη παράγραφο του κειμένου;
6. Βασισμένοι στα ερμηνεύματα, να συμπληρώσετε τα κενά με λέξεις που έχουν ως α' ή β' συνθετικό τη λέξη «λαός»
 - α) αυτός που παρασύρει, που παραπλανά τον λαό: ----
 - β) ο εκλεκτός του λαού, αυτός που απολαμβάνει την εκτίμηση του λαού: ----
 - γ) η επιστήμη που μελετά τον λαϊκό πολιτισμό: ----
 - δ) απλοποιώ κάτι, ώστε να είναι κατανοητό από τον πολύ λαό: -----
 - ε) αυτός που χαρακτηρίζεται από αγάπη για το λαό: -----
 - στ) αυτός που γίνεται με τη συμμετοχή όλου του λαού: -----
 - ζ) ο αντίθετος με το συμφέρον του λαού: ----

Η απελπισία γεννά τους Μεσσίες (Μεσσιανισμός)

Τα χρόνια τα παλιά ο νομοθέτης είχε φροντίσει να ποινικοποιήσει τις δραστηριότητες των θαυματοποιών. Σε παλαιότερο νόμο για τη γητεία, ο νομοθέτης έκρινε σκόπιμη ακόμα και τη στέρηση της ελευθερίας όσων καταφεύγουν σε μαγεία, σημειομαντεία, ονειροκρισία, προφητεία κ.ά. (βλ. άρθρα 661–665 του Π.Ν. 1832). Οι μάγοι, όμως, επιμένουν.

Στην πραγματικότητα, δεν έπαψαν ποτέ να δελεάζουν και να κεντρίζουν τις ανάγκες και τις επιθυμίες του κοινού. Θα έλεγε κανείς ότι στις μέρες μας η ύπαρξή τους θα προσέβαλε τη νοημοσύνη μας, λόγω της κατακτημένης (;) πίστης στον ορθό λόγο, κι έτσι θα γίνονταν περιττοί, πλεονάζοντες, πειστικοί μόνο σε μικρά παιδιά ή σε ολιγοφρενείς. Είναι όμως έτσι; Κάθε τόσο ένα σωρό «μεσσίες» με διάφορες εκδοχές, εντολές και ενδυμασίες δραπετεύουν από το σκοταδιστικό χθες και εγκαθίστανται στο σκοτεινό σήμερα. Η πελατεία στους «μαγικούς οίκους» των ενδυματολόγων της ελπίδας σημειώνει μια θεαματική άνοδο. Είτε αμείβονται επισήμως για τις υπηρεσίες τους είτε δηλώνουν ότι δρουν στο όνομα της υπερβατικής αλήθειας είτε είναι «γνήσιοι» προφήτες (!) είτε είναι ακόμα γνησιότεροι απατεώνες, οι θαυματοποιοί της εποχής μας κάνουν χρυσές δουλειές.

Δεν είναι να απορείς. Όταν ο ορθολογισμός έχει εξαντλήσει τα όρια και τις δυνατότητές του, όταν η κοινωνία παράγει περισσότερους απελπισμένους και απεγνωσμένους απ' όσους μπορεί να αντέξει το ιδεολόγημα της προόδου, όταν τα υπολείμματα του Διαφωτισμού καλύπτονται από ένα αδιαφανές σκότος, όταν, με λίγα λόγια, η υπόθεση της ζωής μεταμορφώνεται σε δυσβάσταχτο έργο, είναι προφανές ότι όλο και περισσότεροι άνθρωποι θα προστρέξουν και πάλι στους μάντεις, στους αστρολόγους και στους μεσσίες. Οι απαρηγόρητοι θα αναζητήσουν παρηγοριά στην αγκαλιά των εμπόρων της ελπίδας.

Ψώνια; Τσαρλατάνοι; Διαταραγμένες προσωπικότητες; Αυθεντικοί ονειροπόλοι; Δεν έχει και τόση σημασία. Η θανάσιμη παγίδα παραμονεύει. Οι πιο επικίνδυνοι είναι εκείνοι που υπόσχονται όχι τη σωτηρία της ψυχής, αλλά του πάσχοντος οργανισμού. Αυτοί που προβάλλουν σαν γιατροί, θεραπευτές του πόνου και της αρρώστιας. Εδώ τα πράγματα σοβαρεύουν, καθώς η ίδια η ζωή μπαίνει σε κίνδυνο. Στον άπελπιν (απελπισμένο) άρρωστο συντελείται το μοιραίο σφάλμα. Ο ιός της αμφιβολίας κερδίζει έδαφος: «Κι αν ένα στα χίλια έχει δίκιο;». «Κι αν πράγματι είναι σωτήρας; Εγώ που δεν έχω τίποτα να χάσω, εγώ που είμαι έτσι κι αλλιώς χαμένος, γιατί να μην δοκιμάσω να τον πιστέψω;». Αν ο ασθενής πασχίζει να σωθεί π.χ. από έναν καρκίνο και αφεθεί στα χέρια του μεσσία, εγκαταλείποντας ενδεχομένως τις ιατρικές αγωγές,

καταλαβαίνουμε ότι τα πράγματα μπορεί να έχουν εγκληματικές συνέπειες για την υγεία και την ποιότητα της ζωής που του απομένει να ζήσει. Η απελπισία πάντα ευνοεί την παλινδρόμηση του μυαλού μας σε αρχαϊκές μορφές σκέψης: στη μαγική σκέψη των παιδιών και των πρωτογόνων. «Αρκεί να το θελήσω, αρκεί να το επιθυμήσω, αρκεί να το σκεφτώ, και θα το κάνω να γίνει».

Φοβούμαι ότι στην εποχή της διάχυτης καχυποψίας και της ατομικής ανημποριάς, στην εποχή όπου κυριαρχεί η αίσθηση ότι ο καθένας μόνος του έχει να αντιμετωπίσει τα δεινά του βίου του, και όπου το εχθρικό παρόν συγκρούεται με ένα σκοτεινό μέλλον, οι κάθε λογής μεσσίες θα βρίσκουν ολοένα και περισσότερο τόπο και λόγο ύπαρξης. Όμως, πώς να το κάνουμε; Ο ορθός λόγος μέσα από τα αδιέξοδα, τις αντινομίες, τα σκοτάδια του θα παραμένει ένα αντίδοτο στην απελπισία. Ένα αντίδοτο που οι μεσσίες πάνε να υφαρπάξουν. Αν τους αφήσουμε...

[Φ. Τσαλίκoglou, εφημερίδα Τα Νέα, 27.2.2009]

1. Να εξηγήσετε τι δηλώνουν τα παρακάτω σχολιαστικά σημεία στίξης:
 - i. κατακτημένης (;) πίστης: § 2
 - ii. «μεσσίες»: § 2
 - iii. «γνήσιοι» προφήτες (!): § 2
 - iv. Αν τους αφήσουμε ... : § 5
2. «Οι απαρηγόρητοι θα αναζητήσουν παρηγοριά στην αγκαλιά των εμπόρων της ελπίδας»: Να επισημάνετε τον τρόπο και το μέσο πειθούς που χρησιμοποιεί σ' αυτό το απόσπασμα η συγγραφέας. Τι επιδιώκει;
3. Να εξηγήσετε την κυριολεκτική σημασία των παρακάτω μεταφορικών εκφράσεων:
 - i. Η πελατεία στους «μαγικούς οίκους» των ενδυματολόγων της ελπίδας σημειώνει μια θεαματική άνοδο.
 - ii. Η θανάσιμη παγίδα παραμονεύει.
 - iii. Ο ιός της αμφιβολίας κερδίζει έδαφος.
4. Στην τέταρτη παράγραφο η συγγραφέας χρησιμοποιεί ευθύ λόγο. Να εντοπίσετε τα σχετικά χωρία και να εξηγήσετε τι πετυχαίνει με αυτή την επιλογή;
5. Αν και η εποχή μας χαρακτηρίζεται ως εποχή ορθολογισμού, καθώς ο άνθρωπος πιστεύει πως όλα εξαρτώνται από τη λογική και τον προγραμματισμό, πολλοί είναι αυτοί που εκδηλώνουν την πίστη τους σε ανορθολογικές δυνάμεις (τύχη, ποικιλόμορφοι «μεσσίες»)

και εναποθέτουν αποκλειστικά τις ελπίδες τους σ' αυτές. Ποια εξήγηση δίνετε στο φαινόμενο αυτό και τι σημαίνει αυτή η πρακτική για την κοινωνία μας; Το κείμενό σας θα αποτελεί απάντηση σε επιστολή φίλου σας, ο οποίος, απογοητευμένος από την υπάρχουσα πολιτική κατάσταση, αναζητά στο πρόσωπο ενός «μεσσία» πολιτικού ηγέτη την επίλυση των πολιτικο-κοινωνικο-οικονομικών προβλημάτων και την έξοδο από κάθε είδους κρίση.

Η ελευθερία

Η ελευθερία, η αδέσμευτη σκέψη και η ανεμπόδιστη έκφραση αποτελεί πρωταρχικό όρο για την ύπαρξη του πνευματικού και καλλιτεχνικού δημιουργού.

Τη θέση αυτή αντικρούει η «αντι-θέση», ο αντίλογος, που υποστηρίζει ότι: μεγάλα πνεύματα και σπουδαία ταλέντα μπόρεσαν να γεννηθούν και να διαλάμψουν μέσα σε συνθήκες ανελεύθερες, σε καθεστώτα τυραννικά. Παραδείγματα – λέει – υπάρχουν πάμπολλα – απ' τον Αίσωπο και τον Επίκτητο που ήταν καθαυτό δούλοι, ως τόσους και τόσους συγκαιρινούς μας, που ζουν και δρουν κάτω από άλλες δουλείες. «Άρα», συμπεραίνουν οι αντιλέγοντες, «η ελευθερία δεν είναι απαραίτητη για την άνθηση της μεγαλοφυΐας ή της ιδιοφυΐας»...

Η αντι-θέση αυτή, όμως, σταματά στην επιφάνεια και ξαστοχά την ουσία. Γιατί σημασία δεν έχει τόσο η κατάσταση οπού έτυχε να γεννηθείς και να ζεις. Σημασία έχει, αν τη δέχεσαι (ή, έστω, την ανέχεσαι) την κατάσταση αυτή, για τον εαυτό σου και για τους άλλους. Σημασία έχει πώς φέρεσαι μέσα στις ανελεύθερες συνθήκες, αν προσφέρεις σ' αυτές... Οι πραγματικές αλυσίδες δεν βρίσκονται στα χέρια μας, αλλά στον νου και την ψυχή μας. Η πραγματική τυραννία αρχίζει απ' την ώρα που συμβιβάζομαστε με την τυραννία, δηλαδή υποτασσόμαστε στην τυραννία.

Μέσα στη μεγαλύτερη ελευθερία, ο άνθρωπος γίνεται ουσιαστικά δούλος, όταν παραδέχεται αδιαμαρτύρητα, έστω και το ενδεχόμενο ν' απεμπολήσει μόρια της ελευθερίας του και αδιαφορεί αν απεμπολείται η ελευθερία των άλλων... Μέσα στην πιο στυγνή δουλεία, ο άνθρωπος παραμένει ελεύθερος, όταν δεν αποδέχεται τη δουλεία και μάχεται εναντίον της... Την υλική υποδούλωση του ατόμου την αναιρεί το άυλο μέρος του, αν μένει αδούλωτο.

«Κι αν είναι σκλαβωμένο το κορμί, αλλά ο νους είναι ελεύθερος», έλεγε ο Σοφοκλής. Ο Ευριπίδης θα εισχωρήσει περισσότερο: την ελευθερία του νου την εξασφαλίζει και την οχυρώνει προπάντων η παιδεία, η ουσιαστική πνευματική και πολιτική παιδεία, η γνώση της ανθρώπινης αξίας και η επίγνωση της πνευματικής δύναμης: «Κι αν βρίσκομαι μέσα σε συμφορές, ωστόσο η παιδεία μου μ' έκανε ελεύθερο».

Πιο πέρα ακόμα: Ο άνθρωπος είναι κιόλας ελεύθερος απ' τη στιγμή που θέλει να είναι ελεύθερος –κι είναι δούλος από την ώρα που δεν απαρνιέται τη δουλεία. Γιατί δουλεία είναι η αβουλία για ελευθερία, «δουλεία είναι η υποταγή ενός αδύναμου και δειλού πνεύματος, που δεν διαφεντεύει τη θέλησή του».

[Μ. Πλωρίτης]

1. Αφού εντοπίσετε δύο περιπτώσεις επίκλησης στην αυθεντία, να εξηγήσετε, γιατί ο συγγραφέας επιλέγει αυτόν τον τρόπο πειθούς.
2. Να σχολιάσετε το ύφος του κειμένου, αναφέροντας ενδεικτικά κάποια χωρία του.
3. Ποια η δομή και η συλλογιστική πορεία της τρίτης παραγράφου («Η αντι-θέση αυτή, [...] δηλαδή υποτασσόμαστε στην τυραννία»).
4. Ο συντάκτης του κειμένου σε κάποια σημεία κάνει χρήση του μεταφορικού/ συνυποδηλωτικού λόγου. Αφού επισημάνετε ενδεικτικές περιπτώσεις, να εξηγήσετε τι προσπαθεί να πετύχει με αυτό.
5. «Ελευθερία ανάπηρη σου τάζουν»: Να χρησιμοποιήσετε τη φράση αυτή ως θεματική πρόταση και να αναπτύξετε μια παράγραφο με τη μέθοδο των παραδειγμάτων, αναφέροντας μορφές περιορισμού της ελευθερίας (δείγματα ανελευθερίας) του σύγχρονου ανθρώπου.

ΕΛΛΑΔΑ & ΕΥΡΩΠΗ

Η Ελλάδα οδεύοντας προς την Ευρώπη οδεύει προς τον πραγματικό εαυτό της

Ποιος φοβάται την Ευρώπη; Όλοι μας. Την αποζητάμε και την τρομάζουμε. Την απαιτούμε και την τρέμουμε. Τη θεωρούμε δικαιωματικά δική μας και ολοκληρωτικά ξένη. Είναι και τα δύο. Η Ευρώπη γεννήθηκε από την Ελλάδα –μια Ελλάδα που δεν υπάρχει πια. Προχώρησε, διαμορφώθηκε, οριστικοποιήθηκε, χωρίς την Ελλάδα. Και σήμερα υποδέχεται τη μακρινή της πρόγονο, ψάχνοντας πεισματικά να ανακαλύψει στα χαρακτηριστικά του προσώπου τις κρυφές ομοιότητες. Είναι δύσκολο να τις βρει.

Η Ελλάδα έχει αρκετό δρόμο να κάνει, για να ξαναγυρίσει στην Ευρώπη. Όμως, πρέπει να ξέρει πως οδεύοντας προς την Ευρώπη οδεύει προς τον πραγματικό εαυτό της. Γιατί η Ευρώπη έσωσε από το ελληνικό πνεύμα τα καλύτερα στοιχεία και τα συνέχισε τον καιρό που εμείς τα είχαμε χάσει. Αυτά που λέμε σήμερα δικά μας, από

την Ευρώπη τα ξαναπήραμε πίσω.

Πορεία προς την Ευρώπη δεν σημαίνει αλλοτριώση, αλλά ουσιαστική συνειδητοποίηση της μοναδικότητάς μας. Δεν σημαίνει να απαρνηθούμε τη βυζαντινή ή τη λαϊκή μας παράδοση ούτε τις ασιατικές μας επιδράσεις. Ίσα – ίσα που, αν πρέπει κάτι κι εμείς να κομίσουμε στην Ευρώπη, είναι το δικό μας ιδιαίτερο στοιχείο. Ούτε άλλωστε η Ευρώπη μας θέλει πιθήκους, μίμους και καθρέφτες της. Γιατί ακριβώς αυτή είναι η ουσία της Ευρώπης – η πολυμέρεια, η πολυμορφία. Εξευρωπαϊζώ δεν σημαίνει κάνω πράγματα πιο ομοιογενή αλλά πιο ανόμοια. Η Ευρώπη δεν υπάρχει σαν ισοπεδωτική κεντρική δύναμη, σαν αφομοιωτική μηχανή, σαν πολιτιστικός οδοστρωτήρας. Η Ευρώπη είναι το σύνολο των διαφορών των Ευρωπαίων.

Και είμαι Ευρωπαίος, σημαίνει πρώτα είμαι Άγγλος, Γερμανός, Γάλλος – και ίσως ακόμα περισσότερο είμαι Ουαλός, Βαυαρός ή Προβηγκιανός. Εξευρωπαϊζώ σημαίνει ακριβώς το αντίθετο του εξαμερικανίζω. Μόνο στα πλαίσια της Ευρώπης θα μπορέσουμε να βρούμε τη χαμένη μας εθνική ταυτότητα.

Θυμόμαστε τον ορισμό του ορισμού; Για να ορίσουμε κάτι, έλεγε η παλιά Λογική, χρειάζεται το «γένος προσεχές» και η «ειδοποιός διαφορά». Το γένος μας το κοντινό είναι η Ευρώπη. Εμείς θα ψάξουμε την ειδοποιό διαφορά, για να βρούμε τον ορισμό του εαυτού μας.

Και η Ευρώπη θα μας βοηθήσει, όπως μας βοήθησε ήδη να συνειδητοποιήσουμε το καθαρά ελληνικό μας στοιχείο. Ευρωπαίοι πρωτομάζεψαν τα δημοτικά μας τραγούδια, αξιολόγησαν τα βυζαντινά μας, δίδαξαν τους λαογράφους μας, ανακάλυψαν τους λαϊκούς μας καλλιτέχνες.

Η Ευρώπη πρωτοξέθαψε τα αρχαία μας. Ο Ρήγας, ο Κοραΐς, ο Σολωμός από εκεί μας έφεραν την ελευθερία, τα γράμματα και την ποίηση. Και οι πιο «φανατικοί» Έλληνες – ο Γιαννόπουλος, ο Δραγούμης, ο Ψυχάρης, ο Αποστολάκης – έγιναν Έλληνες, χάρη στην ευρωπαϊκή παιδεία. Η Ευρώπη τους οδήγησε στην Ελλάδα.

Δεν υπάρχει άλλος δρόμος από την Ευρώπη. Ας μην ξαναρχίσουμε τις μάταιες διαμάχες των Σλαβόφιλων και των Ευρασιατών στη Ρωσία, για το αν ανήκουμε κι αν πρέπει να ανήκουμε στην Ευρώπη. Γιατί απλούστατα δεν υπάρχει άλλος χώρος, όπου να μπορεί κανείς σήμερα να ζήσει με ηθική, πολιτιστική και εθνική αξιοπρέπεια. Η Ευρώπη είναι η ελπίδα του ανθρώπινου γένους να σωθεί ο ακέραιος, ελεύθερος και συνειδητός άνθρωπος.

1. Προσπαθήστε να διακρίνετε τον σκοπό που επιδιώκει ο συγγραφέας γράφοντας αυτό το κείμενο και σχολιάστε την καταλληλότητα / αποτελεσματικότητα του λόγου του.
2. Ποια διαρθρωτική λέξη θα χρησιμοποιούσατε για τη σύνδεση της δεύτερης παραγράφου («Η Ελλάδα [...] τα ξαναπήραμε πίσω») με την τρίτη παράγραφο («Πορεία προς την Ευρώπη [...] των Ευρωπαίων») του κειμένου;
3. Να γράψετε τα ετυμολογικά αντώνυμα των εξής λέξεων του κειμένου: πολυμέρεια, ομοιογενή, αξιοπρέπεια, ελεύθερος, συνειδητός.
4. Να γράψεις ένα σύντομο ορισμό του Έλληνα συμπληρώνοντας, σύμφωνα με το κείμενο, την ειδοποιό διαφορά: Έλληνας είναι ο Ευρωπαίος ο οποίος...
5. Να αποδώσεις στην κυριολεξία την πρόταση: «Η Ευρώπη δεν υπάρχει σαν ισοπεδωτική κεντρική δύναμη, σαν αφομοιωτική μηχανή, σαν πολιτιστικός οδοστρωτήρας».
6. Από ποια σκοπιά / οπτική γωνία κρίνει την Ευρωπαϊκή Ένωση ο συγγραφέας; Είναι αισιόδοξος ή απαισιόδοξος; Αιτιολογήστε την απάντησή σας.
7. Ως έφηβος βουλευτής, συμμετέχοντας στις εργασίες της Βουλής των Εφήβων, σε ομιλία σου καταθέτεις τους οραματισμούς σου για το μέλλον της Ευρώπης και αναλαμβάνεις με αντεπιχειρήματα να αντικρούσεις τις ανησυχίες του προηγούμενου ομιλητή, υπογραμμίζοντας, παράλληλα, την ιδιαίτερη θέση που κατέχει η Ελλάδα στην Ενωμένη Ευρώπη.

Η Ευρωπαϊκή διάσταση της εκπαίδευσης

Η νέα Ευρώπη χρειάζεται νέα μορφή εκπαίδευσης. Η όλο και στενότερη ένωση των λαών της Ευρωπαϊκής Ένωσης μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο αν οι πολίτες κατανοήσουν την πολιτική, πολιτιστική, κοινωνική και οικονομική ζωή στα άλλα κράτη-μέλη. Η ευρωπαϊκή διάσταση της εκπαίδευσης αποτελεί, επομένως, αναπόσπαστο τμήμα της παιδείας των αυριανών Ευρωπαίων πολιτών. Ωστόσο, η προσπάθεια προσέγγισης λαών οι οποίοι έχουν τις ίδιες πολιτιστικές καταβολές, αλλά διαφοροποιούνται, λόγω ποικίλων συνθηκών, στον τρόπο έκφρασής τους, πρέπει να γίνει λαμβάνοντας υπόψη κάποιες βασικές παραμέτρους.

Μια βασική παράμετρος είναι εκείνη του εθνικού χαρακτήρα κάθε χώρας. Το κοινό πρότυπο που αναζητά η Ευρώπη, για να ενωθεί μέσω αυτού, δεν πρέπει να βρίσκεται σε αντίθεση μ' εκείνο που υπαγορεύεται από τις ιδιαίτερες πολιτιστικές, ηθικές, θρησκευτικές και κοινωνικές αξίες του κάθε λαού. Άρα, η ενσωμάτωση της ευρωπαϊκής διάστασης στη διδακτική πράξη πρέπει να γίνει διακριτικά και όχι σε βάρος των αρχικών σκοπών και στόχων που θέτει ένα εκπαιδευτικό σύστημα.

Μια άλλη, εξίσου βασική, παράμετρος, σχετίζεται με τη διδακτική πράξη. Οι επιζητούμενοι διδακτικοί στόχοι θα πρέπει να υλοποιηθούν σεβόμενοι αφενός τα σύγχρονα παιδαγωγικά δεδομένα και αφετέρου τις κοινωνικές ανάγκες της εποχής. Η Ευρώπη, ως όλον, ως σύστημα αρχών και αξιών και όχι μόνο ως νομικό πρόσωπο ή οικονομικό όργανο, θα πρέπει να μελετηθεί μέσω διαφόρων πτυχών θεώρησής της.

Μια τέτοια θεωρητική θεμελίωση παραπέμπει σ' ένα μοντέλο εισχώρησης και εφαρμογής της έννοιας «ευρωπαϊκή διάσταση» στη διδακτική πράξη και πρακτική, το οποίο βασίζεται κυρίως στη διάχυση όρων και ειδών που σχετίζονται με το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, στα προγράμματα διαφόρων γνωστικών αντικειμένων. Η ευρωπαϊκή διάσταση, ως γνώση τόσο των κοινοτικών οργάνων και θεσμών όσο και των ιστορικών, πολιτιστικών, θρησκευτικών και γλωσσικών εκείνων στοιχείων που συνδέουν τα ευρωπαϊκά κράτη, δεν μπορεί να νοηθεί ως αυτόνομα διδασκόμενο γνωστικό αντικείμενο. Σε μια τέτοια περίπτωση, η διάσταση αυτή θα έχανε την έννοια και τη λειτουργικότητά της. Η διαμόρφωση ευρωπαϊκής συνείδησης δεν μπορεί να αποτελέσει θέμα ιδιαίτερης διδασκαλίας. Η συνείδηση δεν διδάσκεται. Διαμορφώνεται. Η διαμόρφωση αυτή προκύπτει από την ευαισθητοποίηση διαφόρων πτυχών της προσωπικότητας και την προβολή των κατάλληλων παραμέτρων και θεωρείται επιτυχημένη, όταν συντρέχει και το ανάλογο διδακτικό κλίμα. Άρα, η ευρωπαϊκή διάσταση θεωρείται ως λειτουργικότερη και αποδοτικότερη, αν παρουσιαστεί και διδαχθεί ως σύνθετη έννοια μέσω διαφόρων γνωστικών αντικειμένων. Η διάχυση της ευρωπαϊκής διάστασης στα αναλυτικά προγράμματα των μαθημάτων, τα οποία διδάσκονται οι νέοι της Ευρώπης, φαίνεται να είναι ο πιο ασφαλής και αποτελεσματικός τρόπος δημιουργίας μιας κοινής ευρωπαϊκής ταυτότητας. Παρέχοντας στους μαθητές γνώσεις σχετικές με την Ευρωπαϊκή Ένωση, τα κράτη-μέλη και τις κοινές καταβολές τους, μέσα από μαθήματα όπως η Ιστορία, η Γεωγραφία, η Γλώσσα, οι Κοινωνικές Επιστήμες, πετυχαίνεται η προβολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως «όλου». Η κατανόηση της αδιαίρετης ενότητας του «όλου» θα οδηγήσει στη διαμόρφωση συνειδητοποιημένων Ευρωπαίων πολιτών.

Σημαντικό παράγοντα στη διαδικασία προετοιμασίας των πολιτών αυτών αποτελεί ο εκπαιδευτικός. Μόνον ο άρτια επιστημονικά καταρτισμένος εκπαιδευτικός, ο οποίος διακατέχεται από τις αξίες της ελευθερίας και της ισότητας, θα μπορέσει να θέσει γερά θεμέλια για την Ενωμένη Ευρώπη και να «μυήσει» τους μαθητές του στους πνευματικούς θησαυρούς της.

[Αντ. Κ. Δανασσής –Αφεντάκης, Εισαγωγή στην Παιδαγωγική, τ. Γ' Σύγχρονες τάσεις της Αγωγής, Αθήνα 1995, σσ. 217-219. Απόσπασμα συντομευμένο και διασκευασμένο]

1. Ο σύλλογος γονέων και κηδεμόνων οργανώνει δημόσια συζήτηση για το θέμα «Η Ευρωπαϊκή διάσταση της εκπαίδευσης». Εσύ αναλαμβάνεις να παρουσιάσεις συνοπτικά στους παρισταμένους το παραπάνω κείμενο που διάβασες (90-110 λέξεις).
2. Σε μία παράγραφο με ορισμό (70-90 λέξεις) να αναπτύξεις την έννοια «ευρωπαϊκή διάσταση της εκπαίδευσης».
3. Να καταγράψετε με τη μορφή πλαγιότιτλων το όφελος/κέρδος που μπορούν να αποκομίσουν οι νέοι από τη συμμετοχή τους σε προγράμματα εκπαιδευτικής κινητικότητας (εκπαιδευτικές ανταλλαγές), τα οποία διοργανώνει η Ευρωπαϊκή Ένωση. Στη συνέχεια, να επιλέξετε έναν πλαγιότιτλο και, διαμορφώνοντάς τον σε θεματική πρόταση/περίοδο, να αναπτύξετε μία παράγραφο με τη μέθοδο της αιτιολόγησης (60-80 λέξεις).
4. Το επόμενο φύλλο της εφημερίδας του σχολείου σας είναι αφιερωμένο σε κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Συμμετέχοντας στο πρόγραμμα αυτό, να γράψετε ένα άρθρο σχετικά με τους σκοπούς και τις αξίες εκείνης της εκπαίδευσης που θα βοηθήσει τους νέους ανθρώπους να ενταχθούν συνειδητά στην κοινότητα των Ευρωπαϊκών λαών και να συμβάλουν στην ενίσχυση της ενότητάς της (500-600 λέξεις).

Εναλλακτικά:

Η Ευρωπαϊκή Ένωση διοργανώνει μια συνάντηση νέων από τις χώρες-μέλη της. Ως εκπρόσωπος της Ελλάδας έχετε αναλάβει να συντάξετε ένα κείμενο 500-600 λέξεων που θα εκφωνηθεί στη συνάντηση αυτή. Στην ομιλία σας να αναφερθείτε στα οράματα και στις αξίες που οφείλει να μεταδίδει η ευρωπαϊκή εκπαίδευση στους νέους, ώστε, παράλληλα με τη διατήρηση της εθνικής τους συνείδησης, να εργάζονται για τον πολιτισμό και την πρόοδο όλων των λαών.

[Εξετάσεις Ελλήνων του εξωτερικού, Σεπτέμβριος 2008]

III. Η ΠΕΙΘΩ ΣΤΟΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΛΟΓΟ

1. Ο επιστημονικός λόγος

Ο επιστημονικός λόγος περιγράφει και ερευνά φαινόμενα και θέματα συγκεκριμένου επιστημονικού τομέα, τα οποία οφείλει να ερμηνεύει και να αποδεικνύει. Στόχος του

επιστημονικού κειμένου είναι να προωθήσει την έρευνα και τη γνώση και να θέσει νέα ερωτήματα, που προκύπτουν από τα ισχύοντα επιστημονικά δεδομένα. Ο επιστημονικός λόγος διακρίνεται σε κείμενα: α) **ανθρωπιστικών επιστημών** και β) **εφαρμοσμένων/θετικών επιστημών**.

Πώς σχολιάζουμε ένα επιστημονικό κείμενο:

- Αναφέρουμε το είδος του κειμένου (επιστημονικό) και το θέμα του.
- Παρουσιάζουμε τη δομή του κειμένου.
- Εντοπίζουμε και παραθέτουμε τα μέσα πειθούς και τα άλλα εκφραστικά μέσα (γλώσσα) που χρησιμοποιεί ο συντάκτης του, δίνοντας συγκεκριμένα παραδείγματα.
- Διατυπώνουμε το συμπέρασμά μας, αναφέροντας πού αποβλέπει ο συγγραφέας (στην πειθώ ή τη διαφώτιση).

2. Τα χαρακτηριστικά του επιστημονικού λόγου

Τα βασικά χαρακτηριστικά / γνωρίσματα του επιστημονικού λόγου είναι τα εξής:

- Περιγραφικός λόγος: αντικειμενική παρατήρηση και αναλυτική περιγραφή των φαινομένων.
- Ερμηνευτικός λόγος: ερμηνευτική προσέγγιση και ανάλυση των φαινομένων.
- Ορθολογικός και αποδεικτικός/τεκμηριωμένος λόγος: επίκληση στη λογική και στην αυθεντία για την απόδειξη των θέσεων-ισχυρισμών του πομπού.
- Απρόσωπος και αντικειμενικός: επίσημο και τυπικό ύφος, ουδέτερη οπτική γωνία.
- Κυριολεκτική (αναφορική) λειτουργία της γλώσσας: Ακριβής χρήση της γλώσσας / δήλωση. Ύφος αυστηρό και λιτό. Σαφήνεια και ακρίβεια των διατυπώσεων. Απουσία σχημάτων λόγου. Μεταφορική χρήση της γλώσσας μόνο όταν ο συγγραφέας θέλει να εκλαϊκεύσει τα νοήματα και να κεντρίσει το ενδιαφέρον του αναγνώστη.
- Χρήση ειδικού λεξιλογίου/ορολογίας ενός συγκεκριμένου επιστημονικού κλάδου.
- Τρόποι πειθούς: Επίκληση στη λογική και επίκληση στην αυθεντία.
- Αξιοποίηση της προϋπάρχουσας γνώσης (της κατακτημένης, δηλαδή, επιστημονικής γνώσης), που σχετίζεται με το αντικείμενο της επιστημονικής μελέτης.
- Αυστηρή λογική οργάνωση και δομική διάρθρωση: Εύκολα μπορεί κανείς να διακρίνει τα βασικά μέρη του επιστημονικού κειμένου (πρόλογος, κύριο μέρος, επίλογος) και τις νοηματικές ενότητες, οι οποίες, συνήθως, προεξαγγέλλονται στην αρχή του κειμένου.

Αφού διαβάσετε το κείμενο το οποίο αναφέρεται στον «εθελοντισμό», να εντοπίσετε τα χαρακτηριστικά του επιστημονικού λόγου που αυτό παρουσιάζει.

Ο εθελοντισμός είναι ένα φαινόμενο που παρατηρείται από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 στην Ευρώπη, όπου μπορούμε να μιλήσουμε για κίνημα, αλλά και στην Ελλάδα. Στον εθελοντισμό στηρίχτηκε το συντριπτικό ποσοστό των σημαντικών προσπαθειών για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στην Ελλάδα.

Ως εθελοντές/ριες θεωρούνται τα άτομα εκείνα, τα οποία, χωρίς να υποχρεώνονται από δυνάμεις εξωτερικές προς τη συνείδησή τους, διαπιστώνουν κοινωνικές ανάγκες ή ανάγκες που έχουν να κάνουν με την ποιότητα ζωής γενικότερα, σχεδιάζουν τρόπους ικανοποίησης των αναγκών και, αναπτύσσοντας τις ευρύτερες δυνατές μορφές συνεργασίας και επικοινωνίας μεταξύ ατόμων και ομάδων, προσπαθούν να υλοποιήσουν –με μη βίαιους τρόπους και μέσα– τον σχεδιασμό αυτό, διαμορφώνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο το πρόπλασμα για μια μελλοντική αυτοδιαχειριζόμενη κοινωνία.

Ο εθελοντισμός εμφανίζεται σαν μια από τις πολλές μορφές που μπορεί να πάρει η «Τρίτη Διάσταση» μεταξύ Κράτους και Αγοράς, και να αποτελέσει απάντηση στην παρακμή του Κράτους Κοινωνικών Παροχών ή Ευημερίας. Αυτή η «Τρίτη Διάσταση» ονομάζεται «ιδιωτικό–κοινωνικό» και ορίζεται από τον Donati (1978) ως «κάθε περιβάλλον αυτόνομης διαχείρισης από εκείνον που εργάζεται και συμμετέχει σ' αυτό, το οποίο απολαμβάνει δημοσίων εγγυήσεων και του οποίου ελέγχονται οι πηγές και τα αποτελέσματα τα οποία παράγει, σύμφωνα με τα σταθερά κριτήρια ως κοινό αγαθό για τη δημόσια ολότητα».

Το Κράτος Ευημερίας (ή παροχών) φαίνεται να βρίσκεται σε κρίση από τη δεκαετία του '70, όχι μόνον επειδή «πλέον οι οικονομικές πηγές του σπανίζουν, αλλά και επειδή πολλοί είναι εκείνοι που αισθάνονται ότι δεν τους ικανοποιούν οι παροχές και οι χορηγίες του». Επίσης «η δομή του σημερινού Κράτους Ευημερίας είναι τέτοια που παράγει αποτελέσματα τα οποία δεν συμβιβάζονται με τις αρχές στις οποίες θεμελιώνεται η κοινωνική αλληλεγγύη» (Κατσουρός 1991). Είναι χαρακτηριστικό πως μια μεγάλη ενότητα αιτημάτων, που εκφράζει ανάγκες ανικανοποίητες από το Κράτος Ευημερίας, ανάγεται στη σχέση κοινωνίας – φύσης. Καινούργιες ανάγκες ως επί το πλείστον, λόγω της πρόσφατης εμφάνισης των αντίστοιχων προβλημάτων, από τη φύση τους θα λέγαμε ότι είναι δύσκολο να εκφραστούν και να βρουν ικανοποίηση μέσα από τους θεσμούς. Χαρακτηριστικά παραδείγματα τέτοιων ανικανοποίητων αιτημάτων είναι αυτά που συνδέονται με τις μετα–υλιστικές αξίες (π.χ. αιτήματα που έχουν να κάνουν με εκπαίδευση έξω από τους παραδοσιακούς θεσμούς, με την πολιτιστική

κληρονομιά, με την καλυτέρευση της γειτονιάς και των τοπικών κοινοτήτων και, τέλος, με τον τομέα της υγείας, με τα προβλήματα των γεροντότερων, των ατόμων με ειδικές ανάγκες). Επειδή, λοιπόν, οι δυνάμεις της Αγοράς δεν φαίνονται πρόθυμες να αντιμετωπίσουν τα μετα-υλιστικού τύπου αιτήματα, το δε Κράτος Ενημερίας αδυνατεί ή, όταν προσπαθεί, αποτυγχάνει (εγκληματικότητα, υγεία, προστασία του περιβάλλοντος, κυκλοφοριακό πρόβλημα κ.ά.), ο εθελοντισμός εμφανίζεται να προσφέρει μια βιώσιμη και έγκυρη απάντηση.

[Τ. Δ. Κωσταλά, Λόγου Σπουδή. Έκφραση-Έκθεση. Γ' Λυκείου, τόμος Α', εκδ. Σαββάλας, Αθήνα 2001, σσ. 417-418]

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΕΚΦΡΑΣΗ-ΕΚΘΕΣΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Η ανάπτυξη της επιστήμης στον 21ο αιώνα

Ο εικοστός αιώνας δικαίως χαρακτηρίζεται ως αιώνας των μεγαλύτερων και σημαντικότερων κοινωνικο-οικονομικών αλλαγών. Με τη ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας, ο μέσος «Δυτικός άνθρωπος» ζει στο κατώφλι του 21ου αιώνα μία πολύ διαφορετική καθημερινή ζωή από τον αντίστοιχο άνθρωπο των αρχών του 20ου αιώνα. Ένα σημαντικό ποσοστό ευθύνης γι' αυτές τις δραματικές αλλαγές στην καθημερινή ζωή φέρει και η πρόοδος στις λεγόμενες βιοϊατρικές επιστήμες. Η ανακάλυψη της δομής του DNA, πριν από 45 περίπου χρόνια, και η επακόλουθη «έκρηξη γνώσης» στους τομείς της Μοριακής Βιολογίας και της Γενετικής φέρνουν την ανθρωπότητα αντιμέτωπη με μια νέα τάξη πραγμάτων.

Έχουμε πλέον επιλύσει σε μεγάλο βαθμό το πρόβλημα της στειρότητας με τη χρήση μεθόδων τεχνητής αναπαραγωγής και ταυτόχρονα είμαστε σε θέση να επιλέξουμε το φύλο του παιδιού μας. Η πλήρης χαρτογράφηση του ανθρώπινου γονιδιώματος, αλλά και η υφιστάμενη απομόνωση και ο χαρακτηρισμός της λειτουργίας μερικών εκατοντάδων γονιδίων θα οδηγήσουν πιθανότατα στο εγγύς μέλλον στη θεραπεία πολλών ασθενειών. Γενετικά τροποποιημένοι οργανισμοί και τρόφιμα υπόσχονται ότι θα επιλύσουν το πρόβλημα του υποσιτισμού, όμως, ταυτόχρονα, δημιουργούν τεράστια βιοηθικά προβλήματα. Παράλληλα, η πρόσφατη κλωνοποίηση ζωντανών οργανισμών μπορεί να επιλύσει και αυτή θέματα υποσιτισμού και επάρκειας οργάνων, όμως εγκυμονείται κίνδυνος δημιουργίας γενεών πανομοιότυπων οργανισμών προς εκμετάλλευση και ταυτόχρονα αναδεικνύει επικίνδυνες απόψεις περί δημιουργίας μιας «αρίας φυλής».

Πού βαδίζουμε, άραγε; Για χάρη ποιας προόδου και μελλοντικής ευδαιμονίας, η επιστημονική κοινότητα, αλλά και ολόκληρη η ανθρωπότητα πρέπει, αλόγιστα, να συνεχίσει αυτό τον δρόμο;

Το μείζον ερώτημα της ανθρωπότητας και η διαχρονική αγωνία της είναι να εξηγηθεί ο σκοπός και το νόημα της ζωής και του θανάτου. Εάν προσεγγίσουμε κάποτε την αλήθεια αναφορικά με αυτά τα θεμελιακά ερωτήματα, ίσως μπορέσουμε τότε να επαναπροσδιορίσουμε τις αξίες μας και τους τρόπους επίτευξής των. [...] Αποτελεί κανόνα της φύσης, κανόνα της βιολογίας, να υπάρχει και «θεικά» να μη διαταράσσεται η θεμελιώδης ακολουθία: γένεση, ζωή, αναπαραγωγή, θάνατος. Με βάση τα προαναφερόμενα, εάν οι άνθρωποι ήταν αθάνατοι ή γενικότερα κάποια μορφή ζωής ήταν αθάνατη, το οξύμωρο συμπέρασμα είναι ότι: το συγκεκριμένο είδος ζωής θα εξέλιπε μέσα σε λίγες σχετικά γενεές, διότι το περιβάλλον θα άλλαζε και δεν θα μπορούσαν αυτοί οι ζωντανοί οργανισμοί που το απαρτίζουν να αλλάξουν, ώστε να προσαρμοστούν στις νέες συνθήκες. [...]

Μέχρις ότου απαντηθούν, εάν ποτέ, τέτοιου είδους φιλοσοφικά ερωτήματα, η δυνατότητα επίτευξης αθανασίας φαίνεται να βρίσκεται εκτός των γνωστών βιολογικών νόμων της φύσης. Αντίθετα, είναι προτιμότερο να βρεθούν εκείνοι οι τρόποι, ώστε να μετατραπεί το «ζην» σε «ευ ζην». Δηλαδή, να προσδιοριστούν και να εφαρμοστούν εκείνα τα τεχνολογικά επιτεύγματα, τα οποία θα έχουν αποτέλεσμα οι άνθρωποι να γεννιούνται, να ζουν και να γερνούν με υγεία.

Είναι βέβαιο πως η Μοριακή Βιολογία και η Γενετική έχουν ανοίξει νέους ορίζοντες στη μελέτη και κατανόηση της λειτουργίας του ανθρώπινου οργανισμού. Αυτό το ταξίδι, το οποίο ξεκίνησε πριν από λίγα σχετικά χρόνια στον άγνωστο και μαγευτικό κόσμο των βιολογικών νοημάτων της ζωής, δεν είναι ούτε εύκολο ούτε γρήγορο. Οι ταξιδιώτες πρέπει να είναι εφοδιασμένοι με υπομονή, με περίσσεια γνώση, με αμφισβήτηση, αλλά προπαντός με ηθική δεοντολογία. Σε κάθε περίπτωση, η Πολιτεία πρέπει να κρίνει και να αξιολογεί τους καρπούς και τις εμπειρίες τέτοιων εγχειρημάτων. Υπάρχουν, άραγε, γονίδια αθανασίας; Θα διαλευκανθούν πλήρως οι μοριακοί μηχανισμοί που διέπουν τη ζωή και τον θάνατο; Θα αποδεχθεί, ηθικά, η ανθρωπότητα σε μια τέτοια περίπτωση να παρέμβει; Αποτελεί προσωπική εκτίμηση ότι είναι προτιμότερο να στοχεύεται η ανεύρεση τρόπων βελτίωσης της ποιότητας της καθημερινής ζωής παρά τα επικίνδυνα ταξίδια με γνώμονα την ανθρώπινη ματαιοδοξία. Άλλωστε, όπως και ο ποιητής έχει δηλώσει: ... ηδονικά παντοτινά ζητάμε, μάταια πάντα...

1. Για τις ανάγκες μιας συζήτησης, που πρόκειται να γίνει στην τάξη σας, με θέμα την εξέλιξη της Γενετικής, μελετήσατε το παραπάνω κείμενο. Να γράψετε μια περίληψη του κειμένου αυτού με την οποία θα ενημερώσετε τους συμμαθητές σας για το περιεχόμενό του (100-120 λέξεις).
2. Να αναπτύξετε σε 70-80 λέξεις το νόημα του παρακάτω αποσπάσματος του κειμένου: «εγκυμονείται κίνδυνος δημιουργίας γενεών πανομοιούτων οργανισμών προς εκμετάλλευση».
3. Με ποια συλλογιστική πορεία (επαγωγική-παραγωγική) αναπτύσσει τη σκέψη του ο συγγραφέας στην πρώτη παράγραφο του κειμένου; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.
4. Σε ένα κείμενο επιστημονικού λόγου συναντάμε συχνά ένα ειδικό λεξιλόγιο, δηλαδή τους ειδικούς όρους που χρησιμοποιούνται σε μια συγκεκριμένη επιστήμη. Να γράψετε πέντε από αυτούς τους όρους που περιέχονται στο κείμενο αυτό.
5. Πώς μπορείτε να χαρακτηρίσετε το ύφος του κειμένου. Να δικαιολογήσετε κάθε φορά τον χαρακτηρισμό σας.
6. Ποιες είναι οι εκφράσεις του μεταφορικού και εικονοπλαστικού λόγου που χρησιμοποιεί ο αρθρογράφος στην τελευταία παράγραφο του κειμένου και ποια συναισθήματα προκαλούν στον αναγνώστη;
7. Σε τηλεοπτική συζήτηση / διάλογο, με θέμα την πρόοδο της επιστήμης και τους νέους δρόμους που αυτή ανοίγει, διατυπώνονται δύο αντιτιθέμενες απόψεις. Η πρώτη άποψη υποστηρίζει ότι ο επιστήμονας μπορεί να προχωρεί χωρίς δισταγμούς και δεσμεύσεις, στο όνομα της επιστημονικής προόδου, εφαρμόζοντας το δόγμα «η επιστήμη για την επιστήμη» και επικαλούμενος την ουδετερότητα της επιστήμης, την «καθαρή επιστήμη». Η δεύτερη άποψη θέτει θέμα ηθικής ευθύνης, με την έννοια ότι ο επιστήμονας έχει χρέος να υπολογίζει τις συνέπειες από τη δημοσίευση των ερευνών του. Να καταγράψετε αυτόν τον διάλογο των αντιτιθέμενων απόψεων.

Διατροφή και ποιότητα ζωής

Πρόστιμο 150.000 δρχ. επιβλήθηκε τις προάλλες στον Γάλλο Ζαν-Λουί Λακόστ, επειδή έφαγε άγνωστο αριθμό σκύλων που είχε στη φροντίδα του. Δυστυχώς, η ειδησεογραφία δεν μας πληροφορεί για τον τρόπο που τους μαγείρεψε, σχολιάζει (αρκετά ύποπτα) η «Γκάρντιαν». Γενικά, οι Ευρωπαίοι χρειάστηκε να φάνε σκύλο μόνο σε εξαιρετικές περιστάσεις. Στη διάρκεια της πολιορκίας του Παρισιού, το 1870, ένας από εκείνους τους πολιορκημένους είχε υπολογίσει πως οι Παριζιάνοι

έφαγαν 1.200 σκύλους, 5.000 γάτες και 65.000 άλογα, πριν καταφύγουν στα ποντίκια και στους εγκλείστους του ζωολογικού κήπου, με τον ίδιο ακριβώς ενθουσιασμό και επινοητικότητα που έδειχναν και στα πιο παραδοσιακά γαλλικά εδέσματα. Άραγε απέχει πολύ ακόμη εκείνη η εποχή που θα τρώμε σκύλο «εμβολιασμένο» με γονίδιο πατάτας; (Γιατί πατάτα με γονίδιο κοτόπουλου έχει ήδη δημιουργηθεί –και ίσως από κάποιους έχει φαγωθεί).

Η ανησυχία γι' αυτά που τρώμε και γι' αυτά που θα μας ταΐσουν στο μέλλον οι βιοτεχνολογίες αγγίζουν βαθιές χορδές και ξαναζωντανεύουν αρχαίους φόβους. Το είδαμε στο Σιάτλ, το βλέπουμε αυτές τις ημέρες στη Γένοβα. Οι βιοτεχνολογίες, οι διαγονιδιακές τροφές, η επέκταση του Μακντόναλντς, η παγκοσμιοποίηση των γεύσεων, προκαλούν αντιδράσεις και διαμαρτυρίες που πολλές φορές εκδηλώνονται βίαια. Γιατί, άραγε, ο κόσμος ανησυχεί τόσο πολύ γι' αυτά που τρώει;

Το πρόβλημα είναι πολύ παλιό, τόσο που μπορεί να βρει κανείς τις ρίζες του ψάχνοντας στα ομηρικά έπη. Στο πολύχρονο ταξίδι του σε θάλασσες άγνωστες, κάθε φορά που αγγίζει στεριά, πάντα ο Οδυσσέας στέλνει κάποιους να ανιχνεύσουν τον τόπο. Και κάθε φορά τους λέει: «Πηγαίνετε να μάθετε αν υπάρχουν άνθρωποι που τρώνε ψωμί». Η ανησυχία του είναι προφανής: μήπως εκείνα τα άγνωστα και ανεξερεύνητα μέρη κατοικούνται από ανθρώπους που τρώνε «άλλα πράγματα». Μα τι πράγματα; Αν είναι άνθρωποι που δεν τρώνε ψωμί, ίσως ο Οδυσσέας και οι δικοί του θα πρέπει να σταθούν μακριά τους, αφού αυτό πάει να πει πως μπορεί να μην είναι άνθρωποι, μα κάτι άλλο. Η ανησυχία του Οδυσσέα αποδεικνύεται πως δεν είναι χωρίς βάση. Γιατί, στους Λωτοφάγους που δεν τρώνε παρά λωτούς, οι σύντροφοί του, που τρώνε και αυτοί, βυθίζονται στη λήθη. Στους Λαιστρυγόνες, οι δύστυχοι καταβροχθίζονται από αυτούς που δεν τρώνε ψωμί, αλλά κρέας ανθρώπινο. Στη σπηλιά του Κύκλωπα, τι τρώει αυτός ο βάρβαρος; Όχι βέβαια ψωμί, γιατί στη γη των Κυκλώπων ούτε οργώνουν ούτε σπέρνουν. Ο γίγαντας δεν γνωρίζει ούτε το κρασί. Καταβροχθίζει μονάχα πηγμένο γάλα. Μα δεν αργεί να τραγανίσει και μερικούς από τους συντρόφους του Οδυσσέα.

Η ομηρική διήγηση δείχνει πως εκείνο που τρώει ή δεν τρώει κανείς αποκαλύπτει με τον καλύτερο τρόπο την ταυτότητά του. Ακόμη και οι θεοί ξεχωρίζουν από τους ανθρώπους με την τροφή, και οι λίγοι εκείνοι άνθρωποι που περνούν στην αθανασία δεν τρώνε πια ψωμί, αλλά αμβροσία. Όποιος τρώει τη θεϊκή τροφή, αλλάζει ταυτότητα. Σήμερα, με τις τεχνολογίες και τη νέα οικονομία, η τροφή των ανθρώπων αλλάζει συνεχώς. Ποιοι είμαστε λοιπόν; Τι είμαστε; Είναι θέμα επιλογής: σκύλο ή «αμβροσία»;

1. Να δώσετε έναν άλλο τίτλο στο κείμενο με τη μορφή σλόγκαν.
2. Ο συγγραφέας, ως κυρίαρχο τρόπο πειθούς, χρησιμοποιεί την επίκληση στο συναίσθημα. Να εντοπίσετε δειγματικά κάποια μέσα. Γιατί νομίζετε ότι επιλέγει αυτόν τον τρόπο πειθούς;
3. «Οι βιοτεχνολογίες, οι διαγονιδιακές τροφές, η επέκταση του Μακντόναλντς, η παγκοσμιοποίηση των γεύσεων, προκαλούν αντιδράσεις και διαμαρτυρίες που πολλές φορές εκδηλώνονται βίαια». Τι πετυχαίνει ο συγγραφέας με τη χρήση του ασύνδετου σχήματος;
4. Πώς θα χαρακτηρίζατε το ύφος του κειμένου; Νομίζετε ότι η επιλογή του συγκεκριμένου ύφους από τον συγγραφέα εξυπηρετεί καλύτερα τον σκοπό του;
5. Να εξηγήσετε τη λειτουργικότητα των ρητορικών ερωτήσεων και του ευθέως λόγου στην τρίτη παράγραφο του κειμένου.
6. Να αναλύσετε τη λέξη «Βιοτεχνολογία» στα συστατικά της και να δημιουργήσετε τέσσερις νέες σύνθετες λέξεις με το πρώτο συνθετικό της. Στη συνέχεια, αφού ορίσετε την έννοια «βιοτεχνολογία», να απαριθμήσετε τα θετικά και τα αρνητικά της.

Στην εποχή της κλωνοποίησης

Ας δούμε, λοιπόν, ορισμένες παραμέτρους και προεκτάσεις στην κοινωνική σφαίρα, στην ηθική και στην ουσία του ανθρώπου από την επέκταση της κλωνοποίησης στον άνθρωπο.

Πόσοι γονείς θα αντιστέκονταν στην πρόκληση να μη ζητήσουν να κλωνοποιηθεί το παιδί τους, που μόλις είχε πεθάνει από μια αρρώστια ή ένα ατύχημα, λαμβάνοντας ένα κύτταρό του και δημιουργώντας ένα νέο αντίγραφό του; Οι γονείς αυτοί θα παραγνώριζαν το γεγονός ότι ένα τέτοιο αντίγραφο της ζωής δεν θα έδινε μια δεύτερη ευκαιρία στη ζωή του παιδιού τους –αλλά θα αποτελούσε την ευκαιρία για μια άλλη ψυχή να κατοικήσει στο ίδιο γενετικό υλικό.

Το κύριο ηθικό πρόβλημα είναι, εν τέλει, όχι τόσο το δικαίωμα κάποιου ανθρώπου να «κλωνοποιηθεί», όσο το δικαίωμα ενός παιδιού να έχει δύο γονείς, μια μητέρα και έναν πατέρα.

Πόσοι νεφροπαθείς ή καρδιοπαθείς, που θα είχαν λίγα χρόνια ζωής μπροστά τους, θα αρνιόνταν την προσφορά να δημιουργηθεί ένα έμβρυο ή νεογνό ίδιο με αυτούς, ώστε να χρησιμοποιηθούν τα όργανά του για μεταμόσχευση, κερδίζοντας όσα περισσότερα χρόνια γίνεται; Με την αντίληψη, όμως, αυτή ή έστω με την ανοχή μιας τέτοιας στάσης από ορισμένους ανθρώπους, δεν αντιμετωπίζεται η ζωή ενός

άλλου ανθρώπινου όντος (έστω και εάν έχει δημιουργηθεί με ανορθόδοξο τρόπο) ως σύνολο εξαρτημάτων και ανταλλακτικών; Έτσι, αναβιώνει μια νέα βαρβαρότητα, προέκταση της άλλης που θέλει να χρησιμοποιεί για μεταμοσχεύσεις όργανα παιδιών της Λατινικής Αμερικής, που απάγονται και δολοφονούνται εν ψυχρώ προς δόξαν του «πολιτισμού» του Πρώτου κόσμου.

Η επικράτηση της αντίληψης ότι μπορεί ο άνθρωπος πλέον να προεκτείνει τον εαυτό του στον χρόνο, όχι με το να αποκτά απογόνους μέσα από την κοσμική πράξη της συνάντησης δύο προσώπων, αλλά με την κατασκευή ενός μνημείου του εγωιστικού εαυτού του. Μια τέτοια, όμως, αντίληψη, εγκλωβίζει την ουσία του ανθρώπου στο στενό πλαίσιο μιας φωτοτυπίας, παραβλέποντας το γεγονός ότι οι άνθρωποι δεν χρειάζεται να κλωνοποιηθούν, για να προεκτείνουν τον εαυτό τους στο χρόνο, γιατί αυτό γίνεται εδώ και χιλιάδες χρόνια μέσω των απογόνων τους, που τους θυμούνται και μέσω των έργων τους, που καταθέτουν στο βιβλίο της ιστορίας και στη μήτρα της συλλογικής μνήμης.

«Ας φοράνε λοιπόν οι νέοι φυλαχτό την ευχή μου: ποτέ μη δεχτούν να προέλθει ο άνθρωπος από άλλη μέθοδο, παρά μόνον από κείνην που εφαρμόζει η έλξη, μόνον από τη μεθυστική πειθώ που ασκεί ο έρωτας, μόνον από την αβίαστη ευτυχισμένη συναίνεση των σωμάτων, τη γοργή έστω, τη χιμαιρική έστω, αλλά κάθε φορά σαν καινούργια κοσμογονική ανακάλυψη», Κική Δημουλά.

Το πάντρεμα μεταξύ της γενετικής μηχανικής και της κλωνοποίησης, δηλαδή της δυνατότητας για αλλαγή του γενετικού υλικού και της δυνατότητας παραγωγής αντιγράφων, όχι μόνον αυτών που είμαστε, αλλά και αυτών που θα θέλαμε να γίνουμε.

Ποιος, λοιπόν, μπορεί να αποκλείσει ότι, στο άμεσο ή απώτερο μέλλον, τα τρομακτικά αυτά επιστημονικά και τεχνολογικά εργαλεία, δηλαδή η κλωνοποίηση, σε συνδυασμό με τη γενετική μηχανική, δεν θα χρησιμοποιηθούν για την κατασκευή και κλωνοποίηση ανθρώπων με «ειδικά», αμετάβλητα χαρακτηριστικά και προδιαγραφές;

Με τον τρόπο αυτό θα καταργούνται οι κοινωνικές τάξεις, γιατί ο «γονιδιακός άνθρωπος» θα επέτρεπε την εμφάνιση μιας κοινωνίας όπου οι ταξικές και κοινωνικές διαφορές θα ήταν πλέον όχι πολιτικά αλλά γενετικά καθορισμένες και κατά συνέπεια μη αναστρέψιμες.

Πρόκειται για μια μορφή «επιστημονικού ρατσισμού», όπου θα παραβλέπεται ο άνθρωπος ως κοινωνικό ον, ως το σύνολο των κοινωνικών του σχέσεων που τον διαμορφώνουν και τον χαρακτηρίζουν, αλλά θα κατατάσσεται με βάση τη γονιδιακή του ύπαρξη.

Πέρα από όλα αυτά η ακόλουθη πρόβλεψη του Άλβιν Τόφλερ προκαλεί το δέος: «η προσεχής μεγάλη κοινωνική και τεχνολογική επανάσταση, το τέταρτο κύμα, αν θέλετε, είναι πιθανόν να αναδυθεί από το πάντρεμα ηλεκτρονικού υπολογιστή και Γενετικής, όταν θα αρχίσουμε να διαθέτουμε κάποια μορφή βιολογικού μικροτσίπ».

Όσο δε η κλωνοποίηση, όπως και κάθε νέα γενετική πρόοδος, θα καθίσταται στο μέλλον εμπορικά εκμεταλλεύσιμη τόσο μια νέα αγορά για την τεχνολογία θα δημιουργείται. Και δεν υπάρχει αμφιβολία ότι για τις ανάγκες αυτής της αγοράς θα «κατασκευάζονται» νέες καταναλωτικές ανάγκες στους ανθρώπους, που στη συνέχεια θα ικανοποιούνται.

«Η ανησυχία σήμερα είναι ότι άλλα όπλα μαζικής καταστροφής, ίσως πιο ευκολόχρηστα από τα πυρηνικά, μπορεί να εφευρεθούν από τους επιστήμονες. Στην πραγματικότητα, πρέπει να θεωρήσουμε ότι θα εφευρεθούν, εκτός και αν ληφθούν προληπτικά μέτρα. Είναι προφανώς αδύνατο να πεις σε ποιον τομέα της επιστήμης θα συμβεί αυτό, αλλά οι θεαματικές και τρομακτικές εξελίξεις στη γενετική μηχανική μας υποδειχνουν έναν πιθανό τομέα», Τζόζεφ Ρόμπλαντ.

[Τάσος Κουράκης, άρθρο από την ιστοσελίδα του συγγραφέα]

1. Το κείμενο που διαβάσετε είναι άρθρο. Ποια στοιχεία της μορφής και του περιεχομένου το πιστοποιούν;
2. Σε τι αποσκοπεί ο συγγραφέας με τη συχνή χρήση των ερωτήσεων;
3. Κάποια χωρία του κειμένου είναι γραμμένα εντός εισαγωγικών. Ποια η λειτουργικότητα των εισαγωγικών;
4. Βασισμένοι στα ερμηνεύματα, να συμπληρώσετε τα κενά με ομόρριζα της λέξης γενετική:
 - α) φυλή, έθνος: ----
 - β) ο σχετικός με το σύνολο, καθολικός: ----
 - γ) ομάδα ανθρώπων που συνδέονται με δεσμούς αίματος: ----
 - δ) η ιδιαίτερη πατρίδα: ----
 - ε) τολμηρός, θαρραλέος: ----
 - στ) αυτός που διακρίνεται για τους καλούς του τρόπους: ---
5. Για τις ανάγκες του μαθήματος της Νεοελληνικής Γλώσσας, σας συζητήθηκε να γράψετε ένα αποδεικτικό δοκίμιο στο οποίο θα παραθέτετε τα οφέλη αλλά και τους κινδύνους που εγκυμονεί η γενετική και η κλωνοποίηση για τον σύγχρονο άνθρωπο.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΟ ΔΟΚΙΜΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΤΟ ΔΟΚΙΜΙΟ

Ι. ΔΟΚΙΜΙΟ

1. Ορισμός – Βασικά χαρακτηριστικά

Το να πεις τι είναι δοκίμιο δεν είναι τόσο εύκολο. Ευκολότερο θα ήταν να πεις τι δεν είναι: συγκεκριμένα δεν είναι οπωσδήποτε έκθεση και προπαντός δεν είναι πραγματεία.

[J. Hafmiller]

Το δοκίμιο είναι ένα **ιδιαίτερο γραμματειακό είδος του πεζού λόγου**, με **μέση έκταση**, που πραγματεύεται μια **ευρεία ποικιλία θεμάτων** (φιλολογικά, φιλοσοφικά, επιστημονικά, θέματα της καθημερινής ζωής, της τέχνης, της πολιτικής, της κοινωνιολογίας), χωρίς, όμως, να τα εξαντλεί. Το δοκίμιο, όπως το δηλώνει και η λέξη, είναι μια **δοκιμή**, μια απόπειρα για προσέγγιση και προβληματισμό πάνω σε θέματα που απασχολούν τον άνθρωπο. Ο ίδιος ο όρος «δοκίμιο/δοκιμές» σημαίνει ότι τίποτα δεν είναι τετελεσμένο, ότι αποκλείεται κάθε δογματισμός και επιτρέπεται αλλαγή στις κατευθύνσεις και τις απόψεις. Γράφει ο Γ. Σεφέρης: «Έχουν την πεισματική μοίρα τους και οι λέξεις. Όταν έγραφα για πρώτη φορά τον τίτλο *Δοκιμές*, είχα στο νου μου την έννοια

του δοκιμίου, κάπως πιο ελεύθερη, πιο νωπή. Τώρα, καθώς ξανακοιτάζω την πρώτη έκδοση αυτού του βιβλίου και τα κείμενα που προσθέτω σε τούτη την έκδοση, μου φαίνεται πως η λέξη επιμένει να πάρει την καθημερινή της έννοια της απόπειρας, της δουλειάς για ένα πράγμα που δεν είμαστε καθόλου βέβαιοι πως θα τελειώσει» [Γ. Σεφέρης, *Δοκίμες. Πρώτος τόμος (1936-1947)*, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα ⁵1984, σ. 11]. Η **επικοινωνιακή ταυτότητα** του δοκιμίου γίνεται φανερή από την ύπαρξη του πομπού, του δέκτη, του συγκεκριμένου είδους λόγου, της θεματικής και του σκοπού.

Το δοκίμιο χαρακτηρίζεται ως **νόθο ή μεικτό είδος λόγου** ή, όπως χαρακτηριστικά έχει λεχθεί, «**υβρίδιο**», γιατί κινείται μεταξύ διαφορετικών ειδών, άλλοτε πιο κοντά στον επιστημονικό ή τον φιλοσοφικό λόγο, άλλοτε στον ρητορικό / πολιτικό λόγο, άλλοτε στα διδακτικά γένη και άλλοτε πλησιέστερα στη λογοτεχνία, γι' αυτό, ακριβώς, είναι δύσκολος ένας ορισμός του. Παρά ταύτα υπάρχουν ορισμένα χαρακτηριστικά που σχετίζονται τόσο με το περιεχόμενο (θέμα, τρόποι πειθούς, σκοπός συγγραφής) όσο και με τη μορφή (γλώσσα, ύφος, δομή) και ταιριάζουν στο είδος του δοκιμίου. Η παρακάτω διαγραμματική παρουσίαση αποτυπώνει τα χαρακτηριστικά αυτά με ευσύνοπτο και κατανοητό τρόπο.

Περιεχόμενο	Ποικίλη θεματογραφία που διερευνάται μέσα από την προσωπική-υποκειμενική σκοπιά του συγγραφέα. Δεν στέκεται στο επικαιρικό και το προσωρινό, αλλά (και όταν συμβαίνει κάτι τέτοιο) ανάγεται στο μόνιμο και το γενικό. Από τη λεπτομέρεια προχωρά στη γενική θεώρηση και εποπτεία.
Συγγραφέας-Πομπός	Συντάσσεται από κάποιον (διακεκριμένο) άνθρωπο των τεχνών, των γραμμάτων ή της επιστήμης, με ευρεία καλλιέργεια, βαθιά και πλούσια πείρα ζωής, ουσιαστικό προβληματισμό, διεισδυτικό πνεύμα και ικανότητα εποπτείας, καλαισθησία.
Δέκτης	Το ευρύ κοινό, ο μέσος μορφωμένος άνθρωπος που δεν διαθέτει, όμως, εξειδικευμένες γνώσεις και πληροφόρηση για το θέμα.
Τρόποι πειθούς	Όλοι οι τρόποι πειθούς, ανάλογα με την περίπτωση.
Σκοπός	Το δοκίμιο αποτελεί απόπειρα προσέγγισης ενός θέματος. Ο δοκιμογράφος θέτει κάποια ερωτήματα και, επιστρατεύοντας τις γνώσεις, τις σκέψεις και την εμπειρία του, προσπαθεί να δώσει στα ερωτήματα αυτά μια επαρκή, έστω και προσωρινή, απάντηση. Εκφράζει παρατηρήσεις, σκέψεις και συναισθήματα, προσπαθεί να ερμηνεύσει εκλαϊκεύοντας ένα θέμα, περιδιαβαίνει ελεύθερα στον χώρο των ιδεών. Απώτερος στόχος του είναι να εκθέσει τις ιδέες του, να μοιραστεί τον προβληματισμό του με τον αναγνώστη. Επιδιώκει, λοιπόν, με το κείμενό του να πληροφορήσει τον αναγνώστη, να τον ενημερώσει, να τον προβληματίσει, να τον πείσει, να τον διδάξει, δηλαδή, με την ευρύτερη έννοια. Ο δοκιμογράφος, ωστόσο, δεν απευθύνεται μόνο στη νόηση αλλά και στον συναισθηματικό κόσμο του αναγνώστη, επιζητεί, δηλαδή, να τον συγκινήσει και να τον τέρψει.

Δομή	Άλλοτε: αυστηρή, λογική οργάνωση-διάρθρωση και διευθέτηση των ιδεών. Τριμερής δομή: α. Πρόλογος (θέμα, θέση) – β. Κύριο θέμα (επιχειρηματολογία – αποδεικτικό υλικό) και γ. Επίλογος (συγκεφαλαίωση-συμπέρασμα). Άλλοτε: χαλαρή δομή, ελεύθερη περιήγηση στον χώρο των ιδεών και συνειρμικές συνδέσεις, μεγαλύτερη σημασία στην ύφανση του λόγου. Πάντοτε, όμως, υπάρχει ένα σταθερό θεματικό κέντρο γύρω από το οποίο περιστρέφονται όλες οι επιμέρους ιδέες.
Γλώσσα	Λεξιλογικός πλούτος, λόγια στοιχεία, λέξεις δηλωτικές αφηρημένων εννοιών, υποτακτική σύνδεση και άλλα στοιχεία που δηλώνουν την παιδεία και τη στοχαστικότητα του συγγραφέα. Αλλά και διάσπαρτα στοιχεία του καθημερινού προφορικού λόγου.
Ύφος	Το ύφος είναι απολύτως προσωπικό, έχει τη σφραγίδα του δοκιμιογράφου, επειδή είναι προϊόν προσωπικής πνευματικής και αισθητικής ωριμότητας. Άλλοτε: επίσημο, σοβαρό, αυστηρό, επιστημονικό. Άλλοτε: οικείο, άμεσο, γλαφυρό, ελεύθερο, λογοτεχνικό, ποιητικό, συναισθηματικά φορτισμένο.

2. Η πειθώ στο δοκίμιο

Η πειθώ είναι ένας από τους συνηθέστερους στόχους των δοκιμιογράφων. Ακόμη και όταν επιδιώκουν την ελεύθερη περιδιάβαση στον χώρο των ιδεών ή την τέρψη, δεν παύουν, έστω και έμμεσα, να αποβλέπουν στην πειθώ. Το εγγενές, εξάλλου, **διδακτικό ύφος** των περισσότερων δοκιμίων δεν εξωθείται ποτέ στα όρια της ανοιχτής κατήχησης, όπως συμβαίνει, για παράδειγμα, στη ρητορική (εκκλησιαστική, πολιτική κ.ά.). Ο δοκιμιογράφος δεν μας δίνει ποτέ εντολές, δεν μας καλεί ευθέως (ρητά) να κάνουμε κάτι ούτε μας εγκαλεί, αν δεν το κάνουμε. Η όποια διδακτική τάση και διάσταση του δοκιμίου εκδιπλώνεται έμμεσα, ήπια, παραινετικά. Ο δοκιμιογράφος μάς παιδεύει, καλλιεργώντας την ευαισθησία μας, πλουτίζοντας τις γνώσεις μας, οξύνοντας την κρίση μας, βαθαίνοντας τον προβληματισμό μας. Στο δοκίμιο, οι όποιες αξιολογικές κρίσεις και απόψεις δεν κατατίθενται με τη μορφή νόμων, δογματικών αρχών που πρέπει να ακολουθηθούν, αλλά ως προβληματισμοί και προτάσεις, που βρίσκονται πάντα υπό συζήτηση και αμφισβήτηση. Εξάλλου, ο ίδιος ο όρος «δοκίμιο», δηλαδή **δοκιμή**, το επιβεβαιώνει.

3. Η γλώσσα του δοκιμίου

Η γλώσσα του δοκιμίου υπακούει σε μια λογιότερη γραμματική που ταιριάζει στον επιστημονικό ή τον στοχαστικό λόγο. Υπάρχουν:

- διάφορες τεχνικές ομαλής ή φυσικής μετάβασης και συνοχής (π.χ. συνεκτικά μόρια και εκφράσεις, φράσεις-γέφυρες).

- εκφραστικά μέσα, που χαρακτηρίζουν έναν περισσότερο επιστημονικό λόγο. Για παράδειγμα: μόρια και εκφράσεις που φανερώνουν ορισμένη στάση του συγγραφέα απέναντι στο θέμα του και την αλήθεια των λεγομένων (πιθανώς, ενδεχομένως, βεβαίως κ.λπ.), εκφράσεις που φανερώνουν την οπτική γωνία του για τα γραφόμενα (επιρρήματα του τύπου «κοινωνικά», «πολιτικά», «νομικά» κ.λπ.), λέξεις που δείχνουν την πρόθεση του δοκιμιογράφου να αναδιατυπώσει τη θέση του (αναλυτικά, συμπερασματικά κ.λπ.).
- γλώσσα δηλωτική (κυριολεκτική) ή συνυποδηλωτική (μεταφορική), ανάλογα με τον σκοπό του συγγραφέα.
- λεξιλόγιο αφηρημένο, αλλά και με στοιχεία προφορικότητας στην έκφραση και κάποια οικειότητα, στοιχεία τα οποία οφείλονται στη διάθεση του δοκιμιογράφου να επικοινωνήσει άμεσα με τον αναγνώστη.

Η σύνταξη χαρακτηρίζεται από:

- τη σύνθετη δομή των προτάσεων,
- τη μεγαλύτερη χρήση του υποτακτικού λόγου, σε αντίθεση με τον παρατακτικό λόγο,
- την επιγραμματική και αποφθεγματική διατύπωση των απόψεων, καταστάλαγμα ώριμου στοχασμού.

Η συχνότητα με την οποία παρουσιάζονται τα παραπάνω χαρακτηριστικά ποικίλλει, ανάλογα με το ύφος του κάθε δοκιμιογράφου. Έτσι, ενώ τα δοκίμια του Ευάγγελου Παπανούτσου έχουν μάλλον επιστημονική και λογοκρατική διατύπωση, τα δοκίμια του Άγγελου Τερζάκη, του Γιώργου Θεοτοκά και του Γιώργου Σεφέρη έχουν συνήθως πιο λογοτεχνική διατύπωση.

Για παράδειγμα:

«Έως ποιο βαθμό οι αντιλήψεις, οι κρίσεις, οι αποφάσεις μας στην καθημερινή ζωή είναι “δικές μας” και όχι αποτέλεσμα επιρροής της μικρής και της μεγάλης κοινωνίας απάνω μας;».

[Ε. Π. Παπανούτσος]

«Ποια ακριβώς είναι η ελευθερία του υπηκόου της καταναλωτικής κοινωνίας, που βομβαρδίζεται νύχτα-μέρα από μιαν επιστημονικά οργανωμένη, ακατανίκητη διαφήμιση, και αποκτά όλο περισσότερες, ανυποψίαστες ίσαμε χτες, υλικές ανάγκες;».

[Άγγελος Τερζάκης]

II. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΔΟΚΙΜΙΟΥ

Το δοκίμιο πρέπει να εκφράζει ένα ύφος, μια εσωτερική ζωή, μια ευαισθησία, μια προσωπική στάση απέναντι στα πράγματα, στην ατομικότητα.

[Γ. Θεοτοκάς]

1. Βασική δομή ενός δοκιμίου

Ο τρόπος οργάνωσης και διάρθρωσης ενός δοκιμίου παρουσιάζει πολυμορφία. Ωστόσο, διακρίνουμε έναν βασικό τρόπο σύνθεσης, κοινό σε όλα τα δοκίμια. Η δομή ενός δοκιμίου αποτελείται από τρία μέρη: **Πρόλογος**, **Κύριο μέρος** και **Επίλογος** ή με άλλη ορολογία: **Έκθεση**, **Ανάπτυξη** και **Συμπέρασμα**. Η δομή αυτή είναι αυστηρή στο αποδεικτικό δοκίμιο και πιο χαλαρή, ελεύθερη και συνειρμική στο στοχαστικό.

- **Πρόλογος**

Ο συγγραφέας εκθέτει το **θέμα** του, την προβληματική, με στόχο να προκαλέσει το ενδιαφέρον του αναγνώστη. Συνεχίζει, στην ίδια ή σε διαφορετική παράγραφο, με την **κύρια ή κατευθυντήρια ιδέα**, που αποτελεί και τη **θέση** του πάνω στο θέμα που καλείται να αναπτύξει στο κύριο μέρος του δοκιμίου. Ο πρόλογος, ανάλογα με τον σκοπό του συγγραφέα και τη φύση του θέματος, μπορεί να αρχίζει με: α) διασάφηση των εννοιών του θέματος, β) γενική διαπίστωση, γ) ερώτηση, δ) σύγκριση, ε) ανέκδοτο, στ) επεισόδιο ή περιστατικό. Ο πρόλογος πρέπει να διατυπώνεται με σαφήνεια, ακρίβεια και συντομία, ώστε να μην απομακρύνεται από το θέμα, αλλά και να προετοιμάζει κατάλληλα τη μετάβαση στο κύριο μέρος του δοκιμίου.

- **Κύριο μέρος**

Στο κύριο μέρος ο συγγραφέας/δοκιμιογράφος εκθέτει το υλικό που διαθέτει και αναπτύσσει τεκμηριωμένα την κύρια ιδέα ή τη θέση του. Το υλικό το οργανώνει, ώστε να παρουσιάζει πληρότητα, ενότητα, αλληλουχία, σαφήνεια, ακρίβεια και φυσικότητα.

Πληρότητα παρουσιάζει ένα δοκίμιο, όταν το αποδεικτικό υλικό αναπτύσσει επαρκώς (σε βάθος και πλάτος) την κύρια ιδέα / θέση.

Ενότητα παρουσιάζει ένα δοκίμιο, όταν το αποδεικτικό υλικό επιλέγεται προσεκτικά και οργανώνεται, προκειμένου να συνάγονται λογικά και αβίαστα συμπεράσματα.

Αλληλουχία παρουσιάζει ένα δοκίμιο, όταν το περιεχόμενο και τα διάφορα μέρη του σχετίζονται άμεσα με την κύρια ιδέα (ενότητα), αλλά και συνδέονται λογικά μεταξύ τους. Η αλληλουχία

πετυχαίνεται με τη σαφή διάκριση των μερών του δοκιμίου (πρόλογος, κύριο μέρος και επίλογος) και των επιμέρους νοηματικών ενοτήτων. Γενικότερα, με τη σωστή διάταξη του υλικού, δηλαδή τη λογική διευθέτησή του σε όλη την έκταση του δοκιμίου, γενικά και ειδικά, μέσα σε κάθε παράγραφο.

- **Επίλογος**

Στον επίλογο ο δοκιμιογράφος παρουσιάζει συμπυκνωμένα όσα έχει ήδη παραθέσει στο κύριο μέρος. Ο επίλογος, επειδή δεν έχει αναπτυξιακό χαρακτήρα, πρέπει να είναι σύντομος και περιεκτικός.

2. Είδη του δοκιμίου

Τα δοκίμια διακρίνονται σε δύο κατηγορίες :

- **Αποδεικτικό δοκίμιο ή Δοκίμιο πειθούς (αντικειμενικό)**
- **Στοχαστικό δοκίμιο ή Λογοτεχνικό δοκίμιο (υποκειμενικό)**

Κριτήρια	ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΟ προσεγγίζει τον επιστημονικό λόγο	ΣΤΟΧΑΣΤΙΚΟ προσεγγίζει τη λογοτεχνία
Συγγραφέας	Κυρίαρχη η επιστημονική ιδιότητα, ο γνωστικός εξοπλισμός.	Κυρίαρχη η ιδιότητα του λογοτέχνη, η ευαισθησία, η φαντασία, η υποκειμενικότητα.
Περιεχόμενο	Παρατηρήσεις, διαπιστώσεις, επισημάνσεις, προβληματισμοί, ιδέες του συγγραφέα. Λογικό περιεχόμενο, αξιόπιστη, ρεαλιστική απεικόνιση της πραγματικότητας.	Παρατηρήσεις, προβληματισμοί, ιδέες, αλλά και εμπειρίες, υποκειμενικές αισθήσεις, οράματα, προσωπικές συλλήψεις και συναισθήματα του συγγραφέα. Βιωματικό περιεχόμενο, πλασματική απεικόνιση της πραγματικότητας.
Οργάνωση - Δομή	Λογική διάταξη - δόμηση του λόγου. Τριμερής διαίρεση: – Πρόλογος /εισαγωγή – Κύριο μέρος / ανάπτυξη – Επίλογος.	Συνειρμική: διαισθητική ανάπτυξη των ιδεών. Δεν είναι εύκολο να ανιχνεύσουμε τη σχέση θέση-απόδειξη. Ενδιαφέρει περισσότερο η ύφανση του λόγου κι όχι η λογική που διέπει το δοκίμιο. Η συνεκτικότητα στηρίζεται στη συνειρμική σύνδεση των παραγράφων. Η οργάνωση του κειμένου δεν ακολουθεί κανόνες λογικής απόδειξης, καθώς το βάρος πέφτει στις περιγραφές, τις αφηγήσεις, τις μεταφορές και τις παρομοιώσεις, που συνθέτουν ποιητικές εικόνες.
Τρόποι πειθούς	Κυρίαρχη η επίκληση στη λογική.	Κυρίαρχη η επίκληση στο συναίσθημα.

Γλώσσα	Δηλωτική- κυριολεκτική. Αφηρημένες λέξεις και ειδικοί όροι. Λογιότερες λέξεις. Χρήση συνεκτικών μορίων. Χρήση λέξεων και εκφράσεων που: – προσδιορίζουν το ποσοστό αλήθειας των λεγομένων (πιθανώς, βεβαίως), – φανερώνουν την οπτική γωνία θεώρησης των λεγομένων (οικονομική, κοινωνική, πολιτική), – ανακαλύπτουν την πρόθεση αναδιατύπωσης (αναλυτικά, συνοψίζοντας).	Συνυποδηλωτική- μεταφορική. Παρέκκλιση από τη γλωσσική νόρμα. Προφορικότητα στην έκφραση: χρήση καθημερινών λέξεων –εκφράσεων. Σχήματα λόγου (μεταφορές, παρομοιώσεις, αναλογίες, εικόνες). Χρήση συμβόλων. Λέξεις-εκφράσεις με συγκινησιακή φόρτιση. Λογοτεχνικότητα- καλαίσθητη διατύπωση.
Πρόθεση - Σκοπός	Απόδειξη μιας θέσης: ο δοκιμογράφος κρίνει ή εκλαϊκεύει επιστημονικά θέματα, διασαφηνίζοντας κάποια σημεία τους που δεν είναι κατανοητά. Πληροφορεί, ερμηνεύει, αποδεικνύει, μεταδίδει στο ευρύ κοινό γνώσεις φιλτραρισμένες από την προσωπικότητά του. Θεμελίωση, ανασκευή θέσης, πληροφόρηση, πειθώ.	Ελεύθερος στοχασμός: ο δοκιμογράφος περιδιαβαίνει ελεύθερα πάνω σε ένα θέμα και εκφράζει τις προσωπικές του παρατηρήσεις, εκτιμήσεις και προβληματισμούς, που τα αντλεί από τη γενική πείρα της ζωής του, τις γνώσεις, τις σκέψεις και τη φαντασία του. Εξομολογητικός τόνος, με απώτερο σκοπό να προκαλέσει αισθητική συγκίνηση.
Ύφος	Σοβαρό, επίσημο, αυστηρό, επιστημονικό.	Γλαφυρό, άμεσο, οικείο, προσωπικό, παραστατικό.
Σκοπιά– Οπτική	Αντικειμενική: τεκμηρίωση με βάση τις γνώσεις. Ρεαλιστική απεικόνιση της πραγματικότητας. Προσεγγίζει τον επιστημονικό λόγο και έχει αποδεικτικό χαρακτήρα.	Υποκειμενική: προσωπική σκοπιά, ελευθερία ερμηνείας του θέματος, παράθεση υποκειμενικών κρίσεων που σχετίζονται με την παρατήρηση ή τη φαντασία. Βιωματική – πλασματική απεικόνιση της πραγματικότητας. Προσεγγίζει τη λογοτεχνία (πλούτος ιδεών και έκφρασης).

 Χρήσιμη πληροφορία: Είναι απαραίτητο να τονιστεί πως ο παραπάνω διαχωρισμός δεν είναι απόλυτος, γιατί τα δοκίμια εμφανίζουν μια ευρύτατη πολυτυπία και ο τρόπος σύνθεσής τους χαρακτηρίζεται από ρευστότητα. Αυτό σημαίνει ότι τα χαρακτηριστικά του αποδεικτικού δοκιμίου εντοπίζονται και στο στοχαστικό και αντίστροφα. Εκείνο, επομένως, που τελικά καθορίζει το είδος είναι η συχνότητα στην οποία απαντά το κάθε στοιχείο, ο βαθμός στον οποίο τα πρώτα ή τα δεύτερα διαμορφώνουν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα, το «χρώμα» και το ύφος του κειμένου. Για το λόγο αυτό, τα δοκιμιακά κείμενα μπορεί να παρουσιάζουν ποικίλες διαβαθμίσεις, ξεκινώντας από καθαρά αποδεικτικά και καταλήγοντας σε λογοτεχνικά.

Να διαβάσετε πάλι το κείμενο του Μ. Ανδρόνικου με τίτλο «Η προστασία του περιβάλλοντος» (σσ. 49-52) και να αναζητήσετε σε αυτό στοιχεία και χαρακτηριστικά που το κατατάσσουν στο αποδεικτικό δοκίμιο.

Να διαβάσετε τα παρακάτω αποσπάσματα κειμένων. Το πρώτο αναφέρεται στην τέχνη και το δεύτερο στον ρόλο της ποίησης. Να τα κατατάξετε, με βάση τα χαρακτηριστικά τους, σε ένα από τα είδη του δοκιμίου (αποδεικτικό ή στοχαστικό).

Για να εξηγήσουν το παράξενο αυτό φαινόμενο, μερικοί αισθητικοί –πώς δηλαδή μπορεί κανείς να δαμάζει τις δυστυχίες, τις συμφορές και τις φρίκες που παρουσιάζουν σχεδόν πάντα το έπος, το μυθιστόρημα και, κατά κανόνα, η τραγωδία–, έφτασαν να πουν πως ο θεατής ή ο αναγνώστης, την ώρα που βλέπει ή διαβάζει, αισθάνεται κάποια ασφάλεια και κάποια υπεροχή απέναντι των τραγικών ηρώων, μακαρίζει τον εαυτό του που δεν πάσχει όσα δεινά πάσχουν οι δύσμοιροι εκείνοι, κι απ' αυτό προέρχεται η ευχαρίστηση και η διασκέδασή του.

Η εξήγηση βρίσκεται αλλού –βρίσκεται σ' αυτή την ίδια την Τέχνη, στη φύση της, στην ουσία της ή, αν θέλετε, στο μυστήριό της. Γιατί κι η Τέχνη, όπως τόσα άλλα σ' αυτό τον κόσμο, είναι ένα μυστήριο. Συλλογισθείτε μόνο τούτο: ένα πράγμα, που, αν το βλέπαμε στη ζωή, στην πραγματικότητα, δεν θα μας έκανε παρά αποστροφή, βδελυγμία, φρίκη –ντροπή κάποτε–, όταν μας το παρουσιάζει ένας ζωγράφος, ένας γλύπτης, ένας ποιητής, ένας μυθιστοριογράφος, μας φαίνεται όχι μόνο ανεκτό, αλλά και τερπνό κι ωραίο. Δεν είναι αυτό ένα μυστήριο, κάτι σαν μετουσίωση, κάτι σαν χημική ένωση, που από δύο σώματα παράγει ένα τρίτο ολωσδιόλου διαφορετικό; Αισθανόμαστε βέβαια και λύπη και φρίκη, όταν το πράγμα που μας παρουσιάζει ο καλλιτέχνης είναι λυπηρό ή φρικτό, αλλά η λύπη μας, η φρίκη μας, είναι πολύ διαφορετική από εκείνη που θα είχαμε, αν βλέπαμε το ίδιο λυπηρό ή φρικτό πράγμα στην πραγματικότητα. Φανταστείτε άξαφνα τι θα παθαίναμε, αν βλέπαμε τεράστια φίδια, θεριά, να περισφίγγουν και να πνίγουν ανθρώπους, αλλά το σύμπλεγμα του Λαοκόοντα μας ευχαριστεί, μας διασκεδάζει.

[Γρηγόρης Ξενόπουλος, «Η διασκεδαστική τέχνη», στο βιβλίο: *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ Λυκείου*, εκδ. ΟΕΔΒ, Αθήνα 1983, σ. 240]

«Καθένας όπως νιώθει», συνηθίζουν να λένε. Κι εγώ ένιωθα πολίτης τ' ουρανού. Ένα σκαλοπάτι πιο πάνω απ' την αντίληψη ότι η Ποίηση είναι μια απλή εξομολόγηση, έβλεπα ν' αλλάζει ο ορίζοντας και ολόκληρο το τοπίο, ακριβώς όπως από την κορυφή

ενός νησιού στα δικά μας τα μέρη όπου, άξαφνα, οι γνώριμες προεξοχές της στεριάς αλλάζουνε σχήμα, σου αποκαλύπτονται ανυποψίαστοι όρμοι και κάβοι, μακρινές ράχες άλλων νησιών, ένας καινούργιος, πιο πλατύς και πιο πλούσιος στην ποικιλομορφία του κόσμος. Κι η κρησάρα της συνείδησης ν' απορρίπτει και να κρατάει, να κρατάει και ν' απορρίπτει, όσο που μια μέρα να νιώσεις τον εαυτό σου καθαρό και διάφανο, τέτοιον που όλες οι μυστικές σου ροπές τον θέλανε, και που όλες οι συνθήκες γύρω σου συνωμοτούσαν να τον παραλλάξουν. Τόσο δύσκολο, μα τόσο δύσκολο, ν' αφήσεις την εποχή σου να σε σφραγίσει, χωρίς να σε παραχαράξει.

[Ο. Ελύτης, *Ανοιχτά Χαρτιά*, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1996]

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΔΟΚΙΜΙΟ & ΑΛΛΑ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΚΑ ΕΙΔΗ

Στην προσπάθειά μας να καθορίσουμε τι είναι δοκίμιο, αφού, όπως είπαμε, είναι δύσκολο να δώσουμε έναν ορισμό του, θα συγκρίνουμε το δοκίμιο με τα άλλα γραμματειακά / κειμενικά είδη, προκειμένου να εντοπίσουμε ομοιότητες και διαφορές και να κάνουμε πιο σαφή τα όρια των διαφόρων ειδών του λόγου.

Δοκίμιο και	{	επιστημονικός λόγος (πραγματεία, μελέτη, διατριβή, μονογραφία).
		ρητορικός λογοτεχνικός λόγος (διδασχή, ημερολόγιο, επιστολή, ομιλία, συνομιλία/διάλογος).
		δημοσιογραφικός λόγος (άρθρο, επιφυλλίδα, χρονογράφημα).

Ι. ΔΟΚΙΜΙΟ & ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Τα είδη του **επιστημονικού λόγου** είναι η **πραγματεία**, η **μελέτη**, η **διατριβή** και η **μονογραφία**. Αφού ορίσουμε σύντομα τις έννοιες, θα επικεντρωθούμε στη σύγκριση του δοκιμίου με την πραγματεία ή μελέτη, χωρίς να κάνουμε τη λεπτή σημασιολογική διάκριση μεταξύ αυτών των δύο ειδών του επιστημονικού λόγου.

Πραγματεία	Μελέτη	Διατριβή	Μονογραφία
Γραπτή έκθεση, σχετικά εκτενής, μιας επιστημονικής έρευνας και των πορισμάτων στα οποία καταλήγει.	Γραπτή εργασία που προκύπτει ύστερα από συστηματική έρευνα ενός θέματος και αποτελεί μεθοδική έκθεση των πορισμάτων της.	Εξέταση ενός επιστημονικού θέματος από όλες τις απόψεις του με τρόπο εξαντλητικό, χωρίς να αφήνει χάσματα ή κενά. Πρόκειται για μεθοδική διείσδυση στο βάθος ολόκληρου του θέματος.	Έρευνα σε ένα απόλυτα εξειδικευμένο και αυτοτελές θέμα.

Ομοιότητες δοκιμίου και επιστημονικού λόγου (πραγματείας ή μελέτης)

- Θέματα: ευρύτητα και ποικιλία θεμάτων.
- Μέθοδος: αποδεικτική.
- Υλικό: επιστημονικό.
- Πρόθεση (διδασκτική): επιζητούν να διασαφηνίσουν και να καταδείξουν την αλήθεια ή το ψεύδος ενός θέματος, του οποίου το κύρος αμφισβητείται, καθώς και να εξακριβώσουν μεθοδικά τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα μιας ιδέας, ώστε να είναι σαφής.

Διαφορές	Δοκίμιο	Πραγματεία ή Μελέτη
Περιεχόμενο	Προσωπική- υποκειμενική, λογική αλλά και διαισθητική, εμπειριοκρατική προσέγγιση ενός επιστημονικού ή άλλου θέματος. Παρουσίαση μιας ή ορισμένων πτυχών, κατάθεση στοχασμών, προβληματισμών, διατύπωση θέσεων, χωρίς οριστικό και δεσμευτικό χαρακτήρα.	Συστηματική, μεθοδική διερεύνηση, αντικειμενική-απρόσωπη ανάπτυξη ενός ειδικού επιστημονικού θέματος. Παρουσίαση όλων των πτυχών, διείσδυση σε λεπτομέρειες, εξάντληση του θέματος, εξαγωγή τεκμηριωμένων, οριστικών συμπερασμάτων.
Συγγραφέας-Πομπός	Άνθρωπος των γραμμάτων. Στοχαστής.	Επιστήμονας, ειδικός. Μελετητής.
Τρόποι πειθούς	Επίκληση στη λογική, στο συναίσθημα, στην αυθεντία.	Επίκληση στη λογική και στην αυθεντία.
Γλώσσα	Αισθητικά επεξεργασμένη. Λογοτεχνική σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό.	Δηλωτική, λιτή, ακαλλώπιστη. Επιστημονική ορολογία, ειδικό λεξιλόγιο. Ακριβολογία και σαφήνεια στη διατύπωση.
Ύφος	Υποκειμενικό, προσωπικό, οικείο, άμεσο, συναισθηματικά φορτισμένο σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό.	Σοβαρό, επίσημο, απρόσωπο, ψυχρό, αντικειμενικό, ουδέτερο.

Κοινό- Δέκτης	Ευρύ κοινό μορφωμένων, καλλιεργημένων, προβληματισμένων ανθρώπων.	Περιορισμένο, ειδικό κοινό επιστημόνων, μελετητών, επαγγελματιών.
Σκοπός	Ανάπτυξη προβληματισμού, ευαισθησίας, καλλιέργεια, τέρψη του δέκτη.	Μετάδοση συγκεκριμένων γνώσεων, μόρφωση του δέκτη.

Να διαβάσετε πάλι το κείμενο που αναφέρεται στον «εθελοντισμό» (σσ. 86-87) και να αναζητήσετε σε αυτό στοιχεία και χαρακτηριστικά που το κατατάσσουν στην πραγματεία – μελέτη (επιστημονικό λόγο).

II. ΔΟΚΙΜΙΟ & ΡΗΤΟΡΙΚΟΣ – ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Τα είδη του **ρητορικού-λογοτεχνικού λόγου** είναι η **διδασχή**, το **ημερολόγιο**, η **επιστολή** και η **ομιλία / συνομιλία - διάλογος**. Αφού ορίσουμε σύντομα τις έννοιες, θα επικεντρωθούμε στη σύγκριση του δοκιμίου με τα παραπάνω είδη.

Σημείωση: Για τη σχέση του δοκιμίου με τη διδασχή, βλ. παραπάνω: «Η πειθώ στο δοκίμιο», σ. 97. Για την επιστολή, τον διάλογο και την ομιλία (προσχεδιασμένος προφορικός λόγος), βλ. στο βιβλίο της Α' Λυκείου. Για το ημερολόγιο, βλ. στο βιβλίο της Β' Λυκείου.

Διδασχή	Ημερολόγιο	Επιστολή	Ομιλία / συνομιλία- διάλογος
Λόγος με πρόθεση νουθεσίας, αλλά και προσπάθεια άμεσου επηρεασμού του αναγνώστη ή ακροατή. Αποτελεί διακριτικό γνώρισμα της εκκλησιαστικής (όπως και της πολιτικής και όποιας άλλης) ρητορικής.	Είδος αυτοβιογραφίας που στηρίζεται στη χρονολογική καταγραφή προσωπικών βιωμάτων, καθώς και κρίσεων, σχολίων και παρατηρήσεων στα καθημερινά γεγονότα.	Γραπτή επικοινωνία μεταξύ δύο ανθρώπων, που βρίσκονται μακριά ο ένας από τον άλλο.	Συζήτηση μεταξύ δύο ή περισσότερων ατόμων, τα οποία με τη σειρά τους εκφράζουν τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους. Ανήκει περισσότερο στο λογοτεχνικό είδος.

Δοκίμιο και Ημερολόγιο

Το δοκίμιο προσεγγίζει κάποτε το είδος του ημερολογίου, όταν προσλαμβάνει έναν προσωπικό - εξομολογητικό τόνο. Στην περίπτωση αυτή, ο δοκιμιογράφος δεν καταγράφει τις κυριότερες πράξεις της ζωής του, όπως κάνει ο ημερολογιογράφος, αλλά παρουσιάζει κυρίως τα συμβάντα της εσωτερικής του ζωής, την ανέλιξη του στοχασμού του, την πνευματική του πορεία. Ο Σεφέρης σημειώνει, εξάλλου, για τα δοκίμιά του τα εξής: «τα κείμενα αυτά κάποτε παίρνουν τον προσωπικό τόνο του ημερολογίου, κάποτε πάλι είναι ομιλίες, δηλαδή σελίδες γραμμένες περισσότερο για να ακουστούν παρά για να διαβαστούν [Γ. Σεφέρης, Δοκιμές. Τόμος Α', εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1981, σ. 11].

Υπάρχει και η περίπτωση ο ημερολογιογράφος να προσδώσει στην προσωπική του καταγραφή δοκιμιακό χαρακτήρα, όταν, αφορμώμενος από καθημερινά συμβάντα, επεκτείνεται σε γενικότερους προβληματισμούς.

Συνεπώς, τα όρια μεταξύ δοκιμίου και ημερολογίου κάποτε δεν είναι ευδιάκριτα. Σε μια προσπάθεια συσχετισμού και επισήμανσης των μεταξύ τους λεπτών διαφορών βοηθά η παρακάτω σύγκριση. Η σύγκριση γίνεται ανάμεσα στο **στοχαστικό δοκίμιο** και στο **ημερολόγιο**.

Διαφορές	Δοκίμιο (στοχαστικό)	Ημερολόγιο
Εξωτερικά χαρακτηριστικά		Χρονική ή και τοπική ένδειξη.
Περιεχόμενο	Αφόρμηση από περιστατικά της ατομικής ζωής. Παρουσίαση των συμβάντων της εσωτερικής ζωής. Εστίαση στις περιηγήσεις του πνεύματος, στον χώρο των ιδεών.	Αφήγηση σημαντικών ή ασήμαντων γεγονότων της προσωπικής ζωής, ατομικών πράξεων. Παρουσίαση γενικότερων ζητημάτων της κοινωνικής ζωής, που υπέπεσαν στην αντίληψη ή προσέλκυαν την προσοχή του γράφοντα. Έκθεση στοχασμών, κρίσεων, διαλογισμών, που έχουν αφορμηση από τα παραπάνω.
Δομή	Συνειρμική, διαισθητική. Θεματική - νοηματική διασπορά. Πάντα, όμως, περιστρέφεται γύρω από έναν άξονα-κεντρικό θέμα. Μέση έκταση.	Η μορφή του ημερολογίου είναι σχετικά ελεύθερη. Μπορεί να έχει τη μορφή ακατάστατων σημειώσεων, ρέοντος κειμένου ή ακόμα και επιστολής. Ευσύνοπτο μέγεθος.

Σχέση με τον χρόνο	Η αφορμή ενός δοκιμίου μπορεί να είναι ένα θέμα της επικαιρότητας ή ένα θέμα διαχρονικό. Σε κάθε περίπτωση, η προσέγγισή του γίνεται σε βάση γενική και αποστασιοποιημένη από το στενό φάσμα του παρόντος.	Το ημερολόγιο είναι άμεσα συνυφασμένο με τον χρόνο συγγραφής του, με το παρόν της αφήγησης. Ο ημερολογιογράφος κανονικά καταγράφει στο τέλος της μέρας τα γεγονότα που θεωρεί, κατά την κρίση του, σημαντικά.
Πομπός	Ο δοκιμιογράφος είναι συνήθως άνθρωπος με μόρφωση, προβληματισμούς, γνώσεις και ευαισθησίες.	Ο κάθε άνθρωπος.
Δέκτης	Ένα ευρύ κοινό μορφωμένων, καλλιεργημένων, προβληματισμένων ανθρώπων.	Το ημερολόγιο, αυτοβιογραφικό είδος, χαρακτηρίζεται από αυτοαναφορικότητα: γράφεται, δηλαδή, για να διαβαστεί από τον ίδιο τον γράφοντα, χωρίς αυτό να αποκλείει τη δημιουργία ημερολογίων που προορίζονται για δημοσιοποίηση και συνεπώς για ανάγνωση από το ευρύ κοινό.
Γλώσσα	Χρήση του α' ρηματικού προσώπου, στην περίπτωση του στοχαστικού δοκιμίου. Χρήση του γ' ρηματικού προσώπου, στην περίπτωση του αποδεικτικού δοκιμίου.	Χρήση του α' ρηματικού προσώπου. Ελλειπτικός λόγος, εκτός αν το ημερολόγιο προορίζεται για δημοσίευση, οπότε ο λόγος είναι φροντισμένος.
Ύφος	Ανάλογα με το είδος του δοκιμίου: Προσωπικό, εξομολογητικό, ειλικρινές, αυθόρμητο, διάθεση εκμυστήρευσης. Επιστημονική, λογικοκρατική διατύπωση(αποδεικτικό).	Απόλυτα προσωπικό, οικείο, εξομολογητικό, προφορικό, απλό, καθημερινό, λογοτεχνικό κ.λπ. ή επίσημο, στην περίπτωση της δημοσίευσης.
Σκοπός- στόχος	Ανακοίνωση σκέψεων - στοχασμών, πνευματική επικοινωνία με τον αναγνώστη, μέθεξή του στην ατμόσφαιρα του πνεύματος του δοκιμιογράφου, καλλιέργεια, τέρψη.	Καταγραφή των γεγονότων εκείνων που θεωρούνται σημαντικά στον πομπό, ώστε να μην ξεχαστούν. Αυτοεπικοινωνία - εσωτερικός διάλογος. Αυτοσυνείδηση. Σε περίπτωση που το ημερολόγιο προορίζεται για δημοσιοποίηση, στόχος του ημερολογιογράφου είναι να μοιραστεί βιώματα και αναμνήσεις που δεν έχουν μόνο προσωπική αξία, αλλά ενδιαφέρουν και τη συλλογική μνήμη.

Δοκίμιο και Επιστολή

Το δοκίμιο προσεγγίζει κάποτε και το είδος της επιστολής. Στην περίπτωση της επιστολής με δοκιμιακό χαρακτήρα, η επιστολή «φιλοξενεί» τους προβληματισμούς, τα επιχειρήματα του γράφοντος σχετικά με ένα θέμα επίκαιρο ή που εγείρει τον προβληματισμό του. Ο επιστολογράφος, δηλαδή, μοιράζεται τις σκέψεις του με τον αποδέκτη. Το τυπικό της επιστολής συνδυάζεται με το περιεχόμενο του δοκιμίου.

Στην περίπτωση του δοκιμίου με χαρακτήρα επιστολής, το δοκίμιο παίρνει το ύφος της συνομιλίας με έναν φίλο, της καθημερινής κουβέντας πάνω σε διάφορα θέματα. Ο δοκιμιογράφος εκφράζεται σε α' ρηματικό πρόσωπο, περιπλανάται ελεύθερα από το ένα θέμα στο άλλο, χαίρεται την ελευθερία του αυτοσχεδιασμού και ενδέχεται να κάνει μια προσωπική ιδεολογική κατάθεση ή και εξομολόγηση. Με αυτόν τον τρόπο, αναδύεται η προσωπικότητα του δοκιμιογράφου. Η παρακάτω σύγκριση επιτρέπει τη γνώση και τη διαφοροποίηση των δύο αυτών κειμενικών ειδών.

Διαφορές	Δοκίμιο	Επιστολή
Εξωτερικά χαρακτηριστικά		Χαιρετισμός - Προσφώνηση και αποφώνηση.
Περιεχόμενο	Ελεύθερη περιπλάνηση μεταξύ θεμάτων που άπτονται των ενδιαφερόντων του δοκιμιογράφου (στοχαστικό δοκίμιο).	Ποικίλα θέματα: γεγονότα της προσωπικής ζωής, αλλά και ζητήματα σχετιζόμενα με τα ατομικά ενδιαφέροντα.
Πομπός	Ο δοκιμιογράφος είναι συνήθως άνθρωπος με μόρφωση, προβληματισμούς, γνώσεις και ευαισθησίες.	Ο καθένας.
Δέκτης	Προορίζεται να διαβαστεί από κάθε πιθανό αναγνώστη.	Απευθύνεται σε συγκεκριμένο παραλήπτη (πρόσωπο επίσημο ή οικείο).
Γλώσσα	Πλούσια, με στοιχεία προφορικότητας. Χρήση του α' ρηματικού προσώπου. Εξαρτάται, βέβαια, και από το είδος του δοκιμίου.	Καθημερινή, απλή. Χρήση του α' και β' ρηματικού προσώπου.
Ύφος	Ποικίλλει ανάλογα με το είδος του δοκιμίου: - αποδεικτικό: τυπικό, αυστηρό, επίσημο ύφος - αναφορική, λογοκρατική χρήση της γλώσσας. Χρήση «ουδέτερων», απρόσωπων ρηματικών προσώπων: γ' ενικό και πληθυντικό - στοχαστικό δοκίμιο: λογοτεχνικό ύφος, άμεσο, οικείο, ελεύθερο, αυθόρμητο, αβίαστο, ποιητική - συνυποδηλωτική χρήση της γλώσσας. Το ύφος καθορίζεται από τον προσωπικό τρόπο γραφής του δοκιμιογράφου.	Ανάλογα με τον αποδέκτη της επιστολής, το ύφος μπορεί να είναι: - Τυπικό / επίσημο ή οικείο / καθημερινό / προφορικό. - Αμεσότητα ύφους- διαλογικός τόνος: χρήση α' και β' ενικού και πληθυντικού προσώπου. Σε κάθε περίπτωση, ο επιστολογράφος δίνει τη δική του «υφολογική σφραγίδα».

Σκοπός - στόχος	Να πείσει τον αναγνώστη με παράθεση επιχειρημάτων και τεκμηρίων αναφορικά με ένα θέμα (αποδεικτικό δοκίμιο) ή να τέρψει και να ξετυλίξει τους στοχασμούς του δημιουργού του (στοχαστικό δοκίμιο).	Ο στόχος μιας επιστολής ποικίλλει: εκδήλωση ενδιαφέροντος, καλλιέργεια φιλικών σχέσεων, εκμυστήρευση στοχασμών/ επιθυμιών, ενημέρωση για τα γεγονότα της προσωπικής ζωής, έκφραση ανησυχίας, διαμαρτυρία, επίσημη διατύπωση συγκεκριμένων αιτημάτων, παρουσίαση ενός προβληματισμού κ.λπ.
------------------------	---	--

Δοκίμιο και Ομιλία/συνομιλία

Χαρακτηριστικά της ομιλίας/συνομιλίας:

Η **δομή** μιας ομιλίας δεν είναι πάντα συγκεκριμένη. Ενδέχεται να είναι η τυπική τριμερής μορφή (πρόλογος, κύριο θέμα, επίλογος) με αυστηρή λογική αλληλουχία στη νοηματική μετάβαση ή να περιστρέφεται γύρω από έναν βασικό θεματικό πυρήνα με σχετική ελευθερία και συνειρμικότητα. Γενικότερα, η δομή είναι σαφώς «ελεύθερη», ο μόνος περιορισμός της είναι η επικέντρωση σε ένα κεντρικό θέμα.

Στην αρχή της ομιλίας, συνήθως, διατυπώνεται η προσφώνηση, ο χαιρετισμός και στο τέλος, η ευχαρίστηση προς το ακροατήριο (Αγαπητοί..., Σας ευχαριστώ). Το γεγονός ότι η ομιλία/ συνομιλία τοποθετείται σε συγκεκριμένη επικοινωνιακή περίσταση (πομπός, δέκτης, στόχος), υπάρχουν αναφορές σε αυτήν την περίσταση, τουλάχιστον στην εισαγωγή και στο κλείσιμο.

Ο **στόχος** της ομιλίας/συνομιλίας ποικίλλει. Συνήθως προσδιορίζεται στο κείμενο. Μπορεί, δηλαδή, να πρόκειται για ομιλία ευχαριστήρια, διαμαρτυρίας, για πολιτικό λόγο με στόχο να πείσει, για τηλεοπτική συζήτηση με στόχο την επίλυση ενός προβλήματος, για μία συζήτηση με στόχο την εξωτερίκευση συναισθημάτων, την ανταλλαγή απόψεων, για μια ομιλία στη βουλή των εφήβων με στόχο την ανάπτυξη ενός θέματος κ.λπ.

Το **ύφος** σχετίζεται με τον προσωπικό τρόπο έκφρασης του ομιλούντος, με την περίσταση της ομιλίας/συνομιλίας (αν δηλαδή πρόκειται για τυπική και επίσημη ομιλία ή για λιγότερο επίσημη και οικεία ομιλία) και από το κοινό στο οποίο απευθύνεται (μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας, μαθητές, μέσος τηλεθεατής κ.λπ.). Στο ύφος μπορούμε να εντοπίσουμε στοιχεία αμεσότητας (β' πληθυντικό, β' ενικό: αποστροφή δηλαδή στο κοινό, α' πληθυντικό, α' ενικό, ερωτήματα πραγματικά ή ρητορικά). Αν η ομιλία είναι οικεία και ανεπίσημη, συναντάμε και εκφράσεις καθημερινές, προφορικές. Εφόσον πρόκειται για προφορικό είδος, η **σύνταξη** είναι συνήθως απλούστερη από τον γραπτό λόγο, χάριν της εύκολης κατανόησης από το ακροατήριο.

Το **δοκίμιο**, στο βαθμό που συνδυάζει την εγγενή οικειότητά του με έναν τόνο εξομολογητικό και υποκειμενικό, απαλλαγμένο από οποιαδήποτε διάθεση καθοδήγησης (μέσω της χρήσης λέξεων όπως: νομίζω, έχω την αίσθηση, πιστεύω κ.λπ.), μπορεί να δώσει στον αναγνώστη την αίσθηση της ζωντανής συνομιλίας μαζί του. Ο δοκιμιογράφος Π. Χάρης γράφει σε κάποιο δοκίμιό του («Υπάρχουν θεοί»): «Κλείνω στις σελίδες αυτές μια συζήτηση που, χρόνια τώρα, κάνω με τον εαυτό μου, και καλώ τον αναγνώστη να προσθέσει τις δικές του απορίες, τις δικές του αναζητήσεις και τα δικά του συμπεράσματα... Αυτή άλλωστε η συνομιλία και αυτή η συνεργασία θαρρώ πως είναι το κέντρο του κριτικού και μαζί λογοτεχνικού λόγου, που συνηθίσαμε να τον ονομάζουμε δοκίμιο».

Τα όρια, λοιπόν, ανάμεσα στο δοκίμιο και την ομιλία/συνομιλία δεν είναι πάντα ευδιάκριτα. Μια ομιλία είναι πιθανό να «μετεξελιχθεί» σε δοκιμιακό κείμενο. Διατηρεί, δηλαδή, την τυπική μορφή, αναφέρεται στην περίσταση εκφώνησής της, αλλά επεκτείνεται σε γενικότερες διαπιστώσεις.

Το δοκίμιο μπορεί να λειτουργήσει και σαν πρόσκληση σε συνομιλία και συνεργασία με τον αναγνώστη, κυριολεκτικά ή μεταφορικά. Το δοκίμιο μπορεί να έχει τον κουβεντιαστό τόνο μιας συζήτησης ή την προφορική αμεσότητα μιας ομιλίας, μπορεί, όμως, να είναι μια προσχεδιασμένη νοερή συζήτηση με τον αναγνώστη.

Γιώργος Σεφέρης: «Η ομιλία στη Στοκχόλμη κατά την απονομή του Νόμπελ Λογοτεχνίας» 11 Δεκεμβρίου 1963

Τούτη την ώρα αισθάνομαι πως είμαι ο ίδιος μια αντίφαση. Αλήθεια, η Σουηδική Ακαδημία έκρινε πως η προσπάθειά μου σε μια γλώσσα περιλάλητη επί αιώνες, αλλά στην παρούσα μορφή της περιορισμένη, άξιζε αυτή την υψηλή διάκριση. Θέλησε να τιμήσει τη γλώσσα μου και να, εκφράζω τώρα τις ευχαριστίες μου σε ξένη γλώσσα. Σας παρακαλώ να μου δώσετε τη συγγνώμη που ζητώ πρώτα πρώτα από τον εαυτό μου.

Ανήκω σε μια χώρα μικρή. Ένα πέτρινο ακρωτήριο στη Μεσόγειο, που δεν έχει άλλο αγαθό παρά τον αγώνα του λαού του, τη θάλασσα και το φως του ήλιου. Είναι μικρός ο τόπος μας, αλλά η παράδοσή του είναι τεράστια και το πράγμα που τη χαρακτηρίζει είναι ότι μας παραδόθηκε χωρίς διακοπή. Η ελληνική γλώσσα δεν έπαψε ποτέ της να μιλιέται. Δέχθηκε τις αλλοιώσεις που δέχεται καθετί ζωντανό, αλλά δεν παρουσιάζει κανένα χάσμα. Άλλο χαρακτηριστικό αυτής της παράδοσης είναι η αγάπη της για την ανθρωπιά· κανόνας της είναι η δικαιοσύνη. Στην αρχαία τραγωδία, την οργανωμένη με τόσο ακρίβεια, ο άνθρωπος που ξεπερνά το μέτρο πρέπει να τιμωρηθεί από τις Ερινύες. Ο ίδιος νόμος ισχύει και όταν ακόμη πρόκειται για φυσικά φαινόμενα: «Ήλιος ουχ υπερβήσεται μέτρα», λέει ο Ηράκλειτος, «ει δε μη, Ερινύες μιν Δίκης

επίκουροι εξευρήσουσιν» (= «(Ούτε) ο ήλιος δεν θα ξεπεράσει το μέτρο, διότι θα τον τιμωρήσουν οι Ερινύες»).

Συλλογίζομαι πως δεν αποκλείεται ολωσδιόλου να ωφεληθεί ένας σύγχρονος επιστήμων, αν στοχαστεί τούτο το απόφθεγμα του Ίωνα φιλοσόφου. Όσο για μένα, συγκινούμαι παρατηρώντας πως η συνείδηση της δικαιοσύνης είχε τόσο πολύ διαποτίσει την ελληνική ψυχή, ώστε να γίνει κανόνας και του φυσικού κόσμου. Και ένας από τους διδασκάλους μου, των αρχών του περασμένου αιώνα, γράφει: «... θα χαθούμε, γιατί αδικήσαμε...». Αυτός ο άνθρωπος ήταν αγράμματος · είχε μάθει να γράφει στα τριάντα πέντε χρόνια της ηλικίας του. Αλλά στην Ελλάδα των ημερών μας η προφορική παράδοση πηγαίνει μακριά στα περασμένα όσο και η γραπτή. Το ίδιο και η ποίηση. Είναι για μένα σημαντικό το γεγονός ότι η Σουηδία θέλησε να τιμήσει και τούτη την ποίηση και όλη την ποίηση γενικά, ακόμη και όταν αναβρύζει ανάμεσα σ' έναν λαό περιορισμένο. Γιατί πιστεύω πως τούτος ο σύγχρονος κόσμος όπου ζούμε, ο τυραννισμένος από τον φόβο και την ανησυχία, τη χρειάζεται την ποίηση. Η ποίηση έχει τις ρίζες της στην ανθρώπινη ανάσα, και τι θα γινόμασταν, αν η πνοή μας λιγόστευε; Είναι μια πράξη εμπιστοσύνης και ένας Θεός το ξέρει αν τα δεινά μας δεν τα χρωστάμε στη στέρηση εμπιστοσύνης.

Παρατήρησαν τον περασμένο χρόνο γύρω από τούτο το τραπέζι την πολύ μεγάλη διαφορά ανάμεσα στις ανακαλύψεις της σύγχρονης επιστήμης και στη λογοτεχνία· παρατήρησαν πως ανάμεσα σ' ένα αρχαίο ελληνικό δράμα και ένα σημερινό η διαφορά είναι λίγη. Ναι, η συμπεριφορά του ανθρώπου δεν μοιάζει να έχει αλλάξει βασικά. Και πρέπει να προσθέσω πως νιώθει πάντα την ανάγκη ν' ακούει τούτη την ανθρώπινη φωνή που ονομάζουμε ποίηση. Αυτή τη φωνή που κινδυνεύει να σβήσει κάθε στιγμή από στέρηση αγάπης και ολοένα ξαναγεννιέται. Κνηγημένη, ξέρει πού να βρει καταφύγιο, απαρνημένη, έχει το ένστικτο να πάει να ριζώσει στους πιο απροσδόκητους τόπους. Γι' αυτήν δεν υπάρχουν μεγάλα και μικρά μέρη του κόσμου. Το βασίλειό της είναι στις καρδιές όλων των ανθρώπων της γης. Έχει τη χάρη ν' αποφεύγει πάντα τη συνήθεια, αυτή τη βιομηχανία. Χρωστάω την ευγνωμοσύνη μου στη Σουηδική Ακαδημία που ένωσε αυτά τα πράγματα · που ένωσε πως οι γλώσσες, οι λεγόμενες περιορισμένης χρήσης, δεν πρέπει να καταντούν φράχτες όπου πνίγεται ο παλμός της ανθρώπινης καρδιάς· που έγινε ένας Άρειος Πάγος ικανός: «να κρίνει με αλήθεια επίσημη την άδικη μοίρα της ζωής», για να θυμηθώ τον Σέλεϋ, τον εμπνευστή, καθώς μας λένε, του Αλφρέδου Νόμπελ, αυτού του ανθρώπου που μπόρεσε να εξαγοράσει την αναπόφευκτη βία με τη μεγαλοσύνη της καρδιάς του.

Σ' αυτόν τον κόσμο, που ολοένα στενεύει, ο καθένας μας χρειάζεται όλους τους

άλλους. Πρέπει ν' αναζητήσουμε τον άνθρωπο, όπου και να βρίσκεται. Όταν στον δρόμο της Θήβας ο Οιδίπους συνάντησε τη Σφίγγα και αυτή του έθεσε το αίνιγμά της, η απόκριση του ήταν: Ο άνθρωπος. Τούτη η απλή λέξη χάλασε το τέρας. Έχουμε πολλά τέρατα να καταστρέψουμε. Ας συλλογιστούμε την απόκριση του Οιδίποδα.

1. Το κείμενο που διαβάσατε είναι ομιλία. Να προσδιορίσετε τα κοινά σημεία που έχει με το δοκίμιο.
2. Ποιο είναι στο βάθος το θέμα που απασχολεί τον ποιητή; Είναι μόνον ελληνικό; Είναι παγκόσμιο; Αν είναι παγκόσμιο, τότε γιατί ο ποιητής το αντικρίζει τόσο ελληνικά;
3. «Τούτη την ώρα... πρώτα από τον εαυτό μου». Να μετασχηματίσετε στην παράγραφο αυτή τον λόγο από ευθύ σε πλάγιο και να δικαιολογήσετε την επιλογή του συγγραφέα.
4. Να προσδιορίσετε τους τρόπους και τα μέσα πειθούς που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας.
5. Γιατί, σύμφωνα με τον ομιλητή, η διαφορά ανάμεσα στη λογοτεχνία του παρόντος και σε αυτή του παρελθόντος είναι μικρή; Πώς εξηγείτε εσείς ότι η αντίστοιχη διαφορά στις ανακαλύψεις της επιστήμης είναι πολύ μεγάλη; Να απαντήσετε σε κείμενο 60-80 λέξεων.
6. Να εντοπίσετε στη δεύτερη παράγραφο του κειμένου («Ανήκω σε μια χώρα [...] θα τον τιμωρήσουν οι ερινύες») τις βασικές θέσεις του ομιλητή και τον τρόπο με τον οποίο τις αποδεικνύει. Ποια κατηγορία συλλογισμού αξιοποιεί, όταν συνδέει τις ανθρώπινες αντιδράσεις με τα φυσικά φαινόμενα;
7. Ποια έννοια συνδέει τη δεύτερη με την τρίτη παράγραφο του κειμένου; Ποιος είναι ο ρόλος της στο κείμενο;

III. ΔΟΚΙΜΙΟ & ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Τα είδη του **δημοσιογραφικού λόγου** είναι το **άρθρο**, η **επιφυλλίδα** και το **χρονογράφημα**. Αφού ορίσουμε σύντομα τις έννοιες, θα επικεντρωθούμε στη σύγκριση του δοκιμίου με τα παραπάνω είδη. Στις **ομοιότητες δοκιμίου και δημοσιογραφικού λόγου**, θα καταγράψαμε τον κοινωνικό χαρακτήρα, το ευρύ κοινό ως αποδέκτη, τον έντονο προβληματισμό πομπού και δέκτη, την θεματική ποικίλων ενδιαφερόντων και την αναφορική λειτουργία της γλώσσας

(κοινό στοιχείο με το αποδεικτικό δοκίμιο). Παρόλα αυτά, όπως υποστηρίζει ο Θ. Νάκας, ένα κείμενο που δημοσιεύεται ως άρθρο «μπορεί κάποτε, χάρη στον εννοιολογικό του εξοπλισμό, την υφολογική του επεξεργασία και, κυρίως, τον πλούτο των αναφορών του, που ξεπερνούν ένα απλό επικαιρικό γεγονός, να θεωρηθεί δοκίμιο». [Για το άρθρο, βλ. και το βιβλίο της Β' Λυκείου].

Άρθρο	Επιφυλλίδα	Χρονογράφημα
Δημοσίευμα/ δημοσιογραφικό κείμενο σε εφημερίδα ή περιοδικό: – Συντάσσεται από δημοσιογράφο ή τακτικό ή περιστασιακό συνεργάτη (πολιτικό, καλλιτέχνη, ακαδημαϊκό, κ.ά.). – Αναφέρεται σε ζητήματα της τρέχουσας επικαιρότητας (ειδικό, επικαιρικό θέμα γενικού ενδιαφέροντος). Το κύριο άρθρο που δημοσιεύεται στην πρώτη σελίδα, αναφέρεται στο σπουδαιότερο θέμα της ημέρας και εκφράζει τη θέση της εφημερίδας. Τα δευτερεύοντα άρθρα, που αφορούν ποικίλα θέματα, ασκούν κριτική επιδοκιμαστική ή αποδοκιμαστική σε διάφορα πρόσωπα, γεγονότα ή καταστάσεις. Το ύφος του κειμένου είναι συνήθως απλό, ώστε να γίνεται κατανοητό από το ευρύ κοινό.	Τύπος δημοσιογραφικού κειμένου σε εφημερίδα ή περιοδικό: – Συντάσσεται από πρόσωπο ειδικό πάνω στο θέμα. – Αναφέρεται σε διάφορα θέματα (φιλολογικά, επιστημονικά, κοινωνικά, πολιτικά κ.ά.). – Έχει μικρή έκταση, όπως το άρθρο. – Δημοσιεύεται σε ορισμένη θέση της εφημερίδας και συνήθως χωρίζεται με γραμμή από την υπόλοιπη ύλη. – Ο επιφυλλιδογράφος μπορεί να ξεκινήσει από ένα επίκαιρο θέμα, αλλά δεν μένει προσκολλημένος στο επίκαιρο. Προχωρά σε παρατηρήσεις και σκέψεις διαχρονικού χαρακτήρα και γενικότερου ενδιαφέροντος.	Δημοσιογραφικό κείμενο με λογοτεχνικό και επικαιρικό χαρακτήρα. Σχολιάζει με εύθυμο, παιγνιώδη και ελαφρύ τρόπο, με ειρωνική διάθεση ποικίλα κοινωνικά, πολιτιστικά ή πολιτικά θέματα.

Η επιφυλλίδα διαφοροποιείται από το άρθρο:

- στην επικαιρότητα: Η επιφυλλίδα δεν έχει επικαιρικό χαρακτήρα. Ο επιφυλλιδογράφος, όμως, μπορεί να ξεκινήσει από ένα επίκαιρο θέμα, αλλά δεν μένει σε αυτό και προχωρεί σε σκέψεις και παρατηρήσεις διαχρονικού χαρακτήρα και γενικότερου ενδιαφέροντος. Για τον λόγο αυτό, δεν θεωρείται απλώς ένα άρθρο πολιτικής ανάλυσης, εντασσόμενο στην ερμηνευτική δημοσιογραφία, αλλά αποτελεί κάτι ευρύτερο, ένα είδος «δοκιμιακού άρθρου».
- στην πληροφορικότητα: Το άρθρο, ακόμη και το ερμηνευτικό, μεταφέρει πληροφόρηση για γεγονότα, καταστάσεις κ.λπ., στοιχείο που δεν υπάρχει στην επιφυλλίδα.
- στο περιεχόμενο: Έχει τη μορφή φιλολογικής κριτικής και είναι εγκυκλοπαιδικού, συνήθως, χαρακτήρα.
- Ο επιφυλλιδογράφος είναι πρόσωπο ειδικό, κάτι που δεν ισχύει συνήθως για τον αρθρογράφο.

Διαφορές	Δοκίμιο	Άρθρο
Εξωτερικά χαρακτηριστικά	Μέση έκταση.	Ως προς την έκταση είναι συνήθως συντομότερο από ένα δοκίμιο. Έχει τίτλο (ουδέτερο, αποδοκιμαστικό ή επιδοκιμαστικό).
Περιεχόμενο	Επικαιρικός χαρακτήρας. Ακόμα κι αν αφορμάται από ένα γεγονός της επικαιρότητας, ωστόσο προχωρά σε ενατενίσσεις βαθύτερες, ευρύτερες και διαχρονικές. Αναζητά θέματα πανανθρώπινου ενδιαφέροντος και τα προσεγγίζει διαχρονικά. Κινείται ανάμεσα στην επιστήμη και τη λογοτεχνία ή τη φιλοσοφία («υβρίδιο»).	Έχει επικαιρικό χαρακτήρα. Κινείται αποκλειστικά στον χώρο της ερμηνευτικής δημοσιογραφίας (π.χ. άρθρα εφημερίδων) ή της επιστήμης (π.χ. επιστημονικά άρθρα). Δεν έχει σχέση με τη λογοτεχνία.
Πομπός	Ο δοκιμιογράφος είναι συνήθως άνθρωπος με μόρφωση, προβληματισμούς, γνώσεις και ευαισθησίες.	Επαγγελματίες δημοσιογράφοι αλλά και άλλοι (π.χ. επιστήμονες, συγγραφείς, πολιτικοί, καλλιτέχνες ή περιστασιακοί συνεργάτες).
Δέκτης	Προορίζεται να διαβαστεί από κάθε πιθανό αναγνώστη με προβληματισμούς, ανησυχίες και ευρύτητα ενδιαφερόντων.	Το ευρύτετο κοινό των πάσης φύσεως αναγνωστών του Τύπου. Το πλατύ κοινό. Όχι απαραίτητα ένα κοινό μορφωμένων, που έχουν κάποια βασική παιδεία και ορισμένες πνευματικές ανησυχίες, τις οποίες το αναγνωστικό κοινό του Τύπου δεν είναι απαραίτητο να διαθέτει.
Γλώσσα	Χρήση της δηλωτικής αλλά και της συνυποδηλωτικής λειτουργίας της γλώσσας, ανάλογα με το είδος του δοκιμίου, τον στόχο και το προσωπικό ύφος του δοκιμιογράφου.	Η κυριολεκτική έκφραση (αναφορική λειτουργία της γλώσσας) που απομακρύνει αποφασιστικά το άρθρο από τη λογοτεχνία και που, κάποτε, το φέρνει πολύ κοντά στον επιστημονικό λόγο. Άλλοτε καθημερινό λεξιλόγιο, μερικές φορές ακόμα και αρκετά κοντά στην καθομιλουμένη γλώσσα.
Τρόποι πειθούς	Όλοι οι γνωστοί τρόποι πειθούς	Χρησιμοποιούνται, όταν στόχος του άρθρου είναι να πείσει και όχι να παρουσιάσει αντικειμενικά ένα γεγονός.

Ύφος	Προσωπικό και οικείο, αλλά και απρόσωπο, σοβαρό και αντικειμενικό, αναλόγως του είδους του δοκιμίου.	Απρόσωπο, αντικειμενικό. Απλή σύνταξη (πληθώρα κύριων προτάσεων και μικρών σε έκταση περιόδων).
Δομή	Ανάλογα με το είδος του δοκιμίου (αποδεικτικό ή στοχαστικό).	Δομή ανεστραμμένης πυραμίδας (τίτλος, περίληψη, ανάλυση/ανάπτυξη): η καθαρή δομή που διευκολύνει τη γρήγορη, εύκολη ή ακόμα και διαγώνια ανάγνωση του άρθρου.
Σκοπός - στόχος	Η πληροφόρηση των δεκτών, η οποία μάλιστα δεν σχετίζεται με επίκαιρα, αλλά με διαχρονικά θέματα. Η εξωτερίκευση και έκφραση προσωπικών απόψεων του πομπού πάνω σε ένα θέμα της αρεσκείας του.	Η ενημέρωση-πληροφόρηση του αναγνωστικού κοινού πάνω στα βασικά γεγονότα των ημερών. Η έκφραση προσωπικής άποψης και διαφόρων προσωπικών σχολίων πάνω στην επίκαιρη είδηση (ερμηνευτική δημοσιογραφία).

Να διαβάσετε πάλι το κείμενο με τίτλο «Η ανάπτυξη της επιστήμης στον 21ο αιώνα» (σσ. 87-88) και να αναζητήσετε σε αυτό στοιχεία και χαρακτηριστικά που το κατατάσσουν στο άρθρο.

Δοκίμιο και Επιφυλλίδα

Βασικές ομοιότητες της επιφυλλίδας με το δοκίμιο :

- Και τα δύο κειμενικά είδη συντάσσονται από πνευματικούς ανθρώπους, ανθρώπους ειδικούς σε κάποιο κλάδο της επιστήμης και όχι από επαγγελματίες δημοσιογράφους.
- Και τα δύο κειμενικά είδη απευθύνονται στο πλατύ κοινό, όμως σε ένα κοινό με κάποια βασική παιδεία και με πνευματικές ανησυχίες, που θα ενδιαφερθεί να μάθει τις απόψεις ενός ειδικού πάνω σε ένα επιστημονικό ή άλλο ειδικό θέμα.
- Ούτε η επιφυλλίδα ούτε το δοκίμιο έχουν επικαιρικό χαρακτήρα. Ακόμα κι αν λάβουν την αφορμή της συγγραφής τους από κάποιο επίκαιρο γεγονός, δεν εξαντλούνται στο επίκαιρο, αλλά επιχειρούν αναγωγή στο διαχρονικό και το μόνιμο.
- Και τα δύο κειμενικά είδη συντάσσονται με πρόθεση να παρουσιαστούν και να αναλυθούν οι απόψεις του πομπού πάνω σε ένα ειδικό θέμα, αλλά και (ενδεχομένως) να πειστούν οι δέκτες για τη βασιμότητα και την αξία των απόψεων αυτών.
- Και στα δύο κειμενικά είδη, η γλωσσική έκφραση είναι πιο προσεγμένη, απαιτητική, φροντισμένη (ειδικότερο λεξιλόγιο, πιο πολύπλοκη σύνταξη με συχνό υποτεταγμένο λόγο κ.λπ.), πράγμα το οποίο δεν ισχύει πάντοτε σε ένα δημοσιογραφικό άρθρο.

Βασικές διαφορές με το δοκίμιο:

- Η επιφυλλίδα έχει συνήθως μικρότερη έκταση από το δοκίμιο.
- Ο επιφυλλιδογράφος εκμεταλλεύεται, ανάλογα και με τις προθέσεις του, τα τυπογραφικά μέσα-τεχνάσματα, για να εστιάσει καλύτερα την προσοχή του δέκτη του και να αυξήσει την αποδεκτότητα του μηνύματός του.
- Η επιφυλλίδα δημοσιεύεται αναγκαστικά σε έντυπο (εφημερίδα κατά κύριο λόγο).

Ανατριχιαστική αποκάλυψη

Την Κυριακή, λοιπόν, της 5ης του Οκτώβρη στα «Κυριακάτικα» παρουσίασαν, ανάμεσα στα άλλα, και μια μικρή ταινία-έρευνα κάποιου συντάκτη που σταματούσε στους δρόμους της Αθήνας ανύποπτους περαστικούς και περαστικές, νέους και νέες, ώριμους και ώριμες, υπερώριμους και υπερώριμες, τέλος πάντων χαρακτηριστικό δείγμα για δημοσκόπηση ή σφυγμομέτρηση, νεοελληνιστί «γκάλοπ», των γνώσεών τους για την πολιτιστική μας κληρονομιά. Το ερώτημα φαινόταν απλό, απλοϊκό θα το υπέθετε κανείς, όμως αποδείχθηκε τραγικά εύστοχο· αυτό έκανε την «ανατριχιαστική» αποκάλυψη. Το ερώτημα ήταν: «Τι είναι ο Παρθενώνας;». Όλοι όσοι ρωτήθηκαν, δέκα δεκαπέντε, δεν μπορώ να είμαι βέβαιος, εκτός από έναν τελευταίο νέο, όλοι, λοιπόν, όχι μονάχα αγνοούσαν τι είναι ο Παρθενώνας, αλλά έδωσαν τις πιο απροσδόκητες απαντήσεις με το πιο απερίγραπτο (κυριολεκτικά) ύφος. Αν απαντούσαν: «Δεν ξέρω», θα έλεγα πως αποκαλύφθηκε η άγνοια των Νεοελλήνων, η αδιαφορία τους για ό,τι βλέπουν καθημερινά, η έλλειψη της πιο απλής περιέργειας κ.λπ. Όμως δεν ήταν αυτή η απάντηση· η αντίδρασή μου ήταν τέτοια, ώστε δεν κατόρθωσα να συγκρατήσω με ακρίβεια την ποικιλία των απαντήσεων· ανατρίχιασα από όσα έβλεπα και άκουγα. Μια νεαρή με το πιο ηλίθιο χαμόγελο του κόσμου είπε πως «δεν ασχολείται με τέτοια»· κάποιος είπε πως είναι βέβαια παλιός, κάπου στα χίλια οχτακόσια τόσα, άλλος πως ήταν δικαστήριο, άλλος σχολείο, ένας αγανάκτησε που δεν τον άφηναν στις σκοτούρες του και τον απασχολούσαν με τέτοιες ανοησίες και ούτω καθεξής. Ο συντάκτης είχε την έξυπνη ιδέα να θέσει το ίδιο ερώτημα σε μερικούς ξένους. Αν δεν ήταν όλοι απόλυτα ενήμεροι, κανείς, βέβαια, δεν απάντησε τόσο ανόητα, όσο οι Έλληνες· και είναι χαρακτηριστικό πως η τελευταία απάντηση, που δόθηκε από κάποιον Ιάπωνα, ήταν ακριβέστατη σε όλα τα σημεία. Από τη μέρα εκείνη αναλογίζομαι αδιάκοπα τι σημαίνει για μας πολιτιστική κληρονομιά· και όχι μόνο κληρονομιά· τι σημαίνει πολιτιστική ζωή, λαϊκή επιμόρφωση, πολιτιστικές εκδηλώσεις και όλα τα άπειρα ηχηρά παρόμοια που ακούμε και διαβάζουμε από το πρωί έως το βράδυ καθημερινές και Κυριακές, προπάντων τους θερινούς μήνες του πολιτιστικού

οργασμού, όταν τα φεστιβάλ συναγωνίζονται σε αριθμό και πάθος τους χειμερινούς ποδοσφαιρικούς αγώνες. Αλλά είναι καιρός να ξαναγυρίσουμε στον Παρθενώνα. Οι απαντήσεις που άκουσα δεν μαρτυρούσαν την άγνοια, βεβαίωναν την αδιαφορία των ανθρώπων αυτών για πράγματα που είναι πέρα από την προσωπική τους ικανοποίηση· βεβαίωναν ακόμη πως δεν υπάρχει καμιά ντροπή για το πνευματικό αυτό γύμνωμα. Και βέβαια οι τελευταίοι φταίχτες ήταν οι άνθρωποι που έδιναν τις ανατριχιαστικές απαντήσεις στο απλό ερώτημα για τον Παρθενώνα. Αυτοί πορεύονται το δρόμο τους. Όμως εμείς οι άλλοι, που καμαρώνουμε, όταν μας αποκαλούν «ηγεσία» του τόπου, πνευματική, πολιτική και τα λοιπά εύηχα και εύστοχα επίθετα και ουσιαστικά, όλοι εμείς που σκιαμαχούμε από έδρες υψηλές και περίοπτες, τι κάνουμε για να ξυπνήσουμε σ' αυτούς τους ανθρώπους το ενδιαφέρον και την αγάπη για όλα όσα νεμόμαστε και σπαταλούμε; Σχεδόν τίποτε. Και η πολιτεία; Η οργανωμένη κοινωνία, στην οποία ο πολίτης αποθέτει τις ελπίδες του για την περίφημη «ποιότητα ζωής», ξοδεύει τα λιγοστά ποσά που απομένουν από τις δαπάνες που θεωρεί πιο επιτακτικές –που όμως δεν είναι όλες– σε κάποιες εκδηλώσεις που σπάνια ικανοποιούν και πολύ σπανιότερα αποβλέπουν σε παροχή ουσιαστικών πολιτιστικών στοιχείων στον πολίτη. Η παιδεία μας ολοένα γίνεται πιο χρησιμοθηρική, το ραδιόφωνο και η τηλεόραση σπανιότατα είναι παιδευτικά και η λεγόμενη τοπική αυτοδιοίκηση εξαντλείται σε κάποιες δραστηριότητες βιτρίνας. Οι βιβλιοθήκες είναι από τα πιο παραμελημένα ιδρύματα στον τόπο μας και, όπου υπάρχουν, δεν βρίσκουν την ανταπόκριση που θα ευχόταν κανείς.

[Μ. Ανδρόνικος, *Ελληνική Κιβωτός*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1994.
Επιλογή και διασκευή αποσπασμάτων για τις ανάγκες της άσκησης]

1. Το παραπάνω κείμενο ανήκει στο γραμματειακό είδος της επιφυλλίδας. Να αναζητήσετε τα χαρακτηριστικά που το επιβεβαιώνουν.
2. Να χωρίσετε το κείμενο σε παραγράφους (παραγραφοποίηση), να δικαιολογήσετε τον χωρισμό και να βάλετε έναν πλαγιότιτλο σε κάθε παράγραφο. Να διακρίνετε τις νοηματικές ενότητες του κειμένου και να τις τιτλοφορήσετε. Στη συνέχεια, να σχολιάσετε την αλληλουχία και τη συνοχή του κειμένου.
3. Δημοσκόπηση: να αναλύσετε τη λέξη στα συνθετικά της μέρη και να δώσετε τη σημασία της. Ακολούθως, να δημιουργήσετε νέα σύνθετα, αλλάζοντας το δεύτερο συνθετικό.
4. Να σχηματίσετε προτάσεις στις οποίες οι ακόλουθες λέξεις θα χρησιμοποιούνται κυριολεκτικά: φτώχεια, αναπηρία, οκνηρία, ατημελησία.

5. Να γράψετε μία παράγραφο με παραγωγική μέθοδο/συλλογιστική πορεία, στην οποία θα αιτιολογείτε τη στάση του Νεοέλληνα απέναντι στην πολιτιστική του κληρονομιά.
6. Η αποκάλυψη της άγνοιας των Νεοελλήνων για τον Παρθενώνα, το Θησείο, την Καπνικαρέα, τους Αγίους Αποστόλους και τα τόσα άλλα μνημεία της χώρας μας είναι πραγματικά ανατριχιαστική. Υποθέστε ότι αγοράζετε για το θέμα αυτό στη Βουλή των Εφήβων, ως εκπρόσωπος του σχολείου σας. Αναλύστε τον προβληματισμό σας για την άγνοια των Νεοελλήνων και ειδικότερα των συμμαθητών σας για τα μνημεία και την ιστορία της χώρας μας. Αναφερθείτε και σε προτάσεις που θα οδηγούσαν τον μαθητή σε μια βιωματική σχέση με αυτά.

Λονδίνο: «Δεν τα δίνουν ούτε ως δάνειο!»

«Τα γλυπτά του Παρθενώνα δεν θα επιστραφούν ποτέ στην Ελλάδα, ούτε και ως δάνειο» δήλωσε κατηγορηματικά στη βρετανική εφημερίδα «Σάντεϊ Τέλεγκραφ» ο διευθυντής του Βρετανικού Μουσείου, Νιλ Μακ Γκρέγκορ. Ανακοίνωσε, επίσης, ότι τερματίζει τις όποιες «διαπραγματεύσεις» με τη Βρετανική Επιτροπή για τον επαναπατρισμό των Μαρμάρων, ενώ πρότεινε να δεχθεί η Ελλάδα μια «εικονική αναπαράσταση» του μνημείου.

Ποτέ πίσω τα μάρμαρα

«Προς το παρόν δεν υπάρχει κοινό έδαφος μεταξύ των δύο πλευρών στο ζήτημα των Μαρμάρων και είναι κουραστικό να επαναλαμβάνονται τα ίδια επιχειρήματα. Η ανοικοδόμηση του Παρθενώνα δεν είναι δυνατή. Ας προσπαθήσουμε, λοιπόν, να συνενώσουμε εικονικά όσα στοιχεία του έχουν διασωθεί», υποστηρίζει ο κ. Μακ Γκρέγκορ.

Σε συνέντευξή του στην εφημερίδα, ο διευθυντής του Βρετανικού Μουσείου υπογράμμισε ότι, λόγω μιας ευτυχούς ιστορικής συγκυρίας, τα μισά από τα γλυπτά που έχουν διασωθεί βρίσκονται σήμερα στο Λονδίνο. «Τα γλυπτά του Παρθενώνα επιτελούν το μέγιστο καλό στο μουσείο που βρίσκονται, διότι οι επισκέπτες μπορούν να τα δουν στο ευρύτερο ιστορικό τους πλαίσιο. Το Βρετανικό Μουσείο είναι ένα από τα σημαντικότερα πολιτιστικά επιτεύγματα της ανθρωπότητας, καθώς σ' αυτό μπορούν να συγκεντρωθούν τα επιτεύγματα του ανθρώπου σε κάθε γωνιά της Γης», δήλωσε ο διευθυντής του Βρετανικού Μουσείου.

Ο διευθυντής του Βρετανικού Μουσείου αναγνωρίζει ότι πολλοί άνθρωποι υποστηρίζουν ότι το θέμα του Παρθενώνα πρέπει να εξεταστεί ως ειδική περίπτωση. Αλλά...

«Πρόκειται απλώς για μία άποψη – και όχι για γεγονός. Προσωπικά δεν βλέπω διαφορές ανάμεσα στην ελληνική τέχνη και παράδοση και την ολλανδική ή την ιταλική, που επίσης είναι διαδεδομένη σε όλο τον κόσμο», είπε χαρακτηριστικά ο κ. Μακ Γκρέγκορ.

Μπορεί ο κ. Μακ Γκρέγκορ να ήταν ο πρώτος διευθυντής του Βρετανικού Μουσείου που δέχθηκε να συναντηθεί με τον Έλληνα υπουργό Πολιτισμού και τη Βρετανική Επιτροπή, όμως οι δηλώσεις του «εξανεμίζουν πλέον τις ελληνικές ελπίδες για επιστροφή των γλυπτών στους Ολυμπιακούς της Αθήνας και εξοργίζουν τόσο τις ελληνικές αρχές όσο και τη Βρετανική Επιτροπή για τον επαναπατρισμό», γράφει η «Τέλεγκραφ».

«Εικονικός Παρθενώνας»

Ο διευθυντής του Βρετανικού Μουσείου προτείνει στην Ελλάδα να δεχθεί μια εικονική αναπαράσταση του Παρθενώνα, όπως ήταν πριν από 2.500 χρόνια. «Ελπίζω έτσι να βελτιωθούν οι σχέσεις μας με την ελληνική πλευρά», δηλώνει ο κ. Μακ Γκρέγκορ, που υποστηρίζει ότι έχει αναπτύξει τη συγκεκριμένη πρόταση σε επιστολή του προς τον καθηγητή Δημήτριο Παντερμαλή, επικεφαλής του οργανισμού για την οικοδόμηση του Μουσείου της Ακρόπολης.

Η εικονική οικοδόμηση του Παρθενώνα θα γίνει μέσω ηλεκτρονικών υπολογιστών, με τη λήψη χιλιάδων φωτογραφιών του ναού και τμημάτων ή αντικειμένων που έχουν αφαιρεθεί από τον χώρο και βρίσκονται σε διάφορα μουσεία.

Αντιδράσεις

Εξοργισμένα είναι ύστερα από τις εξελίξεις τα μέλη της Βρετανικής Επιτροπής για τον Επαναπατρισμό των Μαρμάρων. Συγκεκριμένα, ο πρόεδρος της Βρετανικής Επιτροπής, καθηγητής Άντονι Σνοντγκράς, κατηγορεί το Βρετανικό Μουσείο για «διπροσωπία» στις διαπραγματεύσεις με την Αθήνα. Ο καθηγητής Σνοντγκράς πρόσθεσε ότι θα ήταν ικανοποιημένος με την πρόταση για «εικονική αναπαράσταση του Παρθενώνα, μόνο αν στόλιζε το Βρετανικό Μουσείο σε αντικατάσταση των γλυπτών».

[Άρθρο από την εφημερίδα *Ελευθεροτυπία*, 24.2.2003. Επιμέλεια: Ιωάννα Νιαώτη]

1. Για να καταλάβετε τη διαφορά ανάμεσα σε μια επιφυλλίδα και ένα άρθρο, να συγκρίνετε το κείμενο «Ανατριχιαστική ανακάλυψη», που είναι επιφυλλίδα, με το κείμενο «Λονδίνο: Δεν

μας τα δίνουν ούτε ως δάνειο!», που είναι άρθρο.

2. Τι νομίζετε ότι εξυπηρετεί η διαίρεση του άρθρου σε ενότητες και πλαγιότιτλους;
3. Να δικαιολογήσετε τη χρήση των εισαγωγικών στο παραπάνω κείμενο.
4. Σε επιστολή που στέλνετε στην εφημερίδα, η οποία δημοσίευσε το παραπάνω άρθρο, ανασκευάζετε τις απόψεις που καταγράφονται και παραθέτετε τα δικά σας επιχειρήματα, υπερασπιζόμενοι την αναγκαιότητα επιστροφής των μαρμάρων στην Ελλάδα.

ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΕΚΦΡΑΣΗ-ΕΚΘΕΣΗ

ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Η σημασία της Παράδοσης

Βρισκόμαστε σ' ένα σταυροδρόμι· δεν ήμασταν ποτέ απομονωμένοι· μείναμε πάντα ανοιχτοί σ' όλα τα ρεύματα –Ανατολή και Δύση· και τ' αφομοιώνουμε θαυμάσια τις ώρες που λειτουργούσαμε σαν εύρωστος οργανισμός. [...] Συνταραζόμαστε κι εμείς, δικαιολογημένα ή αδικαιολόγητα, από διαδοχικές κρίσεις, αποκαλυπτικές εφευρέσεις και φόβους, που δεν αφήνουν τον ανθρώπινο νου να ηρεμήσει– σαν την καλαμιά στον κάμπο. Μπροστά σ' αυτά, τι μας μένει για να βαστάξουμε, αν απαρνηθούμε τον εαυτό μας; Δεν μένω τυφλός στα ψεγάδια¹ μας, αλλά έχω την ιδιοτροπία να πιστεύω στον εαυτό μας. Σας παρακαλώ να με συγχωρήσετε που μνημονεύω εδώ προσωπικές εμπειρίες· δεν έχω άλλο πειραματόζωο από εμένα. Και η προσωπική μου εμπειρία μου δείχνει πως το πράγμα που με βοήθησε, περισσότερο από κάθε άλλο, δεν ήταν οι αφηρημένοι στοχασμοί ενός διανοουμένου, αλλά η πίστη και η προσήλωσή μου σ' έναν κόσμο ζωντανών και περασμένων² ανθρώπων· στα έργα τους, στις φωνές τους, στον ρυθμό τους, στη δροσιά τους. Αυτός ο κόσμος, όλος μαζί, μου έδωσε το συναίσθημα πως δεν είμαι μια αδέσποτη μονάδα, ένα άχερο στ' αλώνι. Μου έδωσε τη δύναμη να κρατηθώ ανάμεσα στους χαλασμούς που ήταν της μοίρας μου να ιδώ. Κι ακόμη, μ' έκανε να νιώσω, όταν ξαναείδα το χώμα που με γέννησε, πως ο άνθρωπος έχει ρίζες, κι όταν τις κόψουν πονεί, βιολογικά, όπως όταν τον ακρωτηριάσουν. [...]

Κι όλα τούτα θα μπορούσα να τα ονομάσω με τη λέξη παράδοση, που την ακούμε κάποτε ψυχρά και μας φαίνεται υπόδικη³. Αλήθεια, υπάρχουν ροπές⁴ που νομίζουν πως η παράδοση μας στρέφει σε έργα παρωχημένα⁵ και ανθρώπους παρωχημένους·

πως είναι πράγμα τελειωμένο και άχρηστο για τις σημερινές μας ανάγκες· πως δεν μπορεί να βοηθήσει σε τίποτε τον σημερινό τεχνοκρατικό άνθρωπο, που γνώρισε φριχτούς πολέμους και φριχτότερα στρατόπεδα συγκεντρώσεως· αυτόν τον άνθρωπο που αμφιταλαντεύεται ανάμεσα στην κατάσταση του θηρίου και την κατάσταση του ανδροειδούς⁶. Η παράδοση είναι, λοιπόν, ένα περιττό βάρος που πρέπει να εξοβελιστεί⁷. Μου φαίνεται πως αυτές οι ροπές εκπορεύονται από τη σύγχρονη απελπισία για την αξία του ανθρώπου. Είναι τα συμπτώματα ενός πανικού, που, εν ονόματι του ανθρώπου, τείνουν να κατακερματίσουν την ψυχή του ανθρώπου. Όμως τι απομένει, αν βγάλουμε από τη μέση τον άνθρωπο;

[Γ. Σεφέρη, *Δοκίμες*, τόμος 2, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1974, σσ. 175-177. Εξετάσεις Γ' Λυκείου, Μάιος 2008]

1. ψεγάδια = ελαττώματα.
2. περασμένων = ανθρώπων που έχουν φύγει από τη ζωή.
3. υπόδικη = υπόλογη, ένοχη.
4. ροπές = απόψεις.
5. παρωχημένα = ξεπερασμένα.
6. του ανδροειδούς = του ανθρωπόμορφου.
7. εξοβελιστεί = διωχτεί.

1. Να αναπτύξετε σε μία παράγραφο (70-80 λέξεις) το περιεχόμενο του παρακάτω αποσπάσματος του κειμένου: «Δεν μένω τυφλός στα ψεγάδια μας, αλλά έχω την ιδιοτροπία να πιστεύω στον εαυτό μας».
2. Το παραπάνω κείμενο ανήκει στο στοχαστικό δοκίμιο. Να καταγράψετε δύο σχετικά παραδείγματα με προσωπικό - βιωματικό χαρακτήρα και τρία σχετικά παραδείγματα με μεταφορική λειτουργία της γλώσσας. Τέλος, να εντοπίσετε και άλλα χαρακτηριστικά του στοχαστικού δοκιμίου.
3. Να σχηματίσετε μία πρόταση ή μία περίοδο για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις: εφευρέσεις, εμπειρία, αμφιταλαντεύεται, τεχνοκρατικό, πανικού.
4. Ποια είναι η σημασία της λέξης *παράδοση* σε καθεμία από τις παρακάτω προτάσεις;
 - α) Απαραίτητη προϋπόθεση για την πνευματική ανάπτυξη ενός λαού είναι η δημιουργική αξιοποίηση της *παράδοσής* του.
 - β) Ακολουθώντας την *παράδοση* της οικογένειας, ασχολήθηκε και αυτός με τη νομική επιστήμη.

γ) Καμιά παράδοση ή παραλαβή δεμάτων δεν πραγματοποιείται, χωρίς το απαραίτητο δελτίο αποστολής.

δ) Μετά τη νίκη τους, οι εχθροί απαίτησαν την άνευ όρων παράδοση της πόλης.

ε) Αφού ολοκλήρωσε την εξέταση των μαθητών, ο καθηγητής προχώρησε στην παράδοση του επόμενου κεφαλαίου.

5. Να γράψετε από μία πρόταση χρησιμοποιώντας τη λέξη «ρίζα» με τρεις διαφορετικές σημασίες.

6. Από το β' συνθετικό των παρακάτω λέξεων να σχηματίσετε μία νέα σύνθετη λέξη: σταυροδρόμι, αποκαλυπτικές, βιολογικά, παράδοση, υπόδικη.

7. Στο σχολείο σας οργανώθηκε μια ημερίδα με θέμα την παράδοση. Εκπροσωπείτε το σχολείο σας και αναλαμβάνετε να ανακοινώσετε τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξε σχετική συζήτηση ανάμεσα στους συμμαθητές σας, όσον αφορά: α) τον ρόλο που παίζει η παράδοση στη ζωή του ανθρώπου και β) τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να ενισχυθεί η αγάπη για την παράδοση.

Εναλλακτικά:

Συμμετέχετε στον πολιτιστικό σύλλογο της περιοχής σας, όπου μαθαίνετε παραδοσιακούς χορούς και τραγούδια. Κάποιος, όμως, φίλος σας βρίσκει άσκοπη δαπάνη χρόνου την ενασχόλησή σας αυτή. «Υπάρχουν πιο σημαντικά πράγματα να κάνεις», υποστηρίζει. Σε κείμενο 200 - 300 λέξεων να εκθέσετε τον αντίλογό σας.

Το σαράκι. Μια ενδημική αρρώστια που την προκαλούμε μόνοι μας

Άραγε τι σαράκι έχουμε στο αίμα μας και στο δέρμα μας εμείς οι Έλληνες και, μόλις πράξουμε έργα σπουδαία, ακόμα και λαμπρά, μόνοι μας, με δικές μας αντιπράξεις, τα ανατινάζουμε και τα ερειπώνουμε; Πότε μπορέσαμε να χαρούμε και –προπάντων– να στεριώσουμε και να γονιμοποιήσουμε όσα, μεγαλύτερα ή μικρότερα, κατορθώσαμε... πότε δεν κουτσουρέψαμε, σακατέψαμε, κολοβώσαμε με τα χέρια μας, όσα είχαμε φυτέψει, χτίσει, ορθώσει με τα ίδια αυτά χέρια και με μόχθους και αγώνες αρίφητους¹;

Δεν είναι τυχαίο που, στο πρώτο ελληνικό έπος, την Ιλιάδα, κυρίαρχη θεά αναδειχνεται η Έρις –μεταξύ Ελλήνων, βέβαια. Και η Έρις δεν είναι απλή φιλονικία, αντιγνωμία, αντιπαλότητα. Είναι η κακάσχημη κόρη της Νύχτας, που έχει παιδιά της τον Πόνο, τον Λιμό, τη Μάχη, τους Φόνους, τα Ψεύδη, τη Δυσνομία, την Άτη (συμφορά). Κι αν

οι άλλοι ολύμπιοι θεοί πέθαναν, αυτή επιζεί και μας κατακυριεύει στους αιώνες... [...] Όποιο ρόλο κι αν έπαιξαν οι κατά καιρούς «ξένοι παράγοντες» –και έπαιξαν–, Έλληνες ήταν οι θύτες και τα θύματα αυτής της αυτοκτονικής εθνικής ενδημίας. Όποιες κι αν ήταν, κάθε φορά, οι κινούσες αιτίες των παθών μας, Έλληνες ήταν οι αμέτρητοι οικοδόμοι και χαλαστές, Έλληνες οι πλάστες και οι ξεθεμελιωτές... Κι όλοι τους –παροδικοί νικητές και πρόσκαιροι νικημένοι– όλοι τους χαμένοι και, προπάντων, χαμένη η χώρα όλη, χαμένοι οι απλοί άνθρωποι, που γίνονται ακούσια (ή εκούσια) όργανα αυτής της αδελφοβόρου δολερής διχόνοιας.

Δεν υπάρχει λαός που, στην ιστορική διαδρομή του, να μην γνώρισε εναλλάξ «το φωτεινό και το σκοτεινό πρόσωπο της Σελήνης»..., δεν υπάρχει λαός που να μην πέρασε την παλίρροια των διαδοχικών εξάρσεων και καταστροφών ή αυτοκαταστροφών. Αλλά, σ' εμάς, αυτό το «φαινόμενο» είναι τόσο συχνό, τόσο «μοιραίο», συχνά ακαριαίο, που έχει φτάσει ν' αποτελεί την άλλη, διόλου κρυφή, όψη του εθνοσήμου μας...

Τι φταίει; Ο πόθος κυριαρχίας όσων βρίσκονται εκτός του νυμφώνος και ορέγονται ακράτητα «εξουσίας και επιβολής»; Μα ο πόθος αυτός διακατέχει τον *homo sapiens*² (*sapiens*;) από την εποχή των ροπάλων και των σπηλαίων... Ο φθόνος εκείνων που δεν καρπώθηκαν όσο μερίδιο της συγκομιδής (νομίζουν ότι) τους αξίζει; Μα ο φθόνος αυτός κατατρύχει τους όπου Γης «αδικημένους» και συνδανλίζει το μίσος τους κατά των «αδικητών»... Το συμφέρον; Μα τότε, από ποιους έλειψε αυτός ο αδηφάγος, ακόρεστος Γαργαντούας και τότε το συμφέρον των μεγάλων (ξένων και δικών) δεν κοινοριοποίησε τα συμφέροντα των μικρών;...

Ή μήπως φταίει η «ανωριμότητά» μας ως λαού και ως ατόμων; Μα πόσους αιώνες ακόμα θα πρέπει να μπουσουλάμε, ώσπου να μάθουμε την αλφαβήτα της δημόσιας ζωής και ν' ανδρωθούμε; Ή, πάλι, φταίει η ανικανότητά μας να διδασκόμαστε από τ' αμέτρητα παθήματά μας, που είναι κι αυτή μια ανωριμότητα, μια έλλειψη ιστορικής μνήμης και πολιτικής παιδείας...

Ίσως να φταίνε όλα αυτά μαζί, παράλληλα και επάλληλα, που κάνουν τους Έλληνες «αεί παίδες», και αεί παιδευόμενους και αλληλοπαιδευόμενους...

Α, το σαράκι, το σαράκι, που μόνοι μας το τρέφουμε με τις σάρκες μας!

[Μ. Πλωρίτης, εφημερίδα Το Βήμα, 24.10.2004]

1. αρίφνητους = αναρίθμητους.
2. *homo sapiens* = σοφός άνθρωπος.

1. Να επιβεβαιώσετε την άποψη του Θ. Νάκα ότι ένα κείμενο που δημοσιεύεται ως άρθρο «μπορεί κάποτε, χάρη στον εννοιολογικό του εξοπλισμό, την υφολογική του επεξεργασία και, κυρίως, τον πλούτο των αναφορών του που ξεπερνούν ένα απλό επικαιρικό γεγονός, να θεωρηθεί δοκίμιο» [Βλ. εδώ σ. 115].
2. Να εξετάσετε την πρόθεση και τη γλώσσα του συγγραφέα.
3. Να σχολιάσετε τον τίτλο του κειμένου. Τι εννοεί ο συγγραφέας με τον όρο «σαράκι»; Να δώσετε κάποιον άλλον ουδέτερο τίτλο στο κείμενο.
4. Στην πέμπτη παράγραφο του κειμένου («Τι φταίει; [...] δεν κονιορτοποίησε τα συμφέροντα των μικρών;...»), ο συγγραφέας χρησιμοποιεί διάφορα σημεία στίξεως, όπως ερωτηματικά, αποσιωπητικά, παρενθέσεις και εισαγωγικά. Να προσδιορίσετε τη λειτουργικότητα του κάθε σημείου στίξεως χωριστά.
5. Μέσα στο πλέγμα των αντίξων συγκυριών που διαταράσσουν την ανθρωπότητα, αλλά και με βάση τους νέους ορίζοντες που ανοίγονται μπροστά μας, είναι ανάγκη να δούμε τις προοπτικές του ελληνισμού γενικότερα, και ειδικότερα της πατρίδας μας.
 - α) Σε ποια θετικά μας στοιχεία πρέπει να στηριχθούμε ως Έθνος και ως Κράτος, για να οδηγηθούμε σε καλύτερες μέρες και να επηρεάσουμε τον σύγχρονο κόσμο;
 - β) Ποιες προτεραιότητες πρέπει να θέσουμε και ποιες συγκεκριμένες επιλογές οφείλουμε να κάνουμε, ώστε ν' ανταποκριθούμε στις σύγχρονες απαιτήσεις;Υποθέστε ότι είστε Έλληνας πολιτικός και κάνετε λόγο για όλα αυτά στο ελληνικό κοινοβούλιο. Καταθέστε τις απόψεις σας.

ΕΘΝΟΣ-ΕΘΝΙΚΙΣΜΟΣ-ΔΙΕΘΝΙΣΜΟΣ-ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ

Πατριωτισμός - Εθνικισμός

Το κοινό πεδίο αναφοράς, η βάση δεδομένων τόσο του εθνισμού όσο και του εθνικισμού είναι το έθνος, το οποίο αποτελείται από μια μεγάλη ομάδα ανθρώπων που συγκροτείται χάρη σε κοινούς φυλετικούς, γλωσσικούς και ιστορικούς δεσμούς και συνήθως ταυτίζεται με μια ορισμένη γεωγραφική επικράτεια. Βέβαια, το κυρίαρχο ενοποιητικό στοιχείο του έθνους προέρχεται από την έντονη αίσθηση της δικής του ιστορίας, κουλτούρας και γενικότερα των πολιτισμικών του ιδιαιτεροτήτων, άσχετα

αν έχει κρατική οντότητα ή όχι. Γι' αυτό και περιλαμβάνει όχι μόνο όσους ζουν στο πάτριο έδαφος, αλλά και όσους ζουν σε διάφορες χώρες, αλλά έχουν εθνική συνείδηση. Ωστόσο, πρέπει να εντοπίσουμε και την ειδοποιό διαφορά των δύο φαινομένων. Ο εθνισμός-αγνός πατριωτισμός καταρχήν δεν είναι φυλακή για τον άνθρωπο ούτε κάτεργο για το λαό. Το ίδιο, βέβαια, πρέπει να ισχύει για το έθνος, γιατί αν η πατρίδα είναι το σώμα, ο τόπος, το έθνος είναι η βίωση της πατρίδας συνειδητοποιημένη μέσα σ' έναν λαό με βάθος ιστορίας. Ο πατριωτισμός, λοιπόν, οφείλει να εγγυάται και κατά γενική ομολογία εγγυάται τη γνησιότητά του, καθώς μένει ανοιχτός, δημοκρατικός, φιλελεύθερος, οικουμενικά ευπροσήγορος. Όταν ο άνθρωπος που ανήκει σε μια πατρίδα μεριμνά να γίνει αυτός που είναι εν δυνάμει, να φανερώσει το πρόσωπο του, δεν σημαίνει ότι δεν δέχεται, δεν επιθυμεί και ο αντικρινός του να κάνει το ίδιο. Το δικαίωμα κάθε λαού να εμφανίζει ειρηνικά την ταυτότητά του, με δημιουργική αλληλεγγύη, δεν του παρέχει ποτέ την ευχέρεια να βιάσει ή να ισοπεδώσει την ταυτότητα των άλλων λαών, ούτε και να λειτουργήσει διαλυτικά. Ο λόγος του Manzini «Αγαπώ την πατρίδα μου, επειδή αγαπώ τις πατρίδες» είναι το βασικό χαρακτηριστικό γνώρισμα του αληθινού, του δίκαιου πατριωτισμού.

Έτσι, η ουσιαστική φιλοπατρία είναι αρετή, γιατί ο πατριώτης αγωνίζεται για τα ιερά και τα όσια της χώρας του, για τη διαφύλαξη της παράδοσης και την προάσπιση της εθνικής του ακεραιότητας, χωρίς ακρότητες και υπερβολές, σεβόμενος, παράλληλα, την ιδιαιτερότητα και τα κυριαρχικά δικαιώματα των άλλων λαών. Κάπου εδώ σταματά, οριοθετείται ο πατριωτισμός. Από δω και πέρα κάθε προσπάθεια επιβολής, υποτίμησης άλλων λαών δεν είναι εκδήλωση αγνού πατριωτισμού, αλλά έκφραση στείρου εθνικισμού, ο οποίος δυστυχώς αναζωπυρώνεται στις μέρες μας.

Η υπερβολή του εθνικισμού και ο ιστορικός του παροξυσμός υπήρξαν, για την Ευρώπη του 20ού αιώνα, αιτίες καταστροφών. Για παράδειγμα, ο εθνικισμός του μουσουλμανικού κόσμου εμφανίζεται, με την έξαρση του θρησκευτικού φανατισμού των ισλαμιστών, όχι μόνο ως βάση απόρριψης του δυτικού τρόπου ζωής, αλλά κυρίως ως εκδήλωση ενός διατοπικού εθνικισμού κλειστού, όπου οι προγονικές παραδόσεις διδάσκουν πως όλοι οι μωαμεθανοί είναι αδελφοί εξ αίματος, παρά τις όποιες διαφορές γλωσσικές, ιστορικές κ.λπ. Έτσι, προωθείται μια αδίστακτη επιθετική δήλωση της «ισλαμικής ταυτότητας», που δεν διστάζει να λειτουργεί ως «καθαρκτική δύναμη» σε βάρος άλλων λαών με διαφορετική θρησκευτική αντίληψη.

Οι εθνικιστές, επομένως, ακριβώς επειδή θεωρούν ότι η ιδανική πρόοδος είναι εξ ορισμού εθνικό φαινόμενο και επειδή θεωρούν ως ανώτερο το δικό τους έθνος, αντιλαμβάνονται ως χρέος και ευθύνη τη διάδοση (ακόμα και με τη βία) της

«αληθινής πίστης» προς τις άλλες εθνικές ομάδες. Αυτή είναι η αποστολή τους. Να υποτάσσονται, δηλαδή, στην κρατική ιδεολογία, να ταυτίζουν την ύπαρξή τους μ' αυτή και να αγωνίζονται για την επικράτησή της. Γι' αυτό ακριβώς ο εθνικισμός θεωρείται μορφή ψύχωσης, που δημιουργεί την ομαδική εγρήγορση. Ο εθνικισμός είναι η άλλη όψη του ρατσισμού, γιατί όπως ο ρατσιστής είναι εγκλωβισμένος στο σχήμα ανωτερότητας–κατωτερότητας, έτσι και ο εθνικιστής συνδέεται με τους ομοεθνείς του μ' ένα συλλογικό βίωμα αυτοέξαρσης, πίσω από το οποίο μπορεί να κρύβεται η δίψα για δύναμη ή η μικρότητα, που όμως αντισταθμίζεται από ιδέες μεγαλείου.

Βέβαια, σε καμιά περίπτωση δεν πρέπει να συγχέεται ο εθνικισμός με τους αγώνες των λαών να κερδίσουν την εθνική τους ανεξαρτησία και την ελευθερία τους από κάποιον αυθαίρετο και καταπιεστικό δυνάστη.

Είναι, συνεπώς, σαφές ότι ο αληθινός πατριωτισμός είναι αγώνισμα πνευματικό, ενώ ο εθνικισμός αποτελεί ανάσχεση στον πολιτισμό, αφού οι συνέπειές του είναι οδυνηρές για τους ανθρώπους και την ειρήνη. Αν όλοι μας κατανοήσουμε ότι το δικαίωμα στη διαφορά πρέπει να μας ενώνει, τότε θα δημιουργήσουμε τις προϋποθέσεις για μια κοινωνία ενωμένη, κοινωνία που θα θεμελιώνεται στον γνήσιο πατριωτισμό και στην αποδοχή ότι κάθε λαός πρέπει να οφείλει, να διατηρεί τη δική του εθνική προσωπικότητα.

[Τ. Κωσταλά – Ν. Καμαργιάρης, Έλλογη Σκέψη, τ. Δ. Στο βιβλίο: Τ. Δ. Κωσταλά, Λόγου Σπουδή. Έκθεση – Έκφραση Γ' Λυκείου. Τόμος Β', εκδ. Σαββάλας, Αθήνα 2001, σσ. 298-300]

1. Ποιο είναι το θέμα με το οποίο ασχολείται ο συντάκτης του κειμένου.; Ποια η θέση/άποψή του και με ποια επιχειρήματα/στοιχεία την υποστηρίζει; Ποια συλλογιστική πορεία εφαρμόζει ο συγγραφέας σε όλο το κείμενο κατά την ανάπτυξη των σκέψεών του;
2. «Ο εθνικισμός στις μέρες μας δυστυχώς αναζωπυρώνεται», αναφέρεται στο κείμενο. Μπορείτε να παραθέσετε κάποια αντιπροσωπευτικά παραδείγματα, τα οποία να πιστοποιούν και ν' αποδεικνύουν αυτή την αναβίωση;
3. «Αγαπώ την πατρίδα μου, επειδή αγαπώ τις πατρίδες». Να σχολιάσετε την άποψη του Manzini σε μία παράγραφο.
4. Να συγκεντρώσετε στοιχεία που υπάρχουν στο κείμενο που σας δόθηκε τόσο για τον πατριωτισμό/εθνισμό όσο και για τον εθνικισμό και να δημιουργήσετε μία παράγραφο με τη μορφή της σύγκρισης – αντίθεσης, σχετικά με τη διαφορά των δύο αυτών εννοιών.
5. Ποια η δομή και ο τρόπος ανάπτυξης της πρώτης («Το κοινό πεδίο αναφοράς [...] εθνική

συνείδηση») και της τέταρτης παραγράφου («Η υπερβολή του εθνικισμού [...] θρησκευτική αντίληψη»);

6. Ποια η λειτουργικότητα των εισαγωγικών στις φράσεις «ισλαμική ταυτότητα», «καθαρκτική δύναμη» και «αληθινής πίστης»;
7. Καθαρκτική δύναμη, ομαδική εγρήγορση, ανάσχεση στον πολιτισμό: Να αποδώσετε με πιο απλά λόγια το νόημα των παραπάνω εκφράσεων του κειμένου και να δημιουργήσετε μια πρόταση με την καθεμιά απ' αυτές.
8. Να μετατρέψετε την υποτακτική σύνδεση των προτάσεων σε παρατακτική στα παρακάτω χωρία του κειμένου: «Έτσι προωθείται μια αδίστακτη [...] με διαφορετική θρησκευτική αντίληψη», «Οι εθνικιστές, επομένως [...] προς τις άλλες εθνικές ομάδες».
9. Οι έντονες εθνικές και εθνικιστικές εξάρσεις και εξεγέρσεις των ημερών μας έχουν σοβαρές επιπτώσεις στον παγκόσμιο χάρτη και τείνουν να θυσιάσουν την ειρήνη στον υποτιθέμενο βωμό της ελευθερίας και της ευημερίας των λαών. Πώς εξηγείτε αυτές τις εξελίξεις; Νομίζετε ότι μπορεί να συμβιβαστεί η έννοια της εθνικής συνείδησης με την εθνική ευημερία και τη διεθνή ειρήνη; Υποθέστε ότι διατυπώνετε τις απόψεις σας, σχετικά με τα παραπάνω, σε μια ομιλία στη Βουλή των Εφήβων (600 λέξεις).

Ταξίδι σ' έναν νέο κόσμο

Στη δημόσια συζήτηση στην Ελλάδα, η λέξη «παγκοσμιοποίηση» λέγεται με αποστροφή. Το ευτύχημα είναι, όμως, ότι όσο κι αν νοσταλγούμε τη σιγουριά του παρελθόντος, η νέα κατάσταση μας δίνει ευκαιρίες να αντιμετωπίσουμε τις προκλήσεις της εποχής, αρκεί να έχουμε όρεξη για δουλειά και να αφήσουμε τη φαντασία της φυλής να αναπτυχθεί.

Δεν είναι τυχαίο ότι όπου ταξίδεψαν Έλληνες εκτός Ελλάδας πέτυχαν· ούτε είναι τυχαίο ότι ο πιο επιτυχημένος τομέας της ελληνικής επιχειρηματικότητας είναι η ναυτιλία, η κορυφαία έκφραση του παγκοσμιοποιημένου εμπορίου. Ο Έλληνας που φεύγει από την πατρίδα του διακινδυνεύει τα πάντα. Έτσι, όμως, φτάνει στην επιτυχία. Μακριά από τη σιγουριά του γνώριμου, ο μετανάστης ξέρει ότι μόνος του αντιμετωπίζει τους κινδύνους και ότι, αν δεν δουλέψει σκληρά κι αν δεν τον βοηθήσει και η τύχη, μόνος του θα αποτύχει. Δουλεύει χωρίς δίχτυ ασφαλείας και, όσο μπορεί, χωρίς τα εμπόδια που του προβάλλει η παρεμβατική συχνά πατρίδα. Δεν είναι, επίσης, τυχαίο ότι οι Έλληνες διακρίθηκαν εκτός του στενού γεωγραφικά ελλαδικού χώρου. Με τη δική τους αίσθηση της οικουμενικότητας έχουν πετύχει αξιοθαύμαστα πράγματα.

Τα συστατικά της επιτυχίας των Ελλήνων εκτός Ελλάδας είτε ως μεταναστών είτε

ως επιχειρηματιών είναι πολλά. Αλλά υπάρχουν κάποια, τα οποία είναι κοινά. Είναι, καταρχάς, μία ειδική ομάδα ανθρώπων, οι οποίοι επιλέγουν ένα καλύτερο μέλλον εκτός της πατρίδας τους, είναι, δηλαδή, οι «τυχοδιώκτες» της γενιάς τους, που και τολμούν να πάρουν ρίσκα, αλλά και θέλουν να αποδείξουν κάτι στο τέλος της καριέρας τους. Επίσης, γλιτώνουν από όλες τις αγκυλώσεις και στρεβλώσεις του ελληνικού συστήματος – βρίσκονται σε κοινωνίες με σταθερά δεδομένα, στις οποίες δεν εξαντλούνται για να πετύχουν τα αυτονόητα. Με άλλα λόγια, οι προσπάθειές τους κατευθύνονται προς την επιτυχία, σε κοινωνικά και οικονομικά συστήματα, στα οποία η γραφειοκρατία και το κατεστημένο δεν συνιστούν εμπόδιο, όπως στη χώρα μας. Στις κοινωνίες αυτές η δράση και η ενέργεια δεν αναλώνονται στην καταπολέμηση στρεβλώσεων, που γεννιούνται από τη διαφθορά.

Αλλά, πέρα από αυτά, η επιτυχία συνήθως βασίζεται στην εξειδίκευση –ο μετανάστης ή ο επιχειρηματίας επιλέγει να κάνει κάτι που του ταιριάζει ή κάτι το οποίο γνωρίζει. Για παράδειγμα, σε πολλά μέρη του «Νέου Κόσμου» είδαμε Έλληνες να ξεκινούν ως εστιάτορες ή μπακάληδες, ενώ τα παιδιά τους, με αφετηρία μία άλλη οικονομική βάση, σταδιοδρομούν σε ελεύθερα επαγγέλματα, σε επιχειρήσεις ή σε πανεπιστήμια.

Τελευταία, το όραμα της Ενωμένης Ευρώπης, η οποία ήταν το σπίτι μας για το ορατό μέλλον, φαίνεται να κλονίζεται. Αυτό σημαίνει ότι η Ελλάδα δεν μπορεί να βασίζεται μονίμως στη βοήθεια των άλλων, για να προκόψει. Οι διεθνείς οργανισμοί αλλάζουν σε σημείο να μην προσφέρουν προστασία. Άρα, η Ελλάδα θα πρέπει να μάθει από τα ξενιτεμένα της παιδιά να διακινδυνεύει, να εξειδικεύεται σε τομείς και να πετυχαίνει στόχους. Αλλιώς θα μείνει ακίνητη... να αναπολεί ένα σπουδαίο παρελθόν και να φοβάται το μέλλον.

[Νίκος Κωνσταντάρας, εφημερίδα *Η Καθημερινή*, 17.4.2005.
Κείμενο διασκευασμένο και καταχωρημένο στην εφημερίδα *Εθνος*, 15.2.2012.]

1. Να σχολιάσετε τον τίτλο του κειμένου.
2. Να αναπτύξετε σε μία παράγραφο 70-90 λέξεων την άποψη της 2ης παραγράφου («Μακριά από τη σιγουριά του γνώριμου, ο μετανάστης ξέρει ότι μόνος του αντιμετωπίζει τους κινδύνους και ότι, αν δεν δουλέψει σκληρά κι αν δεν τον βοηθήσει και η τύχη, μόνος του θα αποτύχει»).
3. Ποια νοηματική σχέση εκφράζει η χρήση καθεμιάς από τις παρακάτω λέξεις ή φράσεις του κειμένου: όμως (1η §), καταρχάς, επίσης, με άλλα λόγια (3η §), τελευταία (5η §);
4. Να αναζητήσετε συνώνυμα των λέξεων με τη σημασία που έχουν στο κείμενο: αποστροφή,

διακρίθηκαν, οικουμενικότητας, αγκυλώσεις, στρεβλώσεις.

5. Για καθεμιά από τις παρακάτω προτάσεις, να γράψετε μία σύνθετη λέξη με πρώτο ή δεύτερο συνθετικό τη λέξη «κόσμος», που συμπληρώνει σωστά το νόημά της. Σε κάθε πρόταση να χρησιμοποιηθεί διαφορετική λέξη.

- α) Η παρουσία πολλών ξένων τουριστών στη Μύκονο προσδίδει στο νησί ... χαρακτήρα.
- β) Η μάχη του Μαραθώνα χαρακτηρίστηκε ... γεγονός.
- γ) Η σημερινή μορφή της ... οικονομίας συναντά ισχυρές αντιδράσεις.
- δ) Η ευρεία καθιέρωση της νέας τεχνολογίας επέφερε ... αλλαγές στις εργασιακές σχέσεις.
- ε) Την τελευταία ημέρα υποβολής των μηχανογραφικών δελτίων των υποψηφίων για τα Α.Ε.Ι. ή Τ.Ε.Ι. παρατηρήθηκε πρωτοφανής ...

6. Στο κείμενο που διαβάσατε ο συντάκτης διατυπώνει την άποψη ότι, στο ιδιαίτερα απαιτητικό περιβάλλον που διαμορφώνει η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και του πολιτισμού, οι Έλληνες οφείλουν να εργαστούν σκληρά και να «αφήσουν τη φαντασία της φυλής να αναπτυχθεί». Σε κείμενο που θα δημοσιεύσετε στην ιστοσελίδα του σχολείου σας, αναφέρεστε στους κινδύνους που καλούνται να αντιμετωπίσουν χώρες που δεν ασκούν σοβαρή επιρροή στις διεθνείς εξελίξεις, εξαιτίας της παγκοσμιοποίησης. Επίσης, να αναφέρετε κάποιες από τις αναγκαίες προϋποθέσεις που θα πρέπει να εκπληρώνει η Ελλάδα, για να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης με επιτυχία και να καταλάβει αξιόλογη θέση ανάμεσα στα προηγμένα κράτη του πλανήτη (500-600 λέξεις).

Εναλλακτικά:

Ο καθηγητής σας, στο μάθημα της Πολιτικής και Κοινωνικής Αγωγής, αναφέρθηκε στο θέμα της Παγκοσμιοποίησης. Εσείς κρατήσατε κάποιες σημειώσεις και, με βάση αυτές, αναλαμβάνετε να συντάξετε μια εργασία, την οποία θα διαβάσετε μέσα στην τάξη, σχετικά με τη στάση που πρέπει να τηρήσουν οι λαοί απέναντι στην πρόκληση της παγκοσμιοποίησης, ώστε ούτε να παρασυρθούν από το πνεύμα της ισοπεδωτικής αφομοίωσης ούτε να πέσουν στην παγίδα του εθνικισμού. Η εργασία σας δεν θα ξεπερνά τις 550-600 λέξεις.

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ-ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ

Τα προβλήματα των μεταναστών

Οι προσπάθειες να ενταχθούν οι μετανάστες στον κοινωνικό ιστό των χωρών υποδοχής και να ενσωματωθούν στο εγχώριο παραγωγικό δυναμικό αποτελεί ένα κρίσιμο και δυσεπίλυτο πρόβλημα. Αυτό το πρόβλημα συνδέεται άμεσα και

καθοριστικά με την ικανότητα μιας εθνικής κοινωνίας να μπορεί να ενσωματώνει τις επιμέρους μειονότητες στο πλαίσιο μιας ενιαίας εθνικής ταυτότητας και ενός κοινού πολιτισμικού πλαισίου. Όταν οι μειονότητες μπορούν να ενσωματωθούν στους θεσμούς και στους κανόνες αυτού του πλαισίου, τότε παρατηρείται το φαινόμενο της προσαρμογής των μειονοτήτων στον πολιτισμό της χώρας υποδοχής. Όταν, όμως, το περιεχόμενο της εθνικής πολιτισμικής ταυτότητας δεν επιτρέπει αυτή την ενσωμάτωση και τη συνύπαρξη, τότε αναδεικνύονται φαινόμενα ρατσισμού και ξеноφοβίας. Οι περιπτώσεις αυτές της ξеноφοβίας αποδίδονται στην αύξηση της ανεργίας του εγχώριου εργατικού δυναμικού, αιτία της οποίας θεωρείται η παρουσία των οικονομικών μεταναστών, που καταλαμβάνουν θέσεις εργασίας με χαμηλές αμοιβές.

Ασφαλώς, τα οικονομικά και κοινωνικά αίτια που οδηγούν στη μετανάστευση είναι πολύ ευρύτερα. Στην πραγματικότητα, η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας της αγοράς διαμορφώνει στο εσωτερικό των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης ζώνες «απελευθέρωσης» της αγοράς εργασίας, που συνδέονται με τη συρρίκνωση των κοινωνικών παροχών. Σ' αυτές τις ζώνες «ελεύθερης εργασίας» αναπτύσσονται νέες κατηγορίες εργασίας, όπως η παράνομη, η συμπληρωματική, η οικιακή-προσωπική, η εποχιακή. Σ' αυτές τις κατηγορίες εργασίας, τόσο οι μισθοί όσο και οι προνοιακές παροχές διατηρούνται σε χαμηλά επίπεδα. Σ' αυτές τις κατηγορίες εργασίας, διαπιστώνεται αύξηση συμμετοχής του μεταναστευτικού δυναμικού. Αυτού του τύπου η «περιθωριοποιημένη» εργασία διαμορφώνει σταδιακά μια ευρύτερη αγορά εργασίας ενός, αντίστοιχα, περιθωριοποιημένου –μεταναστευτικού– δυναμικού, η οποία συνοδεύεται από την απουσία σωματείων και συνδικαλιστικών οργάνων ελέγχου, αλλά και θεσμών κοινωνικής πρόνοιας.

Η αδυναμία ένταξης των μεταναστών –και ιδιαίτερα των λαθρομεταναστών– στον κοινωνικό ιστό της χώρας υποδοχής οδηγεί στην αδυναμία προσαρμογής των μεταναστών και στην υποβάθμιση των περιοχών εγκατάστασής τους. Η έλλειψη προσαρμοστικότητας δεν οφείλεται μόνο στα διαφορετικά πολιτισμικά στοιχεία κάθε εθνικής κοινότητας (γλώσσα, θρησκεία, έθιμα, τρόπος ζωής), αλλά και στον φόβο αντιμετώπισης ρατσιστικού τύπου αντιδράσεων, στην περίπτωση που βρίσκονται οι μετανάστες εκτός του «χώρου» τους.

Η μαζική ανεργία, που δημιουργήθηκε τα τελευταία χρόνια στην Ευρώπη, αποτέλεσε ένα βασικό κοινωνικοπολιτικό επιχείρημα που στράφηκε κατά των μεταναστών και εντάχθηκε στα πολιτικά προγράμματα ακροδεξιών πολιτικών κομμάτων, που επιδιώκουν να ενσωματώσουν με τον τρόπο αυτό τον έρποντα ρατσισμό και την

ξενοφοβία που αναπτύσσεται σε ορισμένα κοινωνικά στρώματα (Γαλλία, Γερμανία). Οι πράξεις βίας, τα ρατσιστικά εγκλήματα, οι διωγμοί, που καταγράφονται στη Γερμανία αλλά και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες και έχουν ως κίνητρο το ρατσιστικό μίσος, αποτελούν στίγμα για τον ίδιο τον ευρωπαϊκό πολιτισμό.

Σήμερα, εκτός από τις νομικές ρυθμίσεις που προωθούνται για την τυπική, τουλάχιστον, κατοχύρωση των διάφορων μειονοτήτων, συγκροτούνται κυβερνητικοί μηχανισμοί, κοινωνικές οργανώσεις και κινήσεις πολιτών που διαφωνούν με τον ρατσισμό και το καθεστώς των διακρίσεων. Οι φορείς αυτοί λειτουργούν σε όλες σχεδόν τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και βοηθούν τις μειονοτικές ομάδες με πολλούς τρόπους, από την παροχή νομικής υποστήριξης μέχρι την υλική και ηθική βοήθεια και συμπαράσταση.

[Ιστορία των Κοινωνικών Επιστημών, Β' Τάξη Ενιαίου Λυκείου, εκδ. ΟΕΔΒ, Αθήνα 2000, σσ. 196-197, στο cd «Έκφραση-έκθεση e-book» της εταιρείας lexigram]

1. Να δικαιολογήσετε τη χρήση των εισαγωγικών στο κείμενο.
2. Ποιο είναι το περιεχόμενο της «εθνικής πολιτιστικής ταυτότητας» ενός λαού;
3. Ποιος είναι ο στόχος του συγγραφέα και με ποιους τρόπους πειθούς προσπαθεί να τον πετύχει;
4. Να ξαναγράψετε το τμήμα «Σ' αυτές τις ζώνες [...] μεταναστευτικού δυναμικού» της δεύτερης παραγράφου, μετατρέποντάς το σε μια περίοδο και απαλείφοντας τις διαρθρωτικές λέξεις που χρειάζεται.
5. Να γράψετε από ένα συνώνυμο των εξής λέξεων: εγχώριο, καθοριστικά, ενσωματώσει, συνύπαρξη, μειονότητες.
6. Τι σημαίνουν οι λέξεις και τα ονοματικά σύνολα: εγχώριο παραγωγικό δυναμικό, ξενοφοβία, συρρίκνωση των παροχών, λαθρομετανάστης, οικονομικός μετανάστης.
7. Υποθέστε ότι διαβάσατε το κύριο άρθρο μιας εφημερίδας, το οποίο στρέφεται εναντίον των μεταναστών που βρίσκονται στη χώρα μας. Δεν συμφωνείτε με τη στάση της εφημερίδας και αποφασίζετε να γράψετε μια επιστολή στον Διευθυντή της, για να καταγγείλετε το γεγονός και να υποστηρίξετε πως οι μετανάστες αξίζουν τη στήριξή μας (550-600 λέξεις).

Λέξεις που τραυματίζουν

Σε μια τάξη Γυμνασίου κεντρικής συνοικίας στο μάθημα της έκθεσης, με αφορμή ένα κείμενο άλλης εποχής, γίνεται συζήτηση για τη μετανάστευση, και ξάφνου γλιστράει

από τα ίδια τα παιδιά η συζήτηση και έρχεται στους λίγους Ρωσοπόντιους μαθητές που έχει η τάξη και στα Αλβανάκια που έχει το διπλανό Δημοτικό.

Εκφράζουν μεγάλο θυμό εναντίον των «ξένων» κάποια παιδιά, λένε επίθετα, όπως «βρώμικοι» και «κλέφτες», λένε με πεποίθηση «Μας παίρνουν τα σπίτια», «Μας παίρνουν τις δουλειές», ύστερα φωνάζουν «Να φύγουν!», «Να φύγουν!», ενώ η εμβρόντητη φιλόλογος προσπαθεί να σταματήσει τον χείμαρρο, οπότε σηκώνονται κλαίγοντας γοερά τα Ρωσοποντιάκια και φεύγουν από το μάθημα, κι ακόμα σήμερα συζητάνε οι εκπαιδευτικοί ταραγμένοι τι πρέπει να κάνουνε.

Μικρά παιδιά που λένε τη λέξη «ξένοι» σαν βρισιά, που λένε δίπλα τους επίθετα προσβλητικά και ταπεινωτικά. Μικρά παιδιά με λέξεις που περιθωριοποιούν, που απελπίζουν, που τραυματίζουν άλλα μικρά παιδιά.

Τα παιδιά εκφράζουν αυτά που ακούνε γύρω τους, που βλέπουν στην τηλεόραση, που λείει το άμεσο περιβάλλον τους. Πρέπει να σκεφτούμε πολύ σοβαρά τι θα κάνουμε ένα φαινόμενο που κανένας μας δεν ήξερε πριν από λίγα χρόνια ότι υπάρχει στην κοινωνία μας, τον ρατσισμό.

Πρέπει να σκεφτούμε πολύ σοβαρά πώς θα διαπαιδαγωγήσουμε τα παιδιά μας, γιατί αυτά τα παιδιά θα ζήσουν οπωσδήποτε, είτε το θέλουμε είτε όχι, σ' έναν κόσμο πολύγλωσσο, πολυθρησκευτικό, πολυπολιτισμικό και πρέπει να μάθουν να διαχειρίζονται τη διαφορά και την ομοιότητα.

Είμαστε χώρα-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και, καθώς περνούν τα χρόνια και μεγαλώνουν τα παιδιά μας, θα αυξάνονται οι «ξένοι» ελεύθερα κινούμενοι εργαζόμενοι- έχουμε ήδη στη χώρα μας, κατά ανεπίσημες πηγές, καμιά εξακοσαριά χιλιάδες μετανάστες και πρόσφυγες με ανάμεσά τους περίπου διακόσιες χιλιάδες Αλβανούς. Οι μετακινήσεις πληθυσμών, λένε οι ειδήμονες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θα αυξάνονται τον αιώνα που έρχεται.

Από την άλλη μεριά, ο ελληνικός λαός έχει ο ίδιος μακρά παράδοση μετανάστευσης και προσφυγιάς. Πάνω από τους μισούς θα πρέπει να είναι οι Έλληνες που έχουν στις οικογένειες τους μνήμες και εμπειρίες του πρόσφυγα και του μετανάστη. Οι πρόσφυγες του εμφυλίου πολέμου στις πρώην σοσιαλιστικές χώρες, οι μετανάστες στην Αμερική, την Αυστραλία και τον Καναδά. Κι ακόμα, οι πρόσφατοι μετανάστες της δεκαετίας του 1960. Εκατό χιλιάδες άτομα τον χρόνο έφευγαν για τα εργοστάσια της Βόρειας Ευρώπης. Κι εκεί έζησαν τη σκληρή ζωή του ανθρώπου που ξενιτεύεται για το ψωμί.

Αυτές οι ιστορικές εμπειρίες του ελληνικού λαού πρέπει να λειτουργήσουν σαν

μαθήματα για τα παιδιά μας. Γιατί αυτές οι εμπειρίες λένε ότι ο ρατσισμός πάει χέρι χέρι με την αυταρχική κοινωνία και την πολιτική βία. Ο ρατσισμός την καταστρέφει τη δημοκρατία. Ο ελληνικός λαός έχει υποφέρει πολλές δεκαετίες και γνωρίζει τι σημαίνει αυταρχική κοινωνία και καταπάτηση των δικαιωμάτων των πολιτών, γνωρίζει καλά πόσο πολύτιμη είναι η δημοκρατία.

[Α. Φραγκουδάκη, εφημερίδα *Τα Νέα*, 1998. Συντομευμένο απόσπασμα. Στο βιβλίο: Τ. Δ. Κωσταλά, *Λόγου Σπουδή, Έκθεση - Έκφραση Γ' Λυκείου. Τόμος Α'*, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα 2001, σσ. 294-296]

1. Ο τίτλος του κειμένου είναι μεταφορικός. Τι εννοεί η συγγραφέας με αυτόν; Να τον μετατρέψετε σε κυριολεκτικό.
2. Να δικαιολογήσετε τη χρήση των εισαγωγικών στη δεύτερη παράγραφο του κειμένου («Εκφράζουν μεγάλο θυμό [...] να κάνουν»).
3. Γιατί, σύμφωνα με τη συγγραφέα, «ο ρατσισμός την καταστρέφει τη δημοκρατία»; Να απαντήσετε σε μια παράγραφο με αιτιολόγηση (60-80 λέξεις).
4. Ποια νοηματική σχέση συνδέει την έκτη («Είμαστε χώρα-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, [...] τον αιώνα που έρχεται») με την έβδομη παράγραφο του κειμένου («Από την άλλη μεριά ο ελληνικός λαός [...] που ξενιτεύεται για το ψωμί»);
5. Σε ποιο γραμματειακό είδος ανήκει το κείμενο και γιατί;
6. Να υποθέσετε ότι συμμετέχετε σε παγκόσμιο συνέδριο νεολαίας. Να αναφερθείτε στο φαινόμενο της ξενοφοβίας που εκδηλώνεται σε διάφορες χώρες της Ευρώπης και ειδικότερα στη χώρα μας τα τελευταία χρόνια και να εξετάσετε τα αίτια που το προκαλούν, καθώς και τους τρόπους με τους οποίους μπορεί αυτό να αντιμετωπιστεί.

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Τουρισμός

Είναι προαιώνια η δίψα του ανθρώπου να ταξιδεύει. Δεν υπάρχει άνθρωπος να μη ζηλεύει τον «κοσμογυρισμένο» και να μην το 'χει κρυφό καημό κι ο ίδιος να ξεφύγει από τα δεσμά που τον δένουν με το περιβάλλον της ρουτίνας. Όλο και πιο μεγάλο ιδανικό μας γίνεται ο Οδυσσέας, γιατί «πολλών ανθρώπων ίδεν άστεα και νόον έγνω».

Το φαινόμενο της περιήγησης, που σήμερα είναι γνωστό με τη λέξη τουρισμός (από το γαλλικό *tour* = περιήγηση), είναι πολύ παλιό. Οι αρχαίοι Έλληνες, η δαιμόνια φυλή,

δεν ταξίδευαν μόνο «κατ' εμπορίαν» αλλά και «κατά θεωρίαν». Να δουν δηλαδή, να μάθουν και να 'χουν ύστερα τη χαρά να διηγηθούν. Από τότε μέχρι σήμερα πολλά ονόματα θα είχαμε να αναφέρουμε ανθρώπων που τους γοήτευε το νέο, το άγνωστο, η γνώση, η περιπέτεια. Ενδεικτικά αναφέρουμε τον Πανσανία τον Περιηγητή, τον Μάρκο Πόλο, τους εξερευνητές, τον λόρδο Βύρωνα.

Σήμερα, χάρη στα μέσα της τεχνικής και στην άνοδο του βιοτικού επιπέδου, επιτρέπεται ευχερέστερη και ανετότερη κίνηση, οπότε ο τουρισμός πήρε παγκόσμιες διαστάσεις, και η κίνηση γίνεται —κυρίως σήμερα— ομαδικά και οργανωμένα.

Η πραγματικότητα αυτή ανάγκασε τα διάφορα κράτη να προσαρμόσουν τις δραστηριότητές τους ανάλογα. Μεγάλα συγκροτήματα ξενοδοχείων ξεφυτρώνουν συνέχεια, οργανωμένοι χώροι camping, παραλίες, ξενώνες, καταστήματα λαϊκής τέχνης, στροφή προς την παράδοση, «φκιασίδωμά» της πρόχειρο και «προς πώλησιν», ταξιδιωτικά γραφεία, τσάρτερς, ξεναγοί, μουσεία και μια ολόκληρη αλυσίδα που έχει σκοπό τη διευκόλυνση του τουρίστα, ώστε... με χαρά να αφήσει το βαλάντιό του. Στις τράπεζες ρέει το ξένο συνάλλαγμα, οι ντόπιοι σπεύδουν να μάθουν «κάτι» από μια ξένη γλώσσα, για να προσληφθούν καλύτερα ή να «καλωσορίσουν» τον ξένο.

Η πλημμύρα, όμως, των ξένων είναι σίγουρα δίκοπο μαχαίρι. Από τη μια μεριά, ρέει άφθονο το συνάλλαγμα σε μια χώρα που έχει όλο και αυξανόμενη την τουριστική κίνηση, όπως συμβαίνει με τη δική μας.

Οι δικοί μας ξένοι (Ευρωπαίοι και Αμερικανοί συνήθως), ίσως επειδή έχουν πιο ανεπτυγμένο το πολιτιστικό επίπεδο, έστω και ασυνείδητα, το μεταφέρουν και στη χώρα μας και με τη μίμηση ανέρχεται και το δικό μας. Οι τρόποι ζωής τους, οι συνήθειές τους, το ντύσιμό τους, η νοοτροπία εισδύουν σταθερά και στα αντίστοιχα δικά μας.

Επέρχεται σίγουρα κάποια προσέγγιση, αμβλύνονται παλιές έχθρες, τονώνονται φιλίες, διαπιστώνονται οι κοινοί ανθρωπيني πόθοι, κι όλα αυτά εξανθρωπίζουν τους ανθρώπους όλο και πιο πολύ. Ο συγχρωτισμός αυτός καταργεί την παλιά στεγανότητα των συνόρων και της κλειστής νοοτροπίας και ενισχύει τη γενική επιθυμία για την ειρηνική διαβίωση των λαών.

Τα νέα ήθη, όμως, που με τον τουρισμό εισδύουν, αμβλύνουν τα παραδοσιακά μας κριτήρια και η εξέλιξή μας βραχυκυκλωμένη δεν οδεύει ομαλά, αλλά με διαταράξεις και άλματα. Η μίμηση ενεργεί έντονα και θέλουμε να βρεθούμε κιόλας σε πολλά «Ευρωπαίοι». Ξεχνάμε, όμως, ότι απαιτείται ο φυσιολογικός χρόνος —όπως απαιτήθηκε και για κείνους— και ότι, αν επιμένουμε στην παθητική μίμηση, είναι σαν

να παραδιδόμαστε χωρίς όρους.

Δεν πρέπει να ξεχάσουμε τις ρίζες μας, την παράδοσή μας, το ελληνικό «χρώμα» της ζωής και της νοοτροπίας μας. Είναι ανάγκη να «εξελέξουμε» αυτά, ώστε να έχουμε κι εμείς τα ανάλογα «όπλα» για τον διεθνή ανταγωνισμό. Άλλωστε, τα εκατομμύρια των ξένων, πέρα από τα μάρμαρα της αρχαιότητας, τον ήλιο και τη θάλασσά μας, έρχονται να γνωρίσουν από κοντά τη Νεοελληνική μας παράδοση και τον ανοιχτόκαρδο χαρακτήρα του ζωντανού λαού μας.

Σαν λαός, λοιπόν, είναι συμφέρον μας να κρατάμε ζωντανή την ελληνική μας παράδοση, τους τρόπους ζωής και τη νοοτροπία, να είμαστε δεμένοι στην ελληνικότητα μας, και τις τουριστικές «βιτρίνες» μας να τις ομορφαίνουμε με το τοπικό μας χρώμα για να γίνονται και πιο... αποδοτικές. Έτσι, σίγουρα θα μας υπολογίζουν και θα μας εκτιμούν καλύτερα.

[Κ. Κίγκας, *Η έκθεση ιδεών*, αυτοέκδοση, χ.χ., σσ. 153-155. Σύνθεση αποσπασμάτων]

1. Να χωρίσετε το κείμενο σε νοηματικές ενότητες και να τιτλοφορήσετε την κάθε ενότητα. Πώς διασφαλίζεται η ενότητα και η αλληλουχία του κειμένου;
2. Ποιος ο ρόλος της πέμπτης παραγράφου («Η πλημμύρα, όμως, των ξένων [...], όπως συμβαίνει με τη δική μας») του κειμένου;
3. Να ανασκευάσετε σε μία παράγραφο 70-90 λέξεων το κείμενο στο σημείο όπου ο συγγραφέας αναφέρει ότι τα νέα ήθη, που με τον τουρισμό εισδύουν, αμβλύνουν τα παραδοσιακά μας κριτήρια.
4. Ποια η συλλογιστική πορεία, η δομή και ο τρόπος ανάπτυξης της τέταρτης παραγράφου («Η πραγματικότητα [...] ή να «καλωσορίσουν» τον ξένο»);
5. Ο συγγραφέας κάνει συχνή χρήση των εισαγωγικών. Γιατί επιλέγει αυτό το σημείο στίξης και ποια η λειτουργία του σε καθεμιά περίπτωση χωριστά;
6. «Σαν λαός, λοιπόν, είναι συμφέρον μας [...] και πιο... αποδοτικές»: Στη συγκεκριμένη περίοδο να αιτιολογήσετε την επιλογή του πομπού στη ρηματική έγκλιση ή, με άλλα λόγια, σε τι εξυπηρετεί η χρήση της υποτακτικής στο συγκεκριμένο απόσπασμα;
7. Ο συγγραφέας υποστηρίζει πως ο τουρισμός στην εποχή μας έχει αναχθεί σε παγκόσμια κίνηση που συντελείται -κατεξοχήν- ομαδικά και οργανωμένα. Με δεδομένο ότι η χώρα μας είναι τουριστική, να εκθέσετε σε μια επιστολή σας προς το Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης, τις προτάσεις σας για μια υγιή και αειφόρα ανάπτυξη του νευραλγικού αυτού τομέα της οικονομίας.

Εναλλακτικά:

Είστε μέλος του δεκαπενταμελούς συμβουλίου του σχολείου σας. Συμμετέχετε σε μια συνεδρίασή του όπου συζητείται το θέμα των σχολικών εκδρομών. Δεν είστε ικανοποιημένος από τη μορφή και το περιεχόμενο που έχουν αυτές αποκτήσει και αναλαμβάνετε να αναπτύξετε στην εισήγησή σας ένα εναλλακτικό μοντέλο σχολικών εκδρομών που σχετίζεται με τον αγροτουρισμό και να προβάλετε τις ωφέλειες που μπορούν να προέλθουν από αυτό (450-500 λέξεις).

ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ

Αρχαίο Ελληνικό πνεύμα στο Ήτον

Τέτοια συμπύκνωση πεθυμιάς και νοσταλγίας νιώθεις αναπνέοντας τον αγέρα τούτο του Ήτον¹. Όλοι σχεδόν οι αρχηγοί του εγγλέζικου έθνους τους τελευταίους αιώνες πέρασαν εδώ μέσα, στους τοίχους τούτους και τις πρασινάδες, την παιδική κι εφηβική τους ηλικία, και τούτες οι κλειστές αυλές κι οι τριζοκοπούσες παμπάλαιες σκάλες και το γιασεμί τούτο που ανθίζει στις δοξαρωτές πόρτες θά 'μειναν σε όλη τους τη ζωή η μεγάλη τους αγιάτρευτη νοσταλγία. [...]

Νιώθεις πως εδώ, στη μικρή τούτη φημισμένη πολιτεία όπου αναθρέφεται η εγγλέζικη αριστοκρατία, το ελληνικό πνέμα, φωτεινό, τολμηρό κι ισορροπημένο, συνεχίζει εξόριστο στην υπερβόρεια ομίχλη το εξαίσιο έργο του.

Περνώ ένα μικρό γιοφυράκι ποταμού, φτάνω στον ανοιχτό χώρο, όπου οι μεγάλοι μαθητές, με τα ουραινά και τ' άσπρα κασκέτα, παίζουν γκολφ. Ωραία λιγνά κορμιά, χάρη και δύναμη, πειθαρχημένη ορμή, χαρά στο μάτι να βλέπει και στο νου να συλλογιέται πως με την άσκηση τα κορμιά τούτα γίνονται καλοί αγωγοί για να περνάει το πνέμα.

Κάποτε ένας Ανατολίτης σοφός είδε μερικούς σκοινοβάτες να πραγματοποιούν με τα κορμιά τους τις πιο επικίντυνες τόλμες και ξέσπασε στα κλάματα. «Γιατί κλαίς;», τον ρώτησαν. «Γιατί συλλογιέμαι», αποκρίθηκε ο σοφός, «πως αν, όπως γυμνάζουμε έτσι τα σώματά μας, γυμνάζαμε και την ψυχή μας, τι θάματα θα μπορούσαμε να κάμουμε!».

Εδώ όμως, στο Ήτον, ο θεατής δεν μπορεί να ξεσπάει σε κλάματα. Γιατί μήτε καταπληχτικούς σκοινοβατικούς άθλους θα δει, μήτε κι η ψυχή μένει, μέσα σε τέτοια ευλύγιστα κορμιά, ακαλλιέργητη. Υπάρχει μέτρο, ισορροπία, παράλληλη καλλιέργεια σάρκας και νου σε ανθρώπινη κλίμακα. Ελληνική αρμονία.

Τα σπορτ κι οι κλασικές σπουδές είναι στο Ήτον οι δυο παράλληλοι αδερφωμένοι

δρόμοι της αγωγής. Όχι όμως σπορτ ατομικά —ακόντιο, πήδημα, δίσκος— παρά σπορτ ομαδικά: λεμβοδρομίες, κρίκετ, τένις, φουτμπόλ.

Τα ομαδικά παιχνίδια υπηρετούν μεγάλο ηθικό σκοπό: σε συνηθίζουν να υποτάξεις την ατομικότητά σου σε μια γενική ενέργεια. Να μη νιώθεις πως είσαι άτομο ανεξάρτητο παρά μέλος μιας ομάδας. Να υπερασπίζεσαι όχι μονάχα την ατομική σου τιμή παρά ολόκληρη την τιμή της ομάδας όπου ανήκεις: σχολή, Πανεπιστήμιο, πόλη, έθνος. Έτσι, από σκαλοπάτι σε σκαλοπάτι, το παιχνίδι μπορεί να σε ανεβάσει στις πιο αψηλές κι αφιλόκερδες κορυφές της ενέργειας. [...]

Στα σπορτ δεν γυμνάζεις το σώμα σου μονάχα· γυμνάζεις, πάνω απ' όλα, την ψυχή σου. «Στα τεραίν του Έτον», είπε πολύ σωστά ο Ουέλιγκτον², «κερδήθηκε η μάχη του Βατερλό».

[Νίκος Καζαντζάκης, Ταξιδεύοντας - Αγγλία, Αθήνα 1962. Εξετάσεις Γ' Λυκείου, Μάιος 2005]

1. Έτον = Φημισμένο Κολέγιο της Μεγάλης Βρετανίας.
2. Ουέλιγκτον = Άγγλος στρατηγός, ο οποίος έμεινε γνωστός για τη νίκη του επί του Ναπολέοντα στη μάχη του Βατερλό.

1. Σε μια παράγραφο 70-80 λέξεων να διατυπώσετε την άποψή σας για το περιεχόμενο του πιο κάτω αποσπάσματος: «Στα σπορτ δεν γυμνάζεις το σώμα σου μονάχα· γυμνάζεις, πάνω απ' όλα, την ψυχή σου. Έστα τεραίν του Έτον», είπε πολύ σωστά ο Ουέλιγκτον, «κερδήθηκε η μάχη του Βατερλό».
2. Να επισημάνετε τα δομικά στοιχεία της έβδομης παραγράφου («Τα ομαδικά παιχνίδια ... κορυφές της ενέργειας»).
3. Να γράψετε ένα συνώνυμο για καθεμιά από τις λέξεις του κειμένου: πραγματοποιούν, ευλύγιστα, ακαλλιέργητη, αφιλόκερδες, γυμνάζεις.
4. Από το δεύτερο συνθετικό των λέξεων που σας δίνονται, να σχηματίσετε μια νέα σύνθετη λέξη: αριστοκρατία, σκοινοβατικούς, ισορροπία, λεμβοδρομίες, συνηθίζουν.
5. Στα πυκνοκατοικημένα αστικά κέντρα μειώνονται σταδιακά οι χώροι ομαδικής ψυχαγωγίας και άθλησης. Στο πολιτιστικό κέντρο του δήμου σας καλείστε, ως εκπρόσωπος των μαθητών και χρήστης αυτών των χώρων, να επισημάνετε, σε μια ομιλία σας 500-600 λέξεων, τη σημασία του ομαδικού παιχνιδιού στην ψυχική και σωματική διαμόρφωση και στη μελλοντική κοινωνικοποίηση των εφήβων.

Αφού διαβάσετε τα παρακάτω αποσπάσματα κειμένων, να συζητήσετε τα θέματα που σας δίνονται:

1. Μια νέα εκδήλωση φανατισμού είναι ο φανατισμός των γηπέδων, ο χουλιγκανισμός, που συχνά χαρακτηρίζεται ως κοινωνική μάστιγα. Ποιοι είναι οι λόγοι που στρέφουν τους νέους σε αυτές τις μορφές αντίδρασης και ποιους θεωρείτε κατάλληλους τρόπους πάταξης του φαινομένου; Να αναπτύξετε τις απόψεις σας σε ένα δοκιμιακό κείμενο 500 λέξεων.
2. Στο σχολείο σας οργανώνεται μια ημερίδα για το πρόγραμμα της Ολυμπιακής παιδείας που εφαρμόζεται σε αυτό. Ως εκπρόσωπος του 15μελούς Συμβουλίου υποστηρίζεις πως το αθλητικό ιδεώδες έχει εκφυλιστεί στην εποχή μας. Παρουσιάζεις τα φαινόμενα του εκφυλισμού του, αλλά και τα αίτια που τον προκαλούν. Η ομιλία σου δεν θα ξεπερνά τις 550-600 λέξεις.

Η ίδια η ορολογία που χρησιμοποιείται από ποδοσφαιρικούς ανταποκριτές, παίκτες κι οπαδούς, απεικονίζει σαφώς το υπόγειο ρεύμα της επιθετικότητας που διαπερνά το σπορ. Ο αντίπαλος «νικιέται», «εξαφανίζεται», «σαρώνεται από το γήπεδο», «εξουδετερώνεται» ή «εκτοπίζεται». Ένας πετυχημένος παίκτης μπορεί ν' αναφερθεί σαν «λιοντάρι στην επίθεση», το οποίο «ξεσκίζει τις άμυνες», «καταστροφέας», και να περιγραφεί σαν «μπαρουτοκαπνισμένος», «εκρηκτικός», «οξύς», «επικίνδυνος», «σκληρός», «ψύχραιμος», «πανούργος» ή «ασυμβίβαστος».

Η ομοιότητα αυτής της ορολογίας με τη στρατιωτική ορολογία είναι αλάνθαστη και κατά κανέναν λόγο τυχαία. Το σύγχρονο ποδόσφαιρο, με τον στενό κι ακριβή συντονισμό του, δεν θα 'ταν ακατάλληλη εκγύμναση στην ομαδική εργασία για μια σύγχρονη στρατιωτική μονάδα. Αυτό που ο προπονητής σφυρηλατεί στους μαθητές του με τη μορφή τακτικής και στρατηγικής σχετίζεται με το πεδίο της μάχης από πολλές απόψεις κι όχι μόνο από την καταγωγή των εννοιών του. Όπως βρίσκει έκφραση στη ζωή του βαρβάρου, η επιδεξιότητα εκδηλώνεται σε δύο κύριες κατευθύνσεις –δύναμη και δόλος. Σε ποικίλους βαθμούς αυτές οι δύο μορφές έκφρασης είναι παρόμοια παρούσες στον σύγχρονο πόλεμο, στις χρηματικές απασχολήσεις και στα σπορ και τα παιχνίδια... Στρατηγική και πανουργία είναι απaráλλαχτα παρούσες στα παιχνίδια, καθώς επίσης και στις πολεμικές επιθέσεις. Τα βασανιστήρια στα οποία υποβάλλονται οι παίκτες υπό τη διεύθυνση του προπονητή, μοιάζουν μ' εκείνα του χώρου παρελάσεων. Ο Μαξ Μέκελ, ένας από τους πιο πετυχημένους Δυτικογερμανούς προπονητές, είπε για τον εαυτό του: «Είμαι ακριβώς ένας συνταγματάρχης».

[G. Vinnai, *Το ποδόσφαιρο ως ιδεολογία*, εκδ. Διεθνής Βιβλιοθήκη, στο βιβλίο: Κ. Γκορόγια, Ε. Μαστρομανώλη, *Λόγος και Έκφραση*, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα 2001, σσ. 183-184]

Δεν υπάρχει καλύτερο πρόγραμμα αναμόρφωσης της κοινωνίας μας από αυτό που ενσωματώνεται στα Ολυμπιακά ιδεώδη. Η έμφαση της κοινωνικής συμμετοχής, η συνεργασία, η αναζήτηση διεθνούς φιλίας, ο πολιτιστικός εμπλουτισμός είναι στοιχεία που εκφράζονται μέσω του μαθήματος της φυσικής αγωγής και απηχούν την Ολυμπιακή φιλοσοφία.

Το θεωρητικό πλαίσιο μας προσανατολίζει σε κάτι ευρύτερο από το μάθημα φυσικής αγωγής: σε μια Ολυμπιακή παιδεία. Οποσδήποτε ο όρος δεν αποτελεί αναγνωρισμένο τύπο εκπαίδευσης, τουλάχιστον σε ευρύ πεδίο. Όμως, σε πολλά κράτη, η Ολυμπιακή παιδεία είναι ήδη ενσωματωμένη στα αναλυτικά προγράμματα πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης η διδασκαλία της Ολυμπιακής ιδέας περιλαμβάνεται στα προγράμματα των μαθημάτων της φυσικής αγωγής. Εκεί γίνεται μύηση των μαθητών στη θεωρία του αθλητισμού, γνωρίζουν την καταγωγή του, τις ιδέες που εκφράζει, την κοσμοθεωρία του και την αξία του, σε κοινωνικό αλλά και προσωπικό επίπεδο. Ο βασικός σκοπός της Ολυμπιακής παιδείας στα κράτη αυτά είναι η ταύτιση των μαθητών με την Ολυμπιακή ιδέα, η συνειδητή υπεράσπιση των αξιών της και η περαιτέρω εφαρμογή των αξιών αυτών στην κοινωνική ζωή, ώστε να φέρουν αποτέλεσμα και σε επίπεδο κοινωνικής δομής και κουλτούρας.

[Α. Κ. Δανασσής-Αφεντάκης, Σύγχρονες τάσεις αγωγής, αυτοέκδοση, Αθήνα 2019, σσ. 146-148. Επιλογή αποσπασμάτων]

ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

Ανθρωπισμός

Ο άνθρωπος είναι το κέντρο του κύκλου της ζωής, αλλά, όμως, δεν είναι ο ίδιος ο κύκλος της ζωής. Ανήκουμε στον κόσμο, αλλά αυτός ο κόσμος δεν μας ανήκει, δεν είναι κτήμα μας. Είμαστε οι διαχειριστές της ζωής και όχι οι ιδιοκτήτες της. Δεν είμαστε δούλοι του κόσμου, ούτε, όμως, γίναμε κι αφεντικά του. Απλώς παραμένουμε οικονόμοι της ζωής¹.

Με αυτόν τον κάπως αφοριστικό τρόπο απεικονίζουμε την κρίση του ανθρωπισμού στον νεώτερο δυτικοευρωπαϊκό πολιτισμό. Ο αναγεννησιακός ανθρωπισμός πρόβαλε τον άνθρωπο ως το επίκεντρο της πραγματικότητας και κατέφυγε στα ανθρωπιστικά γράμματα, προκειμένου να καταστεί ανθρωπίνος ο άνθρωπος (*homo humanis*). Αγαθή κι επαινετή η πρόθεση του ανθρωπισμού, όπως επίσης αγλαοί² αποδείχθηκαν οι καρποί του μέσα στον επακολουθήσαντα διαφωτισμό, με την καθιέρωση των δικαιωμάτων του ανθρώπου που υπόσχονται την ελευθερία ως εγγύηση της ανθρωπιάς του ανθρώπου.

Το αναπόφευκτο ατόπημα του ανθρωπισμού είναι η διολίσθησή του στον ατομικισμό. Ο Humanismus (ανθρωπισμός, ουμανισμός) κατάντησε Individualismus (ατομικισμός). Λέμε άνθρωπος και εννοούμε άτομο. Μιλούμε για τον πολίτη και έχουμε στον νου τον ιδιώτη. Αναφερόμαστε στον εαυτό μας και εξυπνοούμε το εγώ μας σε τέτοιο βαθμό, ώστε να λησμονούμε τον άλλο που συνυπάρχει μαζί μας και το όλον μέσα στο οποίο συνανιήκει το εγώ μας μαζί με καθένα άλλο του. Οι λογοτέχνες προφήτευαν από τον προπερασμένο αιώνα ήδη: «Όλοι στον αιώνα μας χώρισαν και γίνανε μονάδες, ο καθένας αποτραβιέται στη μοναξιά του, ο καθένας απομακρύνεται απ' τον άλλον, κρύβεται και κρύβει το έχει του³ και καταλήγει ν' απωθεί τους ομοίους του και ν' απωθείται απ' αυτούς» (Ντοστογιέφσκι). [...]

Για να υπερβεί ο ανθρωπισμός την κρίση του, απαιτείται να προβεί σε μια μόνο σωτήρια πρωτοβουλία: να αποποιηθεί τον ατομικισμό. Για να μιλήσουμε με την γλώσσα των ποιητών μας: «Το καίριο στη ζωή αυτή κείται πέραν του ατόμου. Με τη διαφορά ότι, αν δεν ολοκληρωθεί κανείς ως άτομο –κι όλα συνωμοτούν στην εποχή μας γι' αυτό– αδυνατεί να το υπερβεί» (Ελύτης). Ο ανθρωπισμός χρειάζεται, αλλά δεν αρκεί έτσι όπως κατάντησε, δηλαδή σαν ατομικισμός. Απαιτείται ο ανθρωπισμός και περιττεύει ο ατομικισμός. Είναι επιτακτική ανάγκη των καιρών μας να περάσουμε από την εξατομίκευση του ανθρώπου στον εξανθρωπισμό του ατόμου. Με δυο λόγια, πρέπει να απελευθερώσουμε τον ανθρωπισμό από τον ατομικισμό. Όταν ο άνθρωπος αυτοπεριορίζεται στο άτομο, τότε αυτοχειριάζεται⁴ υπαρκτικά. Ο ατομικισμός είναι το καρκίνωμα του ανθρωπισμού.

Ο ορίζοντας για την αποδέσμευση του ανθρωπισμού από τον ατομικισμό είναι ο κοινωνισμός⁵. Ο ανθρωπισμός χρειάζεται να κοινωνικοποιηθεί, δηλαδή ο άνθρωπος να αντιληφθεί την ύπαρξή του ως συνύπαρξη κι όχι σαν δήθεν αυθύπαρκτη μονάδα αποκομμένη από το περιβάλλον της, όπως δυστυχώς συμβαίνει με το άτομο. [...] Με μια απλή φράση: ο άνθρωπος δεν υπάρχει απλώς, αλλά συνυπάρχει κυρίως.

Ο άνθρωπος είναι συνάνθρωπος, αλλιώτικα καταντά απάνθρωπος. Ο ανθρώπινος άνθρωπος δεν είναι ατομικός αλλά κοινωνικός: δεν αποτελεί ύπαρξη αλλά συνύπαρξη.

Πυξίδα για τον ασφαλή διάπλου⁶ ανάμεσα στην Σκύλλα της εξατομίκευσης και στην Χάρυβδη της μαζοποίησης είναι η κοινωνικοποίηση του ανθρωπισμού. Χωρίς να διακινδυνεύουμε κανενός είδους προφητεία και δίχως να καταφεύγουμε σε ιστορικοφιλοσοφικές μαντείες, πιστεύουμε ότι ο κοινωνισμός του ανθρωπισμού είναι η επιταγή των καιρών μας.

1. οικονόμοι της ζωής = διαχειριστές της ζωής.
2. αγλαοί ... καρποί = λαμπρά, αξιοθαύμαστα αποτελέσματα.
3. το έχει του = αυτό που διαθέτει.
4. αυτοχειριάζεται = αυτοκτονεί.
5. κοινωνισμός = κοινωνικοποίηση.
6. διάπλους = το πέρασμα.

1. Οι ακόλουθες λέξεις και φράσεις χαρακτηρίζουν ένα επίσημο ύφος λόγου. Να αποδώσετε με ύφος πιο ανεπίσημο και οικείο τις υπογραμμισμένες λέξεις:
να καταστεί ανθρώπινος ο άνθρωπος, ατόπημα, να υπερβεί την κρίση, να αποποιηθεί τον ατομικισμό, επιταγή των καιρών.
2. Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί συχνά στο κείμενό του α' πληθυντικό πρόσωπο. Να δικαιολογήσετε την επιλογή του αυτή.
3. Να σχολιάσετε τη γλώσσα και το ύφος του κειμένου.
4. Σε μια συζήτηση που γίνεται στο σχολείο σας για την κρίση που παρουσιάζει η κοινωνία, κάποιος μαθητής υποστήριξε πως δεν υπάρχει σήμερα πνεύμα ανθρωπισμού. Εσύ διαφωνείς, αλλά δεν έχεις τη δυνατότητα να το δείξεις. Έτσι, γράφεις ένα άρθρο στην εφημερίδα του σχολείου σου με σκοπό να δείξεις: α) ότι υπάρχει σήμερα πνεύμα ανθρωπισμού και β) ότι το σημερινό σχολείο συμβάλλει στην καλλιέργεια αυτού του πνεύματος (550-600 λέξεις).

ΤΕΧΝΗ

Τέχνη και Φιλοσοφία

Από τους πρώτους φιλοσοφικούς χρόνους έως σήμερα, ο άνθρωπος της τέχνης και του πολιτισμού θα διερευνά στο διηνεκές το αινιγματικό ερώτημα, αν ο άνθρωπος πρέπει να υπηρετεί την τέχνη ή η τέχνη τον άνθρωπο. Στο διάβα του πολιτισμού ακούστηκαν ποικίλες κι εξαιρετικές τοποθετήσεις για την τέχνη. Τον Πρωταγόρα το: «Πάντων χρημάτων μέτρον άνθρωπος», του Δημοκρίτου το: «Καλαίσθητον είναι το ευχάριστον», του Ηρακλείτου το: «Η Τέχνη είναι η αρωγός της αρμονίας», του Πλάτωνος το: «Η Τέχνη ακολουθεί τη θεία έμπνευση».

Όλες οι τέχνες, εικαστικές και σύγχρονες, όπως ο κινηματογράφος, η έβδομη τέχνη, προσδοκούν να εκφράσουν, να εκδηλώσουν την ανωτερότητα του πνεύματος σε μορφή απεικόνισης, δηλαδή, σε εικόνα, ήχο και αφή. Μ' αυτές τις τρεις αισθήσεις ο

άνθρωπος, το ανώτερο πνευματικώς προϊόν της ύλης, υπηρετεί και μορφοποιεί την Τέχνη από φανταστική και ιδεατή σε σημειολογική, δηλαδή λεκτικώς (λογοτεχνία), ηχητικώς (μουσική), οπτικώς (ζωγραφική, γλυπτική κ.ά.). Κορυφαία και σύγχρονη τέχνη είναι ο κινηματογράφος, ο οποίος αποτελεί σύζευξη των παραπάνω. Άλλωστε, δεν είναι τυχαίο ότι σήμερα εισπράττει και συγκεντρώνει διεθνώς το ενδιαφέρον των ανθρώπων της Τέχνης.

Επιβεβαιώνεται η ρήση του Ηρακλείτου «Τα πάντα ρει», διότι ο κινηματογράφος ως η έβδομη τέχνη τελικώς εκμαιεύτηκε μέσα από την εγκυμοσύνη του χρόνου της τέχνης και του πολιτισμού, ως η σύνθεση των πρωτογενών τεχνών οι οποίες αντιστοιχούν στις πρώτες και κύριες αισθήσεις–διαύλους της ανθρώπινης συνειδήσεως, δηλαδή την όραση και την ακοή. Αυτός είναι ο μέγας μικρόκοσμος, ο άνθρωπος στοχάζεται, εκδηλώνει και κορυφώνει την Τέχνη σε υψηλότερο επίπεδο πάνω από την φύση, πάνω από τον Θεό, εξυψώνοντάς την στην ζωροαστρική αντίληψη του μεγάλου φιλοσόφου Φρειδερίκου Νίτσε: «Αν ο Θεός υπάρχει, οφείλουμε να τον υπερβούμε», αλλά και στην κλασικώς ιδεαλιστική θεώρηση του Πλάτωνος: «Αφού ο Θεός πήρε την ύλη και την έθεσε με καλλιτεχνικό τρόπο σε τάξη, εμείς, ως κατ' εικόνα του, οφείλουμε να καλλιτεχνήσουμε αναλόγως και σύμφωνα με το θείο σχέδιο».

Η πλατωνική, όμως, φιλοσοφία κατέχει ιδιαίτερη θέση στην ιστορία της Τέχνης, διότι έφερε σε επαφή τον άνθρωπο με τον Θεό και τον Θεό με τον άνθρωπο. Προβληματισμένος από την νεαρή ήδη ηλικία του, ο Πλάτων διατύπωσε την τριπλή διάσταση της απεικόνισης της Τέχνης: «Του Ποιητή, του Δημιουργού– Κατασκευαστή, του Ζωγράφου». Σύμφωνα με τον Πλάτωνα, δηλαδή, η Τέχνη διέπεται κι εκφράζεται με τρεις τρόπους: της ποιήσεως, όπως ένα λουλούδι φύεται μέσα από το κλίμα και τον χρόνο, της δημιουργίας, όπως ένας δημιουργός κατασκευάζει πλαστικά λουλούδια, και τέλος της ζωγραφικής, όπως ένας ζωγράφος μιμείται χρωματο–σχεδιαστικώς σε κάποιον καμβά το λουλούδι!

Στον προβληματισμό για το νόημα της Τέχνης εντάσσονται κι άλλες πρωτογενείς ή ζυμωμένες θεωρίες από την εξέλιξη του ανθρωπίνου πολιτισμού. Όμως, επειδή αυτές δεν πρωταγωνιστούν στην καλλιτεχνική καλλιέργεια της ανθρώπινης προσωπικότητας και επειδή δεν είχαν ρόλο καθοριστικό στην ιστορία της τέχνης (σουρρεαλισμός, ιρασιοναλισμός κ.ά.), δεν χρήζουν σημαντικής εξέτασης.

[Φ. Αναστασοπούλου από το διαδίκτυο, κείμενο ελαφρώς διασκευασμένο στην εφημερίδα Έθνος, 3.2.2010]

1. Ποιο είναι το θέμα και ο σκοπός για τον οποίο έγραψε η συγγραφέας αυτό το κείμενο;
2. Στο κείμενο υπάρχουν πολλές αποφθεγματικές ρήσεις που παραπέμπουν στην επίκληση στην αυθεντία ως τρόπο πειθούς. Γιατί νομίζετε ότι η συγγραφέας επιλέγει αυτόν τον τρόπο πειθούς, προκειμένου να στηρίξει τη θέση της;
3. Ποια η δομή και ο τρόπος ανάπτυξης της τέταρτης παραγράφου («Η πλατωνική, όμως, φιλοσοφία [...] το λουλούδι!»);
4. Μία από τις σημαντικότερες επιδιώξεις ενός σύγχρονου εκπαιδευτικού συστήματος, που θα αποβλέπει στην ολόπλευρη ανάπτυξη της ανθρώπινης προσωπικότητας, είναι και η επαφή του νέου ανθρώπου, από μικρή ηλικία, με την τέχνη, μέσω της καλλιτεχνικής έκφρασης και της δημιουργίας. Σε άρθρο που θα δημοσιεύσετε στην εφημερίδα του σχολείου σας, να αναφερθείτε στη θέση που κατέχει η τέχνη στο σημερινό ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, καθώς και στους λόγους που την οδήγησαν στη θέση αυτή. Με ποιον τρόπο νομίζετε ότι το σχολείο μπορεί να καλλιεργήσει την αγάπη για την τέχνη στους μαθητές του (500-600 λέξεις);

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟΙ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΕΣ

Διαδίκτυο

Είναι δεδομένο ότι το διαδίκτυο έφερε μια πιο ισότιμη πρόσβαση στη γνώση. Ζούμε ένα κύμα εκδημοκρατισμού της γνώσης. Παλιότερα, για να δει κανείς τη βιβλιοθήκη του Κέμπριτζ, έπρεπε να ταξιδέψει χιλιάδες χιλιόμετρα. Σήμερα, μπορεί να βρει τα βιβλία της από το γραφείο του. Παλιότερα, έπρεπε να έχει κάποιος λεφτά για να παρακολουθήσει μαθήματα του MIT¹. Σήμερα, έρχονται διαδικτυακά στο σπίτι του.

Σ' αυτόν τον υπαρκτό εκδημοκρατισμό της γνώσης ορθώνονται τρεις γκρίνιες. Η μία είναι η άρνηση της τεχνολογίας, εξαιτίας των πιθανών κινδύνων που έχει η ανάπτυξή της. Ο Πολ Βιρίλιο, για παράδειγμα, έγραψε την «Πληροφοριακή Βόμβα». Είναι σίγουρος ότι η κοινωνία της γνώσης ενέχει κινδύνους, αλλά άγνωστους. Δεν τους ξέρει, αλλά...υπάρχουν. Η δεύτερη γκρίνια έχει να κάνει με τα «παιδάκια της Αφρικής». Το ακούμε για κάθε νέα τεχνολογία: «Τι να το κάνω εγώ το εμβόλιο για το Αλτσχάιμερ², όταν τα παιδιά της Αφρικής δεν έχουν ούτε ασπιρίνη για τον πυρετό;». Το επιχείρημα έχει εν μέρει λογική. Πραγματικά «τι να το κάνεις το εμβόλιο για το Αλτσχάιμερ, αν δεν έχεις Αλτσχάιμερ;». Αν όμως αποκτήσεις, το πρώτο που ξεχνάς είναι τα «παιδάκια της Αφρικής». Η τρίτη γκρίνια έχει να κάνει με το διαβόητο «ψηφιακό χάσμα». Βέβαια, καμιά τεχνολογία, καμιά επιστημονική επανάσταση δεν

διαχέεται αμέσως σε όλη την υφήλιο. Ο Γουτεμβέργιος τύπωσε την πρώτη Βίβλο το 1455· ωστόσο στην Ελλάδα η τυπογραφία ήρθε στις αρχές του 19ου αιώνα. Όσο για το τυπωμένο βιβλίο, ακόμη πασχίζουμε να γίνει κτήμα του ελληνικού λαού. Το σημαντικό, όμως, είναι ότι η επανάσταση έγινε και ακόμη προχωρεί. Εξάλλου, αυτοί που μιλούν για ψηφιακό χάσμα στην Αφρική πρέπει να αναλογιστούν ποιο είναι το τυπογραφικό χάσμα του δυτικού κόσμου με την Αφρική.

Πολύ περισσότεροι άνθρωποι μπορούν να μετέχουν ισότιμα στην κοινωνία της γνώσης και πλέον όχι μόνον ως αναγνώστες, αλλά και ως συγγραφείς. Στον κυβερνοχώρο, οικονομικά και τεχνολογικά, όλοι βρίσκονται στο ίδιο σημείο εκκίνησης. Στο διαδίκτυο, το άρθρο ενός δημοσιογράφου είναι εξίσου προσβάσιμο με το άρθρο ενός πιτσιρικού. Δηλαδή, τα δίκτυα επικοινωνιών ισοπεδώνουν παλιές ιεραρχίες της βιομηχανικής κοινωνίας και απομένει να δούμε αν θα συνθέσουν νέες. Στον κυβερνοχώρο λειτουργεί καθένας σύμφωνα με τις ανάγκες του και τις δυνατότητές του. Αυτό όμως δημιουργεί έναν κατακερματισμό της εμπειρίας που τρομάζει πολλούς. Η κοινότητα χρειάζεται την κοινή εμπειρία, για να είναι κοινότητα. Από την άλλη, όλη αυτή η πληθώρα διαθέσιμων πληροφοριών μετατρέπεται σε άγχος. «Πληροφοριακό άγχος» το ονομάζουν κάποιοι ψυχολόγοι: «να προλάβω να δω το ένα, να διαβάσω το άλλο, να μη χάσω το τρίτο, ώστε να μην είμαι εκτός θέματος και εκτός της κοινότητας όπου ζω και λειτουργώ». Αυτό το άγχος είναι λογικό να υπάρχει και να μεγεθύνεται, όσο μεγαλώνει το ποσό των πληροφοριών που όλοι έχουμε διαθέσιμες.

Όλα αυτά είναι πραγματικά, αλλά το ίδιο θα έλεγε κι ένας μοναχός του Μεσαίωνα βλέποντας την πλημμύρα των αιρετικών κειμένων που άρχισαν να βγαίνουν από τις τυπογραφικές μηχανές. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η πληροφορική επανάσταση είναι σε μετάβαση και κάθε επανάσταση σε μετάβαση διασπείρει σύγχυση. Το παλιό δεν έχει πεθάνει και το καινούριο δεν έχει γεννηθεί.

[Πάσχος Μανδραβέλης. Από τον ημερήσιο τύπο (διασκευή). Εξετάσεις Γ' Λυκείου, Μάιος 2011]

1. MIT = Τεχνολογικό Ινστιτούτο Μασαχουσέτης.
2. Αλτσχάιμερ = Νόσος με κυριότερο σύμπτωμα την απώλεια της μνήμης.

1. Ποιο είναι το θέμα του κειμένου; Να το διατυπώσετε με τη μορφή ενός δικού σας τίτλου.
2. «Η κοινότητα χρειάζεται την κοινή εμπειρία, για να είναι κοινότητα». Να αναπτύξετε σε μία παράγραφο 60 - 80 λέξεων το περιεχόμενο της παραπάνω περιόδου.

3. Να αναφέρετε δύο τρόπους ανάπτυξης της δεύτερης παραγράφου. («Σ' αυτόν τον υπαρκτό [...] με την Αφρική») και να βρείτε τη δομή της.
4. Να αιτιολογήσετε τη χρήση των εισαγωγικών στις παρακάτω περιπτώσεις: «Πληροφοριακή Βόμβα». «Τι να το κάνω εγώ το εμβόλιο για το Αλτσχάιμερ, όταν τα παιδιά της Αφρικής δεν έχουν ούτε ασπιρίνη για τον πυρετό;». «Πληροφοριακό άγχος».
5. Να βρείτε στο κείμενο πέντε παραδείγματα μεταφορικής λειτουργίας της γλώσσας.
6. Να προσδιορίσετε τη σημασιολογική διαφορά των λέξεων που σας δίνονται ανά ζεύγος:
 - α) πληροφορική - πληροφορόρηση
 - β) διαβόητη - περιβόητη
 - γ) τεχνολογία - τεχνική
 - δ) ενέχει - κατέχει
 - ε) προσβάσιμος - προβιβάσιμος
7. Υποθέστε πως κάνετε δώρο έναν ηλεκτρονικό υπολογιστή σε έναν μικρό ξάδερφό σας που μένει σε ένα μικρό χωριό της επαρχίας και πηγαίνει στο Γυμνάσιο. Τι θα γράφατε σε μια συνοδευτική επιστολή 500- 550 λέξεων, με σκοπό να του δικαιολογήσετε την επιλογή σας;
8. Οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές με τις ποικίλες δυνατότητές τους αποτελούν πλέον αναπόσπαστο τμήμα της καθημερινότητάς μας. Το γεγονός αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τους νέους, οι οποίοι υιοθέτησαν γρήγορα τη νέα αυτή τεχνολογία. Να συντάξετε ένα αποδεικτικό δοκίμιο στο οποίο θα παρουσιάζονται οι ποικίλες δυνατότητες που παρέχει το διαδίκτυο, κάνοντας ιδιαίτερη αναφορά στην προσφορά του στην εκπαιδευτική διαδικασία, αλλά θα επισημαίνονται και οι κίνδυνοι που εγκυμονεί η αλόγιστη χρήση του.
9. Σε ανοικτή επιστολή σου (έκτασης 350-400 λέξεων) προς τον Υπουργό Παιδείας, προσπάθησε να τον πείσεις για την αναγκαιότητα να αποκτήσουν άμεση πρόσβαση στο Διαδίκτυο όλα τα σχολεία της χώρας και να διδάσκεται το Διαδίκτυο, όπως όλα τα μαθήματα.
10. Να απευθυνθείτε, ως δεκαπενταμελές συμβούλιο, σε εταιρεία που εμπορεύεται Ηλεκτρονικό Υπολογιστή και να προσπαθήσετε να την πείσετε να διαθέσει, σε εξαιρετικά χαμηλή τιμή, έναν σημαντικό αριθμό υπολογιστών σε μαθητές του σχολείου σας που επιθυμούν, αλλά δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα να αγοράσουν δικό τους υπολογιστή. Φροντίστε στην επιστολή σας να τονίσετε τις δυνατότητες που μπορεί να προσφέρει ο υπολογιστής σε έναν νέο άνθρωπο.

Η ιδιωτική μας ζωή στο κυβερνορεύμα

Μίλια πάνω από τα κεφάλια σας, κατασκοπευτικές κάμερες σε τροχιά μπορούν να διακρίνουν αν το γκαζόν σας θέλει κούρεμα κι ο σκύλος σας πλύσιμο. Κι αυτό δεν είναι τίποτα μπροστά στην εξέλιξη που θα έχουν όλα τα συστήματα παρακολούθησης μέχρι το 2025. Ακόμα δεν έχουμε γνωρίσει τη μεγαλύτερη απειλή για την ιδιωτική μας ζωή. Σήμερα μας τυλίγουν τα κύματα των τηλεοπτικών εκπομπών. Το 2025 θα μας έχει καταπιεί μια «κυβερνοσφαίρα» στην οποία θα αιωρούνται δισεκατομμύρια «πληροφοριακών δομών» (αόρατων αλλά υπαρκτών, σαν τα ραδιοκύματα). Τότε δεν θα υπάρχουν παράλληλα δίκτυα για τα τηλέφωνα, την τηλεόραση, τα κομπιούτερ αλλά ένα δίκτυο για όλα. Οι τηλεοράσεις, τα τηλέφωνα και τα κομπιούτερ απλώς θα συντονίζονται με αυτές τις πληροφοριακές δομές, όπως ένα ραδιόφωνο «πιάνει» ένα σταθμό.

Οι κυβερνοδομές θα βγαίνουν σε πολλά σχήματα και μεγέθη, αλλά ένας τύπος, το «κυβερνορεύμα», θα είναι ο σημαντικότερος. Το κυβερνορεύμα θα είναι το ηλεκτρονικό χρονικό της καθημερινής σας ζωής, στο οποίο τα αρχεία θα συσσωρεύονται σαν μαργαριτάρια περασμένα σε μια κλωστή που διαρκώς θα μεγαλώνει –κάθε τηλεφώνημα και μήνυμα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, κάθε τραπεζική συναλλαγή σας, κάθε κόμβος που επισκεφτήκατε στο Ίντερνετ, κάθε ραντεβού που καταγράψατε.

Βολικό: όλη η ζωή σας μαζεμένη. Συντονίζεστε, χρησιμοποιώντας οποιαδήποτε τηλεόραση, τηλέφωνο ή κομπιούτερ. Αρκεί να βάλετε την κάρτα σας στη σχισμή, να περάσετε ένα τεστ αναγνώρισης (δίνοντας το password σας και το δαχτυλικό σας αποτύπωμα) και μπαίνετε, για να δείτε την ηλεκτρονική σας ζωή στην οθόνη ή να την ακούσετε στο τηλέφωνο.

Τροφοδοτώντας με αυτές τις πληροφορίες το μίξερ της στατιστικής ανάλυσης, οι πιστοί λογισμικοί υπηρέτες σας θα μπορούν να κάνουν εξαιρετικά ακριβείς προβλέψεις ως προς τα σχέδια σας για το κοντινό μέλλον. Θα ανταποκρίνονται σωστά σε σύντομες προφορικές εντολές («Τηλεφώνησε στην Τζούλια», «Παράγγειλε φαγητό», «Τύπωσε τις ειδήσεις»), γιατί θα ξέρουν και ποια είναι η Τζούλια και τι φαγητό θέλετε και ποιες ειδήσεις σας ενδιαφέρουν.

Πέρα, όμως, από αυτές τις ευκολίες, αν κάποιος αποκτήσει πρόσβαση στη ηλεκτρονική ιστορία σας, η «εισβολή στην ιδιωτική ζωή» αποκτά νέο νόημα, γιατί ο εισβολέας δεν θα κλέψει μόνο το παρελθόν και το παρόν σας, αλλά και θα αποκτήσει έναν αξιόπιστο οδηγό για το μέλλον σας.

Ωστόσο αυτές οι πληροφοριακές δομές μπορεί να είναι πιο ασφαλείς από οτιδήποτε θα καταγραφεί ποτέ σε χαρτιά. Μέχρι το 2025 ένα μεγάλο ποσοστό από τις πολύτιμες

πληροφορίες του κόσμου θα είναι αποθηκευμένο σε κομπιούτερ συνδεδεμένα με ένα διεθνές δίκτυο και αν ένας κλέφτης μπει στο δίκτυο, θα βρίσκει πέρασμα για το δικό σας μηχάνημα.

Βέβαια, το πέρασμα θα φυλάγεται ηλεκτρονικά και θα είναι σχεδόν απαραβίαστο, εκτός αν ο στόχος της κλοπής έχει διαδώσει πληροφορίες που δεν θα έπρεπε –όπως κάνουν συχνά οι άνθρωποι. Και ατυχώς οι ηλεκτρονικές κλοπές και οι παραβιάσεις της ιδιωτικής ζωής διαρκώς αυξάνονται.

Είναι ο ιδανικός τύπος εγκλήματος για έξυπνους, αδίστακτους, δειλούς απατεώνες, που δεν χρειάζεται να διακινδυνεύσουν τη ζωή ή τη σωματική τους ακεραιότητα.

Βέβαια, πάντα η τεχνολογία εθεωρείτο απειλή για την προσωπική ζωή. Όμως υπάρχει κάτι που μπορεί να τη διαφυλάξει κι αυτό δεν είναι ούτε οι νόμοι ούτε ο Τύπος ούτε οι δικαστές, αλλά η ίδια η ηθική. Σκεφτείτε ότι όλοι μας θα μπορούσαμε να πάρουμε ένα ζευγάρι δυνατά κιάλια και να παρακολουθούμε τον γείτονά μας. Δεν το κάνουμε όχι επειδή δεν μπορούμε ή είναι παράνομο ή δεν μας ενδιαφέρει (είναι ανθρώπινο να θέλεις να χώνεσαι στις υποθέσεις των άλλων), αλλά επειδή θεωρούμε ότι μας υποβιβάζει. Γιατί ξέρουμε ότι είναι κακό και θα ντρεπόμασταν, αν το κάναμε.

Οι νόμοι δεν είναι αποτελεσματικά όπλα για την προστασία της προσωπικής ζωής. Όταν τους επικαλούμαστε, σημαίνει ότι το κακό έχει ήδη γίνει και η κοινωνία έχασε. Ο καλύτερος τρόπος να προστατευτεί η ιδιωτική σφαίρα είναι εκείνος που χρησιμοποιούσαμε πάντα: το να μαθαίνουμε τα παιδιά μας να ξεχωρίζουν το σωστό από το λάθος και να τους δείχνουμε ότι περιμένουμε από αυτά να κάνουν το πρώτο.

[David Gelernter, εφημερίδα Καθημερινή, 5.3.2000]

1. Να εντοπίσετε και να τιτλοφορήσετε τις νοηματικές ενότητες του κειμένου.
2. Να βρείτε τον τρόπο ανάπτυξης της πρώτης παραγράφου και να δώσετε έναν πλαγιότιτλο.
3. Να δικαιολογήσετε τη χρήση των παραδειγμάτων στο κείμενο.
4. Πέρα από το γ' ενικό και πληθυντικό ρηματικό πρόσωπο, ο συγγραφέας χρησιμοποιεί συχνά και το β' πληθυντικό. Δικαιολογήστε την επιλογή του.
5. Να γράψετε τέσσερις συνολικά προτάσεις, χρησιμοποιώντας μία φορά την κυριολεκτική (δήλωση) και μία τη μεταφορική (συνυποδήλωση) σημασία των λέξεων: στόχος και σχέδιο.
6. Το κείμενο αποτελεί δημοσίευμα στη εφημερίδα (άρθρο). Να αναφερθείτε στη θεματολογία του, στον τρόπο ανάπτυξής των απόψεων, στη γλώσσα, στο ύφος, στο σκοπό της σύνταξής

του και σε όποια άλλα χαρακτηριστικά επιβεβαιώνουν το κειμενικό είδος του άρθρου.

7. Σε συζήτηση «στρογγυλής τραπέζης» με θέμα τους «Ηλεκτρονικούς Υπολογιστές» ακούγονται δύο αντιτιθέμενες απόψεις. Η πρώτη άποψη υποστηρίζει ότι ελλοχεύουν κίνδυνοι για τα πολιτικά δικαιώματα και τις κοινωνικές ελευθερίες των ανθρώπων απ' την ανάπτυξη των ηλεκτρονικών μέσων επικοινωνίας. Η δεύτερη άποψη ότι οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές και το διαδίκτυο προσφέρουν για την ενδυνάμωση της δημοκρατίας και την ενίσχυση της συμμετοχής των πολιτών στα κοινωνικά και πολιτικά πράγματα. Να καταγράψετε τις δύο απόψεις και να εκφράσετε τη δική σας θέση.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Ο ρόλος των διανοουμένων της εποχής μας

Για να απαντήσει κανείς στο ερώτημα, ποιος είναι ο ρόλος των διανοουμένων της εποχής μας, πρέπει να έχει διευκρινίσει τι εννοεί με τον όρο «διανοούμενος».

Συνήθως προϋποθέτουμε ότι ένας διανοούμενος πρέπει να είναι ένας άνθρωπος μορφωμένος. Όμως κάθε μορφωμένος δεν είναι και διανοούμενος. Από τον διανοούμενο δεν περιμένει κανείς απλώς να έχει πλούσιες γνώσεις, να είναι καλλιεργημένος ή να κατέχει μια ειδικότητα. Γιατί ο διανοούμενος είναι, όπως δηλώνει και η λέξη, ένας άνθρωπος που διανοείται κι αυτό σημαίνει ότι είναι ένας άνθρωπος, που δεν δέχεται τα πράγματα, όπως του προσφέρονται, αλλά τα περνά μέσ' από τη δοκιμασία της δικής του διάνοιας –είναι με άλλα λόγια ένα πνεύμα κριτικό όχι μόνο σε ό,τι αφορά τους άλλους αλλά και σ' ό,τι αφορά τον εαυτό του.

Η κριτική στάση του διανοούμενου τον συνδέει με την διαμαρτυρία. Επειδή ασκώντας κριτική δεν συμβιβάζεται με τα καθιερωμένα, ο διανοούμενος επαναστατεί και διαμαρτύρεται. Το καθιερωμένο σε όλους τους τομείς μοιάζει να είναι ένα σύστημα προσαρμογής δοσμένο από πριν, που λειτουργεί σαν ένας μηχανισμός. Ο διανοούμενος στη δεδομένη περίπτωση αντιπροσωπεύει το πρόσωπο, που αντιστέκεται στον μηχανισμό των θεσμών. Η διαμαρτυρία του είναι μια στάση αρνήσεως, όμως αποτελεί προϋπόθεση για μια θετική αντιμετώπιση, γιατί αίρει την παθητική αδιαφορία, με την οποία οι μάζες δέχονται τα πράγματα.

Η κριτική στάση εξ άλλου προβαίνει μέσ' από μια απόσταση. Σε μια εποχή σαν τη δική μας, που ο άνθρωπος δεν έχει σχεδόν άλλη εκλογή παρά μόνον ανάμεσα στο πνεύμα της συλλογικής συμπεριφοράς ή της απομόνωσης, το να πάρει κανείς απόσταση από τα πράγματα είναι δύσκολο: γιατί απόσταση αφ' ενός σημαίνει

διάσταση προς την παθητική προσαρμογή, αφ' ετέρου, όμως, δεν σημαίνει και ρήξη με την πραγματικότητα.

Ο διανοούμενος έχει την δύναμη να αποσπάται από τα πράγματα –τις πολιτικές θέσεις, τις καλλιτεχνικές τεχνοτροπίες, τα αξιώματα της συμβατικής ηθικής, τους κοινωνικούς θεσμούς και τα λογής συνθήματα– όχι για να μείνει έξω από την πρακτική ζωή, αλλά για να αναμετρηθεί μαζί της.

Η θέση του διανοούμενου μοιάζει κατά πολύ μ' εκείνη του Σωκράτη. Ξεχωρίζοντας από τους πολλούς δεν είναι ένας επαΐων*, δεν είναι ο ειδικός μιας τέχνης, αλλά αυτός, που ανοίγεται προς το όλον, κινδυνεύοντας, όμως, να χαθεί μέσα στην αοριστία. Για να μη χαθεί μέσα στην αοριστία –την ανεύθυνη θεωρητικολογία– ο διανοούμενος σήμερα χρειάζεται πάνω απ' όλα μια υπεύθυνη περισυλλογή. Ο διασκορπισμός της εποχής μας δεν εμφανίζεται μόνο μέσα στην αύξουσα εξειδίκευση, αλλά και μέσα στην καταναλωτική συνείδηση του σημερινού ανθρώπου στη σχέση του με τα αγαθά, που του προσφέρονται στον τομέα της διαβίωσης ή της ψυχαγωγίας.

Για την περισυλλογή του αυτή, που είναι διπλή, δηλαδή αφορά τα γύρω του και τον εαυτό του, ο διανοούμενος της εποχής μας έχει, λοιπόν, να παλαίψει σκληρά. Η περισυλλογή του δεν είναι μια ασκητική φυγή, είναι μια υπεύθυνη περισυλλογή, που κατορθώνει να ξεπεράσει την επικαιρότητα και να προσδώσει στη στιγμή το βάθος της μνήμης και του σχεδιασμού. Τον διανοούμενον, αν είναι ζωντανός πνευματικός άνθρωπος, δεν τον ενδιαφέρει τόσο το παρελθόν και το μέλλον όσο το παρόν. Το παρόν είναι αυτό, μέσα στο οποίο δοκιμάζεται.

[Κώστας Π. Μιχαηλίδης, *Οικείωση και Αλλοτρίωση*, Διασκευή. Εξετάσεις Γ' Λυκείου, Ιούνιος 2001]

* επαΐων = αυτός που αισθάνεται, καταλαβαίνει, ξέρει

1. Γιατί ο συγγραφέας επιλέγει την αραιογράφιση των λέξεων: «απόσταση» και «υπεύθυνη περισυλλογή»;
2. «Συνήθως προϋποθέτουμε ... ή της ψυχαγωγίας». Για κάθε παράγραφο του αποσπάσματος αυτού να γράψετε έναν πλαγιότιτλο.
3. Να γράψετε από ένα συνώνυμο για καθεμιά από τις λέξεις με τη σημασία που έχουν στο κείμενο: περισυλλογή, συμβιβάζεται, αοριστία, διαμαρτυρία, ενδιαφέρει, διάνοια.
4. ψυχαγωγία, τεχνοτροπίες: Να σχηματίσετε τέσσερις νέες σύνθετες λέξεις, χρησιμοποιώντας για καθεμιά από ένα (διαφορετικό κάθε φορά) συνθετικό των παραπάνω λέξεων.

5. όμως, ή, γιατί, αλλά (το πρώτο του κειμένου), με άλλα λόγια: Ποια νοηματική σχέση εκφράζει η χρήση καθεμιάς από τις παραπάνω λέξεις στη δεύτερη παράγραφο του κειμένου;
6. Σας δίνεται η ευκαιρία, με αφορμή μια πολιτιστική εκδήλωση του σχολείου σας, να συναντήσετε έναν διανοούμενο. Ποιες σκέψεις σας θα του εκθέτατε σχετικά με το πώς πρέπει να βοηθήσει στην αντιμετώπιση των προβλημάτων που απασχολούν σήμερα τη νεολαία; Να καταγράψετε τις σκέψεις σας αυτές σ' ένα δοκίμιο πειθούς 500-600 λέξεων, το οποίο θα του επιδώσετε κατά τη συνάντησή σας.

Εναλλακτικά: Σε πρόσφατη τηλεοπτική εκπομπή, όπου συμμετείχατε ως εκπρόσωπος πολιτιστικού συλλόγου, με θέμα τα πνευματικά ενδιαφέροντα των ανθρώπων σήμερα, αναφερθήκατε στην ανάγκη να έρθουν οι δημιουργικοί άνθρωποι από τον χώρο του πνεύματος σε επαφή με το πλατύ κοινό. Υποστηρίξατε ότι η επαφή ούτε περιστέλλει ούτε νεκρώνει τη δημιουργικότητά τους. Να εξηγήσετε σε έναν φίλο σας ποιον θεωρείτε εσείς δημιουργικό άνθρωπο στο χώρο του πνεύματος και στη συνέχεια να του μεταφέρετε τις θέσεις που αναπτύξατε στην τηλεοπτική συζήτηση σε ένα κείμενο 500 λέξεων.

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ (Τεχνικός/Τεχνολογικός - Πνευματικός)

Τεχνολογία

Η εποχή μας χαρακτηρίζεται από αλματώδη τεχνολογική πρόοδο και μεγάλα επιτεύγματα, αλλά και μεγάλες ανισότητες: κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές, πολιτιστικές. Χάρη στην τεχνολογία μέρος του πληθυσμού της γης έχει δυνατότητες μιας άνετης ζωής, συγχρόνως, όμως, ένα μεγάλο τμήμα στερείται και των πιο στοιχειωδών αναγκών για την επιβίωσή του. Αλλά ακόμη και στις ανεπτυγμένες χώρες, η τεχνολογία έχει δημιουργήσει συνθήκες που συνεχώς υποβαθμίζουν την ποιότητα ζωής.

Πόσο, όμως, υπεύθυνη για όλα αυτά είναι η τεχνολογία; Η τεχνολογία αναμφισβήτητα άλλαξε τον τρόπο ζωής. Αναμφισβήτητα πρόσφερε δυνατότητες, σε μεγάλα τμήματα του πληθυσμού της γης, να ζήσουν μέσα σε μεγάλη ευμάρεια. Όμως, θα μπορούσε κανείς βάσιμα να υποστηρίξει ότι παράλληλα με την τεχνολογική πρόοδο έγιναν και οι απαραίτητες και αναγκαίες θεσμικές αλλαγές, για να δημιουργήσουν τις συνθήκες για καλύτερη ζωή σε παγκόσμια κλίμακα. Η τεχνολογία, όμως, που δημιουργεί τις δυνατότητες για ανθρώπινες επιλογές και δράσεις, αφήνει τα αποτελέσματά της αβέβαια. Η κοινωνική οργάνωση είναι εκείνη που θα τα ελέγξει και θα τα διαμορφώσει. Η ανάπτυξη της τεχνολογίας, για να αποδώσει θετικά αποτελέσματα, προϋποθέτει ανάλογες προσαρμογές στην κοινωνική οργάνωση. Δεν είναι, λοιπόν, η τεχνολογία

υπεύθυνη για όλα τα κακά της ανθρωπότητας.

Η τεχνολογία δεν είναι παρά ένα όργανο, ένα μέσο που παρέχει στον άνθρωπο δύναμη: δύναμη, όμως, για το καλό και για το κακό. Το πρόβλημα δεν βρίσκεται στην τεχνολογία ούτε στη δύναμη και τον πλούτο που απελευθερώνει· βρίσκεται στη σοφία του ανθρώπου να κάνει ορθή χρήση. Βρίσκεται, για να είμαστε σαφέστεροι, στις κοινωνικές δομές που χρησιμοποιούν την τεχνολογία. Όταν αυτές αξιοποιούν την τεχνολογία για την ικανοποίηση των κοινωνικών προτεραιοτήτων, η τεχνολογία έχει αποτελέσματα θετικά.

Η τεχνολογία είναι η ελπίδα και η ευκαιρία μας, για να δημιουργήσουμε έναν κόσμο ανθρώπινο. Αλλά, αυτός ο κόσμος είναι λάθος να πιστεύουμε ότι μπορεί να δημιουργηθεί μονάχα μέσω της τεχνικής. Δεν είναι υπεύθυνη η τεχνολογία, γιατί σήμερα η πυρηνική ενέργεια χρησιμοποιείται για πολεμικούς εξοπλισμούς ούτε γιατί οι ετήσιες παγκόσμιες στρατιωτικές δαπάνες ξεπερνάνε τα 300 δισεκατομμύρια δολάρια, όταν ο ετήσιος προϋπολογισμός της UNESCO μόλις φτάνει τα 80 δισεκατομμύρια δολάρια. (Και όσο περισσότερο μιλάνε για αφοπλισμό, τόσο περισσότερο τελειοποιούν τα όπλα...).

Αυτή η σύγκριση αποδεικνύει την τεράστια προσπάθεια που γίνεται σήμερα για την ανάπτυξη των μέσων καταστροφής, σε αντίθεση με την αδιαφορία που υπάρχει για την προαγωγή της παιδείας, του πολιτισμού και της επιστήμης. Και πολύ περισσότερο, όταν λογαριάζουμε ότι οι τρομακτικές αυτές δαπάνες γίνονται για πολεμικό εξοπλισμό, τη στιγμή που το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της γης ζει σε ένδεια. Λέγεται ότι, αν διέθεταν το 10% του ποσού των πολεμικών εξοπλισμών για τη βοήθεια και ανάπτυξη προβληματικών περιοχών, θα είχαμε ριζική αλλαγή στο πρόβλημα της ένδειας και τουλάχιστον δε θα πέθαιναν άνθρωποι από πείνα.

Κάποτε, όμως, θα πρέπει να καταλάβουμε πως το επίκεντρο του ενδιαφέροντος μας πρέπει να είναι ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ και η ΕΥΤΥΧΙΑ του.

[Ευάγγ. Αθ. Κουλουμπή, εφημερίδα Το Βήμα, 5.7.1980. Διασκευή.
Εξετάσεις Ελλήνων του εξωτερικού, Σεπτέμβριος 2009]

1. Να εντοπίσετε και να καταγράψετε τα τεκμήρια τα οποία λειτουργούν ως μέσα πειθούς στην τέταρτη και πέμπτη παράγραφο του κειμένου («Η τεχνολογία είναι η ελπίδα και η ευκαιρία μας [...] άνθρωποι από πείνα»).
2. Στην τελευταία παράγραφο του κειμένου ο συγγραφέας γράφει με κεφαλαία γράμματα τις λέξεις «ΑΝΘΡΩΠΟΣ» και «ΕΥΤΥΧΙΑ». Τι εξυπηρετεί η κεφαλαιογράμματα γραφή;

3. Αφού προσδιορίσετε τις έννοιες «ευημερία» και «ευμάρεια», καθώς και «βιοτικό επίπεδο» και «ποιότητα ζωής», να εξηγήσετε αν συνδέονται με την επιστήμη και τη συνακόλουθη τεχνολογική ανάπτυξη.
4. Στο πλαίσιο του μαθήματος του Επαγγελματικού Προσανατολισμού οργανώσατε μια εκδήλωση στο σχολείο σας. Ένας μαθητής υποστήριξε πως η τεχνολογία είναι πολύ σημαντική για την ανάπτυξη μιας χώρας και πως η χώρα μας οφείλει να εκσυγχρονιστεί τεχνολογικά. Εσύ πήρες μετά από αυτόν τον λόγο και, χωρίς να απορρίψεις την πρότασή του, υποστήριξες πως πρέπει, παράλληλα, να καλλιεργήσει και να διατηρήσει τον ανθρωπισμό (550-600 λέξεις).

Πολιτισμός υπό αμφισβήτηση

Γιατί έπαψε ο σημερινός άνθρωπος (ο στοχαστικός, φυσικά, και ευαίσθητος) να πιστεύει στον πολιτισμό του;

Η απάντηση στο ερώτημα είναι, νομίζω, η εξής: Γιατί μέσα στα αγαθά και παρ' όλα τα αγαθά –τα υλικά εννοώ– που έχει αποκτήσει, δεν είναι ευτυχής. Με την εφεύρεση νέων μηχανών και την αδιάκοπη τελειοποίησή τους, προπάντων όμως με τη συγκέντρωση αυτής της φοβερής δύναμης που δίνει στον άνθρωπο η μηχανή, έχει μπει σ' ένα αδυσώπητο κύκλωμα από το οποίο μάταια αγωνίζεται να βγει. Η φορά του συστήματος τον σπρώχνει όχι να κάνει σε όλους προσιτότερα τα μέσα που μπορούν να ικανοποιήσουν τις βασικές ανάγκες τους, αλλά να πολλαπλασιάζει τις ανάγκες του μεγάλου αριθμού διαδίνοντας την πολυτέλεια της ματαιοδοξίας, για να αυξάνει διαρκώς η κατανάλωση αγαθών. Εφόσον, όμως, δεν ανασυντάσσεται απάνω σε νέα βάση η κλίμακα των αξιών μας, αδύνατο να ανακοπεί ο ρυθμός της καλπάζουσας παραγωγής και ζήτησης αγαθών.

Αναγκάζεται, λοιπόν, ο άνθρωπος, για να ικανοποιήσει τις διαρκώς πολλαπλασιαζόμενες ανάγκες του, να καταναλίσκει ολοένα περισσότερα και ποικιλότερα αγαθά. Επειδή, όμως, αυτά δεν προσφέρονται βέβαια δωρεάν, αλλά αγοράζονται, και μάλιστα ακριβά, ο συνεχώς ερεθιζόμενος με το δόλωμα των ανέσεων καταναλωτής υποχρεώνεται να διαλέξει έναν από δύο δρόμους, ολέθριους και τους δύο. Ή τον «έντιμο», δηλαδή την καλύτερα αμειβόμενη εργασία, την εντατική και καταπονητική, που του καταβροχθίζει τα καλύτερα χρόνια της ζωής και τον φθείρει γρήγορα. Ή τον «ανέντιμο», του δόλου και της αρπαγής, που ζημιώνει τον ληστή περισσότερο από τα θύματά του. Παραλείπω μιαν άλλη συνέπεια της ανωμαλίας, για να μη γίνει ανυπόφορα μαύρη η εικόνα μου: τον κίνδυνο των πολεμικών ρήξεων που προκαλεί ο σκληρός ανταγωνισμός των ισχυρών, ρήξεων που με τα σύγχρονα μέσα της καταστροφής μπορούν να διαλύσουν τον πλανήτη μας ως πυροτέχνημα.

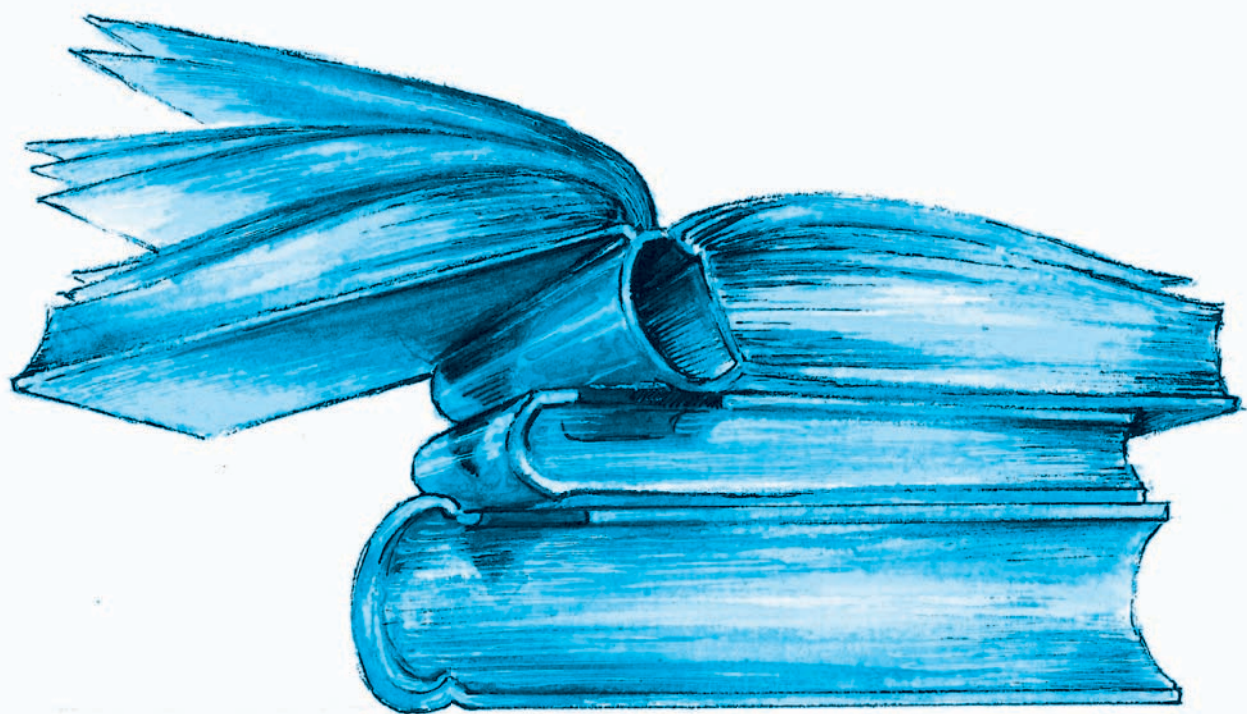
Ιδού, λοιπόν, γιατί αμφισβητείται ο «πολιτισμός» μας. Με το κυνηγητό των ανέσεων, τη δίψα της πολυτέλειας, την επιδειξιμανία υποδούλωσε τον δημιουργό στα δημιουργήματά του, το πνεύμα στις επινοήσεις και στις κατασκευές του. Έκανε τον άνθρωπο δυστυχή (σωματικά και ψυχικά τσακισμένο, νευρικά εξαντλημένο, πρόωρα γερασμένο –ή ηθικά ανάπηρο, κοινωνικά απόβλητο, αποθηριωμένο) μ' εκείνα ακριβώς τα μέσα που περίμενε να του αλαφρώσουν το βάρος της ζωής. Οι λύσεις που προτείνονται, ακόμα και από σοβαρούς ανθρώπους, για να βγούμε από το αδιέξοδο, είναι συνήθως διαμετρικά αντίθετες. Η μία: να αφορίσουμε τον δαίμονα του σκανδάλου, την τεχνολογική πρόοδο, και συνειδητά να επιστρέψουμε στους «αρχαϊκούς» τρόπους παραγωγής και κατανάλωσης των αγαθών, για να ξαναβρούμε τη χαμένη μας ελευθερία, τον «απολεσθέντα παράδεισον». Η άλλη: να σταυρώσουμε τα χέρια και να παραδεχτούμε με εγκαρτέρηση το μοιραίο, γιατί σωτηρία δεν υπάρχει, αφού παραδοθήκαμε στο αμάρτημα και πήραμε το δρόμο της απωλείας... Και οι δύο προτάσεις οδηγούν, νομίζω, στο άτοπο², γιατί ούτε η μία είναι δυνατή, ούτε η άλλη. Η «μηχανή» μπήκε πια στη ζωή μας· να τη βγάλουμε, είναι αδύνατο.

[Ε. Π. Παπανούτσος,, *Η κρίση του πολιτισμού μας*, εκδ. Φιλιππότη, Αθήνα ³1980, σσ. 43-45. Διασκευή. Εξετάσεις Ελλήνων του εξωτερικού, Σεπτέμβριος 2005]

1. αδυσώπητο = αυτό που είναι ιδιαίτερα σκληρό, που δεν κάμπτεται.
2. άτοπο = αυτό που είναι αντίθετο προς τη λογική.

1. Να κατατάξετε το παραπάνω κείμενο σε ένα από τα είδη του δοκιμίου (αποδεικτικό ή στοχαστικό), δικαιολογώντας την απάντησή σας.
2. Ποιο είναι το ύφος του τίτλου (σοβαρό, ειρωνικό) και πώς χρησιμοποιείται η γλώσσα (κυριολεκτικά ή μεταφορικά) σ' αυτόν; Να σχολιάσετε το διδακτικό ύφος της τελευταίας παραγράφου.
3. «Γιατί έπαψε ο σημερινός άνθρωπος (ο στοχαστικός, φυσικά, και ευαίσθητος) να πιστεύει στον πολιτισμό του;». Τι πετυχαίνει ο συγγραφέας με τη χρήση της ερώτησης και της παρένθεσης στην πρώτη παράγραφο;
4. Να υποθέσετε ότι βρίσκεστε σε μια συζήτηση με αντικείμενο τα σοβαρότερα προβλήματα εξ αιτίας των οποίων δοκιμάζεται ο πολιτισμός μας. Εσείς παίρνετε τον λόγο και, με τη μορφή της προσωπικής παρέμβασης στη συζήτηση, αναπτύσσετε τις απόψεις σας για τις αιτίες που οδηγούν τους νέους σε μια αδιάφορη θεώρηση του αιτήματος της πολιτιστικής καλλιέργειας. Στη συνέχεια, περιγράψτε ένα πλαίσιο δράσης ποικίλων φορέων, μέσω του οποίου θα μπορούσε να υλοποιηθεί μια γόνιμη και ουσιαστική επαφή με τα πολιτιστικά δημιουργήματα (500 - 600 λέξεις).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ι. ΔΙΑΒΑΣΩ ΚΑΙ ΓΡΑΦΩ

Το «κλειδί» της επιτυχίας για τη συγγραφή της έκθεσης ή της παραγωγής του λόγου ξεκινά από την ορθή κατανόηση του θέματος. Σε κάθε θέμα υπάρχει ένας προβληματισμός, τον οποίο πρέπει να αποκωδικοποιήσουμε. Θα ακολουθήσουμε τα εξής βήματα/στάδια για την παραγωγή ενός κειμένου:

A. Διαβάζω και κατανοώ το θέμα (5 λεπτά)

- Εντοπίζουμε την κύρια έννοια (Κ.Ε.) και τις δευτερεύουσες (Δ.Ε.).
- Επισημαίνουμε τα ζητούμενα / ερωτήματα και τα κατατάσσουμε σε μία από τις γνωστές κατηγορίες / ερωτήματα του τύπου: α) «Αίτια», β) «Απόδειξη - Συνέπειες», γ) «Τρόποι αντιμετώπισης».
- Καταγράφουμε και τα δεδομένα (ό, τι περισσεύει, αφού βρούμε τα ζητούμενα / ερωτήματα).
- Εξετάζουμε το κειμενικό είδος και το επικοινωνιακό πλαίσιο / περιβάλλον.

B. Συγκεντρώνω το υλικό μου στο πρόχειρο (5 λεπτά)

- Αναλύω τις έννοιες των ζητουμένων / ερωτημάτων.
- Βρίσκω στοιχεία / απαντήσεις, αντλώντας επιχειρήματα από τομείς / χώρους.
- Δεν ξεχνώ να σχολιάζω σύντομα και τα δεδομένα.

Παρακάτω παρατίθεται ένας ενδεικτικός πίνακας όπου υπάρχουν κατηγορίες/ερωτήματα του τύπου: α) «Αίτια», β) «Απόδειξη - Συνέπειες», γ) «Τρόποι αντιμετώπισης» και οι τομείς / χώροι από τους οποίους μπορούμε να αντλήσουμε επιχειρήματα.

ΑΙΤΙΑ	ΑΠΟΔΕΙΞΗ – ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ	ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ
ΑΤΟΜΟ	ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ	ΑΤΟΜΟ
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	ΗΘΙΚΟΣ	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ
ΣΧΟΛΕΙΟ	ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟΣ	ΣΧΟΛΕΙΟ
ΜΜΕ	ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ	ΜΜΕ
ΚΡΑΤΟΣ-ΠΟΛΙΤΕΙΑ	ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ	ΚΡΑΤΟΣ-ΠΟΛΙΤΕΙΑ
ΚΡΙΣΗ ΗΘΙΚΩΝ ΑΞΙΩΝ	ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ	ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ
ΒΙΟΜΗΧΑΝΟΠΟΙΗΜΕΝΟΣ ΤΡΟΠΟΣ ΖΩΗΣ	ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ - ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ - ΥΛΙΚΟΣ	ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ
ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ	ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟΣ	
ΣΤΡΟΦΗ ΣΕ ΥΛΙΚΟ ΕΥΔΑΙΜΟΝΙΣΜΟ	ΕΘΝΙΚΟΣ	
ΑΠΟΜΑΚΡΥΝΣΗ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΑΠΟ ΦΥΣΗ	ΔΙΑΚΡΑΤΙΚΟΣ - ΔΙΕΘΝΙΣΤΙΚΟΣ	
ΠΟΛΥΠΛΟΚΟΤΗΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΩΝ		
ΣΤΕΙΡΑ ΤΕΧΝΟΚΡΑΤΙΚΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ		
ΜΙΜΗΤΙΣΜΟΣ – ΜΟΔΑ		
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΑΘΟΓΕΝΕΙΑ		
ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ-ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ-ΞΕΝΟΦΟΒΙΑ		

Γ. Κάνω το διάγραμμα (20-25 λεπτά)

- Ταξινομώ τις απαντήσεις-στοιχεία.
- Διατυπώνω τις απαντήσεις σε θεματικές προτάσεις.
- Βρίσκω τις λεπτομέρειες κάθε παραγράφου.

Δ. Γράφω την έκθεση στο καθαρό (1 ώρα)

Στο τελικό στάδιο αφοσιώνομαι μόνο στη γλωσσική παρουσίαση των ιδεών μου, ώστε να επιτύχω τη συνοχή και το κατάλληλο ύφος για την επικοινωνιακή περίσταση και την ποικιλία του κειμένου που ζητήθηκε.

Ε. Αναπτύσσω το θέμα μου (Ενδεικτικό σχεδιάγραμμα)

1. Πρόλογος (ανάλογος του επικοινωνιακού πλαισίου)

Είδη / μορφές Προλόγου:

- **Παραγωγικός:** Εντάσσω το θέμα στο ευρύτερο πλαίσιο που ανήκει.
- **Τονισμός:** Αναφέρομαι στη βασική έννοια, στα χαρακτηριστικά της, στις μορφές της.
- **Συγκριτικός:** Παρουσιάζω το θέμα παλαιότερα αλλά και σήμερα.
- **Αντιθετικός:** Καταγράφω τις αντίθετες απόψεις για ένα θέμα.
- **Παραδειγματικός:** Επιλέγω ένα παράδειγμα, όσο γίνεται πιο σύγχρονο, ευρέως γνωστό και κοινώς αποδεκτό. Το παρουσιάζω στον πρόλογο, σαν να είναι αυτό το παράδειγμα η αιτία που με οδήγησε να γράψω την έκθεση.
- **Επαναδιαπραγμάτευση:** Στηρίζομαι σε λέξεις – κλειδιά και επαναλαμβάνω τα δεδομένα του θέματος, αποφεύγοντας όσο μπορώ τις λεκτικές επαναλήψεις.
- **Επαγωγικός:** Μας παρέχει έμπνευση ένα επίκαιρο γεγονός, μια ιδέα ενός βιβλίου.
- **Ορισμός:** Ορίζω μια έννοια, την ετυμολογώ, την διασαφηνίζω και καταγράφω τις απόψεις που υπάρχουν γύρω από αυτήν.
- **Ιστορική αναδρομή:** Ανατρέχω στο παρελθόν και αναζητώ την ιστορική πλευρά του θέματος.
- **Ερωταπόκριση:** Έχει τη μορφή ρητορικού ερωτήματος για προσέλκυση του ενδιαφέροντος.
- **Τρόποι ανάπτυξης της παραγράφου:** Επιλέγω εκείνον τον τρόπο ανάπτυξης της παραγράφου που με εξυπηρετεί στο θέμα μου.

2. Κύριο Μέρος: Περιλαμβάνει τις νοηματικές ενότητες, οι οποίες είναι ανάλογες των ζητουμένων (συνήθως δύο):

- Α' νοηματική ενότητα → 1ο ζητούμενο.
- Μεταβατική παράγραφος (προαιρετική): 4 έως 8 σειρές.
- Β' νοηματική ενότητα → 2ο ζητούμενο.

3. Επίλογος: Στον επίλογο κλείνουμε την έκθεσή μας και δεν ανοίγουμε καινούρια ζητήματα.

Είδη/ Μορφές Επιλόγου:

- **Ανακεφαλαιωτικός:** Ανακεφαλαιώνω ολόκληρη την έκθεση.
- **Συμπερασματικός:** Συνοψίζω την κύρια ιδέα της έκθεσης και παρουσιάζω τα τελικά συμπεράσματα της ανάλυσης.

- **Δεοντολογικός:** Δίνω προτάσεις για τη θεραπεία ή αντιμετώπιση ενός θέματος, αν αυτό δεν αποτελεί ζητούμενο του θέματός μου.
- **Ερωτηματικός:** Καταλήγω με ένα ερώτημα που προκύπτει από την ανάλυση του θέματός μου και μπορεί να είναι το έναυσμα/ερέθισμα για το θέμα μιας άλλης έκθεσης.

Γενικές οδηγίες συγγραφής:

- Λαμβάνουμε υπόψη το επικοινωνιακό πλαίσιο και το κειμενικό είδος (άρθρο, ομιλία, εισήγηση, επιστολή κ.λπ.).
- Σημειώνουμε το όριο των λέξεων που μας διατίθεται.
- Διαβάζουμε προσεκτικά την εκφώνηση και υπογραμμίζουμε όλα τα ζητήματα ή τις έννοιες που θίγονται. Πρέπει να αναφερθούμε σε όλα.
- Συντάσσουμε ένα διάγραμμα των όσων θέλουμε να γράψουμε.
- Το κείμενό μας πρέπει να διακρίνεται από συνεκτικότητα (λογικό ειρμό) και συνοχή (μορφική σύνδεση). Οι θεματικές ενότητες (πρόλογος, κυρίως θέμα: ανάλυση – προτάσεις, και επίλογος) πρέπει να είναι διακριτές.
- Αποφεύγουμε τον μακροπερίοδο λόγο (δύσκολος στον χειρισμό, συντακτικά λάθη, στρυφνός και κουράζει τον αναγνώστη/ακροατή).
- Αποφεύγουμε την υπερβολή στην έκφραση, τις επαναλήψεις και τους πλατειασμούς, καθώς και τις λέξεις που δεν μπορούμε να χειριστούμε. Επιδιώκουμε την απλότητα, τη φυσικότητα και την οικονομία του λόγου. Εστιάζουμε στα ουσιώδη.

II. ΤΟ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΣΤΗΝ ΕΚΘΕΣΗ

Το κείμενο που πρόκειται να συνθέσουμε, πρέπει να είναι ενταγμένο στο κατάλληλο πλαίσιο επικοινωνίας. Το επικοινωνιακό πλαίσιο διαφοροποιείται ανάλογα με:

- τον πομπό (ποιος μιλάει ή γράφει),
- τον δέκτη (σε ποιον απευθύνεται),
- το θέμα της επικοινωνίας,
- τον σκοπό (για ποιο σκοπό μιλάει ή γράφει),
- το μήνυμα (ποιο μήνυμα απευθύνει ο πομπός στον δέκτη και πώς το διατυπώνει),
- τον τρόπο της επικοινωνίας (συζήτηση με φυσικό τρόπο ή μέσα από κανάλι επικοινωνίας,

όπως τηλέφωνο, Η/Υ κ.λπ.),

- αν είναι γραπτό, τότε σε ποιον τύπο κειμένου ανήκει (επιστολή, αίτηση, άρθρο εφημερίδας, πρόσκληση, διαφημιστικό φυλλάδιο κ.λπ.).

Οι ιδιαίτερες, λοιπόν, περιστάσεις/συνθήκες κατά τις οποίες εκφωνείται ένας λόγος ή για τις οποίες γράφεται ένα κείμενο, συνιστούν το **επικοινωνιακό πλαίσιο**. Λαμβάνοντας, συνεπώς, υπόψη μας την επικοινωνιακή περίσταση, συνθέτουμε το περιεχόμενο ενός κειμένου και, κυρίως, χρησιμοποιούμε την κατάλληλη γλώσσα, το ανάλογο ύφος, τις αναγκαίες προσφωνήσεις, τον τίτλο του κ.λπ. Αυτό σημαίνει ότι το ίδιο άτομο μπορεί να μιλήσει ανάλογα με τις συγκεκριμένες κάθε φορά ανάγκες **σε πολλά επίπεδα και με διαφορετικό ύφος**. [βλ. και στο βιβλίο της Α' Λυκείου:

Κεφάλαιο Πρώτο. ΙΙ. Οι ποικιλίες της γλώσσας - Γλώσσα και κοινωνικό και υφολογικό επίπεδο].

Τα συνηθέστερα επικοινωνιακά κείμενα που ζητούνται, ανάλογα με τις επικοινωνιακές περιστάσεις, είναι:

1. Προσχεδιασμένος προφορικός λόγος: Ομιλία / Διάλεξη / Εισήγηση/Ανακοίνωση
2. Άρθρο
3. Επιφυλλίδα
4. Επιστολή
5. Δοκίμιο
6. Ημερολόγιο
7. Διάλογος
8. Συνέντευξη

1. Προσχεδιασμένος προφορικός λόγος: Ομιλία / Διάλεξη / Εισήγηση / Ανακοίνωση

Είναι το πιο απαιτητικό είδος λόγου, γιατί συνδυάζει την οργάνωση του αποδεικτικού λόγου και στοιχεία προφορικότητας.

Χαρακτηριστικά:

- Ως λόγος πειστικός χρησιμοποιεί όλους τους τρόπους πειθούς. Μπορεί να αφορμάται από ένα γεγονός της επικαιρότητας ή από τις εμπειρίες του πομπού.
- Η συναισθηματική εμπλοκή και η ενεργοποίηση του κοινού / ακροατηρίου μπορεί να γίνει μέσω της περιγραφής, της αφήγησης, του χιούμορ ή της επίκλησης στο ήθος του.
- Ως στοιχεία προφορικότητας μπορούν να θεωρηθούν:

- Οι φραστικές και νοηματικές επαναλήψεις.
 - Οι σύντομες, κοφτές, συνθηματολογικές φράσεις.
 - Οι ελλειπτικές προτάσεις ή οι προτάσεις χωρίς ρήμα (αρηματικές).
 - Ο μικροπερίοδος λόγος. Επιτρέπεται και η δόμηση σε μικρότερες και περισσότερες παραγράφους.
 - Οι παρένθετες προτάσεις που δείχνουν ότι λαμβάνουμε διαρκώς υπόψη μας το παρόν ακροατήριο (π.χ. όπως γνωρίζετε, και σας είναι, νομίζω, γνωστό...).
 - Οι ρητορικές ερωτήσεις.
 - Η επανάληψη ή επαναδιατύπωση της αρχικής προσφώνησης λίγο πριν από τον επίλογό μας, ώστε να ενεργοποιήσουμε εκ νέου το ακροατήριο.
- Χρησιμοποιούμε τα εξής ρηματικά πρόσωπα: β' πληθυντικό ως το κατεξοχήν πρόσωπο, α' ενικό και α' πληθυντικό, β' ενικό.
 - Χρησιμοποιούμε τις προτρεπτικές εγκλίσεις: υποτακτική και προστακτική.
 - Χρησιμοποιούμε ρήματα και εκφράσεις συναισθηματικής παρακίνησης και ηθικής / δεοντολογικής επιταγής (είναι επιβεβλημένο, αποτελεί υποχρέωση κάθε πολίτη, συνιστά βασικό καθήκον, οφείλουμε, ας προβληματιστούμε κ.λπ.).
 - Στην αρχή και στο τέλος της ομιλίας είναι απαραίτητο να υπάρχει ευδιάκριτη προσφώνηση και αποφώνηση, οι οποίες θα είναι ανάλογες με το είδος του ακροατηρίου.
 - Ενδεικτικά είδη προσφώνησης: - Κυρίες και κύριοι, - Αξιότιμε κύριε Δήμαρχε, αξιότιμα μέλη του δημοτικού συμβουλίου της πόλης μας, - Αξιότιμοι κύριοι συνδημότες, - Κύριοι/αγαπητοί σύνεδροι, - Αγαπητοί συνάδελφοι της Βουλής μας, - Αγαπητοί συμμαθητές / φίλοι και φίλες, - Κύριε διευθυντά, κύριοι καθηγητές, αγαπητοί γονείς, φίλοι και φίλες, - Αγαπητοί συμμαθητές, - Αγαπητοί γονείς / καθηγητές, - Αγαπητοί σύνεδροι, - Αγαπητοί συμπολίτες, - Αγαπητό ακροατήριο, - Αξιότιμοι κύριοι, - Ελληνίδες και Έλληνες, - Αγαπητές και αγαπητοί σύνεδροι, - Αξιότιμε κύριε Πρόεδρε της Βουλής των Ελλήνων, κυρίες και κύριοι βουλευτές, μέλη της Βουλής των Εφήβων, φίλες και φίλοι, - Κύριε συντονιστή, αξιότιμοι συνομιλητές και αγαπητοί τηλεθεατές.
 - Ενδεικτικά είδη αποφώνησης: - Σας ευχαριστώ ή ευχαριστώ, - Σας ευχαριστώ ιδιαίτερα για την

προσοχή/ υπομονή σας/ και ελπίζω στην ανταπόκρισή σας στο αίτημά μου, - Σας ευχαριστώ που με ακούσατε.

Δομή

- Προσφώνηση - Χαιρετισμός: τοποθετείται στο αριστερό τμήμα του λόγου -στη γραπτή διατύπωσή του- και ακολουθείται από κόμμα.
- Πρόλογος - Εισαγωγή: Ο ομιλητής δηλώνει με σαφήνεια:
 - Την αφορμή/αφόρμηση της ομιλίας του.
 - Την ιδιότητα με την οποία μιλάει.
 - Το θέμα της ομιλίας του.
 - Την προσωπική του θέση.
- Κύριο Μέρος: Ανάλυση - ανάπτυξη της άποψης / θέσης.
- Επίλογος - Κλείσιμο: Διατύπωση ευχής, προτροπής, πρόβλεψης κ.λπ.
- Αποφώνηση - τυπικό κλείσιμο: Πρόκειται για τον καταληκτικό χαιρετισμό προς το ακροατήριο.

Χρήσιμη πληροφορία: Η **ομιλία** είναι ο προφορικός λόγος που εκφωνείται με αφορμή συγκεκριμένη περίσταση και με αντικείμενο ευρείας θεματολογίας (πολιτικό, κοινωνικό, πολιτιστικό, επιστημονικό, θρησκευτικό κ.λπ.). Είδη ομιλίας είναι:

1. **Εισήγηση:** Πρόκειται για ομιλία που εκφωνείται σε συλλογικό όργανο, η οποία περιλαμβάνει είτε προτάσεις πάνω σε συγκεκριμένο θέμα είτε ανακοινώσεις σχετικά με συγκεκριμένο ζήτημα. Μια εισήγηση μπορεί να απευθύνεται σε όλα τα είδη των ακροατηρίων.
2. **Διάλεξη:** Πρόκειται για λόγο που εκφωνείται μόνο σε ορισμένα είδη κοινωνικών ακροατηρίων, με σκοπό την πραγμάτευση ενός εξειδικευμένου (συνήθως επιστημονικού) θέματος.

Είδη προσχεδιασμένου προφορικού λόγου

- στην τάξη (συζήτηση στην τάξη), στο μαθητικό συμβούλιο,
- σε σχολική εκδήλωση,
- σε εκδήλωση του δήμου, του πολιτιστικού κέντρου της περιοχής,
- εισήγηση σε ημερίδα-συνέδριο,
- εισήγηση σε συνέδριο νέων,
- στη Βουλή των Εφήβων,
- σε ηλεκτρονικό φόρουμ,

- σε τηλεοπτική συζήτηση,
- λόγος πολιτικού στον λαό.

2. Άρθρο (πληροφοριακό – γνώμης)

Είναι κείμενο που δημοσιεύεται σε σχολική εφημερίδα ή περιοδικό του σχολείου, σε εφημερίδα ενός συλλόγου, σε πολιτική ή τοπική εφημερίδα και αφορά επίκαιρα θέματα γενικού ενδιαφέροντος. Ο μαθητής, δηλαδή, με αφορμή ένα επίκαιρο γεγονός ή τις εμπειρίες και τα βιώματά του, καλείται να γράψει ένα κείμενο, όπου θα καταθέσει τις σκέψεις του και θα ασκήσει επιδοκιμαστική ή αποδοκιμαστική κριτική απέναντι σε διάφορα πρόσωπα, γεγονότα και καταστάσεις.

Χαρακτηριστικά:

- Έχει τίτλο: Ένας επιτυχημένος τίτλος κερδίζει το ενδιαφέρον του αναγνώστη και τον προδιαθέτει θετικά.
- Η οργάνωση του άρθρου είναι ανάλογη με αυτήν ενός οργανωμένου αποδεικτικού λόγου:
 - Πρόλογος: Εκθέτουμε το θέμα και τον προβληματισμό μας, για να προκαλέσουμε το ενδιαφέρον του αναγνώστη. Στη συνέχεια, διατυπώνουμε τη θέση μας για το θέμα.
 - Κύριο θέμα: Αναπτύσσουμε το αποδεικτικό υλικό (επιχειρήματα και τεκμήρια), διασαφηνίζοντας, παράλληλα, όσες έννοιες χρειάζονται διευκρίνιση.
 - Επίλογος: Παρουσιάζουμε συμπυκνωμένα το κύριο μέρος και επανεκθέτουμε την αρχική μας θέση. Καλό είναι να υπάρχει μια αξιολογική αποτίμηση ή ένα δίδαγμα γενικού κύρους ως προτροπή.

[Για το άρθρο, βλ. και το βιβλίο της Β' Λυκείου].

3. Επιφυλλίδα

Ιδιαίτερος τύπος σύντομου δημοσιογραφικού κειμένου που αναφέρεται σε θέματα ειδικού ενδιαφέροντος (επιστημονικά, καλλιτεχνικά, φιλολογικά, πολιτιστικά, δηλαδή κατά βάση της πνευματικής ζωής) και γράφεται από πρόσωπο ειδικό στο θέμα. Η επιφυλλίδα κινείται μεταξύ δοκιμίου και άρθρου και διαφέρει από το άρθρο, γιατί η θεματολογία της έχει διαχρονικό χαρακτήρα.

Χαρακτηριστικά:

- Δημοσιεύεται σε εφημερίδα.

- Έχει τίτλο.
- Γλώσσα δηλωτική.
- Ύφος σοβαρό.
- Στόχος η πληροφόρηση των αναγνωστών, αλλά και ο προβληματισμός.
- Αφορμάται από θέμα επικαιρικού χαρακτήρα και προχωρεί σε παρατηρήσεις, σκέψεις διαχρονικού χαρακτήρα, ανιχνεύοντας την αιτιολογία του φαινομένου.

[Για την επιφυλλίδα, βλ. και εδώ στο βιβλίο της Γ' Λυκείου, σσ. 115, 117-118].

4. Επιστολή

Δομή / μέρη μιας επιστολής

- Χωροχρονικό πλαίσιο αναφοράς: τόπος και χρόνος (γράφεται πάνω δεξιά).
- Προσφώνηση: ανάλογα με τον αποδέκτη (γράφεται πάνω αριστερά).
- Το περιεχόμενο της επιστολής:
 - Πρόλογος: Η αφορμή της επιστολής. Η ιδιότητα με την οποία συντάσσει την επιστολή ο αποστολέας. Το θέμα της επιστολής. Η θέση και ο σκοπός του επιστολογράφου.
 - Κύριο Μέρος: Έκθεση και ανάλυση του θέματος..., θέση-απόφαση του επιστολογράφου..., απόδειξη αυτής (επιχειρήματα και τεκμήρια)..., απόκρουση πιθανών αντίθετων απόψεων...
 - Επίλογος: Περιεκτική ανακεφαλαίωση και επίκληση στον αποδέκτη της επιστολής να κατανοήσει τον προβληματισμό-σκεπτικισμό του αποστολέα και, αν η θέση του αποδέκτη το απαιτεί, να ευαισθητοποιηθεί, να ανταποκριθεί άμεσα και να αναλάβει πρωτοβουλίες...
- Αποφώνηση: Ανάλογα με τον αποδέκτη (γράφεται κάτω δεξιά).
- Το ύφος καθορίζεται από τον σκοπό του συντάκτη και από τον παραλήπτη της επιστολής (οικείο, φιλικό, επίσημο, τυπικό). Μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε ακόμη και στοιχεία που δίνουν στον λόγο μας αμεσότητα, παραστατικότητα και προφορικότητα.

[Για την επιστολή, βλ. και το βιβλίο της Α' Λυκείου].

5. Δοκίμιο

Το δοκίμιο βρίσκεται ανάμεσα στην επιστημονική και φιλοσοφική σκέψη από τη μια, και τη λογοτεχνία από την άλλη. Το δοκίμιο χαρακτηρίζεται ως γέφυρα επικοινωνίας σοβαρότερων συγγραφέων με το κοινό τους, επειδή ο συγγραφέας φέρνει τους αναγνώστες του σε επαφή

με πολύ σημαντικά θέματα. Πάντως, ακόμα κι αν κατατίθενται τεκμήρια, επιστημονικές μελέτες, απόψεις στοχαστών κ.λπ., αυτό που κυριαρχεί δεν είναι το πληροφοριακό υλικό, αλλά το προσωπικό στοιχείο στην επεξεργασία του. Δύο είναι τα είδη του δοκιμίου: Αποδεικτικό ή δοκίμιο πειθούς και Στοχαστικό ή λογοτεχνικό δοκίμιο.

[Για τα χαρακτηριστικά του δοκιμίου και τα είδη του, βλ. εδώ το βιβλίο της Γ' Λυκείου, σσ.95-103].

6. Ημερολόγιο

Έχει επικαιρικό, προσωπικό και αυτοβιογραφικό χαρακτήρα, είναι γραμμένο σε α' ενικό πρόσωπο και αφορά: αφήγηση σημαντικών γεγονότων προσωπικής ζωής, παρουσίαση γενικότερων ζητημάτων της κοινωνικής ζωής που έλκυσαν την προσοχή του γράφοντα, έκθεση συναισθημάτων, στοχασμών - κρίσεων.

- Δεν έχει καθόλου προσφώνηση ή έχει την προσφώνηση «Αγαπημένο μου ημερολόγιο» (προαιρετική).
- Περιλαμβάνει ημερομηνία και μια τοπική ένδειξη.
- Στη γλώσσα χρησιμοποιούμε απλό καθημερινό λόγο, το ύφος είναι άμεσο, εξομολογητικό, αυθόρμητο με διάθεση εκμυστήρευσης, ενδεχομένως λυρικό με συναισθηματική φόρτιση.
- Σκοπός η αυτοεπικοινωνία - ο εσωτερικός διάλογος ή η καταγραφή, προς διατήρηση στη μνήμη, σημαντικών γεγονότων.

[Για το ημερολόγιο, βλ. και το βιβλίο της Β' Λυκείου].

7. Διάλογος

Πρόκειται για συζήτηση ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα πρόσωπα, προκειμένου να επιλυθεί ένα θέμα ή να γίνει ανταλλαγή πληροφοριών. Ο διάλογος, συνήθως, προϋποθέτει διαφωνία και οι συνδιαλεγόμενοι έχουν διαφορετική οπτική γωνία σχετικά με το θέμα. Τα μέρη των ομιλούντων είναι ισόποσα, ώστε να μην μονοπωλείται ο διάλογος.

[Για τον διάλογο, βλ. και το βιβλίο της Α' Λυκείου].

8. Συνέντευξη

Έχει τη μορφή ερωταποκρίσεων και αυτός που παίρνει συνέντευξη (συνεντευκτής) ερωτά σύντομα, ενώ αυτός που δίνει συνέντευξη (συνεντευξιζόμενος) απαντά αναλυτικότερα. Τα μέρη των ομιλούντων δεν είναι ισόποσα.

[Για την συνέντευξη, βλ. και το βιβλίο της Α' Λυκείου].

Επιγραμματικά για τα εξωτερικά στοιχεία των επικοινωνιακών κειμένων:

- **Τίτλο** βάζουμε στο αποδεικτικό δοκίμιο, στο δοκίμιο στοχασμού, στο άρθρο και στην επιφυλλίδα.
- **Προσφώνηση και χαιρετισμό** βάζουμε στην ομιλία, στην εισήγηση και στην επιστολή.
- **Τόπο και ημερομηνία** βάζουμε στην επιστολή και στο ημερολόγιο.

Δραστηριότητες επικοινωνιακού τύπου / πλαισίου (ενδεικτική παράθεση)

Από τις ποικίλες άλλες δραστηριότητες επικοινωνιακού τύπου / πλαισίου αναφέρουμε ενδεικτικά τις εξής:

- Συζήτηση στην τάξη ή στην ομάδα με αφορμή κάποιο επίκαιρο γεγονός ή με αφορμή την ανάγνωση κάποιου κειμένου.
- Παρουσίαση – περιγραφή κάποιου προσώπου, κτηρίου, χώρου, τοπίου, εικόνας, πίνακα ζωγραφικής, έργου τέχνης, αντικειμένου κ.λπ.
- Σύνταξη κειμένου ή ιστορίας που στηρίζεται σε εικόνες.
- Δραματοποίηση, δηλαδή ανάληψη εκ μέρους των μαθητών διαφόρων ρόλων.
- Πραγματοποίηση συνέντευξης.
- Εφαρμογή και σύνταξη οδηγιών χρήσης ή κατασκευής, π.χ. ενός παιχνιδιού, του κινητού τηλεφώνου.
- Κατανόηση και σύνταξη συνήθων χρηστικών κειμένων (αίτηση, μικρή αγγελία, επιστολή, πρόσκληση) ή πιο απαιτητικών κειμένων (βιογραφικό σημείωμα, άρθρο εφημερίδας, διάλεξη, ομιλία σε εκδήλωση).
- Παραγωγή λόγου βάση πινάκων, διαγραμμάτων ή σχεδίων.
- Οργάνωση εκδηλώσεων (θεατρική παράσταση, έκθεση βιβλίου, πολιτιστική εκδήλωση) και σύνταξη διαφόρων κειμένων (αφίσα, πρόσκληση, πρόγραμμα εκδήλωσης, διαφημιστικό φυλλάδιο, ανακοίνωση/γνωστοποίηση της εκδήλωσης στο κοινό, πρακτικά συνεδριάσεων μαθητικού συμβουλίου).

III. Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

A. Δομή / Οργάνωση του κειμένου

Το διάγραμμα του κειμένου

- Πρόλογος: Θέμα του κειμένου.

Θέση του συγγραφέα.

- Κύριο μέρος:

I. Κύρια ιδέα ή πληροφορία (1^η νοηματική ενότητα).

Αποσαφήνιση της κύριας ιδέας μέσα από :

A. Δευτερεύουσα ιδέα ή πληροφορία.

A.1. Αποσαφήνιση ή Διασάφηση της δευτερεύουσας ιδέας και πληροφορίας.

A.2. Αποσαφήνιση της δευτερεύουσας ιδέας και πληροφορίας.

A.3. Αποσαφήνιση της δευτερεύουσας ιδέας και πληροφορίας.

B. Δευτερεύουσα ιδέα ή πληροφορία.

B.1. Αποσαφήνιση της δευτερεύουσας ιδέας και πληροφορίας... κ.λπ. κ.λπ.

II. Κύρια ιδέα ή πληροφορία (2^η νοηματική ενότητα).

A. Δευτερεύουσα ιδέα ή πληροφορία.

A.1. Αποσαφήνιση της δευτερεύουσας ιδέας ή πληροφορίας.

B. Δευτερεύουσα ιδέα ή πληροφορία.

B.1. Αποσαφήνιση της δευτερεύουσας ιδέας ή πληροφορίας... κ.λπ. κ.λπ.

III. Κύρια ιδέα ή πληροφορία (3^η νοηματική ενότητα).

A. Δευτερεύουσα ιδέα ή πληροφορία.

B. Δευτερεύουσα ιδέα ή πληροφορία.

Γ. Δευτερεύουσα ιδέα ή πληροφορία.... κ.λπ. κ.λπ.

Το ίδιο ισχύει και για οποιαδήποτε επιπρόσθετη κύρια ιδέα ή πληροφορία ή νοηματική ενότητα.

- Επίλογος: Ανακεφαλαίωση ή νέο συμπέρασμα.

Επισήμανση: Η θέση δεν θα βρίσκεται οπωσδήποτε στον Πρόλογο. Επίσης, το Κύριο μέρος είναι

δυνατό να έχει απλούστερη μορφή, δηλαδή να περιλαμβάνει μόνο κύριες ιδέες, οι οποίες δεν τεκμηριώνονται περαιτέρω με άλλες δευτερεύουσες ιδέες.

Συνεκτικότητα

Είναι η νοηματική συνάφεια/σχέση, ο νοηματικός δεσμός ανάμεσα στις προτάσεις, στις περιόδους των παραγράφων, καθώς και ανάμεσα στις νοηματικές ενότητες ενός κειμένου, ώστε ομαλά να συνδέονται και να αναπτύσσονται τα νοήματα. Αποτελεί, δηλαδή, την εσωτερική σύνδεση των νοημάτων σε επίπεδο περιεχομένου.

Οι κυριότεροι νοηματικοί δεσμοί είναι οι εξής:

- **σύγκριση / αντίθεση / εναντίωση** (το δεύτερο νόημα αντιτίθεται στο πρώτο ή στα προηγούμενα).
- **αιτιολόγηση** (το δεύτερο νόημα αιτιολογεί το πρώτο ή τα προηγούμενα).
- **αποτέλεσμα** (το δεύτερο νόημα περιέχει τα αποτελέσματα του πρώτου ή των προηγούμενων).
- **διευκρίνιση** (το δεύτερο νόημα επεξηγεί και αναλύει το πρώτο με τη χρήση παραδειγμάτων).
- **διασάφηση / ανάλυση / επεξήγηση** (περαιτέρω εξήγηση και ανάλυση του πρώτου νοήματος).
- **χρονική σχέση / σειρά** (τα δύο νοήματα προσεγγίζουν το φαινόμενο από διαφορετικό χρονικό επίπεδο).
- **γενίκευση** (το δεύτερο νόημα επεκτείνει το περιεχόμενο του πρώτου ή των προηγούμενων).
- **πρόσθεση / συμπλήρωση / έμφαση** (το δεύτερο νόημα συμπληρώνει και επιτείνει την έννοια του πρώτου).
- **ταξινόμηση / διαίρεση** (το κύριο νόημα ταξινομείται/διαίρεται σε επιμέρους).
- **προϋπόθεση** (το κύριο νόημα προϋποθέτει την ύπαρξη άλλου νοήματος).

Μεταβατική / συνδετική παράγραφος

- Επειδή η μετάβαση από τη μια θεματική ενότητα στην άλλη ενέχει τον κίνδυνο της αποσπασματικότητας και της προβληματικής συνοχής του κειμένου, καταφεύγουμε στη χρήση μεταβατικών παραγράφων, που συνιστούν ευδιάκριτες οπτικά συνδετικές μορφές λόγου.
- Η μεταβατική παράγραφος δεν έχει αναπτυξιακό χαρακτήρα, αλλά αποκλειστικά συνδετικό. Ειδικότερα, χρησιμοποιείται για τη σύνδεση θεματικών ενοτήτων (π.χ. Αιτίες + Αποτελέσματα) και όχι για την αλληλουχία των παραγράφων. Με αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται η λογική και αβίαστη ροή των διανοημάτων μας.

- Η έκταση μιας μεταβατικής παραγράφου ορίζεται στους 4-8 στίχους. Η χρήση της μεταβατικής παραγράφου είναι προαιρετική.
- Από άποψη περιεχομένου συγκροτείται από δύο μέρη: Το πρώτο (**ανακεφαλαιωτικό - συμπερασματικό**) αναφέρεται στα προλεγόμενα και συνοψίζει επιγραμματικά την προηγούμενη θεματική ενότητα. Το δεύτερο (**προεξαγγελτικό**) «προανακρούει» με συντομία την επόμενη θεματική ενότητα και προετοιμάζει τον αναγνώστη για όσα θα ακολουθήσουν. Τα μέρη (ανακεφαλαιωτικό και προεξαγγελτικό), που απαρτίζουν μια μεταβατική παράγραφο, δεν είναι κατ' ανάγκη ισόποσα.
- Ένας άλλος τρόπος μετάβασης από τη μια νοηματική ενότητα στην άλλη είναι η ενσωμάτωση του προεξαγγελτικού μόνο μέρους της μεταβατικής παραγράφου στο τέλος της προηγούμενης ενότητας.

Για παράδειγμα: Όλα αυτά είναι στοιχεία που συνθέτουν τη ζοφερή εικόνα της φύσης και την άσχημη θέση στην οποία βρίσκονται οι σημερινοί άνθρωποι. (α) Ωστόσο, το πρόβλημα δεν δημιουργήθηκε ξαφνικά, δεν «έπεσε» από τον ουρανό. Προέκυψε σιγά-σιγά από τις πρώτες βιομηχανικές επαναστάσεις και από τον τρόπο που οι άνθρωποι αντιμετώπισαν τη φύση. (β) Ακριβώς σ' αυτή τη σχέση που οικοδόμησαν οι άνθρωποι και τα βιομηχανικά κράτη με τη φύση θα αναζητήσουμε τα αίτια του προβλήματος.

(α) Ανακεφαλαιωτικό μέρος

(β) Προεξαγγελτικό μέρος

Ανάπτυξη – σχολιασμός ιδέας / άποψης και ανασκευή επιχειρημάτων - Κατασκευή παραγράφου

Στο μάθημα της Έκφρασης - Έκθεσης, δίνεται μία ερώτηση στην οποία μας ζητούν να αναπτύξουμε ή να σχολιάσουμε μια θέση/άποψη, μια γνώμη/κρίση, ένα γνωμικό/απόφθεγμα, ή να ανασκευάσουμε ένα επιχείρημα, παρουσιάζοντας την αντίθετη θέση, σε ένα όριο που καθορίζεται συνήθως στις 60-80 ή 70-90 ή 80-100 λέξεις. Το όριο των λέξεων δεν είναι τόσο αυστηρό όσο στο περιληπτικό κείμενο, καλό, όμως, είναι να το τηρούμε. Για τη δημιουργία **μικροκειμένων** ακολουθούμε τη γνωστή διαδικασία της ανάπτυξης της παραγράφου.

1. Ανάπτυξη ή σχολιασμός ιδέας/άποψης

- Διαβάζουμε προσεκτικά τη θέση (άποψη, γνωμικό) που μας δίνεται να αναπτύξουμε. Επισημαίνουμε την κύρια έννοια/ιδέα και τις δευτερεύουσες έννοιες. Εντοπίζουμε τα ζητούμενα (ποια ερωτήματα προκύπτουν) και προσπαθούμε να κατανοήσουμε τις έννοιες

και τα ζητούμενα που θέτει η ερώτηση. Συχνά στο απόσπασμα υπάρχουν αντωνυμίες (αυτό, εκείνο...) που δεν αναφέρονται συγκεκριμένα σε έννοιες με αποτέλεσμα να μας δημιουργούνται ερωτηματικά. Στην περίπτωση αυτή, οφείλουμε να διαβάσουμε προσεκτικά το κείμενο, για να αντιληφθούμε το τι ακριβώς εννοεί.

- Εφαρμόζουμε όσα γνωρίζουμε για την ανάπτυξη της παραγράφου, έτσι ώστε η δομή της να εμφανίζει τα μέρη από τα οποία αποτελείται (Θεματική περίοδος - Σχόλια/Λεπτομέρειες - Κατακλείδα. Με άλλα λόγια: Εισαγωγή - Απόδειξη - Συμπέρασμα). Αν και η χρήση της κατακλείδας είναι προαιρετική, επιθυμητό είναι στην κατασκευή παραγράφου να την παραθέτουμε, ώστε η παράγραφος να έχει ολοκληρωμένη μορφή (αρχή - μέση - τέλος).
- Διατυπώνουμε τη θέση με τη μορφή θεματικής περιόδου (αυτούσια ή εμπλουτισμένη: π.χ. Είναι γεγονός ότι...). Υπάρχει, δηλαδή, η δυνατότητα να χρησιμοποιηθεί, ως θεματική πρόταση, η φράση προς σχολιασμό, εφόσον είναι σύντομη και περιεκτική. Γενικώς, αποφεύγουμε τη μεταφορική/συνυποδηλωτική χρήση του λόγου και χρησιμοποιούμε κυριολεκτική έκφραση για την απόδοση του νοήματος.
- Παραθέτουμε το αποδεικτικό υλικό, που εξηγεί ή αναλύει τη θέση, στα σχόλια/ λεπτομέρειες.
- Τέλος, καταγράφουμε/αναδιατυπώνουμε τη θέση μας ως συμπέρασμα στην κατακλείδα. Αν ζητηθεί η ανάπτυξη της παραγράφου να γίνει με συγκεκριμένη μέθοδο/τρόπο (π.χ. αιτιολόγηση), χρησιμοποιούμε για τη συνοχή των περιόδων της παραγράφου τις ανάλογες λέξεις ή φράσεις στα σχόλια/λεπτομέρειες (π.χ. γιατί, αφού, επειδή, καθώς κ.ά.).
- Επιζητούμε να παρουσιάζει η παράγραφος όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που την καθιστούν ένα ολοκληρωμένο κείμενο.
 - Ενότητα των επιμέρους ιδεών με την κύρια ιδέα.
 - Αλληλουχία/λογική διάταξη των προτάσεων/ιδεών.
 - Συνεκτικότητα/εσωτερική σύνδεση των ιδεών/νοημάτων.
 - Συνοχή/εξωτερική σύνδεση των προτάσεων/περιόδων. [Για τη συνοχή, βλ. το βιβλίο της Α' Λυκείου].
 - Πληρότητα/παράθεση επαρκών αποδεικτικών στοιχείων.

2. Ανασκευή επιχειρημάτων

Ενδέχεται να μας δοθεί ένα αδύναμο επιχειρήμα και να μας ζητηθεί να το ανασκευάσουμε/ανατρέψουμε. Σε αυτήν την περίπτωση, με τεκμηριωμένο τρόπο και επιχειρηματολογώντας, θα καταθέσουμε τη δική μας αντίθετη άποψη σε ένα μικροκείμενο μίας παραγράφου. Για τη δημιουργία, λοιπόν, μικροκειμένων ανασκευής επιχειρημάτων ακολουθούμε την παρακάτω μέθοδο εργασίας.

- Διαβάζουμε προσεκτικά το επιχείρημα και επισημαίνουμε το αδύνατο σημείο της επιχειρηματολογίας του. Συνθέτουμε μια παράγραφο στην οποία είναι εμφανή τα συνθετικά της τμήματα (Θεματική περίοδος - Σχόλια ή λεπτομέρειες - Κατακλείδα).
- Αρχικά παραθέτουμε την προς ανασκευή θέση και αμέσως μετά διατυπώνουμε την προσωπική μας άποψη/θέση. *Για παράδειγμα:* Ο συγγραφέας ισχυρίζεται... Η άποψη του συγγραφέα είναι...
- Στη συνέχεια, αιτιολογώντας την προσωπική μας άποψη/θέση, αντικρούουμε την προς ανασκευή θέση. *Για παράδειγμα:* Ο ισχυρισμός / Η άποψη αυτή είναι αβάσιμη, δεν έχει αναμφισβήτητη αποδεικτική αξία, μπορεί να αντικρουστεί, να ανασκευαστεί ή να καταρριφθεί.
- Στο τέλος, ως πρόταση κατακλείδα, διατυπώνουμε το συμπέρασμα που προκύπτει από την επιχειρηματολογία την οποία προηγούμενως αναπτύξαμε.

B. Μορφοσυντακτικά φαινόμενα

Σύνδεση των προτάσεων

1. Παρατακτική Σύνδεση

- Συνδέονται ισοδύναμες προτάσεις (Κύριες + Κύριες, Δευτερεύουσες + Δευτερεύουσες όμοιες) με τη χρήση παρατακτικών συνδέσμων: συμπλεκτικών (και, ούτε... ούτε, μήτε, μηδέ, ουδέ, κι), αντιθετικών (αλλά, όμως, παρά, μα, ωστόσο, μολονότι, μολοταύτα, εξάλλου), διαζευκτικών (ή, είτε-είτε), συμπερασματικών (λοιπόν, επομένως, ώστε, άρα) και επεξηγηματικών (δηλαδή).
- Ο παρατακτικός λόγος είναι λιτός, απλός, γοργός και κοφτός. Προσδίδει οικειότητα, αμεσότητα και ζωντάνια. Ωστόσο, συχνά, δυσχεραίνει τον δέκτη να συλλάβει σε βάθος ένα μήνυμα.

2. Υποτακτική Σύνδεση

- Συνδέονται ανόμοιες προτάσεις (Κύριες + Δευτερεύουσες, Δευτερεύουσες + Δευτερεύουσες ανόμοιες) με υποτακτικούς συνδέσμους, αντωνυμίες ή επιρρήματα (ότι, μήπως, ποιος, πότε, επειδή, για να, ώστε, όταν, αν, εάν και, όπως κ.λπ.). [Βλ. και το βιβλίο της Β' Λυκείου].

Για παράδειγμα: Έφτασε νύχτα, γιατί ήταν πολύ αργά, όταν ξεκίνησε. Η δευτερεύουσα πρόταση: *όταν ξεκίνησε* εξαρτάται από τη δευτερεύουσα πρόταση: *γιατί ήταν πολύ αργά* και όχι από την κύρια.

- Η υπόταξη είναι πυκνός λόγος, καθιστά το ύφος σύνθετο και αποτελεί δείγμα υψηλού πνευματικού επιπέδου. Ωστόσο, μερικές φορές το ύφος του κειμένου γίνεται δυσνόητο, ενώ ενδέχεται να μαρτυρεί και μια τάση επιδειξιμανίας εκ μέρους του πομπού.

3. Ασύνδετο σχήμα

Ασύνδετο σχήμα ονομάζεται η απλή παράθεση στοιχείων (λέξεων, φράσεων, προτάσεων), που βρίσκονται στον λόγο η μία μετά την άλλη, χωρίς κάποια συνδετική λέξη μεταξύ τους. Όταν χρησιμοποιούμε το ασύνδετο σχήμα στον γραπτό λόγο, βάζουμε κόμμα ανάμεσα στις λέξεις ή τις φράσεις που παρατίθενται ασύνδετα.

- Ο συγγραφέας αποσκοπεί στο να δώσει ένταση, έμφαση στον λόγο και ίσως να χρωματίσει συναισθηματικά το κείμενό του.
- Παράλληλα, διαπιστώνουμε ότι το ασύνδετο σχήμα συμβάλλει στη ζωντάνια και στην παραστατικότητα ενός κειμένου, ενώ συνάμα πυκνώνει το λόγο.
- Προσδίδει στο ύφος και τον τόνο χαρακτήρα λιτό, γοργό, κοφτό (ελλειπτικός λόγος).

4. Μακροπερίοδος / μακροπρόθεσμος και μικροπερίοδος / βραχυπερίοδος / βραχυπρόθεσμος λόγος

Περίοδος ονομάζεται το τμήμα του λόγου που αποτελείται από μία ή περισσότερες προτάσεις, έχει ένα ολοκληρωμένο νόημα και κλείνεται στον γραπτό λόγο ανάμεσα σε δύο τελείες ή μία τελεία και ένα ερωτηματικό ή θαυμαστικό ή αποσιωπητικά.

Μακροπερίοδος λόγος

- Αποτελείται από εκτεταμένες περιόδους με πολλές κύριες και δευτερεύουσες προτάσεις. Κύρια συντακτική υποδομή είναι η διαδοχική υπόταξη.
- Όταν οργανώνεται κατάλληλα, δημιουργεί σύνθετο, επίσημο και αυστηρό ύφος.
- Αποτελεί δείγμα υψηλού επιπέδου του πομπού, ενώ ταυτόχρονα βοηθά τον δέκτη να αντιληφθεί τις διαπλοκές των εννοιών.
- Ο συγγραφέας εκφράζει σύνθετες και περίπλοκες σκέψεις. Με τον τρόπο αυτό, επιζητεί να παρουσιάσει αναλυτικά τη συλλογιστική του πορεία, την επιχειρηματολογία του, ώστε να την καταστήσει πειστική.
- Προσδίδει έμφαση, ένταση στον λόγο, με αποτέλεσμα το κείμενο να αποκτά δυναμικό και γοργό ρυθμό.
- Ενδέχεται να λειτουργεί παραπειστικά, όταν υπάρχει χαλάρωση από πλευράς λογικών σχέσεων, καθιστώντας ασαφή τα νοήματα.
- Προϋποθέτει πολύπλοκη οργάνωση και ευχέρεια στη χρήση του λόγου.

Μικροπερίοδος λόγος

- Αποφεύγεται η υποτακτική σύνταξη και προτιμάται ο παρατακτικός λόγος.
- Είναι απλός, λιτός, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να είναι ασθματικός, αγχώδης και να επιδιώκει τη μετάδοση αντίστοιχων συναισθημάτων που βιώνει ο πομπός προς τον δέκτη.
- Προσδίδει στο ύφος και τον τόνο χαρακτήρα λιτό, απéριττο, γοργό, κοφτό (ελλειπτικός λόγος).
- Βοηθά στην κατανόηση των νοημάτων.
- Προσδίδει έμφαση, αμεσότητα και ζωντάνια στο κείμενο.

Ρηματικοί χρόνοι - Ρηματικές εγκλίσεις- Ρηματικά και ονοματικά σύνολα

1. Επιλογή ρηματικών χρόνων

Οι ρηματικοί χρόνοι φανερώνουν τη χρονική βαθμίδα (παρελθόν, παρόν, μέλλον), καθώς και τον τρόπο ενέργειας (εξακολουθητικό, συνοπτικό, συντελεσμένο). Συγκεκριμένα:

α) Ο ενεστώτας χρησιμοποιείται για να δηλώσει:

- κάτι που γίνεται στο παρόν εξακολουθητικά (π.χ. Εργάζεται ακατάπαυστα για να ανταποκριθεί στα δάνειά του).
- κάτι που συμβαίνει διαχρονικά. Είναι ο γνωμικός ενεστώτας (π.χ. Ο πεινασμένος καρβέλια ονειρεύεται).
- κάτι που αναμφισβήτητα θα συμβεί. Τίθεται αντί του μέλλοντα (π.χ. Αύριο είμαι ελεύθερος).
- ζωντάνια στην αφήγηση. Είναι ο ιστορικός ενεστώτας αντί του αορίστου (π.χ. Τρώει ο κακός λύκος τη γιαγιά, φοράει τα ρούχα της και ξαπλώνει στο κρεβάτι της. Αντί: έφαγε, φόρεσε και ξάπλωσε)
- παραστατικότητα. Τίθεται αντί του παρατατικού (π.χ. Ξάπλωσε, λοιπόν, ο λύκος στο κρεβάτι της γιαγιάς και νάτος που περιμένει την κοκινোসκουφίτσα. Αντί: περίμενε).

β) Ο παρατατικός φανερώνει ότι κάτι γινόταν στο παρελθόν εξακολουθητικά, με διακοπή ή χωρίς (π.χ. Εργαζόταν σε μια καπνοβιομηχανία, όταν ζούσε στην Κομοτηνή).

γ) Ο στιγμιαίος μέλλοντας δηλώνει ότι κάτι θα γίνει στο μέλλον, χωρίς συνέχεια ή επανάληψη (π.χ. Αν προσπαθήσεις, θα ανταμειφθούν οι κόποι σου).

δ) Ο εξακολουθητικός μέλλοντας γνωστοποιεί ότι κάτι θα γίνεται στο μέλλον με αδιάκοπη συνέχεια ή με επανάληψη (π.χ. Διασκέδασε τώρα, γιατί μια ζωή θα δουλεύεις).

ε) Ο συντελεσμένος μέλλοντας διευκρινίζει ότι κάτι θα έχει τελειώσει / ολοκληρωθεί στο μέλλον, πριν από κάτι άλλο (π.χ. Μέχρι να γυρίσεις στο σπίτι, θα έχω μαγειρέψει).

στ) Ο αόριστος χρησιμοποιείται για να δηλώσει:

- κάτι που έγινε στο παρελθόν και παρουσιάζεται συνοπτικά, ανεξάρτητα με το αν διήρκεσε πολύ ή λίγο (π.χ. Έζησε μια ζωή γεμάτη στερήσεις).
- κάτι που συμβαίνει συνήθως (γνωμικός αόριστος).
- κάτι τόσο βέβαιο, ώστε ο πομπός θεωρεί ότι έχει ήδη συμβεί. Τίθεται αντί για μέλλοντα (π.χ. Κάνε μπάνιο κι εγώ ετοιμάστηκα. Αντί θα ετοιμαστώ).

ζ) Ο παρακείμενος δηλώνει ότι κάτι έχει γίνει στο παρελθόν και παραμένει συντελεσμένο τη στιγμή που μιλάμε (π.χ. Έχει ανάψει μεγάλη φωτιά. Δηλαδή, η φωτιά άναψε κατά το παρελθόν, εξακολουθεί και τώρα να καίει).

η) Ο υπερσυντέλικος καταδεικνύει ότι κάτι έγινε στο παρελθόν και τελείωσε, πριν γίνει κάτι άλλο (π.χ. Είχε ήδη δύο παιδιά, όταν απέκτησε το πτυχίο της).

2. Επιλογή ρηματικών εγκλίσεων

Οριστική = φανερώνει το πραγματικό, το βέβαιο, καθώς και το δυνατό, το πιθανό, ευχή, παράκληση.

Υποτακτική = συνοδεύεται από τα μόρια: *ας, να* και τους συνδέσμους: *αν, όταν, πριν, μόλις, να μη, μήπως* και φανερώνει κάτι ενδεχόμενο ή επιθυμητό, καθώς και προτροπή, παραχώρηση, ευχή, το δυνατό, το πιθανό, απορία, προσταγή ή απαγόρευση.

Προστακτική = φανερώνει την επιθυμία ως προσταγή, αλλά μπορεί να διατυπωθεί και ως προτροπή, απαγόρευση, παράκληση, ευχή.

3. Επιλογή ρηματικών ή ονοματικών συνόλων

Για παράδειγμα: επίρριψη ευθύνης (ονοματικό σύνολο) / επιρρίπτω ευθύνες (ρηματικό σύνολο).

Ονοματικό σύνολο: ονομάζεται ένα ουσιαστικό μαζί με τα συμπληρώματά του (άρθρο, επίθετο, αριθμητικό, αντωνυμία κ.ά.).

- Με τη χρήση ονοματικών συνόλων διατυπώνεται με συντομία και πυκνότητα ένα μήνυμα.
- Η ονοματική διατύπωση αναφέρεται στο γενικό, το αφηρημένο και το διαχρονικό.
- Η δυνατότητα του πομπού να ανάγεται από το συγκεκριμένο στο καθολικό και να χρησιμοποιεί σε εκτεταμένο βαθμό ονοματικά σύνολα αποκαλύπτει την υψηλή διανοητική δύναμή του και το ανεβασμένο επίπεδό του.
- Η συχνή χρήση ονοματικών συνόλων δείχνει ότι πρόκειται για επίσημη επικοινωνιακή περίσταση.

Ρηματικό σύνολο: ονομάζεται ένα ρήμα μαζί με τις λέξεις ή τις φράσεις που συμπληρώνουν το νόημά του (αντικείμενο, κατηγορούμενο, επιρρήματα, προθετικές φράσεις, πλάγιες πτώσεις κ.ά.).

- Η ρηματική διατύπωση αναφέρεται σε συγκεκριμένο γεγονός. Περιγράφει, δηλαδή, τις συγκεκριμένες πράξεις που δηλώνουν τα ρήματα που χρησιμοποιούνται.
- Η κυριαρχία ρηματικών συνόλων δείχνει ότι ο πομπός απευθύνεται σε ένα λιγότερο καλλιεργημένο κοινό και γι' αυτό επιδιώκει την αμεσότητα της επικοινωνίας.
- Ενδεχομένως, ο συγγραφέας να μην διαθέτει υψηλό πνευματικό επίπεδο, να μην μπορεί να αναχθεί στο γενικό και να επιμένει στο συγκεκριμένο.
- Η κυριαρχία ρηματικών συνόλων συνηθίζεται, ανεξάρτητα από το επίπεδο του πομπού ή του δέκτη, σε επικοινωνιακές περιστάσεις της καθημερινότητας.

Μεταφορικός – εικονοπλαστικός λόγος

- Καθιστά το κείμενο άμεσο, ζωντανό, παραστατικό.
- Τα μηνύματα είναι πιο κατανοητά και πιο αποτελεσματικά.
- Διεγείρει τον συναισθηματικό κόσμο του δέκτη. Προσελκύει το ενδιαφέρον του.
- Ευαισθητοποιείται το αναγνωστικό κοινό και έρχεται πιο κοντά στον προβληματισμό του συγγραφέα.
- Μετριάζει την αυστηρότητα, το επίσημο ύφος και τη δεοντολογία του κειμένου.
- Ο λόγος αποκτά πρωτοτυπία, ποικιλομορφία και αίρεται η μονοτονία.

Ο ευθύς λόγος

- Προσδίδει αμεσότητα, παραστατικότητα, ζωντάνια στο κείμενο.
- Δημιουργεί ένα κλίμα οικειότητας με τον αναγνώστη και τον βοηθάει να βιώσει άμεσα τις απόψεις που μεταφέρονται.
- Σπάει η μονοτονία του λόγου με αποτέλεσμα να ελκύεται το ενδιαφέρον και να κεντρίζεται η προσοχή του αναγνώστη.
- Η εναλλαγή ευθέος και πλάγιου λόγου προσφέρει ζωντάνια στο ύφος του κειμένου.

Λαϊκές και Λόγιες Λέξεις

Η χρήση λαϊκών λέξεων φανερώνει οικειότητα και απλότητα, ενώ προσδίδει αμεσότητα, ζωντάνια και παραστατικότητα. Ταυτόχρονα, καθίσταται σαφές ότι πρόκειται για καθημερινή, απλή επικοινωνιακή περίσταση και υποδηλώνεται ότι ο πομπός εστιάζει σε απλούστερα θέματα ή, τουλάχιστον, ότι πραγματεύεται το θέμα του με μια πιο ανάλαφρη διάθεση, χωρίς επισημότητα. Αντίθετα συμβαίνει με τις λόγιες λέξεις.

Η χρήση των παραδειγμάτων

- Δίνουν ζωντάνια, γλαφυρότητα, παραστατικότητα στον λόγο του συγγραφέα.
- Διεγείρουν το ενδιαφέρον και διευκολύνουν τον αναγνώστη να κατανοήσει πλήρως τις απόψεις του πομπού, που έχουν αποδοθεί θεωρητικά.
- Καθιστούν εναργέστερη (=σαφέστερη) τη θέση του συγγραφέα και φορτίζουν συναισθηματικά τον λόγο του.
- Κάνουν το κείμενο πιο οικείο, πιο προσιτό στον αναγνώστη. Αρκεί, βέβαια, να είναι εύστοχα, να μην διακόπτουν την πορεία της σκέψης του και να μην πλεονάζουν.

Γ. Η στίξη του κειμένου

Χρήση των εισαγωγικών «...»

- Σε εισαγωγικά παρατίθενται οι απόψεις που έχουν ειπωθεί από κάποιον άλλον και μεταφέρονται αυτολεξεί (σε ευθύ λόγο).
- Σε εισαγωγικά γράφεται μια λέξη – ορισμός.
- Άλλοτε κάποιες λέξεις γράφονται μέσα σε εισαγωγικά, για να εκφράσουν την ειρωνική, επικριτική διάθεση του συγγραφέα, την αμφισβήτηση ή την αποστασιοποίησή του από τα γραφόμενα. Αποτελούν μια μορφή έμμεσου σχολίου.
- Όταν παρατίθενται λέξεις – φράσεις του προφορικού λόγου.
- Όταν μια λέξη γράφεται με διαφορετική σημασία από την κυριολεκτική.
- Τονίζονται οι λέξεις και δίνεται έμφαση στο σημασιολογικό τους περιεχόμενο.
- Για να ξεχωρίσουν λέξεις, φράσεις και ρητά που δεν ανήκουν στη συνηθισμένη γλώσσα.
- Για να δηλωθεί ότι η λέξη ή οι λέξεις, που κλείνονται εντός εισαγωγικών, χρησιμοποιούνται

με ειδική σημασία, έχουν ειδικό βάρος (ειδικό λεξιλόγιο).

- Τα εισαγωγικά σημειώνονται στην αρχή και στο τέλος των παραθεμάτων.
- Όταν αναφέρουμε λέξεις ή φράσεις που δεν ανήκουν στην κοινή γλώσσα ή που παίρνουν ένα ιδιαίτερο νόημα στον λόγο μας.
- Τίτλοι βιβλίων, θεατρικών έργων, ονόματα πλοίων, εφημερίδων, επιγραφές κ.λπ. τοποθετούνται μέσα σε εισαγωγικά.

Χρήση των παρενθέσεων (...)

- Οι παρενθέσεις διευκρινίζουν, αποσαφηνίζουν, συμπληρώνουν, αναλύουν όσα έχει αναφέρει ο συγγραφέας. Λειτουργούν, δηλαδή, επεξηγηματικά-συμπληρωματικά, ώστε να γίνουν κατανοητά από τον δέκτη τα λεγόμενα του συγγραφέα. Με άλλα λόγια, βοηθούν να αποφευχθεί η σύγχυση του αναγνώστη και για τον λόγο αυτό η χρήση τους μερικές φορές θεωρείται επιβεβλημένη.
- Περιέχουν ένα σχόλιο που επεξηγεί ή συμπληρώνει, αλλά είναι επουσιώδες.
- Δίνουν ποικιλία στον λόγο, ο οποίος αποκτά συχνά προφορικότητα.
- Συχνά οι παρενθέσεις περιέχουν μια παραπομπή: π.χ. Εμίσεψες και μ' άφησες ένα γυαλί φαρμάκι (Δημοτικό).
- Σημειώνονται, για να συμπεριλάβουν πηγές παραθεμάτων: π.χ. Ο Όμηρος (Οδύσσεια 490) εξυμνεί τη ζωή.
- Η παρένθεση, επίσης, χρησιμεύει για να περικλείσει λέξεις ή φράσεις που μπορούν να παραλειφθούν. Αυτό συχνά το πετυχαίνουμε και με τα κόμματα. Η παρένθεση πρέπει να χρησιμοποιείται, όταν τα παρένθετα λόγια αποχωρίζονται καθαρά στο νόημα και στη διατύπωση από το υπόλοιπο κείμενο και δεν υπάρχει σ' αυτό λέξη που αναφέρεται στα λόγια μέσα στην παρένθεση.

Οι ερωτήσεις / ερωτηματικός λόγος στο κείμενο (ρητορικές ερωτήσεις)

Η λειτουργία των ερωτημάτων σ' ένα κείμενο:

- Δίνουν έμφαση και προβάλλουν ιδιαίτερα αυτά που θέλει να τονίσει περισσότερο ο συγγραφέας.
- Κάνουν συμμετόχο τον δέκτη στους προβληματισμούς του συγγραφέα. Προκαλούν ανησυχία και διεγείρουν τον προβληματισμό.
- Ωθούν τον δέκτη στον εσωτερικό διάλογο, στην αυτοκριτική, στην κατανόηση των ευθυνών που του αναλογούν.

- Δημιουργούν κλίμα αμεσότητας και οικειότητας, δίνουν την αίσθηση του διαλόγου για τον αναγνώστη ή τον ακροατή (θεατρικότητα).
- Εστιάζουν την προσοχή, κεντρίζουν το ενδιαφέρον του δέκτη σ' ένα συγκεκριμένο γεγονός-θέμα, γιατί λειτουργούν εμφαντικά.
- Προσδίδουν ειρωνικό τόνο στον λόγο του συγγραφέα.
- Αίρουν τη μονοτονία που επιφέρει η δεοντολογική διατύπωση, λειτουργούν ως συμπέρασμα και φανερώνουν άμεσα ή έμμεσα τη θέση του συγγραφέα.
- Κάποιες φορές ενδέχεται να υποδηλώνεται η άγνοια, η αμηχανία του συγγραφέα σχετικά με το θέμα. Πιθανόν οι προβληματισμοί που θέτει να είναι ιδιαίτερα σύνθετοι και να μην τυγχάνουν ξεκάθαρης απάντησης.
- Ειδικότερα:

Όταν τοποθετούνται στην αρχή του κειμένου:

- Προβληματίζουν τον αναγνώστη, προσελκύουν το ενδιαφέρον και την προσοχή του, κινητοποιούν τη σκέψη του. Εισάγουν κατευθείαν στο θέμα, αν είναι εύστοχα. Δίνουν αμεσότητα και ζωντάνια στον λόγο, καθώς δίνεται η αίσθηση διαλόγου (ερώτηση-απάντηση). Διευκολύνουν τον συγγραφέα να επικοινωνήσει με τον αναγνώστη.

Όταν τοποθετούνται στη μέση του κειμένου:

- Συνδέουν δύο διαφορετικές νοηματικές ενότητες ή εισάγουν ένα νέο θέμα. Εισάγουν στο θέμα μιας ενότητας.

Όταν τοποθετούνται στο τέλος του κειμένου:

- Επιτυγχάνουν και καλύτερο αποτέλεσμα, γιατί απασχολούν για περισσότερο χρόνο τον δέκτη, εφόσον είναι η τελευταία εντύπωση και εικόνα που του δημιουργείται, μιας και τα ερωτήματα αυτά συμπυκνώνουν όλες τις ιδέες του κύριου μέρους.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

